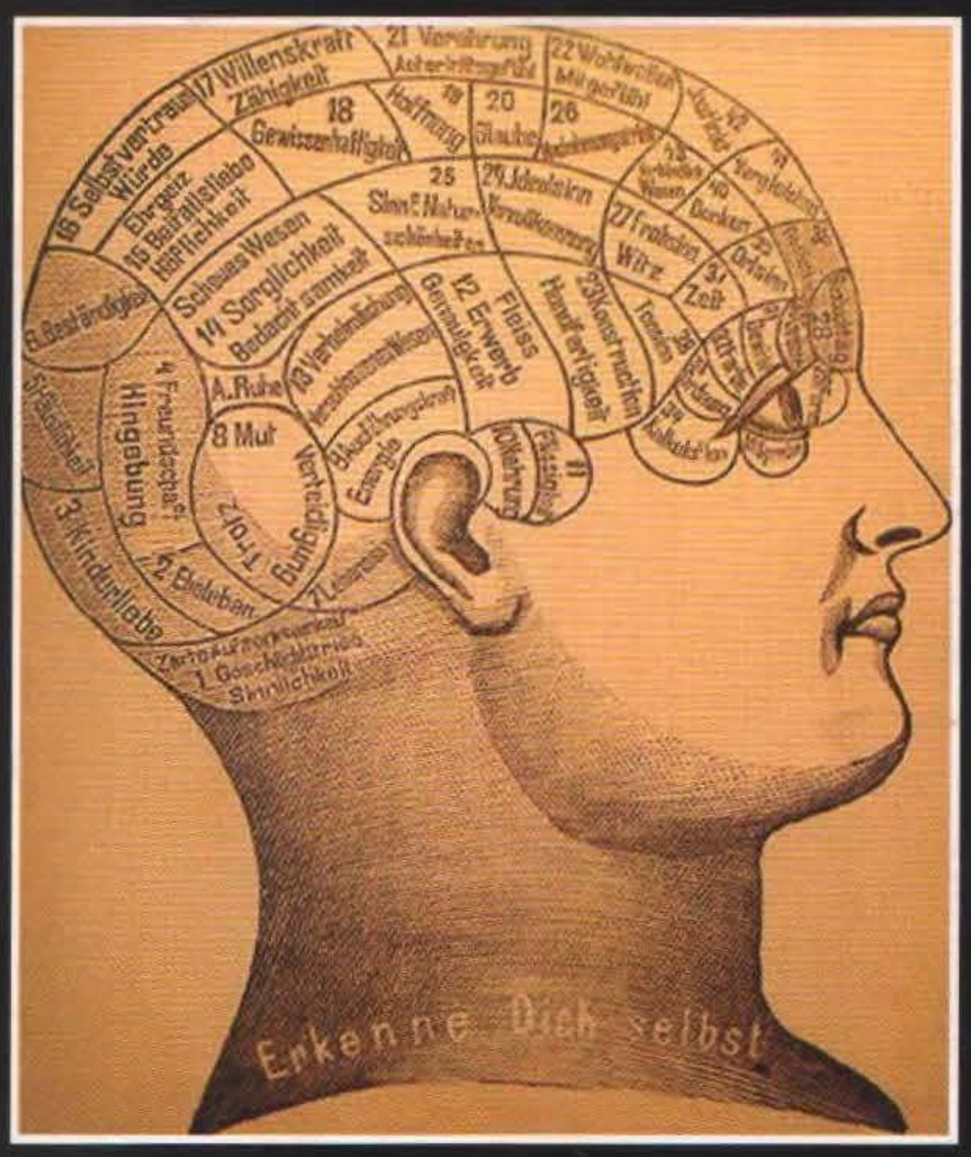
Bilim ve ütopya

Sayı: 175 | Yıl: 14 | Ocak 2009 | Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi | 5 YTL (KDV Dahil)

Kapitalizmin Dayattığı Ayrım

NÖROLOJİ-PSİKİYATRİ

Prof. Dr. Attila ALTUNEL
Prof. Dr. M. Kerem DOKSAT
Prof. Dr. Erbil GÖZÜKIRMIZI
Doç. Dr. Ali Nahit BABAOĞLU
Uzm. Dr. Sultan TARLACI
Dr. Kaan ASLANOĞLU
Dr. Cemal DİNDAR

Muazzez İlmiye ÇIĞ / Ütopyadan Gerçeğe:
Atatürk ile arkeoloji ve çiviyazılı bilimlerin başlaması

Hitit Efsaneleri

SEKTÖRÜNÜZDE NELER OLUYOR?

Ajans Press güçlü teknolojik altyapısı sayesinde tüm medyayı anında takip eder. Rakiplerinizi inceler, sektörünüzü araştırır, müşterilerinizi analiz eder. Geleceği netleştirmek için size gereken nitelikli bilgiyi sunar. Çünkü liderlik geleceği görmek demektir.

nitelikli bilgi için: www.ajanspress.com.tr

AJANS PRESS

LİDERLER ÖNDE GİDER

Gani BAYER

editor@bilimutopya.com.tr

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Gani BAYER

Yazı İşleri Müdürü: Canan ÜSKÜPLÜ

Yazı İşleri: Şafak TERZİ
Alper YAVUZ
Cem İsmail SAVAŞ
İlyas KARATEPE
Onurcan ÜLKER

Düzelti: Kemal KIRAR

Görsel Yönetmen: Harun ÇAKAN
Dağıtım-Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın, Prof. Dr. Atilla Altunel, Dr. Bora Ataman, Zühtü Bayar, Dr. M. Kürşat Bozkurt, Dr. Necmi Dayday, Dr. Cemal Dindar, Prof. Dr. Ercan Eriç, Prof. Dr. Uçkun Geray, Prof. Dr. Erbil Gözükırmızı, Prof. Dr. Çağatay Güler, Efe Can Görcan, Erkan Ildız, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu, Prof. Dr. Zafer Kars, Doç. Dr. Çağatay Keskinok, Prof. Dr. Semih Koray, Dr. Arda Odabaşı, Feyziye Özberk, Sarper Özhan, Ömer Özbek, Cem İsmail Savaş, Dr. Hakan Seçkin, Prof. Dr. Kadri Yamaç, Prof. Dr. Osman Şadi Yenen

Yönelim Yeri: İstiklal Cad. Deva Çıkmazı No: 7/2 Beyoğlu/İstanbul
Tel: (0212) 244 23 72 - 61
Faks: (0212) 251 51 22

e-posta: posta@bilimutopya.com.tr
İnternet adresi: www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye ÖZBERK
Toros Sok. 9 Kat: 3 Sıhhiye/Ankara
Tel: (0312) 232 04 79

Hatay Temsilcisi: Hüseyin GÜLER
Büyük Çarşı İşhanı Kat:1 No:450 İskenderun
Tel: (0326) 613 41 33

İzmir Temsilcisi: Nural GÜRAN
Tel: (0537) 843 55 19

Avrupa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
filiz@bilimutopya.com.tr

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL BORAL
Frankenalle 39, 60327/Frankfurt
Tel: +4969-73918773 Faks: +4969-75009310

Belçika Temsilcisi: Sabri BAL
Tel: +32 22154964

Çin Halk Cumhuriyet Temsilcisi:
Nuri TÜRKEEŞ Tel: +86 1067637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 675451587

Hollanda Temsilcisi: M. Ozan UYAR
Tel: +316 45556564

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: Gülay SINACI
Tel: +41 327245854 - +41 763023951

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
E-posta: zeynep.gunes@merck.com

Abone Koşulları: 6 Aylık: 30,00 YTL
Yıllık: 60,00 YTL Avrupa ve Ortadoğu yıllık: 50 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 $

Abone bedelleri için, S.S. Ütopya Kooperatifi İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 1022 0778251

İsviçre Hesap Numarası
Gülay SINACI
Banque Cantonale Neuchâteloise comte
Hesap No: 1003.00.733
gulaysinaci@romandie.com
guley_sinac@hotmail.com

Yurtdışı Satış Fiyatı
Avrupa: 4.5 Euro

Organizatör: Ulusal Haber Hiz. Prod. Orf. San. Tic. A.Ş.
Basıldığı Yer: Analiz Basım
Dağıtım: Merkez Dağıtım AŞ
ISSN 1301-6717

Nöroloji ve psikiyatri yeniden mi buluşuyor?

20. yüzyılda nöroloji ve psikiyatri iki ayrı alan olarak varlıklarını kabul ettiime çabası içindeydi. Geçen yüzyılın sonlarına doğru nörolojik ve psikiyatrik hastalık olarak adlandırılan birçok hastalığın altında yatan temel hatta genetik mekanizmalar aydınlatıldı. Bu gelişmeler 21. yüzyılın başlarında bu iki alanın arasındaki mesafenin kapanmasına katkı sağladı. Bu mesafenin kapanması ile nöropsikiyatrinin önemi yeniden gündeme geldi. Ruh ya da akıl hastalıkları adını verdiğimiz rahatsızlıkların temel mekanizmaları açıklığa kavuştukça psikiyatri sürekli kan mı kaybedecekti? Nöroloji ve psikiyatrinin yıllar önceki ayrımı gerçekten gayri bilimsel bir karar mıydı? Cevabını aradığımız diğer bir soru, kapitalist sistem bu ayrımı niçin dayatmaktaydı?

Yabancılaşma

Sayın Erbil Gözükırmızı şunu belirtiyor: Kişinin doğumundan itibaren yaşanılının çeşitli kademelerinde bedensel ve ruhsal gelişimi içerisinde diğer kişilerle, çevresiyle, içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, politik ve duygusal ortamlar ile ilişkilerinin ruh sağlığını etkilememesi ve bazı patolojilerin ortaya çıkmasında etken olmaması pek de mümkün gibi gözükmemektedir. Buradan yola çıkarak - sayın Kaan Arslanoğlu'nun belirttiği gibi- şöyle bir soru daha sorabiliriz, yabancılaşma sorunu çözülmeden, yabancılaşmayı yaratan sorun çözülmeden "ruhsal" bozukluklara kalıcı çözümler üretmek ne kadar mümkün?

Bu tartışmayı önümüzdeki sayılarda da sürdürmeyi planlıyoruz. Tüm okurlarımızın katkılarını bekliyoruz.

Bu ayki kapak dosyamızın editörlüğünü yapan sayın Prof. Dr. Erbil Gözükırmızı'ya ve katkı sunan diğer yazarlarımıza teşekkür ederiz.

Sayın Muazzez İlmiye Çığ'ın katkısı ile bu ayki sayımız dolu dolu... Sayın Çığ'ın, Cumhuriyet devriminin bilimsel alanda gerçekleştirdiği büyük atılımları sergilediğimiz "Ütopyadan Gerçeğe" başlıklı köşemiz için hazırladığı makalesini ve Hitit Efsaneleri'ni kaynakları ile birlikte anlattığı yazısını zevkle okuyacağınızı umuyoruz. Sayın Muazzez İlmiye Çığ'a katkısı için teşekkür ediyoruz.

Kemalizm ve Pozitivizm

Geçen sayılarımızda bilimsel düşüncenin toplum hayatının esas belirleyeni olması için yürüttüğümüz mücadeleyi, yayın faaliyetimiz yanında yoğun bir çalıştaylar programı ile sürdüreceğimizi belirtmiştik. Aralık ayındaki çalıştaylarımız bitmeden kolları sıvadık, Ankara'da Altıncı Danışma Kurulu Toplantısı'nı gerçekleştirdik. (Toplantımızın bazı katılımcıları: Prof. Dr. Recep Akdur, Prof. Dr. Sina Akşin, Prof. Dr. Atilla Bozkurt, Prof. Dr. Vedat Bulut, Prof. Dr. Alpaslan Işıklı, Prof. Dr. Semih Koray, Prof. Dr. Yaman Örs, Prof. Dr. Namık Kemal Pak, Doç. Dr. Çağatay Keskinok, Celal İlhan, Feyziye Özberk...) Önümüzdeki yılın Mart ayında "Atatürk ve Pozitivizm" konulu bir çalıştay düzenlemeyi gündemimize almıştık. Danışma Kurulumuzun ana gündemini bu çalıştayın düşünsel zemininin belirlenmesi oluşturdu. Ocak ayı içinde yapılacak olan Yedinci Danışma Kurulu Toplantısı'nı da aynı konuya ayırdık. Yedinci Danışma Kurulu Toplantısı'ndan çıkacak kararları sizlere önümüzdeki sayımızda duyuracağız.

Bilim ve Ütopya Faaliyetleri

Aralık ayı Bilim ve Ütopya için yoğun bir ay oldu. Koç Üniversitesi'nde "Üçüncü Dünya Açısından 1968'in Güncelliği ve Tarihsel Önemi" konulu bir sempozyum gerçekleştirdik. Sempozyum, '68 Hareketleri'nin salt tarih ve sosyoloji disiplininin konusu olmadığını, "güncel olan" ile yakın bir ilişkisinin bulunduğunu ve dahası, Batı merkeziyetçi bir sosyal bilim analizinin aşılması gerektiğini öne çıkardı. Sempozyum notlarını forum sayfalarımızdan okuyabilirsiniz.

Aydınlanmacı ve hümanist şair Tevfik Fikret anısına hazırladığımız etkinliklerimiz ise dergimiz hazırlanırken devam etmekteydi. Etkinliklere ilişkin notları gelecek sayımızda yayımlayacağız. Yeni bir yıla girerken Tevfik Fikret'i gündeme getirmek çok daha anlamlı oldu. Tevfik Fikret'in aydınlanmacı ve hümanist fikirlerinin hayata geçtiği bir yıl olması dileği ile tüm okurlarımızın, dostlarımızın yeni yılını kutluyoruz.

İçindekiler

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Engin AKDENİZ
akdeniz113@hotmail.com (0 543) 520 06 89
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Kutbiddin GÜLTEKİN
kbiyigultekin@hotmail.com (0 555) 629 75 63
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENGİN
erengin@akdeniz.edu.tr (0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
Ozan BOZKURT
ozanbozkurt17@yahoo.com (0 535) 558 04 [illegible]
Ankara Üniversitesi
Yarenkür ALKAN
alkanyaren@hotmail.com (0 536) 448 98 53
Atatürk Üniversitesi
Emrah TAŞTAN
tavanlemon86@hotmail.com (0 543) 257 53 32
Balıkesir Üniversitesi
Serdar YURTÇİÇEK
serdaryurtcicek@hotmail.com (0 536) 268 04 49
Beşkent Üniversitesi
Koray AÇICI
koray.acici@gmail.com (0 505) 885 63 27
Beytepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK
ibrahimok@beykent.edu.tr (0 532) 234 34 49
Boğaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAĞ
cezdag@yahoo.co.uk (0 505) 659 65 51
Cumhuriyet Üniversitesi
Rıza TÜRKMENDAĞ
cncu58@mynet.com (0 546) 489 00 83
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Metin SALİK
metinsalik@hotmail.com (0 544) 395 79 32
Çankaya Üniversitesi
Fırat KAYAÖNÜ
firatkayaonu@hotmail.com (0 543) 944 57 32
Çukurova Üniversitesi
Kazım HALAÇLAR
k_halacler@hotmail.com (0 505) 788 82 21
Dokuz Eylül Üniversitesi
Eymen AKBAYKAL
eymenakbaykal@hotmail.com (0 536) 268 59 75
Ege Üniversitesi
Hürmüz TUTKUN
hurmuztutkun@hotmail.com (0 555) 361 56 14
Erciyes Üniversitesi
Pınar ER
pinar_er_@hotmail.com (0 542) 793 72 35
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Didem ÇİNEL
didididem@mynet.com (0 505) 590 26 68
Galatasaray Üniversitesi
Cem SAVAŞ
cem@bilimutopya.com.tr (0 533) 358 51 78
Gazi Üniversitesi
Mehmet KIVANÇ
tynal@hotmail.com (0 544) 289 09 24
Gaziantep Üniversitesi
Gamze ÖZ (0 536) 862 89 44
Hacettepe Üniversitesi
Harun ÇAKAN
haruncakan@msn.com (0 505) 311 59 42
Haliç Üniversitesi
Şahin KARABIYIK
sahinkarabiyik@hotmail.com (0 535) 215 77 26
İstanbul Üniversitesi
Pınar AKKOÇ
pinarakkoc@hotmail.com (0 555) 441 86 50
İstanbul Teknik Üniversitesi
Uğur ATAŞER
ugurataser@yahoo.com (0 542) 453 47 33
Işık Üniversitesi
Güneş ÖZTÜRK
gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Ercan ÖZKAN
ecoest@hotmail.com (0 505) 289 64 30
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa AKDİŞ
makdis85@gmail.com (0 505) 880 67 77

■ Çiviyazısı 1

■ Forum 4

■ Sunuş
Prof. Dr. Erbil GÖZÜKIRMIZI 6

■ Kapak
Prof. Dr. Attila ALTUNEL
Psikiyatri, nöroloji, nöropsikiyatri 7

■ Kapak
Dr. Cemal DİNDAR
Türkiye'de psikiyatrinin işleyişi ve işlevi 14

■ Kapak
Dr. Kaan ASLANOĞLU
Ticari psikiyatri, bilimsel psikiyatri 19

■ Kapak
Prof. Dr. M. Kerem DOKSAT
Nöroloji ve psikiyatrideki yol ayrımı 23

■ Kapak
Doç. Dr. Ali Nahit BABAOĞLU
Hangisi: Nöroloji mi, psikiyatri mi? Yoksa ikisi birden mi? 26

■ Kapak
Prof. Dr. Erbil GÖZÜKIRMIZI
Psikiyatri ve nörolojinin geleceği 31

■ Kapak
Uz. Dr. Sultan TARLACI
Psikiyatri ve sinir bilimi için neden Kuantum Fiziği gereklidir? 34

- Doç. Dr. H. Tuğrul ATASOY
  Toplumsal işbirliği, özgeci davranış ve beyin **40**
- Muazzez İlmiye ÇIĞ
  Hitit efsaneleri **45**
- Prof. Dr. Alkan SOYAK / Doç. Dr. Nadir EROĞLU
  Türkiye'nin kalkınma anlayışının dönüşümünde IMF-Dünya Bankası yapısal uyum politikaların rolü **53**
- Dilim'e Göre / Kemal KIRAR **65**
- Ütopyadan Gerçeğe / Muazzez İlmiye ÇIĞ **66**
- Evrime ve İnsana Dair / Seçkin EROĞLU **71**
- Bizim Üniversitelerimiz / Prof. Dr. Kürşat YILDIZ **74**
- Bilim ve Teknoloji Güncesi **79**
- Kitap Kurdu **88**
- Matematiğin B&Ü'sü / Mustafa SAKA **89**
- Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Nemci DAYDAY **93**
- Satranç / Kuvay SANLI **94**
- Bulmaca / Semra LARÇIN **96**

Karaelmas Üniversitesi
Celal SALMAN
celalsalman@gmail.com (0 543) 456 18 01
Kırıkkale Üniversitesi
Gürkan GENÇ
gurkangenc13@hotmail.com (0 544) 577 24 19
Kocaeli Üniversitesi
Cem ŞAHUTOĞLU
cemsahutoglu@hotmail.com (0 542) 806 10 70
Koç Üniversitesi
Alp AKINCI
bakinci@ku.edu.tr (0 535) 952 30 50
Marmara Üniversitesi
Deniz KEL
denizkel_85@hotmail.com (0 537) 267 52 13
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çağrı ÖZSEMA
acagriozsema@gmail.com (0 505) 749 41 35
Mersin Üniversitesi
Melike GÜNDOĞDU
melosum@hotmail.com (0 537) 729 67 46
Muğla Üniversitesi
Meltem ŞEN
meltisen42@hotmail.com (0 542) 510 96 22
ODTÜ
Doğan Güneş SUSUZ
dogangunessusuz@hotmail.com (0536) 686 68 12
Pamukkale Üniversitesi
Onur EKMEN
ekmenonur@hotmail.com (0 546) 401 24 48
Sabancı Üniversitesi
Övünç UZUN
ovuncuzun@su.sabanciuniv.edu (0 505) 383 63 66
Sakarya Üniversitesi
Okan KONDUL
okankondul@hotmail.com (0 555) 560 72 20
Selçuk Üniversitesi
Ufuk SEZGİN
ufuk_sezginkle@hotmail.com (0 537) 430 80 42
Süleyman Demirel Üniversitesi
Can KARA
e_teon@hotmail.com (0 555) 826 80 12
Trakya Üniversitesi
İbrahim ÇERÇİ
cerci136@yahoo.com (0 543) 811 21 77
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com (0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Efe SARP
efesarp68@hotmail.com (0 532) 467 30 22
Yıldız Teknik Üniversitesi
Tolga ERDEN
erden_tolga@yahoo.com (0 505) 678 93 37
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Tayfun TUZCU
tnlayfun@mynet.com (0 536) 724 01 50

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: tigkyyl@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangco Congsang Üniversitesi
Alican GÖKDENİZ
alican@bilimutopya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
İsviçre
Université de Geneve
Sinan BAYKENT (sinanbaykent@hotmail.com)
Polonya
Varşova Üniversitesi
Małgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkkan.turhan@gmail.com

"Üçüncü Dünya Açısından 1968'in Güncelliği ve Tarihsel Önemi" Uluslararası Konferansı

Bilim ve Ütopya dergisi, bu yıl ulusal çapta düzenlediği başarılar yanında son derece önemli uluslararası başarılara da imzasını attı.

"Üçüncü Dünya Açısından 1968'in Güncelliği ve Tarihsel Önemi" başlıklı uluslararası konferans, Koç Üniversitesi'nde GLODEM'in desteğiyle Bilim ve Ütopya Yazı Kurulu ile Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Kulübü öncülüğünde ve Efe Can Gürcan yönetiminde gerçekleştirildi.

Konferans Sabancı, Hitit, Ortadoğu Teknik, Hacettepe, Gazi, Bilkent, Kültür, Marmara, Teksas, Paris 8, Ecole Normale Supérieure, Ural, Babes-Bolyai, Wisconsin-Madison, Delhi, Queen's, Birmingham, Pusan ve Central Oklahoma gibi üniversitelerden 30'a yakın akademisyeni bir araya getirdi.

Birçok tanınmış uluslararası akademik örgüt (World History Association, International Sociological Association, Atlas Conferences, Labour History, Graduate Junction, Humanities and Social Sciences Online, Mershon Network of International History) konferansımıza büyük ilgi gösterdi.

Dünya akademisinde bir ilk!

Konferans, dünya çapında '68'in 40. yılı dolayısıyla '68 üzerine gerçekleşen konferans serisinin son ve tamamlayıcı konferansı olmasının yanı sıra, '68 Hareketleri'ni sıra dışı bir bakışla değerlendirdi. '68 Hareketleri'nin salt tarih ve sosyoloji disiplininin konusu olmadığını, "güncel olan" ile yakın bir ilişkisinin bulunduğunu ve dahası, Batı merkeziyetçi bir sosyal bilim analizinin aşılması gerektiğini öne çıkardı.

Ayrıca konferans, alanında en renkli tartışmaların gerçekleştirildiği bir konu yelpazesiyle öne çıktı. Türkiye'deki '68 hareketlerinden Fransa'ya, Romanya'dan Çin'e, Rusya'dan Kanada ve Kore'ye, Filistin'den Pakistan'a, ulus-devlet'ten Üçüncü Dünya, küreselleşme ve ekonomik krize dek birçok ülke ve konu masaya yatırıldı.

Böylesi çeşitli bir katılımla gerçekleşen bu zengin içerik aracılığıyla dünya akademisinde bir ilk gerçekleştirildi.

1968'den günümüze neo sömürgecilik karşıtı mücadele

Konferans, ev sahibi GLODEM Başkanı Fuat Keyman'ın açış konuşmasının ardından yazı kurulu üyemiz Efe Can Gürcan'ın tartışmaların teorik çerçevesini sunduğu konuşmasıyla başladı. Konuşmada, Üçüncü Dünya'yı açıklamada geleneksel Üçüncü Dünya tanımlamasının yetersizliğine ve Çin menşeli Üç Dünya Teorisi'nin güncelliğine vurgu yapıldı. Buna göre, geleneksel ve Batı merkeziyetçi Üçüncü Dünya tanımlaması, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ve Güney Amerika ve Avrasya'yı kapsayan ezilen dünyanın son yıllarda öne çıkmasıyla vuku bulan dünya düzeninin açıklanmasında önemli boşluklar doğuruyordu. Oysa Üç Dünya Teorisi, '60'larda hızlanan ve '68 hareketlerine doğrudan etki eden "neo sömürgecilik" karşıtı bağımsızlıkçı geleneğin günümüzde canlanmasını açıklayabiliyordu.

Dünyanın çok kutupluluğa doğru evrilmesi, Üçüncü Dünya'nın güncelliğini başlı başına tayin eden bir yönelimdi. '68'e damgasını vuran bağlantısızlar hareketinin "Bandung Ruhu" yeniden canlanmıştı. Avrasya ve Güney Amerika'nın yeniden uyanıp tarih sahnesine girmesi ve tarih dümeninin başına geçmesi, "Üçüncü Dünya ve 1968'in Tarihsel Önemi" ışığında daha iyi anlaşılmaktaydı. ASEAN+3, Şangay İşbirliği Örgütü, 2006 Bandung Konferansı, Güney Amerika Milletler Birliği, Güney Bankası gibi bölgeci ve dayanışmacı oluşumlar işte bu mercekten tartışıldı.

Öte yandan, 1968 hareketinin 40. yılında Batı'daki akademik merkezlerde gerçekleşen akademik konferansların çoğunda, "Batı'da '68"e yoğunlaşılmakla birlikte '68'in Üçüncü Dünyadaki asıl kökleri reddedilmişti. Aynı zihniyetin bugünkü gelişmeleri de kavrayamadığına dikkat çekildi.

Milli demokratik devrimci hareketlerin dünya devrimindeki yeri: 1848, 1908, 1968 ve Cumhuriyet mitingleri

Konferansın ilk oturumu, '68 ve Üçüncü Dünya çalışmalarındaki Batı merkeziyetçiliğin eleştirisi ile ilgiliydi. Efe

Can Gürcan, 2008 yılında 160. yılı kutlanan 1848 Hareketleri, 100. yılı kutlanan 1908 Jön Türk Devrimi, 40. yılı kutlanan 1968 Hareketleri'ni masaya yatırdı.

Batı merkeziyetçiliğin 1848 Hareketleri'ni bir "Avrupa Devrimi"ne indirgediğini ve dünya devrimci sürecinden yalıtladığını savunan Gürcan, bu hareketlerin dünya milli demokratik devrimlerinin kilometre taşını teşkil ettiğini anlattı. Marks ve Engels'in köylülüğe ve İtalya gibi ülkelerin milli birliğine verdiği önemden ve Almanya için kendi tabirleriyle "milli demokratik bir cumhuriyet" talep ettiklerinden bahsetti.

Gürcan, 1848 Hareketleri'nin kendiliğinden ve kitlesel liğinin '68 ile koşutluk arz ettiğini savladı. 1848'in başlattığı sürece dayanarak Türk milli demokratik devrim tarihinde 1908 ve 1968'in güncelliklerine vurgu yaptı ve tıpkı 1968 gibi başarısızlığa uğrayan 2007-2008 Cumhuriyet Mitingleri'nin milli demokratik içeriğini işledi; bunlardan çıkacak derslerin tarihsel önemini irdeledi.

Yıldırım Koç, emperyalizm ve işbirlikçi Batılı işçi sınıfının durumunu etraflı bir şekilde masaya yatırdı. Emel Akçalı ise Avrasyacılık akımının günümüzdeki içeriği ve maiyetine değindi; ezilen dünyadaki bağımsızlıkçı dış siyaset ve jeopolitika anlayışı üzerinden Üçüncü Dünya'nın güncelliğini gündeme taşımış oldu. Barış Adıbelli, benzer bir jeopolitik zemin üzerinden '68 hareketine de damgasını vuran Çin'in bugününe değindi. Cem Savaş, Gürcan ile ortak hazırladığı çalışmasında, Çin'in öncülüğünde yeni bir Bandung Ruhu'nun oluşumuna ve Çin'in '68 öncesi ve sonrasındaki etkisine değindi. Bilim ve Ütopya yazarlarından Aziz Konukman ise, Üçüncü Dünya bağlamında ekonomik krizi konu aldı. "Bilim ve Ütopya Kooperatifi"mizin Başkanı Semih Koray, 1968 kavramı ve Batı merkeziyetçi solun liberalleşmesi üzerine ilgi uyandıran bir sunum gerçekleştirdi.

Bunlardan başka, 1968'in tarihine ilişkin son derece ilginç tartışmalar gerçekleşti. Kore'de '68 hareketinin konu edildiği tartışma ilgiyle dinlendi. Fransa'daki Maocu hareketin '68'de göçmenler üzerindeki etkisi oldukça özgün bir çalışma olarak değerlendirildi. Kanada'nın '68'inde yerli hareketlerin ve sömürge karşıtlığının incelenmesini içeren iki ayrı çalışma, Batı '68'inin incelenmesinde Batı merkeziyetçiliğine sert bir dille meydan okuyan önemli katkılardı. "Solun Merceğinden Dış Politika" başlıklı ve Daktylos Yayınları'ndan çıkan son çalışmasından tanıdığımız "68'liler Birliği Vakfı" yöneticisi Serpil Güvenç'in "Türk 68'i" üzerine sunumu, dünya deneyimleri arasında oldukça ilgi çeken bir başka sunumdu.

"Üçüncü Dünya Açısından 1968'in Güncelliği ve Tarihsel Önemi" adlı Uluslararası Konferans

Sunuş

Prof. Dr. Erbil GÖZÜKIRMIZI

Nörolog

Psikiyatri nereye koşuyor?

Değerli Okurlar,

Psikiyatri zaman içerisinde sürekli değişim göstermiş bir kavramdır. Tıp tarihi boyunca hastalar, hekimler ve toplum için hep farklı anlamlara gelmiştir. Örneğin, geçtiğimiz yüzyılda yapısal nöropatolojiye dayalı bir alandan psikanalitik bir alana, oradan da toplum psikiyatrisine, daha doğru bir deyişle sosyal psikiyatriye bir kayma söz konusu olmuş ve eğer deyim yerindeyse bu demedikalizasyon (tıp kavramından uzaklaşma) giderek psikiyatrinin yumuşak karnını oluşturmuştur. Birçok düşünür psikiyatrların tanı koyma ve hasta tedavi etme becerilerini sorgulamaya başlamışlar iken imdada psikofarmakoloji, moleküler biyoloji, fonksiyonel beyin görüntüleme teknikleri ve genetik gibi alanlardaki devrim niteliğinde gelişmeler yetişmiştir(!). Ne var ki tüm bu gelişmeler beraberlerinde yeni bir tartışma konusunu da getirmiştir. Beyin adını verdiğimiz tek bir organın rahatsızlıkları için iki farklı (psikiyatri ve nöroloji) ihtisas dalı ne anlama gelmektedir? Ruh ya da akıl hastalıkları adını verdiğimiz rahatsızlıkların temel mekanizmaları açıklığa kavuştukça psikiyatri sürekli kan mı kaybedecektir? Nöroloji ve psikiyatrinin yıllar önceki ayrımı gerçekten gayri bilimsel bir karar mıdır? Eğer öyleyse buna neden gerek duyulmuştur? Önümüzdeki yıllarda söz konusu disiplinler yeni bir izdivaca doğru mu gideceklerdir? İşte yeni bir yüzyılın başlarında sorulan ve güncellikleri giderek artan sorulardan bazıları...

Şurası çok açıktır ki beynin birbirinden tamamen farklı iki tür fonksiyonu ve bunların iki ayrı liste halinde rahatsızlıklar grubu diye bir olgunun söz konusu olması mümkün değildir. Bunun tersini iddia etmeye çalışmak pek gerçekçi olmayacaktır. Bu durumda nöroloji ve psikiyatriyi, hatta nöro bilimleri nasıl bir gelecek bekliyor; işte Bilim ve Ütopya'nın bu sayısında irdelemeye düşündüğümüz sorunsallar kabaca bunlar olsun istedik ve çok değerli uzmanların görüşlerini sizlere yansıtmaya çalıştık.

20. yüzyılın sonunda varılmış olan nokta şu idi:

Psikiyatri alanındaki son bilimsel gelişmelerin (!) sonucu olarak psikiyatrlar tanı koyan, insanların boynuna hastalık yaftaları geçiren ve hastalıkların karşılığı olan ilaçlar listesinden birkaç tanesini seçip reçeteye döken hekimler durumuna indirgenmişlerdi. Tabii bu durumdan psikiyatrların çoğu memnun değildi. Bu her hastalığa bir lokalizasyon, her probleme bir hap anlayışı diğer ihtisas dallarını da istila etmişti, ancak psikiyatri söz konusu olunca ortada tartışılacak önemli bir sorun oluşuyordu.

Nöroloji ve psikiyatrinin farklı ihtisaslar olmasının yapay bir girişim olduğu yönünde düşünenlerin savlarını destekleyecek iki çalışmadan söz etmek istiyoruz:

Birinci çalışmada ciddi beyin travması geçiren hastalar 30 yıl süreyle izlenmişler. Tüm hastalarda nörolojik belirtiler mevcut, bunların dışında yaklaşık vakaların yarısında psikiyatrik bozukluklar ortaya çıkmış. Bu sonuç kanımızca şunu göstermektedir: Travmatik beyin hasarından sonra yaklaşık iki hastadan birinde olaydan sonra en az onlarca yıl sürebilecek ve hastanın yaşamını belirgin bir şekilde zorlaştıracak psikiyatrik sendromlar görülebilmektedir. Beyinden kaynaklanan hastalıkları nörolojik ve psikiyatrik olanlar diye ikiye ayırdığımızda bilimsel ve kavramsal bir dezentegrasyona yol açarsınız ve bunun sonucunda da hekimi de hastayı da hasta yakınlarını da hatta tıp öğrencilerini de zor durumda bırakırsınız.

İkinci çalışmayı da şöyle özetlemek mümkün; dejeneratif serebellum hastalıklarında bilişsel yıkım ve/veya kişilik bozukluğu ve/veya duygusal alanda bozukluklar gibi psikiyatrik tablo görülme sıklığı yaklaşık % 75 (Huntington hastalığında da % 80) bulunmuştur. Nörolojik bir rahatsızlığı olmayan aynı yaş ve cinsiyetteki kontrol gurubunda oran diğerlerinin yarısı kadar bulunmuştur (yaklaşık % 40). Bundan iki adet sonuç çıkarmak mümkün gibi gözükmektedir: 1- İlerleyici, dejeneratif beyin hastalıklarında önemli psikiyatrik bozukluk görülme oranı oldukça yüksektir. 2- Serebellum (beyincik) ve beyinin derinliğinde bulunan ekstra piramidal sisteme ait çekirdekler bilindiği üzere sadece motor fonksiyonların modülasyonundan sorumlu değiller, aynı zamanda bilişsel, davranışsal ve duygulanım gibi işlevleri de yerine getiriyorlar.

İşte bu noktada nöroloji ve psikiyatri arasında yeni bir yakınlaşma ve yeni köprüler atma sürecinin başladığı görülüyor. Tekrar mı bu iki ihtisas dalı birleşerek nöropsikiyatri olgusunu gündeme getirecek? Muhtemelen öyle olacak, ancak bu kez nasıl bir nöropsikiyatriden söz ediyor olacağız? Bu konuda yeni tarifler ve yeni anlam yüklemeler başladı bile. Bu tartışmalardan ne çıkar bilinmez ama şu değişmez kavramları bünyesinde barındıracağı kuşkusuz: Nöropsikiyatri sözcüğü tartışmasız beyin ve düşünce, zihin ve beden, akıl ve madde ayrılamazlığının sembolü olacak...

Değerli okuyucularımız konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgileri ileriki sayfalarda bulacaklardır.

Saygılarımızla...

Prof. Dr. Attila ALTUNEL
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nöroloji ABD Emekli Öğretim Üyesi

Psikiyatri, nöroloji, nöropsikiyatri, psikoloji, nöroşirürji, çocuk psikiyatrisi, çocuk nörolojisi

Merkezi sinir sistemini ilgilendiren hastalıklar, çok eski çağlardan beri insanların ilgisini çekmiş ve hepsi beyinden kaynaklanmasına rağmen farklı bilim dalları oluşmuştur. Bilgi birikiminin çokluğu bu bölünmeleri kaçınılmaz duruma getirirken, bazı sorunlar da yüzeye çıkmıştır.

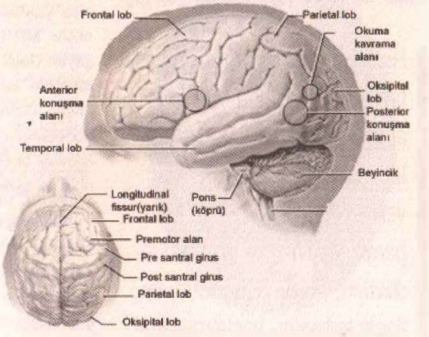
Prof. Dr. Atilla Altunel 1938 doğumlu. İÜ Tıp Fakültesi'nden 1965'te mezun oldu. Aynı yıl Antep Yavuzeli kazası Hükümet Tabipliği, 1968'de Afyon Sultan Dağı Hükümet Tabipliği, 1970'te Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nöroloji Kliniği'nde asistanlığı, 1970'te erişkinde uyku EEG'si çalışmaları, 1975'te Nöropsikiyatri uzmanlığı, 1975-76 ABD Teksas Houston'da uyku laboratuarı çalışmaları yaptı. 1976'da Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nöroloji Kliniği Çocuk EEG'si çalışmalarını başlatıyor.
2005 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden emekli oldu. Son 12 senedir yaygın gelişimsel bozukluklarda: hiperaktive, öğrenme bozukluğu, konuşma bozukluğu, otizm konularında uyku EEG çalışmaları devam ediyor.

En basit refleks işlevinden, en karmaşık hareketlere ve ruhsal gösterilere kadar bütün davranışlarımızı "sinir sistemi" düzenlemektedir. Bütünüyle çalışan bir "davranış organı" olan sinir sistemi beyin, beyincik, beyin sapı, omurilik vb. gibi parçalara ayrılmaktadır. İlk parça olan beyin de loblara ayrılmaktadır. Bu parçacıkların her biri birçok görev üstlenmektedir.

Diğer taraftan, sinir sisteminde hasar oluşturan çeşitli etkenler, bu parçalardan birini veya birkaçını etkileyerek, birbirinden farklı gösterileri olan birçok hastalığı ortaya çıkaracaktır.

Ancak, öyle hastalıklar vardır ki, rahatsızlığın sinir sisteminden kaynaklandığı kesin olarak bilinmesine rağmen, bugün için kullanılan araştırma yöntemleriyle sinir sisteminin herhangi bir parçasında hasar saptanamaz. Birçok psikiyatrik hastalık ve davranış bozukluğu ile şekillenen psikolojik bozukluklar bu gruba girmektedir.

Bu kısa girişten anlaşılacağı gibi, sinir sistemini ilgilendiren hastalıklar gruplara ayrılmaktadır. Bu yüzden, yazının

başlığını oluşturan ve hepsi de sinir sistemi ile alakalı bilim dalları gelişmiştir. Gelişmenin getirdiği kolaylıklara rağmen, bazı sakıncaları da tartışılmaktadır. Kalın çizgilerle ayrılmaları eleştirenler, bazı birleşmelerin hayata geçirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Hangi tarafın haklı olduğunu söylemek kolay olmamakla birlikte; bazı hastalık gösterilerinin birkaç bilim dalını ilgilendirdiğini, hastaların nereye başvuracaklarını bilemediklerini ve nereye başvursalar bazı eksiklikler ile karşılaşacaklarını hatırlatmak yararlı olacaktır.

Derginin bu sayısındaki kapak konusunda, hepsi sinir sistemiyle ilgili bu bilim dallarının, ayrılık yaratan kimliklerinin oluşumu ve bazen de birlikteliği zorunlu kılan koşullar vurgulanacaktır. Makaleyi okuyanların çoğunun hekim olmadığını bildiğimiz için, öncelikle sinir sistemi hakkındaki bilgi birikiminin nasıl geliştiğini sergilemeyi ve okuyucuyu tartışma düzeyine getirmeyi yararlı görüyoruz.

Akıl ve ruh hastalıkları tarihçesi

Çeşitli mitolojiler ve dinlerde, insanın farklı davranışlarından ve yaptığı kötülüklerden şeytanlar, kötü ruhlar ve tanrılar sorumlu tutulmuştur. MÖ 1400–1500 yıllarında Hintliler, Mısırlılar ve Sumerler bu bilgiyi paylaşmışlardır.

Eski çağlarda yaşayan akıl hastaları, gerek davranışları gerekse bu davranışlardan sorumlu tutulan şeytanlar ve kötü ruhlar nedeniyle toplum tarafından dışlanmışlardır. Grekler ise, hiç değilse sara hastaları, diğer akıl ve ruh hastalarından ayırarak, bu hastalığa "kutsal hastalık" ismini vermişlerdir. Ancak, bütün hekimlerin ustası olan ve MÖ 460–377 yılları arasında yaşayan Hippocrates bu düşüncelere karşı çıkmıştır. Örneğin, sara nöbetlerinin, kötü ruhlar, şeytanlar ve tanrılardan değil de, beyinden kaynaklandığını söylemiştir.

> Hıristiyan hekimler ruhsal hastalıkların arkasında şeytan ararlarken, Müslüman hekimler klinik gözlemlere değer vermiş ve ilk psikoterapileri, banyo tedavilerini, mesleki tedavileri, müzik tedavilerini ve ilaçla tedavileri başlatmışlardır.

Galen (MS 129–199), akıl hastalıkları ve sara nöbetlerinin ortaya çıkmasında, beynin işlevsel bozukluğunun ve iç salgı bezlerinin rol oynadığını dile getirmiştir.

Hippocrates'e rağmen, MÖ 427–342 yılları arasında yaşayan Platon, ruhsal hastalıkların tanrılardan, doğa ve doğaüstü güçlerden kaynaklandığı konusunda ısrarcı olmuştur.

MS 100. yıllarda yaşayan Celcus, akıl hastalıkları ile beyin arasındaki yapısal yaklaşıma bir kez daha dikkati çekmiştir. MS 129–199 yılları arasında yaşayan Galen, Hippocrates ve Celcus tarafından ileri sürülen görüşleri tekrarlamıştır. Galen, akıl hastalıkları ve sara nöbetlerinin ortaya çıkmasında, beynin işlevsel bozukluğunun ve iç salgı bezlerinin rol oynadığını dile getirmiştir.

Ortaçağ'da Hippocrates, Celcus ve Galen'e rağmen, MS 600–700 yılları arasında, Ortaçağ karanlığı Avrupa'yı sarmış ve şeytanın insan ruhunu ele geçirmesiyle oluşan akıl ve ruh hastalıkları tanımları tekrar başlatılmıştır.

Bu dönemde, İslam dünyası öne geçmiştir. İlk akıl hastanesi, MS 705'te Bağdat'ta, hemen sonra Fas'ta ve MS 800'de Kahire'de kurulmuştur. İbni Sina (MS 980–1037), akıl hastaları ile beyin dokusu arasındaki ilişkilere tekrar dikkati çekmiş; ayrıca, delilere merhametle muamele edilmesini ve insanca davranılmasını tavsiye etmiştir. Hıristiyan hekimler ruhsal hastalıkların arkasında

Hippocrates(MÖ 460–377) ruhsal hastalıkların beyinden kaynaklandığını söylemiştir.

şeytan ararlarken, Müslüman hekimler klinik gözlemlere değer vermiş ve ilk psikoterapileri, banyo tedavilerini, mesleki tedavilerini, müzik tedavilerini ve ilaçla tedavileri başlatmışlardır.

Yeniçağ'ın başlaması ile birlikte, İbni Sina'nın başlattığı yaklaşım pek çok ülkede etkisini göstermeye başlamıştır. İstanbul'daki ilk akıl hastanesi 1471'de kurulmuş ve bu akıl hastanesini gören ünlü Fransız hekimler, bu akıl hastanesinin ancak bir hedef olarak tasavvur edilebileceğini söylemişlerdir. O zamanlar Avrupa'daki akıl hastaneleri, tedaviden çok velayet amacını taşımışlardır.

> Wilder Penfield, Rasmussen ile birlikte Brodmann'ın beyin kabuğunda saptadığı alanları elektrikle uyararak, bunların her birinin fonksiyonlarını ortaya çıkarmıştır. Bundan sonra da nöroloji ve psikiyatri ayırımı reddedilmez boyutlara ulaşmıştır.

Yeniden Doğuş (Renaissance) ile birlikte Almanya, İngiltere ve Fransa'da bazı hekimler eski Grek, Roma, Arap görüşünü, yeniden doğuşun düşünce yapısı içinde değerlendirmeye başlamışlar ve organik görüşe yanaşmışlardır.

Yakın Çağ'da, Fransa'dan Philippe Pinel (1745–1826), ruh hastalıklarının beynin yapısal bozukluğundan ileri geldiğini bildirmiştir. Avrupa'da akıl hastalarının insan muamelesi görmesi, Pinel'in 1792'de akıl hastalarının zincirlerini çözmesi ile başlamıştır. Bu olay, ruh ve akıl hastalıklarında büyük bir devrim yaratmıştır.

Ruh hastalıklarının kaynağı konusundaki düşünceler, birkaç bin yıl içinde, büyük savrulmalar geçirdikten sonra, 1808'de Johann Christian Reil, akıl ya da ruh karşılığı olarak kullanılan "psyche" sözcüğünden "psikiyatri" ismini türetmiştir.

Bayle'nin, 1822 yılında frenginin yol açtığı beyin hastalıklarını ve ruhsal bozuklukları ortaya çıkarmasıyla organ bozukluğunu savunan görüşler güçlenmiştir. Ancak, beyinde yapısal bozukluk saptanamayan hastalıklarda, işlevsel nedenler üzerinde durulmuş ve beyin kimyası gündeme gelmiştir.

Nöroloji tarihçesi

Genç bir Fransız cerrahı olan Paul Broca, 1861 yılında Paris Antropoloji Cemiyeti'nin bir toplantısında konuşma yapmıştır. Üzerine bir beyin konmuş tepsi ile toplantıya girmiştir. Tepsideki beynin, 51 yaşında ölen bir hastasına ait olduğunu, bu adamın 21 yıldır konuşma yeteneğini kaybettiğini ve sağ tarafına bir felç yerleştiğini bildirmiştir. Broca, hastasının konuşmak için gerekenden zeki olduğunu, işitme sorunu olmadığını ve gırtlağında felç bulunmadığını anlattıktan sonra beyni göstermiştir. Sol beyin yan küresinin ön tarafında yer alan sınırları belirli iki harap bölgeyi işaret ederek, birincisinin felçten, ikincisinin de konuşma bozukluğundan sorumlu olduğunu söylemiş ve yeni bir anlayışın yolunu açmıştır.

Nörolojinin filozofu payesini almış olan büyük İngiliz hekimi Hughlings Jackson, 1864'te bu yeni anlayışın önemini kavrayarak, "Aklın doğru kontrolü altında, ellerin ince hareketlerini yöneten beyin kıvrımlarının varlığını farz etmek, artık güç değildir." diye yazmıştır. İzleyen yıllarda, filozofun tahminleri doğru çıkmıştır; Fritsch ve Hitzik (1870), Ferrier (1876) beden hareketlerinin beyindeki merkezini göstermişlerdir. Daha sonra da duyu, görme, işitme, ağrı merkezleri bulunmuştur. Böylece, sınırları belirli bir beyin bölgesinin belirli görevleri olacağı görüşünün temelleri atılmış ve "psikiyatri-nöroloji" ayrılığının da ilk basamaklarına varılmıştır.

Bu arada, mikroskobun da gelişmesiyle birçok araştırıcı beyin kabuğunun hücre yapısını araştırmaya başlamıştır.

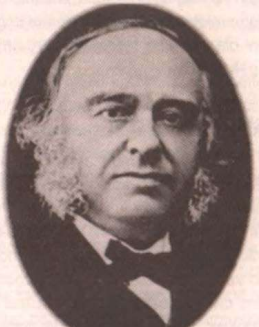

Paul BROCA, 1861 yılında Paris Antropoloji Cemiyeti'nin bir toplantısında üzerine bir beyin konmuş tepsi ile toplantıya girmiştir.

Beyin kabuğunda hücrelerin gelişigüzel bulunmadığını, farklı hücre gruplarının farklı tabakalar oluşturduklarını ve bu tabakaların sıralanışlarının bölgeden bölgeye değiştiği görülmüştür. Brodmann, 1909'da bu özellikten yararlanarak beyin kabuğunda 50 kadar bölgenin sınırını saptamış ve "beyin kabuğu haritası"nı çizmiştir.

Brodmann, haritasını şekillendirmeye çalışırken, Caton 1901'de beyinde elektrik bulunduğunu kanıtlamıştır. Hans Berger de 1928–1929 yıllarında, beyindeki elektrik aktiviteyi kaydeden elektroensefalografi (EEG) aletini icat etmiştir.

Kanadalı büyük beyin cerrahı Wilder Penfield, 1937'de "Montreal Epilepsi Okulu"nu kurmuş ve ameliyat ettiği hastalarda Rasmussen ile birlikte (1938–1950) Brodmann'ın beyin kabuğunda saptadığı alanları elektrikle uyararak, bunların her birinin fonksiyonlarını ortaya çıkarmıştır. Bundan sonra da nö-

Paul BROCA(1824-1880)

roloji ve psikiyatri ayırımı reddedilmez boyutlara ulaşmıştır.

Nöropsikiyatri

Nörolojinin doğuşundan sonra, nöroloğlar, sinir sisteminde somut lezyonlar göstermeyen ruhsal bozukluklan beyin patolojisinin dışına atmışlar, sadece bedensel faktörlerle uğraşmışlar ve işin ruhi tarafını ihmal etmişlerdir. İki ayrı bilim dalı oluştuktan sonra, ayrılığın sakıncalan fark edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan, elektrik, fizik ve kimyasal açılardan sinir sistemi anatomi ve fizyolojisini ince ayrıntılan ile araştıran alet ve tekniklerin gelişmesi de, olaya bakış açısını değiştirmiştir. Önceleri, beyin patolojilerinden dışlanarak "fonksiyonel" ismi ile anılan olaylar, bir bütün olarak çalışan beyin fonksiyonlan içinde ele alınmaya başlanmıştır. Bu durumda, temel bilgileri aynı olan yeni bir "nöropsikiyatri" anlayışı gelişmiştir.

> Psikanalize yöneltilen eleştirilerin en önemlisi, normal ruhi faaliyetlerin açıklanmasının da hemen tamamen psikopatolojik modellere dayandırılması olmuştur. Ancak, belirtilerin kaynağını araştırdığı için, psikiyatrinin psikolojik yönünün gelişmesini de sağlamıştır.

Psikoloji tarihçesi

Nörolojiden ayrıldıktan sonra, psikiyatrinin tanımını yapmak ve sınırlarını çizmek biraz daha kolaylaşmıştır. Psikiyatri, sinir sistemimizin "ruhsal" denen fonksiyonlanndaki bozukluklan inceleyen ve bunların tedavileri ile uğraşan bir bilim dalı olmuştur. Ancak, "ruhsal bozukluklar" kişinin çevresine ve topluma uyumunu bozduğu için, toplum içindeki davranış ve ilişkilerini de aksatmaktadır. Bu durumda psikiyatri, psikoloji, sosyoloji ve hatta felsefeye kadar uzanan geniş bir alan söz konusu olmaktadır.

Psikoloji, tüm bilimsel disiplinlerin en eskilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce yazdığımız gibi, eski çağlardan beri insanın davranış ve doğasına dair pek çok kurgu, felsefi ve teolojik görüş geliştirilmiştir. Psikiyatri, nöroloji ve psikolojinin hemen bütün konuları, asırlar boyunca bu yorumlardan nasibini almıştır.

Modern psikolojiyi eski felsefeden ayıran temel fark, sorduğu sorularda değil soruları yanıtlarken kullandığı yöntemlerde belirginleşmektedir. Eski felsefe, sorulara cevap verirken sevgi, kurgu, kişisel deneyimler vb. gibi esnek temel taşlarına dayanmıştır. Oysa modern psikoloji, XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, biyoloji ve fizikte kullanılan araç ve yöntemleri psikoloji alanında kullanmaya başlamıştır. Böylelikle, kontrollü gözlem ve deneysel yöntemlerle kanıtlanan cevaplar vermeye başlamıştır.

Almanya'da 1875'te ilk psikoloji laboratuvarı kurulmuş, 1881'de ilk deneysel psikoloji dergisi çıkmaya başlamıştır. Nihayet, 1888'de Pensilvanya Üniversitesi'nde ilk kez, psikoloji profesörü unvanı James Mc Keen Catell'a verilmiştir. Bu tarihten önce, psikologlar felsefe bölümünde görev yapmışlardır. 1880–1895 arasında 26 psikoloji laboratuvarı kurulmuş ve üç psikoloji dergisi yayın hayatına girmiştir. Amerikan Psikoloji Derneği de 1892 yılında kurulmuştur.

Kimlikler belirlendikten sonra sayılan giderek artan psikologlar ve psikiyatrlar arasında anlaşmazlıklar baş göstermiş ve bu anlaşmazlıklar farklı ekollerin doğmasına neden olmuştur.

Sigmund Freud, 1904–1913 yılları arasındaki çalışmalan ile "dinamik psikiyatri" anlayışını geliştirmiştir. Freud, kişinin, psikoseksüel gelişimi esnasında bir incinmeyle bilinç dışında birtakım bileşkelerin oluştuğunu söylemiştir. Ona göre, bu bileşkeler, savunma mekanizmalannı harekete geçirerek birtakım belirtilerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Psikoloji profesörü unvanı ilk kez 1888'de Pensilvanya Üniversitesi'nde James Mc Keen Catell'a verilmiştir.

Psikanaliz, bilinç dışındaki bileşkeleri ortaya çıkarmakta ve hastayı tedavi etmektedir.

Psikanalize yöneltilen eleştirilerin en önemlisi, normal ruhi faaliyetlerin açıklanmasının da hemen tamamen psikopatolojik modellere dayandınlması olmuştur. Ancak, belirtilerin kaynağını araştırdığı için, psikiyatrinin psikolojik yönünün gelişmesini de sağlamıştır.

Diğer taraftan, XIX. yüzyılın son, XX. yüzyılın ilk çeyreği arasında refleksoloji alanında yapılan çalışmalar dikkati çekmektedir. Özellikle, İ. P. Pavlov'un kurduğu "şartlı refleksler teorisi", 1927'den itibaren, konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Refleksolojide, canlının doğarken beraber getirdiği, bir uyarana karşı değişmeyen reaksiyon tarzındaki cevaplar "şartsız refleksler" olarak isimlendirilmektedir. Oysa Pavlov'un görüş tarzının özelliği, refleksi değişebilen dinamik bir reaksiyon örneği olarak ele alması ve

Wilder PENFIELD (1891-1976)

refleks kavsinin beyin kabuğundan geçtiğini kabul etmesidir. Pavlov'a göre, çevrenin durmadan değişen koşulları karşısında, canlının çevreye uyumunu sağlayan biyolojik reaksiyonlara "şartlı refleksler" adı verilmelidir. Bu noktada, Pavlov'un "refleks" deyiminden anladığı anlam ile davranışçıların "davranış" kelimesi ile kastettikleri kavram birbiriyle örtüşmektedir.

Daha sonraki yıllarda, "stres kuramı" da tartışma alanına girmiştir. Bu kuramı savunanlar arasında, Hans Selye'nin 1956–1977 yılları arasındaki çalışmaları ön plana çıkmıştır.

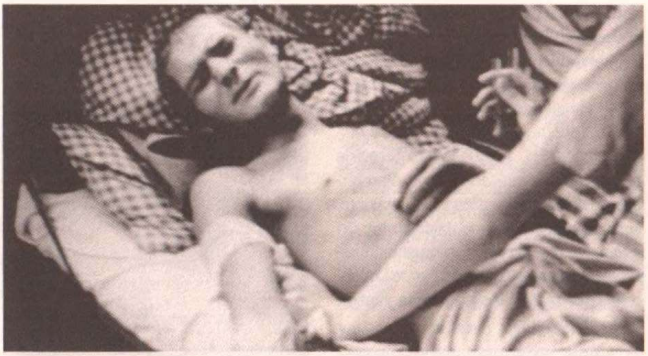
Organizmanın, fiziksel ve ruhsal alanlarda, çevre ya da kendisi ile uyumunu bozan etkene "stres" denmektedir. Psikolojik stresler belirli bir düzeyin üzerine çıkarsa, insanlar bunlara hem zihinsel hem de fizik olarak uyum gösteremezlerse, ortaya sıkıntı (anksiyete) çıkmaktadır. Bu sıkıntı, kişinin normal beden fonksiyonlarını, etkili bir şekilde çalışamayacak ve normal düşünemeyecek ölçüde bozabilir. Eğer, psikolojik stres ciddi ve uzun süreliyse, fizyolojik uyumu dokuların yıkımına dek bozabilir ve psikosomatik hastalıklara neden olabilir.

Değişik biçimlerdeki streslere, kişilerin zarar görmeden karşı koyabilme yetenekleri farklıdır.

Streslere karşı koyabilme ya da kolay iyileşebilme yeteneği doğumla biçimlenir ve büyük bir olasılıkla genetik özelliğe sahiptir.

Görüldüğü gibi psikanaliz, şartlı refleksler ve stres kuramlarını ele alırken psikiyatrinin, psikolojinin, fizyolojinin, nörolojinin ve felsefenin konuları birbirleriyle kaynaşmaktadır. Bu konulara, hangi koşullarda psikiyatri hangi koşullarda psikoloji sahip çıkmalıdır tartışmaları sürerken, ruh hastalıkları konusunda başka bir fırtına kopmuştur!

> Antipsikiyatri, 1960 sonrasında ortaya çıkan bir kavramdır. O güne kadar geliştirilen temel varsayım ve uygulamaların çoğuna karşı olan kişilerin oluşturduğu bir grup tarafından savunulmuştur.

Siyasi görüş ayrılıkları belirgin olan birçok kişi, Nazi ve Sovyet "psikhushka" hastanelerinde, şizofreni tanısının cezalandırmaya yönelik bir damgalama yaptığını hatırlatıyorlar.

Antipsikiyatri

Antipsikiyatri, 1960 sonrasında ortaya çıkan bir kavramdır. O güne kadar geliştirilen temel varsayım ve uygulamaların çoğuna karşı olan kişilerin oluşturduğu bir grup tarafından savunulmuştur. "Antipsikiyatri" terimi, ilk kez 1967'de David Cooper tarafından kullanılmıştır. Bu grubun önde gelen temsilcileri olarak Michel Foucault, R. D. Laing ve Thomas Szasz'i sayabiliriz... Antipsikiyatri hareketinin iki temel düşüncesi mevcuttur:

1-Yüzlerce psikiyatrik tanının, tanım ve ölçütleri çok belirsiz ve keyfidir ve de temel bilimsel standartları karşılamaktan uzaktır. Ayrıca, görüş ve yoruma çok fazla yer verilmiştir.

2-Mevcut psikiyatrik tedaviler hastalara yardımcı olmaktan çok, zarar vermektedir.

Bunların dışında kalan yaygın eleştirileri de sıralamakta yarar görüyoruz:

1-Psikiyatri, tıbbi kavram ve araçları, zihin ve topluma uygun olmayan bir biçimde oluşturmakta ve uygulamaktadır.

2-Çoğu zaman, insanları istekleri dışında tedavi etmektedir.

3-Uygun olmayan bir biçimde, ruhsal sorunlardaki diğer yaklaşımları reddetmektedir.

4-İlaç ve sigorta şirketleriyle olan bağlantıları nedeniyle tıbbi etiğe zarar vermektedir.

5-Bilimsel ve kategorik olarak kötü yapılandırılmış olan bir tanı sistemi kullanmaktadır.

6-Bu tanı sistemi, hastaları damgalamaktadır.

7-Psikiyatrinin hastalara yaklaşımı, onların kişiliklerini değersizleştirici ve kontrol edicidir.

Psikiyatri XIX. yüzyılda mesleki olarak kurumsallaşmış ve girişimsel tedavi yöntemleri de bu sıralarda gelişmeye başlamıştır. Ancak, psikiyatriye itirazlar da bu dönemde filizlenmiş ve "deli" olarak görülen kişilerin velayetlerine ilişkin tartışmalar yeşermiştir.

Antipsikiyatriyi savunanlara, "kimler delidir" sorusunu yöneltirsek, ilginç hatırlatmalar yapıyorlar. Örneğin, XVIII. yüzyılda Daniel Defoe'un Robinson Crusoe'sunda, beylerin akıl sağlığı yerinde; ama asi hasımlarını akıl hastanelerine kapattırdığını, yazdığından bahsediyorlar. Sonra, Thomas Szasz'nin "ruh hastalığı" (mental illness) teriminin, bir tıbbi ve bir psikolojik kavramın, anlamsız ve tutarsız biçimde bir araya getirilmesiyle oluşturulduğunu ve sosyal sorunları kontrol edip sınırlamak için, güç kullanı-

mını yasallaştırdığını, yazdığını belirtiyorlar. Michel Foucault'un, akıllılık ve delilik kavramlarının sosyal yapılar olduğunu, insan davranışının ölçülebilir özelliklerini yansıtmadığını, yalnız "akıllının" "deli" üzerinde güç kullanımını ifade ettiğini söylediğini, vurguluyorlar. Özellikle siyasi görüş ayrılıkları belirgin olan birçok kişinin şizofreni tanısı almasının, kuşkular oluşturduğunu, bildiriyorlar; örneğin, Nazi ve Sovyet "psikhushka" hastanelerinde, şizofreni tanısının, cezalandırmaya yönelik bir damgalama yaptığını, hatırlatıyorlar.

Acaba, akıllıların "deli" damgasını vurduğu kişiler, birbirleri hakkında ne düşünüyorlar? Bu soruyu cevaplamak için rahmetli Prof. Dr. Ayhan Songar Hoca'nın bir anısını nakledelim: Bir gün, Mazhar Osman Hoca, peygamberlik iddia eden iki "paronoya" vakasını derse çıkarıyor. Birinin hezeyanları dinlendikten sonra, diğerine soruyor, "Ne dersin, bak o da peygamber olduğunu söylüyor, hanginiz haklısınız?" Hasta, "Siz ona bakmayın efendim, o deli!" diyor.

Çocuk nörolojisi ve çocuk psikiyatrisi

Yukarıdaki bilim dallarının tarihçesini vermeyeceğiz. Tahmin edileceği gibi, nöroloji ve psikiyatrinin kapsamına giren birçok hastalık, çocukta ve erişkinde biraz farklı gösterilerle ortaya çıkmaktadır. Bunların bazıları sadece çocukluk esnasında görülüp, sonra kaybolmakta ya da silikleşmektedir. Bazıları ise, erişkin dönemde de devam etmektedir.

Erişkin dönemde devam eden tablolarda, "Acaba, çocukluk döneminde tedavi edilmiş olsalardı durum farklı olabilir miydi?" sorusu, çocukluk sonrası başlayanlarda ise, "Acaba, çocukluk dönemlerinde gözden kaçan bir şeyler var mıydı?" sorusu gündeme gelmektedir.

Yukarıdaki soruları cevaplamaya çalışırken, her iki bilim dalının uğraşları arasındaki tablolardan, en fazla yoğunluk oluşturan "yaygın gelişimsel bozukluklar" konusunu ele alacağız. Konunun önemini vurgulamak için, bu gün ülke-

Elektroensefalografi (EEG)

mizde yaklaşık 1.750.000 ile 2.500.000 arasında değişen sayıda sorunlu çocuk bulunduğunu hatırlatmakla yetineceğiz.

Önce, "yaygın gelişimsel bozukluklar" kapsamına giren tablolarda izlenen belirtileri sıralayalım: otistik belirtiler, zekâ geriliği ya da gerilemesi, öğrenmenin durması, kazanılmış becerilerin bozulması, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, saldırganlık, konuşmanın hiç gelişmemesi, konuşmanın geç gelişmesi, başlamış olan konuşmanın durması, konuşmanın kalitesinde bozukluk, özel beceriksizlikler, gördüğü nesneyi tanıyıp adını söyleyememe, hareketlerde kötüleşme (ayarsızlık), denge bozuklukları, kollarda güçsüzlük, yutma güçlükleri, salya akması.

Bu güne kadar gerçekleştirilmiş araştırmaların çoğunda, bu tabloların sebebinin genetik temele dayandığı belirtilmiş ve bazılarında da genlerdeki yapısal bozukluklar saptanmıştır. Ancak, söz konusu genetik bozukluğun, beyinde nelere sebep olduğu anlaşılamamıştır.

İlk defa, 1908 yılında Heller, "saptanabilir bir beyin lezyonu olmaksızın, epilepsi nöbetleri geçiren bazı çocuklarda, bazı zihinsel ve davranışsal değişikliklerin görülebileceğini", söylemiştir. Sonra, 1957'de, Landau-Kleffner, "epilepsi nöbetleri olan bazı çocuklarda, konuşmanın başladığını, fakat 3–5 yaş civarında bozulup kaybolduğunu", bildirmiştir. Daha sonra, 1971'de Patry, Lyagoubi ve Tassinari, uyku sırasında yaptıkları elektroensefalografi (EEG) çalışmalarında, bazı kişilerde, saranın bir tipine özgü anormal bir elektrik aktivitenin (diken-yavaş dalga bileşeni), uykunun tamamını ya da büyük bir bölümünü kapsadığını görmüşlerdir. Tassinari, 1977'de, bu EEG tablosuna "Electrical Status Epilepticus During Slow Sleep" ismini vermiş ve bu isim kısaltılarak "ESES" şeklini almıştır. Tassinari ve arkadaşları, 1992'de, EEG'deki bu ESES bozukluğunun, bazen çok özel nörolojik, psikiyatrik, nöropsikiyatrik tablolarla ve davranış bozuklukları ile birlikte olabileceğini belirtmişlerdir.

Yukarıda, kilometre taşlarını sıraladığımız gelişmelere dikkat edersek, Heller, Landau-Kleffner ve Tassinari'nin farklı yıllarda aynı çocukları ele aldıklarını düşünmek mümkündür. Aslında, 1990-2008 yılları arasında, ESES aktivitesi ile birlikte olan pek çok "gelişimsel bozukluk" tablosu yayımlanmıştır. Ancak, bu yayımların en az 10 katı sayıda da, gelişimsel bozuklukların ESES aktivitesi ile birlikte görülmediğini bildiren makale sıralanmıştır.

Gelişimsel bozukluklardan "otizm"de anormal EEG bulguları saptama oranı, literatürde % 13 ile 83 arasında değişmektedir. Bu oran, bizim çalışmalarımızda % 100 çıkmaktadır. Aradaki fark şaşırtıcıdır. Ancak, gene literatürde, ateşli havale geçiren çocuklarda EEG anormalliği saptama oranı da, % 0 ile 100 arasında değişmektedir. Bu kargaşanın bazı nedenleri olmalıdır!

> Tassinari ve arkadaşları, 1992'de, EEG'deki bu ESES bozukluğunun, bazen çok özel nörolojik, psikiyatrik, nöropsikiyatrik tablolarla ve davranış bozuklukları ile birlikte olabileceğini belirtmişlerdir.

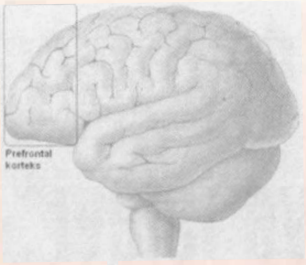
1- Bu konuda çalışma yapanların çoğu, çocuk EEG'sinin özelliklerini iyi bilmemektedirler.

2- Araştırıcıların bir kısmı, EEG tetkiklerini uyanıklık sırasında yapmışlardır; oysa söz konusu anormal EEG bulguları, genellikle sadece uyku sırasında ortaya çıkmaktadır.

3- Beyin kabuğunda üretilen elektrik başka alanlara yayılırken, çıkış noktasına bağlı olarak farklı yolaklarda yol almaktadır. EEG tetkiki yapılırken en az 5–6 farklı program (elektrotların bağlantı dizileri) kullanılmasının sebebi budur. Anormal deşarj, yayılırken kullandığı yolağa bağlı olmak üzere bu programlardan bazılarında kendini gösterirken, bazılarında da hiç fark edilmez. EEG uzmanı, bu özelliği bilmiyorsa ya da fazla emek harcamıyorsa, anormal elektriği görmesi tesadüfe bağlı olacaktır.

4- Konu ile uğraşan hekimlerin büyük çoğunluğu, EEG ile hiç uğraşmamıştır. Bu konuda sadece klinik gözlemleri kullanmakta ve bu nedenle de yanılgılardan kurtulamamaktadırlar. Konunun EEG ile ilişkisini işitmiş olanlar ise, bu konuda araştırma yapamayacak kadar az EEG bilen uzmanları çalışmalarına ortak etmişler ve elde edilen yanlış sonuçlar ile başkalarını da yanıltmışlardır.

Yukarıda sıralanan olumsuzluklar nedeniyle EEG'de anormal aktiviteleri saptama oranı % 0 ile 100 arasında değişerek tablonun nedeninin anlaşılmasını engellerken, bir başka engel de eski EEG ustalarının yanlış hükümleri nedeniyle gelişmiştir. Eskilerin deyişi ile "EEG tedavi edilemez". Oysa son yıllarda anlaşılmıştır ki, EEG'yi tedavi edersek çocuk iyileşebilir; çünkü çocukta görülen bozuklukları, EEG'de saptanan anormal aktiviteler oluşturmaktadır.

Beynin ön bölümüne verilen isim "frontal lob"dur.

Anormal elektriğin bir "doğal silinme zamanı" bulunmaktadır. Bazı çocuklarda, bu silinme 8 yaşında bile gerçekleşebilir ve geriye çok silik şikâyetler kalabilir. Eğer, anormal elektrik uzun süre devam ederse, geriye dönüş olanağı kalmayacak ve tanısı kesinleşmiş tablolar gelişecektir. Bu iki olasılığın arasında yer alan çocuklarda ise, bir takım psikiyatrik ya da psikolojik sorunlarla karşılaşmak, neden mümkün olmasın?

Nöroşirürji

Bilindiği gibi, sinir sistemi ile alakalı cerrahi girişimleri bu bölüm gerçekleştirmektedir. Bölümün tarihçesini ele almayacağız. Konumuzla ve bu bölümle ilgili bir tek saptama yapacağız: Beynin ön bölümüne verilen isim "frontal lob"dur. Frontal lob tümörlerinde, tümörün yerine ve büyüklüğüne bağlı olmak üzere farklı bulgular ortaya çıkabilir. Bu bulguların, psikiyatri kitaplarında yer alan bütün tabloları taklit etme olanağı bulunmaktadır...

Sonuç

Yazılanlardan anlaşılacağı gibi, birtakım psikiyatrik, psikolojik, nöropsikiyatrik sorunların nedenlerini araştırmak için, yıllardır psikanaliz, şartlı relleksler, stres gibi kuramlardan yararlanılmıştır. Anormal biyoelektrik aktivitelerin de bu sorunlara sebep olabileceğini düşünmüş olanların hedefe ulaşmasını, yetersiz EEG bilgileri engellemiştir. Bizim düşüncemize göre, "kötü elektrik kuramı" diğerlerinden daha da etkili bir neden olabilir. Üstelik, varlığının kanıtlanması son derecede kolaydır. Yokluğunda ise, diğer araştırma yöntemleri zorlanabilir.

Frontal lob tümörlerinde, tümörün yerine ve büyüklüğüne bağlı olmak üzere farklı bulgular ortaya çıkabilir. Bu bulguların, psikiyatri kitaplarında yer alan bütün tabloları taklit etme olanağı bulunmaktadır...

Biz, hastalarımızda "kötü elektriği" saptadığımız zaman, artık psikiyatrik ve psikolojik testlere başvurmuyoruz. Hastalarımızın hemen tamamı, bize gelmeden önce başka merkezlere başvurdukları için, bu testler zaten yapılmış oluyor. Testlerin sonuçları da, anne ve babaların anlattığı şikâyetlerin kanıtlanmasından başka bir veri içermiyor. Bazen de, şikâyetlerin ilk başladığı zamanlarda, tamamen normal sonuçlar veriyor ve aylar ya da yıllar sonrasında, ailelerin gözlemlerini kanıtlayan sonuçlar elde ediliyor. Uyguladığımız tedaviden sonra, kötü elektrik önemli ölçüde siliniyor ve aileler nelerin düzeldiğini çok açık bir şekilde ifade ediyorlar.

Görüldüğü gibi, merkezi sinir sistemini ilgilendiren hastalıklar, çok eski çağlardan beri insanların ilgisini çekmiş ve hepsi beyinden kaynaklanmasına rağmen farklı bilim dalları oluşmuştur. Bilgi birikiminin çokluğu bu bölünmeleri kaçınılmaz duruma getirirken, bazı sorunlar da yüzeye çıkmıştır. Bunlardan birini söyleyelim: Dertleri ile ilgili bölümü bulmaya kadar, hastalar ve hasta yakınları çok zaman kaybetmekte ve belki de gecikmektedirler.

"Bu durumda ne yapılabilir?" sorusu genellikle cevapsız kalmaktadır. Verilen cevaplardan bir tanesini, derginin bu sayısının editörü olan Prof. Dr. Erbil Gözükırmızı'nın cevabını okuyuculara naklet-mekle yetineceğiz. Erbil Hoca'ya göre: "Kimliğini kanıtlamış olan bilim dalları, varlıklarını sürdürmelidir. Ancak, yeni bir uzmanlık alanı oluşturulmalıdır; bu uzmanlık alanı eski nöropsikiyatrinin yerini tutarken, psikolojiyi de kapsamına almalıdır. Önce buraya başvuracak olan hasta, gerek görülürse, diğer uzmanlık dalarına yönlendirilmelidir."

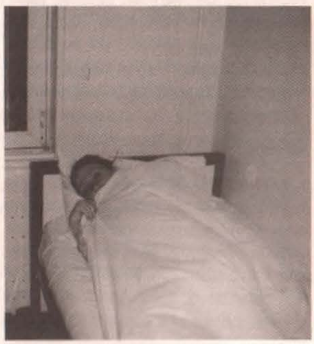
Biz, "kötü elektrik kuramı" verileri ile çok uğraştığımız için, tarafsız kalma özelliğimizi yitirmiş olabiliriz. Bu varsayımı dikkate alarak, şimdilik soruyu cevaplamaya kalkışmıyoruz.

Dr. Cemal DİNDAR
Psikiyatr

Türkiye'de psikiyatrinin işleyişi ve işlevi*

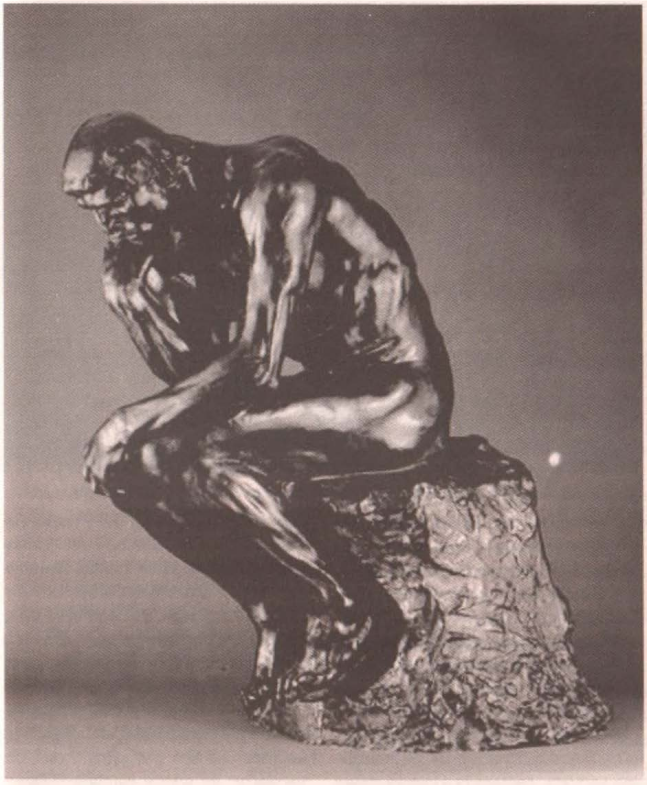
Psikiyatri, Türkiye'de, tıbbi paradigmanın dışına çıkmanın mümkün olacağına işaret eden bir tartışmayı hiçbir zaman hazmedememiştir. Tüm ruhsal sorunlar, halen ve ancak klinik içine hapsediliyor ve acı yüklü bir metaforla söylersek, kliniklerin tepemize yıkılma tehlikesiyle yüzleşmediğimiz müddetçe, klinik dışında bir toplumun varlığı hatırlanmıyor.

Önce şunu söylemekte yarar var: Psikiyatri kurumunun temel toplumsal gerekçesi, akıl hastasının çok uzun dönem kapatılacağı bir kuruma gereksinim duyulması olmuştur. Bu kapatma, tarihsel süreç içinde çok çeşitli biçimler almıştır. Uzmanlık eğitimimi Bakırköy Akıl Hastanesi'nde 2000 yılında bitirdim ve 1960'lardan beri hastanede yatan hastalar vardı... L Blok'ların diğer adı kronik servisleridir. Kapatmanın tek biçimi, hastayı kapalı servislerde bir ömür boyu yatırmak değildir. Bir diğer kapatma biçimi yüksek doz antipsikotik kullanımıdır. Bakırköy Akıl Hastanesi dosyalarında antipsikotik, o dönemdeki adıyla ve kullanım biçimine daha uygun olarak nöroleptik kullanım dozlarını incelemek bu kapatmanın şiddetini görmek için yeterli olacaktır. 1990'lı yılların sonlarında mutat haloperidol kullanım dozu 20 mg/gün idi. Hastaların eski dosyaları incelendiğinde bu dozun bu tarihten on-on beş yıl önce 60 mg/gün civarında olduğu anlaşılmaktadır. 1980'li yıllarda olağan kabul edilen bu ilaç dozları bugün uygulansa, hemen herkesin üzerinde anlaşabileceği bir sıfatın adı akla gelir: "Gaddarlık"! Günümüzde kapatma, inceltilmiş biçimlerde devam etmektedir. Bilginin üretimi kliniğe kapatılmıştır; yani, hastalıkların nedenlerinin anlaşılması ve teda-

Ruh sağlığı ile ilgili politikalar kişileri evlere, işsizliğe, yalnızlığa kapatmaya hizmet etmektedir.

Dr. Cemal Dındar 1970 Tokat doğumlu. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra Bakırköy Akıl Hastanesi'nde psikiyatri uzmanı oldu. Özellikle sosyal psikiyatri alanındaki yayınlarıyla ve ruhsallık alanındaki kurumlara eleştirel yaklaşımı ile tanınıyor. Yayımlanmış kitapları arasında: Yuvasız Kuşlar Gibi/ Deliliğin Resimli Sivil Tarihi, Politik Psikolojinin Cinleri, Bi'at ve Ötke / Recep Tayyip Erdoğan'ın Psikobiyografisi. Nal bu alanla ilgilidir.

Düşünen Adam heykeli

vi olanakları ancak kliniklerin duvarları arasında araştırılmaktadır. Epidemiyolojik çalışmalar çok azdır. Sosyokültürel destek düzenekleri hâlâ görmezlikten gelinmektedir. Ruh sağlığı ile ilgili politikalar, hâlâ ruhsal rahatsızlıkları olanı toplumsal rollerle donatmak ve bu rollerin edinilmesini desteklemekten çok, kişileri evlere, işsizliğe, yalnızlığa kapatmaya hizmet etmektedir. Ve bu inceltilmiş kapatma biçimleri tek bir bireyde işlemediği zaman, kapalı servisler devreye girmektedir.

Ben bu yazımda, ülkemizde psikiyatrinin işlevi ve işleyişi üzerine eleştirel bir bakış yöneltmeye çalışacağım. Bunu yaparken de birkaç ana ilkeyi hep göz önünde tutacağım. Nedir bunlar? Öncelikle ister psikiyatri isterse iktisat olsun, bir uzmanlık alanının kuramsal ve kurumsal inşasının toplumsal sistemden bağımsız düşünülemeyeceği, o sistemin bir parçası olduğu gerçeği... İkincisi, kurumların aynı zamanda bilginin üretildiği ya da yeniden üretime tabi tutulduğu yerler olduğu ve bilgiyle kişilerin geliştirdiği ilişkinin çözümlenmesi yapılmadan yine eleştirel bakışın güdük kalacağı gerçeği... Üçüncüsü ise, psikiyatri ve benzeri alanlarda hastanın, danışanın sözü dikkate alınmaksızın bir eleştirel bakışın imkânsızlığı ve son olarak yine bunun ancak tarihsellik içinde tartışıldığında mümkün olacağı...

Psikiyatri tarihi, kapatmanın tarihidir, demiştik. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Türkiye'de modern psikiyatri tarihi çok büyük bölümüyle Bakırköy Akıl Hastanesi'nin tarihidir de... Bunu söylerken, Bakırköy'den daha eski bir geleneğe sahip Gülhane'ye ya da sonrasında zaman zaman öne geçmiş üniversite kliniklerine haksızlık yaptığımı düşünmüyorum. Zira, Bakırköy, toplumsal işlevi yerine getirme alanında başka herhangi bir kurumun boy ölçüşemeyeceği denli etkili olmuş ve bizzat alanın kendisiyle örtüşen bir anlam silsilesi yaratmıştır. Diğer kurumlar, zaman zaman çok etkin çalışmalar yürütmüşlerse de Bakırköy'ün üstlendiği bu rolü etkileme, dönüştürme gücüne hiçbir zaman ulaşamamışlardır. Bakırköy egemen paradigmanın, tıbbi ortodoksinin her zaman en önemli temsilcisi olmuştur.

Bu yazıda ileri süreceğim görüşlere temel aldığım kaynaklardan da söz edeyim: Türkiye'de psikiyatriye bakmak isteyenlerin mutlaka elinin altında olması gereken kaynakların başında, Faruk Bayülkem'in döneminde yayımlanmış olan Bakırköy'ün 40. Yılı ve Bakırköy'ün 50. Yılı adlı kitaplar gelir. Bu kitaplarda yer alan İzzettin Şadan'ın Hatırat'ını özellikle okumak gerekir. İzzettin Şadan, Türkiye'de Freud ile yazışmış ilk ve -bildiğim kadarıyla- tek Türk psikiyatrıdır. Ve onun hatıratında, Kraepelin'den feyz almış modern psikiyatrinin üstatları efsanesinin karşısında çizilen önyargılı, "tamgüçlü", despot, kişisel biatı zorunlu kılan, kariyer sorunlarını medyada tartışan uzmanlar grubunun daha Cumhuriyet'in başında biçimlendiğini bilmek de zihin açıcıdır.(1) Faruk Bayülkem Hoca, bu kitapların genişletilmiş ve düzeltilmiş baskısını (2000 yılında) Türkiye'de Psikiyatri-Nöroloji ve Nöroşirurjinin Tarihi Gelişimi adıyla yaptırdı. Yazık ki bu düzeltme

> Bakırköy, toplumsal işlevi yerine getirme alanında başka herhangi bir kurumun boy ölçüşemeyeceği denli etkili olmuş ve bizzat alanın kendisiyle örtüşen bir anlam silsilesi yaratmıştır.

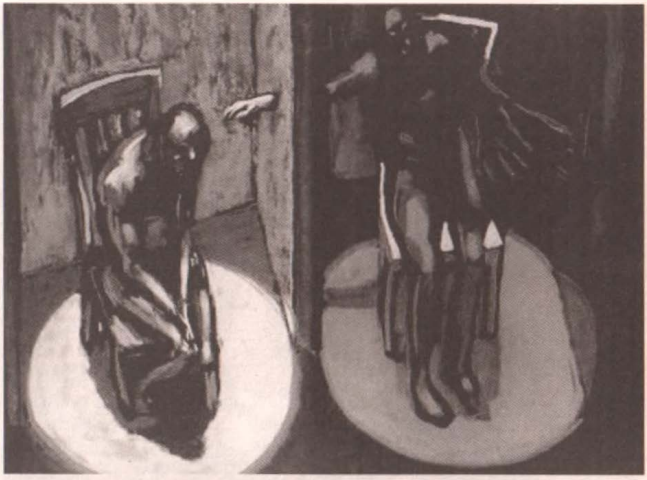
işlemini içeriğe de uygulamış Hoca. Dönemindeki rehabilitasyon çalışmalarının makyaj olduğu eleştirilerini haklı çıkartabilecek bir şekilde, kitabın içeriğine de çeki düzen vermiş; İzzettin Şadan'ın, eleştiri cümlelerini budamış.

Bu konuşmadaki görüşlerin diğer bir kaynağı, Simsiyah Leylekler/Dr. Adil Üçok: Bünyan'dan Bakırköy'e Bir Psikiyatristin Seksen Yılı adlı kitap. Bu biyografi çalışmasını Adil Bey ile birlikte hazırlamış ve 2003 yılında yayımlamıştık. Adil Bey'in Bakırköy ile tanışıklığı ilk 1942 yılında olmuş. Yani Mazhar Osman döneminden bugüne değin uzanan bir tanıklık söz konusu:

"... İlk gördüğüm manzarayı söylüyorum. Şimdiki Mazhar Osman Servisi, üniversite psikiyatri kliniği idi. O zaman "Çapa" falan yok... Caminin oradan geçiyoruz. Hiç unutmuyorum. Dante'nin midir o Cennet Cehemnem Araf... O kitap gelir hep, o manzarayla... Servisin bir alt katı var... Yola ızgarayla bağlı. Pencere gibi. Oradan yukarıya doğru eller çıkmış dışarı: "Cigara... cigara... cigara..." diye bağırıyorlar. Bir sürü el. Biri geçerken, bas bas bağırıyorlar. Gözümle gördüğüm şeyler bunlar. Tıbbiyeye yeni başlamışız. Zaten akıl hastanesine korkarak giriyoruz. Etrafta duvar yok. Dikenli tellerle çevrili. Bir de servislerin bahçeleri de dikenli tellerle çevrili..."

Adil Bey dönemin ruhunu, "... O zamanki başhekimler başhekimdi canım!.. Başhekim otoriter ve sözü dinlenilen, sözü yerine getirilen bir adamdı. Sev sevme yerine getirmeye mecbursun. Getirmezsen nefesi başka yerde alırsın." diye özetliyor. Hastaneye bir şekilde getirilmiş olan hemen herkesin yatışının yapıldığını, burada belirleyici olanın tıbbi kaygılardan çok hukuki sorumluluğu almamak olduğunu, yatışın bu kadar kolay olmasına karşın, taburculuğun "ya taşlı köye ya da aileden isteyen olursa..." gerçekleşebildiğini, Bakırköy Akıl Hastanesi'ne mahsus Silivrikapı'da bir mezarlığın varlığını, hastaneye tonlarca mezar taşı ve kefen bezi alındığını da ondan öğreniyoruz.

> Mazhar Osman Dönemi'ni, "Kraepelinyan psikiyatri"nin Türkiye'de kökleşme dönemi olarak görmek mümkündür. Bu dönem, psikiyatrinin hem bilgide hem de kurumsal yapısında yerleşik, kemikleşmiş reflekslerin inşa edildiği dönemdir.

Mazhar Hoca: "Delilik bir hastalıktır; zatürree gibi, sarılık gibi, apandisit gibi..."

Bu uzun öyküde, Türkiye'de modern psikiyatrinin kurumsallaşmasında belirleyici olmuş üç dönemleştirme yapılabilir. Bu dönemleri, aktörlerinin adlarıyla adlandırmak mümkündür. İlki, Mazhar Osman dönemidir ve gerçekte, Osmanlı'nın son çeyrek yüzyılındaki Alman psikiyatrisine tanıklıkla bir hazırlık süreci yaşamış ve 1960'lara değin sürmüştür. Orada bitmiş midir? Elbette hayır... Mazhar Hoca ile biçimlenmiş kurumlaşma biçimi halen psikiyatrinin ana karakterleri olarak sürmektedir.

Fahrettin Kerim Gökay, "Raşit Tahsin Hoca modern psikiyatrinin kurucusudur" diye yazmış olsa da modern psikiyatri, Bakırköy ile ve Cumhuriyet'in çocuğu olarak doğmuştur. 1927 yılı, Fransız Reşadiye Kışlası'nın Bakırköy Akıl Hastanesi'ne dönüşlüğü ve Toptaşı Bimarhanesi'nden hastaların -şehir uyurken- buraya taşındığı yıldır. Bu değişim ile Cumhuriyet Devrimi'nin ülküleri arasında önemli bir bağ vardır. Mazhar Hoca, hayatıyla hatta dönemlere göre "Enver bıyığı... Hitler bıyığı..." şeklinde biçim değiştiren bıyığıyla bu dönemin ve belki ülkemizde modern psikiyatrinin tüm dönemlerinin en önemli figürüdür. Mazhar Osman Dönemi'ni, "Kraepelinyan psikiyatri"nin Türkiye'de kökleşme dönemi olarak görmek mümkündür. Bu dönem, psikiyatrinin hem bilgide hem de kurumsal yapısında yerleşik, kemikleşmiş reflekslerinin inşa edildiği dönemdir. Mazhar Hoca, "Delilik bir hastalıktır; zatürree gibi, sarılık gibi, apandisit gibi..." diye yazmıştı. Ruhsal rahatsızlıkların tıbbın içinde ve ancak tıbbi olarak çözüme kavuşturulabileceği fikri (bugün de psikiyatrinin ana gövdesini oluşturan bu fikir) o dönemde ideolojik bir katılıkla yerleşmişti. Bu biyolojik paradigmanın egemenliği devam ediyor ve tartışma zeminlerinde ancak pragmatist bir ahlakla yer alıyor; kendi çözümsüzlük alanlarını başka disiplinlere yamamak ya da geçici çözümler devşirmek için... Bu ahlak, yazık ki yalnız burada durmuyor; özellik-

le mesleğe katılan yeni kuşaklara, bir yaşama modeli de dayatıyor. Her şeyi, meslekle kurulan ilişkiyi, hasta-hekim ilişkisini, hekim-hekim ilişkisini araçsallaştırıyor. Ve asıl, bilginin işleyişi bu denli katı tarif edildiğinde, bilgiyle ilişki araçsallaştırılıyor ve dünyanın en güzel serüvenlerinden biri, bilgiyle merakın buluşması başarıya, üne, rant'a kurban veriliyor. Zahmetli çalışmaların yerini, yalnız akademik değil her türlü kariyer odaklı çalışma alıyor. Bunun en belirgin sonucu da yaşanılan coğrafyanın sorularına körleşme, hatta bunları küçümseme oluyor.

Öncelikle psikiyatri, Türkiye'de, tıbbi paradigmanın dışına çıkmanın mümkün olacağına işaret eden bir tartışmayı hiçbir zaman hazmedememiştir. Bu, tartışabilmeye dair hazımsızlığın temsilcilerini, bugün de, Olimpos tepesinde sık sık vaaz ederken görüyoruz. Tüm ruhsal sorunlar, halen ve ancak klinik içine hapsediliyor ve acı yüklü bir metaforla söylersek, kliniklerin tepemize yıkılma tehlikesiyle yüzleşmediğimiz müddetçe, klinik dışında bir toplumun varlığı hatırlanmıyor. Bunun en yakın örneği, işte Ağustos depremi. O güne değin, travma sonrası stres bozukluğu, diye bir tanının varolup olmadığına dair nozolojik, ve de aslında ideolojik bir tartışmayı yürütenler, depremle birlikte "hızlı travmacılar" haline geldiler.(2)

Bir diğer temel kurumlaşma özelliği de, "tamgüçlü" hoca ya da şef prototipidir. "Nefesi başka yerde alma ya da so-

> Bazı tanınmış şairler psişizmlerini aksettirebilmek için, kendilerine suni olarak ruh hastalıkları aşılamışlardır. Bunların alkol, uyuşturucu zehirler ya da başka çeşit ilaçlar kullanarak o vecde benzer durumu yaratıp şiir yazdıkları bilinen bir hakikattir.

Mazhar Osman

luksuz bırakılma" öyküleri sahnede yerini almaya devam ediyor. Hocanın "tamgüçlü" yetkesinin boğduğu ilk şey de, bilimsellik'in ana motoru olan eleştiri oluyor. Eleştiri, her anlamda, kurumlardan kovuluyor ve eleştirinin kovulduğu bilimsel ortamı, gerçeklik boşluk kabul etmez kuralınca, dedikodu ve bilim öncesi tartışma geleneği dolduruyor. Bilim öncesi tartışma geleneğinin en önemli karakteri de kişiselleştirmedir. Bilimsel bir konu, kısa devre yaparak, kişisel bir "mevzu"a dönüşüyor ve böylece yok sayılıyor. "Tamgüçlü" hoca tipolojisinde, ev ile klinik, baba ile hoca, asistan ile çocuk rolleri arasındaki sınırların ihlaliyle kişiselleştirme tutumu taşlaşıyor; "tamgüçlü" hoca ve biat eden asistan ilişkisi yerleşiyor. İzzettin Şadan'ın Hatırat'ından bir erken dönem gazetelere "düşme" öyküsünü aktarıyorum: "Nazım Şakir seçilemedi. Mazhar Hoca'nın talebesi olduğundan Mazhar Osman buna itiraz etti, iş gazetelere düştü..." Bugün de, medyada kabul görmek en geçerli "bilimsellik" ölçütlerinden biri olmaya devam ediyor.

Yine de Mazhar Hoca dönemiyle bugünü karşılaştırdığımda önemli bir ayrım görüyorum ve bunu Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki heyecana ve özgüvene bağlıyabiliyorum. O döneme ait anılarda, kalan yazılarda yurttaş bilimciye ve bu toprakların yaratıcı damarına, bugün olana benzer bir güvensizliğe işaret eden cümlelere ben hiç rastlamadım. Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde temel tutum; gitmek... aydınlanmak... dönmek.. aydınlatmak iken, benim tanık olduğum yıllarda bu seyir: gitmek... CV'ye bir üniversite ya da enstitü adı eklemek... dönmek ve bu işlerde çok mesaisi olan bir ağbimizin deyişiyle "yerel bayilik-distribütörlük" açmak haline gelmiş durumda...

"Birçok araştırıcı, şiir ve sanatla ruh hastalıkları arasında bir ilginin bulunduğunu sezmişlerdir. Bazı tanınmış şairler psişizmlerini aksettirebilmek için, kendilerine suni olarak ruh hastalıkları aşılamışlardır. Bunların alkol, uyuşturucu zehirler ya da başka çeşit ilaçlar kullanarak o vecde benzer durumu yaratıp şiir yazdıkları bilinen bir hakikattir. Fransa'da François Villon, Gerard de Nerval, Baudelaire, Rimbaud, Verlaine İngiltere'de Samuel Taylor, Thomas ve daha pek çokları bu yolu seçmişlerdir. Şair bu şekilde kendi kendisine ruh hastalığı aşılayıp yıkılırken diğer taraftan şiir yazarak, yani sanatıyla kendi kendisini tedavi etmektedir."

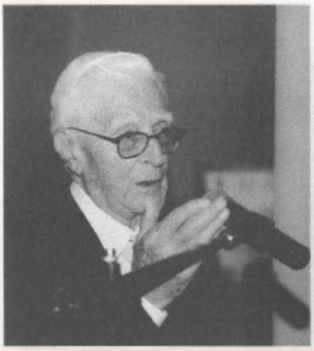
"Hastaları şiir yazmaya yönelterek akıl hastaneleri için önemli olan bir aktivite terapisi de kurmuş oluyoruz. Nihayet bu hastaları gruplayarak pozitif bir grup dinamiği etkisi altında tutmaya çalışıyoruz. Haftada bir gün şiir yazmaya kabiliyetli ve istekli olan 8-10 hasta sabah kütüphanede toplanarak saat 11'e kadar o günkü his ve düşüncelerini eski hatıralarını, tenkitleri'ni vesaire yansıtan şiirler yazıyorlar, bizim de katıldığımız ve idare ettiğimiz bir saatlik bir grup psikoterapi seansı yapmaktayız..."

Bu cümleler, Bakırköy'ün 40.Yılı kitabından. Yıl 1968. O dönem klinik şefi olan Dr. Reşit Avcılar ve Psikolog Aysel Özlü kaleme almış. 27 Mayıs ile birlikte toplumda olduğu gibi psikiyatri kurumlarında da yeni kavramların, yeni pratiklerin devreye girdiği anlaşılıyor. Toplum sathında bu "yeni" nin kütlesel bastırıldığı 12 Eylül'e değin, öyle ya da böyle, bu

dönem devam ediyor. Bunu psikiyatrinin ikinci dönemi olarak kabul edebiliriz ve "Bayülkem Dönemi" olarak adlandırabiliriz. Ruh sağlığı hizmetlerinin ilk sosyalizasyonu, kurumlarla topluma yayılması deneyiminin bu dönemde görüyoruz. 7 Temmuz 1962'de Aksaray'da, 23 Mayıs 1963'te Kocamustafapaşa'da 1 Haziran 1963'te Kasımpaşa'da, 7 Aralık 1963'te Eyüp'te, 16 Haziran 1964'te Üsküdar'da, 26 Temmuz 1965'te Sağmalcılar'da ruh sağlığı dispanserleri açılıyor. 13 Haziran 1970 tarihi ise yine bir milat: "Beşiktaş Ruh Sağlığı Merkezi ve Gündüz Hastanesi" açılıyor... Bayülkem Dönemi'ne ilişkin en belirgin eleştiri, yapılanların makyaj olduğu ve bu tül perdesi kaldırıldığında, kurum olarak hastanenin hizmet kalitesinin gerilediği, tımarhaneleşme sürecinin bu dönemde de devam ettiğinin görülebileceğidir. Yine de, şu saydıklarımız bile, insanların kafalarının başka bir paradigmanın etrafında dönenmeye başladığının somut delilleridir... Dünya ölçeğinde sol dalganın yükselişinden ve 27 Mayıs Anayasası'nın özgürlükçü havasından bunları ayrı düşünmek ise herhalde çok zor olsa gerektir.

'80'li yıllarla birlikte dünyada bambaşka rüzgârların esmeye başladığını ise hep birlikte yaşadık; yaşıyoruz... Reagan-Thaecher ile şahlanan neoliberal dalga, ruh sağlığı alanında da çok güçlü bir tahribat yarattı. Bunun psikiyatrideki izdüşümü, gerçekte ilaç şirketlerinin yönlendirdiği ve psikiyatrların ve hatta kurumların nemalandırıldığı neokrapelinyan psikiyatri oldu. Türkiye'de bu sürecin temsilci figürleri, siyasada Özal,

80'li yıllarla birlikte dünyada bambaşka rüzgârların esmeye başladığını ise hep birlikte yaşadık; yaşıyoruz... Reagan-Thaecher ile şahlanan neoliberal dalga, ruh sağlığı alanında da çok güçlü bir tahribat yarattı.

Faruk Bayülkem

psikiyatride Yıldırım Aktuna'dır. Theacher İngiltere'sinde akıl hastalarına toplumun sırtındaki "kambur" muamelesi yapılmaya başlandığı ve bunların ciddi dergilerde "yeni model" olarak tartışıldığı dönemlerde, Yıldırım Aktuna, 12 Eylül Cuntası'nca atanmış "süper başhekim" olarak kendinden önceki dönemin sosyalizasyon çalışmalarını hızla silmekle meşguldü. Bu dönem, hâlâ bir güzelleme ile anılıyor. Kanımca, bu dönemin uygulamalarının önemli özelliği bellek siliciliktir. Bu üçüncü dönemin de yakın tanığı olmuş Adil Üçok, ikircikli bir şekilde şunları söylüyordu:

"Şimdi bu Yıldırım Bey, bilmiyorum, geldiği zaman kafasında ne vardı, ne ediyordu?.. O sırada biliyorsunuz İtalya'da bir akım oldu. O adam, aynı bizim Yıldırım Bey'in yaptığı gibi bütün hastaneleri sokağa döktü. Boşalttı bütün akıl hastanelerini... Şimdi yalnız, bizim Yıldırım Bey'in yaptığı işi hakikaten beğeniyorum, çok hoşuma gitti, yalnız öbür taraftan çok da üzülüyorum; bizim toplumumuzun içerisinde akıl hastasına yardım edebilecek başka bir yer yok. Birçok akıl hastası sokakta kaldı. Boşlukta kaldı... Durumu iyiyse hastayı serbest taburcu ettik... Ailesi varsa, aileye baskı yaptık, aldı... Aile alsa ne olacak? Aile zaten hastayı tutamıyor ki!.. İyi niyetli olsa da tutamaz...

... Dört bin, dört bin beş yüz hastayı iki bin hastaya indirdik... Dispanserlere yavaş yavaş bir müdahale başladı. Hükümet hiç yardım etmiyordu, dispanserе. Hep hastane imkânlarıyla yürütüyoruz. Bazı bina sahipleri binaları almak istedi. Bu şekilde dispanserlerin faaliyetleri sekteye uğramaya başladı. Doktor bakımından olsun, personel bakımından olsun... Hep hastanenin imkânlarıyla yürütüyoruz. Yıldırım geldikten sonra bunlara hiç önem vermedi. Hiç üzerinde durmadı..."

Gelinen nokta ise, Bakırköy'ün atıl bir psikiyatri hizmet hastanesine dönüşmesi, yekûn olarak psikiyatrinin tıp, dolayısıyla günümüzün baskın tıbbi anlayışı olan biyogenetikçilik ve dolayısıyla ilaç şirketleri ve neoliberal dalga ile kemikleşmiş bağlar kurması, bütünleşmesidir.

*XII. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi'ne sunulan bildiridir.

Dipnotlar:

1) Bu yazının gövdesini oluşturan konuşmanın yapıldığı oturumda, Kriton Dinçmen Hoca'nın katkısı ilginçti: "Bakırköy'de tek bir "Beyefendi" vardı, o da Mazhar Hoca'ydı... Müstahdemler, Hoca'yı Dikilitaş'ta karşılarlar... Yol boyunca aralıklı sıralanırlar... Hoca göründüğünde, birbirlerine seslenirlerdi: "Beyefendi geliyor... Beyefendi geliyor..."

Müstahdemlerin sıralandığı yolun uzunluğu, Dikilitaş ile Hastane arası ise en azından 1 kilometredir.

2) Bu tutumun nedeni çok basit: Deprem öncesinde travma eşittir işkence, travma çalışması eşittir solculuk yapmak anlamına geliyordu. Doğan Şahin'in Sosyal Psikiyatri'de yaptığı konuşmadan aktarıyorum: "10 yıl boyunca ülkemiz psikiyatristleri işkence ve ağır insan hakları ihlallerini görmezlikten gelmişlerdir. Ulusal psikiyatri kongrelerinde ilk kez işkenceden 12 Eylül'den 10 yıl sonra 1 Kasım 1990 tarihinde İnsan Hakları ve Psikiyatri isimli panelin yer aldığı 26. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi'nde (1-4 Kasım, İzmir) söz edilmiştir..."

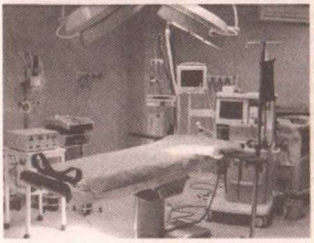
Bunu yalnızca psikiyatri ve psikiyatristlerle ilgili bir durum saymaktan çok ruh sağlığı alanında çalışan tüm disiplinlerin tutumu olarak kaydetmek gerekliliği de var. Örneğin, psikoloji de, belki de kendini, toplumu değil de psikiyatriyi referans alarak tanımlama gayretine girdiği için aynı kör noktaya saplanmış, ilginçtir. bu tutumun yanlışlığını ancak ve yine depremle kavramıştır.

Ticari psikiyatri, bilimsel psikiyatri

Ticari tıbbın önde gelen özelliği, tetkik yaptırmada ve ilaç kullanmada abartıdır. İyi hekimlikte esas, en az sayıda ilacı en az dozda kullanmaktır. Bilimsel tıp neredeydi peki? Ütopik ideal tıpla ticari tıp arasında bir yerlerdedir. Kimi kez etik tıbba yaklaşır, çoğun ticari tıbba daha yakındır.

Dr. Kaan Aslanoğlu 1959 doğumlu, 1984 Cerrahpaşa Tıp Fakültesi mezunu. 1990 yılında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde psikiyatri uzmanı oldu. Yirmi yıl aktif hekimlik yaptıktan sonra şimdi daha çok yazarlık yapıyor. 10 romanı ve 6 inceleme kitabı var. İnceleme kitapları: Yanılmanın Gerçekliği, Politik Psikiyatri, Futbolun Psikiyatrisi, Memleketimden Karakter Manzaraları, Psikiyatri Elkitabı, 5. Sanattan 5. Kola: Orhan Pamuk. Ayrıca "insan doğası ve sosyalizm", "Evrim Süreci ve İnsan", "kişilik ve genetik belirlenim" en çok üstünde durduğu konulardır.

Ticari tıbbın önde gelen özelliği, tetkik yaptırmada ve ilaç kullanmada abartıdır. Doğru olan, başvurana ayrılacak yeterli bir süre içinde önce anamnez almak (hastanın derdini etraflıca sorup dinlemek), ardından yapılacak etraflı bir fizik muayeneyle tanıya yaklaşmak veya varmaktır. Yeterli emek ve zaman veren iyi bir hekim, bazen hiç tetkik istemez bazen gerekli olanların en azıyla yetinir. Tanı ne kadar kesinse tedavi de o kadar basitleşir. Söz konusu olan ilaç tedavisiyse, iyi hekimlikte esas, en az sayıda ilacı en az dozda kullanmaktır. Çünkü, bedene zarar vermeyen ve yan etki yapmayan ilaç yok gibidir.

Tıp bilimi genelde kapitalizmin özelde ilaç şirketlerinin, cihaz üreten firmaların denetimindedir.

Hastayı müşteri veya savılması gereken herhangi bir nesne olarak gören ticari tıpta hekim daima az sayıdadır, zamanı ve emeği kıymetlidir; hastalar ise daima çoktur, verilenle yetinmesi gereken ve üstelik üzerinden en çok kâr elde edilecek nesnelerdir. Ticari tıp evrenseldir; günümüzde kapitalizmin baskın tıp anlayışıdır. Ticari tıp hem kamusal sağlık kurumlarında hem özel sağlık kurumlarında egemendir.

Ticari tıpta verilen her sağlık hizmetinin, kullanılan tüm malzemelerin, cihaz ve ilaçların, sağlık kurumlarının fiziksel mekânlarından yararlanmanın ve en önemlisi de zamanın bir maddi karşılığı bulunur. Arz, talep, zaman, hizmet, kâr denkleminde hastanın tanısına en kısa zamanda varılması, tedaviye geçilmesi, bu aşamada en yüksek düzeyde para kazanılması gerekir. Böyle bir sistemde tıp biliminin ve uygulayıcılarının ilaç şirketlerinin güdümüne girmesi kaçınılmazdır. Tıp bilimi genelde kapitalizmin

özelde ilaç şirketlerinin, cihaz üreten firmaların, sigorta kuruluşlarının ve alana en az para yatırmak isteyen devletlerin denetimindedir.

Bilimsel tıp nerededir peki? Ütopik ideal tıpla (sosyal tıpla) ticari tıp arasında bir yerlerdedir. Kimi kez otik tıbba yaklaşır, çoğun ticari tıbba daha yakındır. Okuyucunun az çok bildiği bu gerçekleri sadece önemli olduğu için anımsatmak istemiyorum başta. Konuya, sorunun esası olarak gördüğüm gerçeklikten girmeyi bilerek seçtim.

Sağlıklı yaşam için neler yapılması gerektiğini pek çok insan biliyor. Hastalıklardan korunmak ve kurtulmak için sağlıklı beslenmek şart örneğin. Gerçi o noktada da (sağlıklı beslenme konusunda) büyük görüş farklılıkları mevcut; fakat konuyu öğrenip iyi bir yol tutturmak her zaman mümkün. Hareketli yaşamak ve egzersiz yapmak gerekiyor. Havadan ve gıdalarla alınacak zehirlerden olabildiğince uzak durmak gerekiyor. Sigara içmemek, fazla alkol kullanmamak... Bunlar biliniyor da uygulayan kim? Çok küçük bir azınlık. Ondan sonra gelsin kalp-damar sorunları, kanser, bin bir çeşit öldüren, süründüren hastalık.

Devletlerin, toplumların ve doktorların genel yaklaşımı da şu: Hastalıkları önlemek ve uzun dönemde onlardan kurtulmak için emek, eğitim ve denetim gerektiren çalışmaları boş ver! Hasta karşına gelmişse, dayan ilacı en kısa zamanda şikâyetini gider. Hem sen kazanırsın hem zamanını ekonomik kullanırsın hem de ilaç şirketin kazanır, sigortan kazanır. Hastaya uzun dönemde sonuç alacağı birtakım şeyleri anlat anlat nereye kadar? Söylersin söylersin ter dökersin, bir kulaklarından girer ötekinden çıkar; yüzde doksanından fazlası dediklerini yapmaz. Öyleyse gelsin ilaçlar!

> Kapitalizm, insanların birbirlerinin kafasını ezerek yükselmesini öngören, bunu yapmayanları cezalandıran bir düzendir. Böyle bir toplumda ruhsal sağlıktan eser bulmak mucizedir.

Edirne'deki II. Beyazıt Külliyesi'nde akıl hastalarının müzikle tedavi edildiğini biliyoruz.

Psikiyatri alanı ve ruhsal sağlık konusu da farklı değil aslında. Ruhsal sağlığın korunup geliştirilmesi için neler yapılması gerektiği de biliniyor. Bunun için yabancılaşma sorununu halletmiş, sevgiye ve saygıya dayanan bir toplum yapısı örmek şart: Zorda kalana hemen yardım edilmesini garanti altına alacak bir dayanışma duygusu... Bunu sağlamak insanlara spor yaptırmaktan da zor. Çünkü bir sistem sorunu. Kapitalizm, insanların birbirlerinin kafasını ezerek yükselmesini öngören, bunu yapmayanları cezalandıran bir düzen. Böyle bir toplumda ruhsal sağlıktan eser bulmak mucize. O zaman insanların büyük ya da küçük gruplar kurarak, adacıklar yaratarak, topluma, sisteme rağmen ayakta kalmaları seçeneği kalıyor geriye. Bu da yapılamıyorsa kişisel olarak her şeye karşın güçlü kalabilme... İnsanın her bakımdan kendini geliştirmesi, eğitmesi, her türlü zorluğa karşı ruhsal bakımdan silahlanması... Bunlar da her zaman herkes için olası değil. Sonuç: Yüzde ellilere varan depresyon patlaması, artan nevrozlar, uyuşturucu ve alkol bağımlılıkları, kişilik bozuklukları...

Herhangi bir psikiyatr, kısıtlı bir zamanda önüne gelen hastaya en kısa zamanda tanı koyup tedaviye geçmek zorunda. Tanı-tedavi için, hastaya yol göstermek için, çevre düzenlemeleri için, psikoterapi için ne kadar çok zaman harcarsa kendinden o kadar çok şey vermiş olacak; hastanın şikâyetleri de belki o kadar ayak direyecek. Az veya orta paralı hastalarla çalışan kısıtlı zamanlı çoğu psikiyatr, bu durumda öncelikle ilaç tedavisine yönelecektir. Böyle bir durumda böyle bir yönelimin getirileri her bakımdan yüksektir.

Buraya kadar anlattıklarımdan tıpta ya da psikiyatride ilaç tedavisine sıcak bakmadığım sonucu çıkarılabilir. Gerçekse bunun tersidir. Tıpta ve psikiyatride ilaçları fazlasıyla önemseyenlerden biriyim. Fakat ticari tıbba göre değil, bilimsel tıbba göre; ancak gerektiğinde, yeteri kadar ve en az sürede kullanıldığı takdirde. Hastaya verilen emek oranında, ilaç tedavisine duyulan gereksinimin azalacağına inananlardanım. Başka deyişle -eğer zamanınız varsa- çok psikoterapi en az ilaç ideal olandır.

Hiç ilaçsız yapılabilir mi? Böyle bir şey mümkün değil. Neden mümkün olmadığını az ilerde tartışacağım. Bırakın hiç ilaç kullanmamayı, içinde bulunduğumuz koşullarda ne yazık ki az ilaç kullanmak da çoğu durumda mümkün değil. Karşınıza bir akıl hastası getirilmiş. Aile koşulları çok kötü, onunla ilgilenebilecek yakınları yetersiz; mecbursunuz, az ilaç kullanamazsınız. Hastaneye ya-

tırmanız gerekli. Bir serviste elli hasta var, bir hemşire bakıyor hepsine. Mecbursunuz, az ilaç veremezsiniz. Polikliniknte depresyonlu bir kadınla karşılaştınız. Yeterli vakit ayırabilseniz belki ilaçsız idare edebilecek, düzelecek. Fakat haftalar boyu bu konu üstünde çalışmanız gerek. Buna rağmen başarı şansınız düşük. İkide bir dayak atan kocasına nasıl katlanması veya katlanmaması gerektiğini anlatmanız, onu eğitmeniz aylarınıza mal olabilir, üstelik büyük olasılıkla yine başarısız kalacağınızı da şimdiden kestiriyorsunuz. Ama depresyonu devam ettikçe sorunlar daha büyüyor, ya intihar çıkacak sonuçta ya cinayet veya en azından bedensel sağlık da güme gidecek. O zaman mecbursunuz ilaç vereceksiniz, hem de yüksek doz vereceksiniz. Yine de buradaki denklem şudur: Ne kadar ilaç dışı destek varsa ilaç gereksinimi o kadar düşer.

Evet, hiç ilaçsız yapılabilir mi? Burada psikiyatride ekol farklılıkları sorununa dalmış bulunuyoruz. Kişisel olarak organik-biyolojik psikiyatriyi çok önemseyen ve onun ilkelerini önde tutan bir anlayıştayım. Bu psikoterapinin önemini hiçbir şekilde dışlamıyor. Esas olan bozulmuş organik sistemi düzeltmektir, somatik ve ruhsal tedaviler burada birlikte yürütülür. Psikoterapi olarak da en kısa yoldan sonuç alıcı, başarı düzeyi en yüksek ve en somut terapi şekli olan bilişsel psikoterapiye (kısmen de davranışçı yönteme) saygı duyuyorum. Başvuran kişiye sorunuyla ilgili ayrıntılı bilgi vermek ve süreç içinde durumu denetleyip bilgileri pekiştirmek bile başlıbaşına terapidir, etkili bir terapidir; ama tabii ki çoğu durumda tek başına yeterli değildir, psikoterapi bu ölçüde basit değildir.

> Ağır beyinsel organik bozukluklarda (güçlü genetik eğilim taşıyanlarda) kişinin psikiyatrik bir klinik tablo göstermesi çevre koşulları, yetişme şartları ne olursa olsun kaçınılmazdır.

Dünyada ağır yoksulluk içinde yaşayan insanların ileride depresyon tehditi ile karşılaşmaları anormal değil, normaldir.

Psikiyatrik hastalıklarda da bozulan değişik psikiyatrik hastalıklarda değişik oranlarda olmak üzere bedendir; daha doğrusu onun içindeki özelleşmiş organ olan beyindir. Birçok hastalıkta, beyinde bozulanın ne olduğu maddeten gösterilebiliyor artık. Bundan kırk elli yıl önce beyindeki belli, gösterilebilir maddi bozukluklardan kaynaklanan psikiyatrik hastalıklara "organik akıl bozukluğu" denirdi. Beyindeki kaynağı kesin biçimde gösterilemeyen hastalıklara da "işlevsel bozukluk"... Şimdi artık işlevsel bozuklukların (depresyonun, panik atağın, psikozların vb.) beyinde ne tür bir arızadan kaynaklandığı biraz kabaca da olsa biliniyor ve verilen tedaviler de bunları düzeltmeye dönük işlev görüyor. Öte yandan birçok hastalığın ne tür genetik bozukluklardan kaynaklandığı da açığa çıktı. Belki beş on yıl içinde hemen hepsinin hangi gendeki bozukluktan kaynaklandığı gösterilecek.

Elbette tüm bu nesnel gelişmelere karşın, klasik psikolojizmde ayak direyenler hâlâ hâkim. Büyük bir sektör bu. Çok kişi ekmek yiyor; bazıları çok fazla ekmek yiyor. Diyorlar ki o kesimden insanlar, ne kadar organik kanıt gösterirseniz gösterin, ruhsal olan belirleyicidir. Ruhsal olandan kastettikleri kişinin yaşam olayları, ailesi, yetişme çevresi, çevre koşulları, cinsel tecrübeleri vs. Yaşam olaylarının olumlu-olumsuz etkisi zaten inkâr edilmez. Fakat hangisi belirleyicidir? Önce beyinde bir bozukluk mu var ya da beyinde bozukluk sonradan bir şekilde oluşuyor ve kişinin davranışlarını ve çevre ilişkilerini mi belirliyor; yoksa gerçek bunun tam tersi mi? Örneğin depresyona yol açan şey öncelikle beyinde bazı biyokimyasalların az üretimi mi; yoksa kişi önce bazı ruhsal travmalara uğruyor, üzüntülerle karşılaşıyor, sonra mı beyin biyokimyası bozuluyor? Klasik psikolojizmi izleyenler tereddütsüz ikincisine kıymet veriyorlar. Oysa pek çok durumda organik olanın belirleyiciliği ve öncelliği çok zor reddedilebilecek bir gerçeklik.

O noktada benim kanım şu: Psikiyatrik bozukluğun şiddeti ne kadar yüksekse (örneğin psikozlar, majör depresyonlar, ağır kişilik bozuklukları) genetik etmen ve dolayısıyla beyindeki bozukluk öncel belirleyicidir. Daha doğrusu, ağır beyinsel organik bozukluklarda (güçlü genetik eğilim taşıyanlarda) kişinin psikiyatrik bir klinik tablo göstermesi çevre koşulları, yetişme şartları ne olursa olsun kaçınılmazdır. Böyle kişilerde uygun çevre koşulları, ağır gitmeyen yaşam olayları, koruyucu ve tedavi edici girişimler hastalığın ortaya çıkışını engellemiyor, sadece onu hafifletiyor. Ama kişinin beynindeki psikiyatrik olarak araz oluşturabilecek bozukluk, ister genetik yönden ister güncel biyokimyasal bakımdan hafifse, kişinin yaşam olayları, çevre, aile koşulları, eğitim düzeyi belirleyici oluyor. Başka bir deyişle psikiyatrik bir bozukluk ağır seyrediyorsa organik etmen büyük olasılıkla başattır, önceldir. Böyle durumlarda psikoterapinin yanında ilaç tedavisi uygulanması da kaçınılmazdır.

Daha somutlarsak, dünyada insanların büyük çoğunluğu ağır yoksulluk ve yoksunluk koşullarında, ruh sağlığını ciddi biçimde tehdit eden olaylarla karşılaşarak yaşıyor. Bunların bir kısmında, diyelim yarısında klinik yönden tedavi gerektiren depresyon ortaya çıkması anormal değil, normaldir. Lakin tüm bu koşullara karşın psikiyatrik yönden tamamen normal kalabilenler de azımsanmayacak bir orandadır. Ama "majör depresyon" dediğimiz türde çok ağır seyreden bir depresyon varsa kişide, orada genetik, biyokimyasal, organik etmen çok büyük bir ihtimalle önceldir, esas belirleyicidir. Böyle bir ağır depresyon olgusu tedavinin başlarında psikoterapiye hiç uygun değildir. Birçok akut psikozda

görüldüğü gibi. Tek seçenek bedensel tedavidir.

Az ilaç bol psikoterapi dedik ya, pratikte bunu uygulayanlar iyi hekimdirler, diye bir şey de söyleyemeyiz. Neden mi? Daha çok özel işyerlerinde görüldüğü üzere bu ilkeyi uygulayan pek çok psikiyatrın hitap ettiği hasta kitlesi zengin hastalardır. Saati 150-250 YTL'den yeteri kadar müşteriniz varsa bu koşullarda bol psikoterapi, "az veya yok ilaç ilkesi" uygulayabilirsiniz. Ama bu sizin ille de iyi hekim olduğunuz anlamına gelmez. Hastalarınıza, aldığınıza karşın ne oranda iyileşme verdiğiniz önemlidir esas.

Şimdi, psikanalitik veya psikodinamik yönelimli psikiyatri hakkında bazı şeyler söylemek istiyorum; zorunludur: Genel anlamda az ilaç, bol psikoterapinin daha uygun olduğunu söyledik ya, tam da bunu yapan psikanalistler iyi psikiyatriyi, bilimsel psikiyatriyi mi temsil etmektedirler? Gariptir ki, kanımca gerçek bunun tam tersidir. Freud kaynaklı psikiyatrinin tümüyle bir safsata, bir sahte bilim olduğuna inananlardanım. Psikiyatrik bozuklukların oluşumuyla ilgili olarak söz konusu kuramın neredeyse tüm önermeleri hurafeden ibarettir. O yüzden bol psikoterapi yapan her meslektaşın iyi hekim olduğunu söylemek çok zordur. Başlangıçta söylediğimiz bir beklentiye tam paradoks bir gelişme. Birçok psikanalist, ilk görüşme bir yana, ardından on görüşme geçtikten sonra bile belirgin bir tanı koymaya yanaşmaz. Tedavi süreci de aylara değil yıllara yayılmıştır. Başka bir yaygın hastalık olarak terapi gelişmiştir artık. Böyle bir psikiyatri anlayışının büyük çoğunlukla ticari tıbbın bir parçası sayılması gerektiği açıktır.

Buna karşın, hastalarının pek memnun kaldığı çok fazla sayıda psikanalist

> Ruhsal, psikolojik araz ne kadar öndeyse, sorun ağırlıklı olarak psikiyatrinin; ruhsal araz gerideyse, tümüyle nörolojinin konusudurlar.

Kişisel veya toplumsal krizler her zaman bilinç ve devrim üretmiyor; genellikle daha kör bilinçsizlik, saldırganlık ve faşizm üretiyor.

bulunduğunu inkâr etmiyorum. Buna da hiç şaşmamak gerekir; insan budur. Öte yandan, içlerinde gerçekten, yani nesnel bakımdan da hastalarına yararları dokunan hekimler az değildir. Bazılarının iyi hekim, iyi psikiyatr olduklarını da yadsımıyorum. Bunun nedeni, kuramın saçmalığı, uygulamanın tuhaflığı bir yana, terapistin hastaya gösterdiği ilgidir. Verilen emektir. Ayrıca, hiçbir dişe dokunur şey yapılmaması bile, terapi sürecinin önem verilen bir iş, aktartılan hisler olarak kendisidir.

Nöroloji-psikiyatri-psikoterapi üçlemesinin kendi içindeki ilişkilerine, bağlantılarına gelince: "Nöroloji"yi başlıbaşına ayrı bir disiplin sayıyorum. Ağırlıklı olarak ruhsal arazlarla kendini göstermeyen tüm organik sinir bozuklukları onun konusuna giriyor (cerrahi olanlar haricinde). Uyku ve epilepsi gibi ortak konularımız da var. Bu türden hastalıklarda ruhsal, psikolojik araz ne kadar öndeyse, psikiyatriye ağırlıklı olarak girer sorun; ruhsal araz gerideyse, tümüyle nörolojinin konusudurlar. Psikiyatri ise hem organik etmene hem psikoterapiye (bunun gerçekten bilimsel olanına) yoğunlaşmak zorundadır. Psikoterapiden hiç anlamayan psikiyatrist tipi, güzel bir tip değildir. (Sadece özel bir dalda çalışmıyorsa, genel hastalara bakıyorsa...) Psikiyatrist olmayan psikoterapistlerin psikiyatrik bozukluklara müdahalesi ise alan ihlali yapılmaksızın, belli ilkelere uyularak, her şeyden önce profesyonellerin kendi öz denetimleri çerçevesinde yürütülmelidir.

Son olarak psikiyatrinin anormalleri normalleştiren, tepkileri yatıştıran bir kurum olarak genici bir düzen kurumu olduğu eleştirisine değinmek isterim. Bu eleştiride kısmen haklılık payı vardır. Ancak, tüm tıp için ve hizmet sektöründeki hatta üretimdeki her iş için geçerli sayılabilir aynı eleştiri. İnsanlar hastalansınlar, ölsünler, tedavi etmeyelim; insanların yaşamını kolaylaştırmayalım, zorlaştıralım; bunalıma girsinler, toplum krize girsin ve böylece sisteme karşı bilinçlenme artsın yönünde düz mantığın eseridir psikiyatriyi topyekûn düzen kurumu kabul eden eleştiri. Şu unutulmamalıdır, kişisel veya toplumsal krizler her zaman bilinç ve devrim üretmiyor; genellikle daha kör bilinçsizlik, saldırganlık ve faşizm üretiyor.

Prof. Dr. M. Kerem DOKSAT
İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri ABD Öğretim Üyesi

Nöroloji ve psikiyatrideki yol ayrımı

Dünyada nöroloji ve psikiyatrideki gelişmelerin, bu disiplinlerin birbirinden uzaklaşması kadar birbirlerine yaklaşmasını da sağladığını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Nitekim bugün akademik tıbbın giderek daha alt disiplinlere bölünmesi, insanı moleküler düzeye indirgemek ve bütününden uzaklaşma tehlikesini de beraberinde taşımaktadır.

Prof. Dr. M. Kerem Doksat 5 Ağustos 1957 İstanbul doğumludur. Çukurova Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda uzmanlık eğitimini tamamladı. Mesleki olarak yayımlanmış iki telif kitabı, beş kitapta bölüm yazarlığı, yurtiçi ve dışında yayımlanmış 60'ın üstünde makalesi mevcuttur.

Bundan 70 sene öncesinden kalma nahoş bir tespit vardır:

"Cerrahlar hiçbir şey bilmezler ama çok konuşurlar ve çok da işe yararlar!..

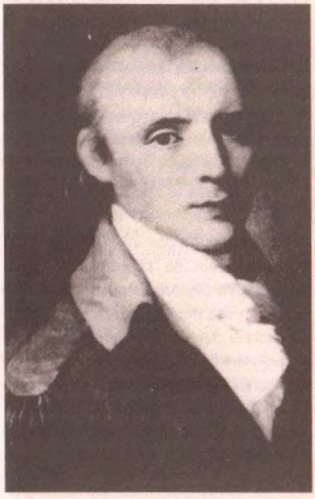
"Dahiliyeciler çok şey bilirler ama çok az konuşurlar çünkü işe yaramazlar!..

"Nöropsikiyatrlar ise hem hiçbir şey bilmezler ama çok konuşurlar ve hiçbir işe de yaramazlar!

Günümüzde ise bunların hepsi çöpe gitti!

Biz psikiyatrlar da cerrahlar da hâlâ çok konuşuyoruz; dahiliyeciler hâlâ az konuşuyorlar ama modern tıp sayesinde bütün şubeler çok iyi iş yapıyor, hayat kurtarıyor ve şifa dağıtıyorlar...

Yunanca psukhe (kelebek, nefes, hayat, ruh) ve logia (bilim, teori) kelimelerinin izdivacıyla, psikoloji terimi ilk olarak "ruhları çağırma ilmi" anlamında, bir Alman skolastik filozofu olan Rudolph Göckel veya Rudolf (Rudolphe) Goclenius tarafından 1590'da kullanıldı. Nöroloji (asabiye) terimi Yunanca sinir (nevre/neuron) ve logia (bilim, teori) kelime-

Johann Christian Reil (1759–1813)

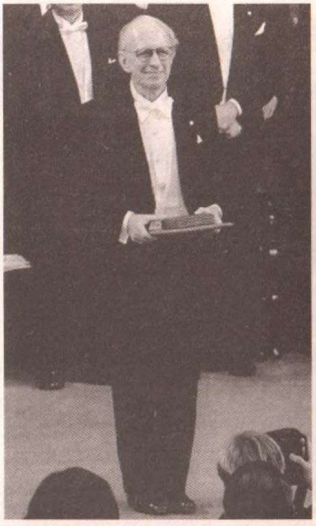
lerinin ise bir toplamı; sinir sisteminin hastalıklarıyla uğraşan tıp şubesi. Psikiyatri (psychiatrie: akliye) ise bir Alman fizyologu ve anatomisti olan Johann Christian Reil (1759–1813) tarafından ilk defa 1808'de akıl hastalıklarının önlenmesi, tanınması ve tedavisi ilmi anlamında kullanıldı; psikiyatr da "zihinsel şifacı" idi. Yani, psikiyatrinin doğumu nörolojiden olmadı, bir fizyolog açtı yolu; tıpkı Sigmund Freud'un da esasen fizyolog olması gibi...

1936'da Portekizli nörolog Egas Moniz prefrontal lökotomi (beyin ön lobunun belli bölgelerinin tahribi) ile şizofreni tedavisinde geçici bir çığır açtı ve 1949'da da Nobel Tıp Ödülü'nü de kaptı! Bu tedavinin geri dönüşsüz yan veya istenmeyen etkileri o zamanlar pek tartışılmadı, bu iş sonralara kaldı (Swayze 1995).

Esasen, 1900'lü yıllar (+/- 20 sene koyarsak) bilimde ve dünya görüşlerinde paradigma kaymalarının yoğun yaşandığı bir devir olarak tarihe geçti. Doğa bilimlerinde Charles Darwin'in, müzikte Wagner'in, toplum bilimlerinde Marks'ın, psikoloji ve psikiyatride de Freud'un (Feist ve Feist 2002) ve Emil Kraepelin'in fikirleri birer devrim yarattı. Keza imipramin ve klorpromazin'in icadı (1952) da aynı rolü oynadı; meczupluk, mecnunluk veya lanetlenmişlik olarak addedilen akıl hastalıklarının tedavi edilebileceği fark edildi. Penisilin'in keşfi de antibiyotiklerin geliştirilmesini sağladı. İnsanoğlu kaderinin kurbanı olmaktan çıkma bahtını yakalamıştı nihayet! Bu müthiş açılım tabiidir ki yeni evlilikler ve boşanmalarla sonuçlandı.

Bunlardan en çok etkilenen bilim sahalarından biri de nöropsikiyatri oldu. Dünyada ve ülkemizde nörolojiyle psikiyatrinin yollarının ayrılması çok yakın zamanlara dayanır. Bu ayrılışın önlenemez diyalektik salınımlar sonucunda husule geldiği inkâr edilemez; ama yapay bir dikotominin(1), hatta dilemmanın(2) da ortaya çıkmasına sebep olduğu da öyle (Piers 2005).

Periferik sinirler(3) ve kas hastalıkları hariç, aynı organın yani beynin çok

Eric R. KANDEL biyolojik psikiyatri ve sinirbilimin temellerini atanlardan biridir.

benzer, çoğu zaman da ayrılamaz bir şekilde iç içe geçen hastalıklarının klinik görünümlerinin (Reuber ve ark. 2005, Akyuz ve ark. 2004) farklı gibi gözüken yönlerini teşhis ve tedavi etmeye çalışan klinisyenler arasında ne hazindir ki adeta uçurumlar oluştu ve bazı açılardan kapanamaz gibi görünmekte (Chemali 2005).

Bunun en temel sebeplerinden biri bütüncül yaklaşımın terk edilip aşırı ihtisaslaşmaya gidilmesidir. Aslında tıbbın bütün şubelerinde bu yabancılaşma söz konusu: Kardiyologlar insanı kocaman bir kalp, nefrologlar kocaman bir böbrek, nörologlar kocaman bir sinir sistemi, psikiyatrlar ise kocaman bir psişe olarak görmekte. Her iki klinik dalda da alt uzmanlıklar ortaya çıktı; indirgeyicilik sebebiyle psikiyatrların bir kısmının beyinsiz bir zihnin, nörologların da bir kısmının zihinsiz bir beynin peşine düşerek bütüne, yani hastaya ve onun kliniğine yabancılaşmalarının da bunda büyük rolü oldu (Eisenberg 1986, Lipowski 1989).

Son 10–15 senedir yıldızı yükselen sinirbilim (neuroscience) ve çok gelişen psiko-nöro-farmakoloji, bu ayrı gibi görünen disiplinler arasında bir köprü ve birliktelik kurulmasını sağladı; dinamik ve organik psikiyatriyle kognitif(4) ve evrimsel nöropsikiyatrik kavramlar buluşmaya başladı (Gazzaniga 2000, López-Ibor ve ark. 2002, Bolton ve Hill 2003, Leonard 2003, Yudofsky ve Hales 2004, Slosarczyk 2005). Sonuçta, bu ikili yeniden birleşmeye gitmekte ama bunun eskisinden farklı boyutlarda ve özelliklerde olması kaçınılmaz (Schiffer ve ark. 2004). Sinirbilimle ilgili temel kitaplarda artık hem psikiyatrların hem nörologların imzalarının görülmesi hiç şaşırtıcı değil (Zigmond ve ark. 1999) ama sırf kişisel veya çıkar dinamiklerine bağlı olarak aynı şeye (neuroscience) sinirbilim ve nörobilim diyen gruplar oluşmakta; tam da muhteşem buluşmaya ramak kalmışken...

Eric R. Kandel, 2000 yılında Nobel Ödülü'nü alırken bu işi başaran ilk psikiyatr olarak tarihe geçiyordu ama yaptığı şey aslında biyolojik psikiyatri ve sinirbilimin temellerini atanlardan biri olmaktı. Nitekim "biyolojik psikiyatri" bu dönemlerde iyice gelişti ve filizlendi (Joseph 1996, Panksepp 2004). Zaten akıl hastalıklarının zihin ve onun organı olan beynin işlevsel hatta yapısal bozukluklarından kaynaklandığı arttık net bir şekilde bilinmekteydi (Charney ve Nestler 2004, Tarazi ve Schetz 2005).

Dünyada nöroloji ve psikiyatrideki gelişmelerin, bu disiplinlerin birbirinden uzaklaşması kadar birbirlerine yaklaşmasını da sağladığını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Nitekim bugün akademik tıbbın giderek daha alt disiplinlere bölünmesi, insanı moleküler düzeye in-

Son 10–15 senedir yıldızı yükselen sinirbilim (neuroscience) ve çok gelişen psiko-nöro-farmakoloji, bu ayrı gibi görünen disiplinler arasında bir köprü ve birliktelik kurulmasını sağladı.

İnsan her yönüyle bir bütündür.

dirgemek ve bütününden uzaklaşma tehlikesini de beraberinde taşımaktadır. Sonuçta, bilginin uzaklaştırıcı değil birleştirici olma erkinin bilincinde olarak ulaştığımız bilgi ve tecrübeyi bir bütünde buluşturmayı becerebilmeliyiz. Psikiyatrlar ve nörologlar olarak kendi alt disiplinlerimizde ne kadar derinleşirsek derinleşelim, insanın bir bütün yani "Geştalt" olduğunu unutmayarak aramızdaki köprüyü güçlendirmekten kaçınmayalım (Doksat ve Siva 2005).

Bugün, 17 Aralık 2008 Çarşamba tarihinde http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/ linkine girip "neuro-psychiatry" yazdım, karşıma tam 6382 tane yayın çıktı. Burası SCI, SCI-Expended, Index Medicus gibi dünya çapındaki saygın dergilerin özetlerinin yayımlandığı bir web mekânıdır. Kanaatim odur ki, çok yakın bir gelecekte Nöropsikiyatri Anabilim Dalları ortaya çıkacak ve mesela "epilepsi nöropsikiyatrisi", "multipl skleroz nöropsikiyatrisi", duygudurum bozuklukları nöropsikiyatrisi" gibi alt gruplar devreye girecek... Bu diyalektik salınımlar çok dah: sofistike sentezlere gebe yani...

> Psikiyatrlar ve nörologlar olarak kendi alt disiplinlerimizde ne kadar derinleşirsek derinleşelim, insanın bir bütün yani "Geştalt" olduğunu unutmayarak aramızdaki köprüyü güçlendirmekten kaçınmayalım.

Dipnotlar:

1) Aynı şeyin, aynı özelliklerin karşılıklı olarak birbirine zıt düşmesi.

2) Aynı şeyin iki veya daha fazla ama pratik açıdan kabul edilemez çözümlerinin veya açılımlarının olması.

3) Beyinin haricinde, vücuda yayılmış olan çevresel sinirler.

4) Bilişsel (haliza, zeka, muhakeme, planlama, problem çözme gibi üst düzey beyin işlevleri).

Kaynaklar

1) Akyuz G, Kugu N, Akyuz A, Dogan O (2004) Dissociation and childhood abuse history in epileptic and pseudoseizure patients. Epileptic Disord; 6: 187-192.

2) Bolton D, Hill J (2003) Mind, Meaning, and Mental Disorder – The Nature of Causal Explanation in Psychology and Psychiatry, 2nd Edition. New York: Oxford University Press.

3) Charney DS, Nestler EJ (2004) Neurobiology of Mental Illness, 2nd Editon. New York: Oxford University Press.

4) Chemali ZN (2005) The essentials of neuropsychiatry: teaching residents and fellows the interface between psychiatry and neurology. Harv Rev Psychiatry; 13: 312-315.

5) Doksat MK, Siva A (2005) Nöropsikiyatride geleceğimiz. Turkiye Klinikleri J Int Med Sci; 1(40): 79-80.

6) Eisenberg L (1986) Mindlessness and brainlessness in psychiatry Br J Psychiatry; 148: 497-508.

7) Feist J, Feist JF (2002) Theories of Personality, 5th Edition. New York: McGraw-Hill Higher Education.

8) Gazzaniga MS (editor in chief) (2000) The New Cognitive Neurosciences, 2nd Edition. London: Bradford Book, The Massachusetts Institute of Technology Press.

9) Joseph R (1996) Neuropsychiatry, Neuropsychology, and Clinical Neuroscience – Emotion, Evolution, Cognition, Language, Memory, Brain Damage, and Abnormal Behavior, 2nd Edition. Baltimore: Williams & Wilkins.

10) Lipowski ZJ (1989) Psychiatry: mindless or brainless, both or neither? Can J Psychiatry; 34: 249-254.

11) López-Ibor JJ, Gaebel W, Maj M, Sartorius N (editors) (2002) Psychiatry as a Neuroscience. New York: John Wiley & Sons.

12) Leonard BE (2003) Fundamentals of Psychopharmacology, Third Edition. England: John Wiley & Sons.

13) Panksepp J (editor) (2004) Textbook of Biological Psychiatry. New Jersey: Wiley-Liss.

Piers R (2005) Why psychiatry and neurology cannot simply merge. J Neuropsychiatry Clin Neurosci; 17: 304-309.

14) Reuber M, Mitchell AJ, Howlett SJ, Crimlisk HL, Grunewald RA (2005) Functional symptoms in neurology: questions and answers. J Neurol Neurosurg Psychiatry; 76: 307-314.

15) Schiffer RB, Bowen B, Hinderliter J, Hurst DL, Lajara-Nanson WA, Packard RC (2004) Neuropsychiatry: a management model for academic medicine. J Neuropsychiatry Clin Neurosci; 16: 336-341.

16) Slosarczyk M (2005) [Can psychiatry become neuropsychiatry?] [Article in Polish] Psychiatr Pol; 39: 239-248.

17) Swayze II VW (1995) Frontal leukotomy and related psychosurgical procedures in the era before antipsychotics (1935-1954): A historical overview. Am J Psychiatry; 152 (4): 505-515.

18) Tarazi FI, Schetz JA (2005) Neurological and Psychiatric Disorders – From Bench to Bedside. New Jersey: Humana Press.

19) Yudofsky SC, Hales RE (editors) (2004) Essentials of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

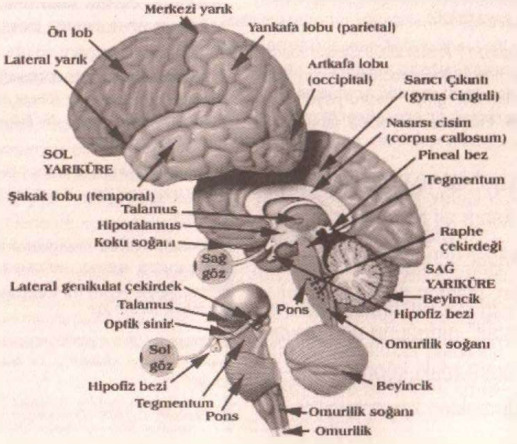
20) Zigmond MJ, Bloom FE, Landis SC, Roberts JL, Squire LR (editors) (1999) Fundamental Neuroscience. San Diego: Academic Press.

Doç. Dr. Ali Nahit BABAOĞLU
Ruh ve Sinir Hastalıkları Uzmanı

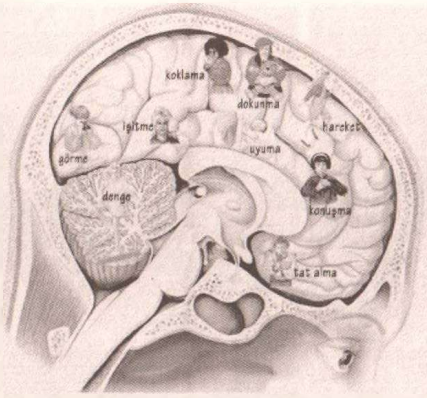
Nöroloji mi, psikiyatri mi? Yoksa ikisi birden mi?

Nörologlarla psikiyatrlar arasındaki çekişme bir bakıma çok gereksiz ve yapay bir ekmek kavgası da sayılabilir. Bu iki dalın birbirinden ayrılıp uzaklaşması bence çok büyük bir hata olmuştur.

Tıp sanatlarının bazı iki ipte oynayan cambazları vardır. Ve bunlardan en tanınmış olanları herhalde "Nöroloji" ve "Psikiyatri"dir. Bu iki alan, yurdumuzda birbirleriyle olan tüzel bağı seksenli yıllarda koparttıklarından bu yana kafa karıştırmayı sürdürürler. Daha birkaç ülkede de benzeri bir durum vardır. Aralarında yönetmelik ve tüzükler nedeniyle oluşan tüzel sorunlar dışında, bu iki sanat mensubunun kafalarındaki karışıklık ve tıp sanatlarının ekmek yedikleri sağlık alanının zorluk ve darlığı nedeniyle ortaya çıkan ekmek kavgası nedeniyle de bu böyledir ve zihinsel, ruhsal ve kişiliksel özelliklerinin tıbbın konusu olmasından hiç hoşlanmayan önemli sayıda hasta ve potansiyel hasta için de bu karışıklık,

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu 1936 İstanbul doğumludur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu olup Ruh ve Sinir Hastalıkları uzmanıdır. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde klinik şefliği yapmış ve 2001 yılında buradan emekli olmuştur. Hâlâ bu konular üzerine çalışmalar yapmaya devam etmektedir.

Merkezi Sinir Sistemi

tedaviden, tedavi olanaklarından uzak durmanın meşru nedeni olarak rol oynamaktadır. Ayrımı açıklayabilmek için, dilimizde tüy bitmiş olmasına ve bir kez daha anlatmaya çalışmanın faydasız kalacağını da düşünmemize rağmen, bir kez daha anlatmaya çalışalım...

Hayvan türünden olan canlılarda, canlının çevreyle olan ilinti ve ilişkilerini yürüten organlar "Sinir Sistemi" adı altında toplanır. Yüksek gruptan canlılardaki sistemin, bir bedenin her tarafına yaygın olan parçası vardır; bir de merkezde duran, çevreden gelen uyarıları, bilgileri toplayan, uygun yanıtları hazırlayıp gerekli yönetimi ve organlar arasında eşgüdümü sağlayan parçaları... Bu sistemin bütününün işlevlerinden biri, gündelik yaşamı sürdüren, bedeni kontrol eden ve gerekli işleri yapan işlevler; bir de canlının doğa içinde ve kendi yakın ve uzak çevresiyle ilişkili davranışını, çevrede olan değişik ve yeni olgulara yanıtlarını sağlayan işlevler olarak ayrılabilir. Aslında her iki işlev grubu ve her iki sistem de olağanüstü karmaşık, anlaşılması, kavranması zor olan alanlardır ve bilim tarafından ancak son 150 yıldır ele alınabilmişlerdir. Bu bakımdan bu alanın bilimleri, doğa bilimlerinin en gençlerindendir.

Bedenin iç ve dış organlarının dış dünyadan gelen uyaranlara yanıtlarını, gereksinimlere uyumlarını, kendi aralarındaki eşgüdümü düzenleyen sinirsel yapılar, otonom dediğimiz sinir sistemiyle merkez sinir sistemi olarak ayrılan beyin-omurilik bütünlüğünün alt kısımlarında yerleşik olan yapılardır. Daha yukarıda, yani beyin yapıları arasında da bu işlevlerin bir kısmı bulunmaktadır. Ama daha yukarı alanların, yani beynin korteks dediğimiz dış yüzeyiyle orta bölgesinde çekirdekler şeklinde konuşlanmış birçok merkezin ortak işlevi ise, çok daha karmaşık işlevler üstlenmiş bulunmaktadır. Bedenin hareket sisteminin, yani kas ve eklemlerin belli amaca yönelik faaliyetleri, örneğin yürümek, koşmak, merdivenden çıkmak ya da inmek, bardağı ya da çatal-kaşığı ağzımıza doğru götürmek, elimizle bir paketi taşımak, ceketimizin düğmelerini iliklemek gibi, kısaca istençli türden hareketler bu yukarı bölgeler merkezleri tarafından yönetilir. Ama işler en basit, tek hedefli ve tek yönlü hareketlerde bile bu kadar basit değildir. Daha birçok istençli olmayan, otomatik hareket düzenekleri de bu sırada işe karışır ve ayrıca hareketin daha yüksek merkezlerde de sürekli olarak kaydı tutulur. Örnekse, en basit bir hareket olarak yürümeyi ele alalım: Yürümek işlevi, adım dediğimiz basit dilimlerden oluşmaktadır. Bunu yapabilmek için ileri atılacak bacağımızın, her biri çok güçlü olan yirmi kadar kasına ileri hareket emrinin verilmesi; ama aynı zamanda, aynı bacakta olan ve aynı derecede güçlü olan, ters yönde konuşlanmış yirmi kadar kasa da gevşeme emrinin gitmesi zorunludur. Bu sırada bedenin bütününün de yerçekimine uygun olarak dik durması ve ileri hareketi kolaylaştırması için bedenin çeşitli yerlerindeki yirmi, otuz kadar kasa da bu harekete uygun kasılma ya da gevşeme emirleri verilmelidir. Üstelik atılan adımın gerçekten ileri doğru hareketi sağlaması için bedenin karşı yarısındaki kaslara da ters yönde emirler düzenlenip gönderilmelidir. Yani,

> Herhangi bir hareket diliminde bir bozukluk olduğu zaman bütün öbür hareket dilimleri de o bozukluktan etkilenmek ya da onun açığını kapatmak üzere düzenlerinde aşama aşama bozulmalar gösterirler.

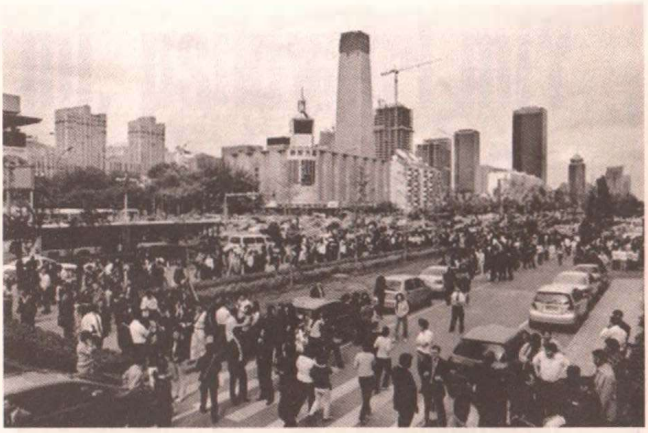

Bütün hareket dilimleri Merkezi Sinir Sistemi tarafından yürütülür.

öbür bacak da geride kalacak ve uygun bir biçim alacak şekilde hareket ettirilmelidir. Bu kadarı da yetmez; adım atarken kollar da dört ayaklı canlılardan kalma bir uyumla kendi taraflarındaki bacağın tersi yönünde hareket ettirilmelidir. Uygun adımla yürüyenler bu kol hareketlerini de çok uyumlu ve kontrollü olarak yapmak zorundadırlar. Bunlar da yetmez, bedenin bu adım sırasında bir bütün olarak dengeli durması da gerekir ve bunun için de bir kırk kadar kas, kasılma ya da gevşeme durumuna geçmelidir. Böylece toplamda yetmiş kadar kasa emirler gitmiş, onlardan gelen, adımın atıldığına ilişkin geri bildirim ve durum haberleri alınıp kayda geçirilmiş olur. Ve böylelikle daha hepi topu bir adımcık atılmış olur. Ve ardından aynı işlemler, bu sefer öbür adım için faaliyete geçer. Kaldı ki insanlar yürüme sırasında daha bir dolu iş de yapar. Örnekse, bu sırada ellerindeki tost ya da sandviçi ya da kaynamış mısır koçanını yemekle ya da kola şişesinden bir yudum almakla da uğraşabilirler. Yürürken bir türkü mırıldanabilir ya da marş söyleyebilirler. Bir yandan yürüyüp bir yandan sigara içebilir ya da ellerindeki tespihi çekebilirler. Bir yandan da gidecekleri sokağı bulmak için tabelalara bakınabilirler. Bütün bu faaliyetleri beyin, beyincik ve omurilikten ibaret olan "merkez sinir sistemi" düzenleyip yürütür. Ve bu kadar işlemden en küçük birinde olan aksama, merkez sinir sisteminde bir bozukluk olduğunu bize anlatır. Çünkü bu

İnsan bir birim olarak ele alınır.

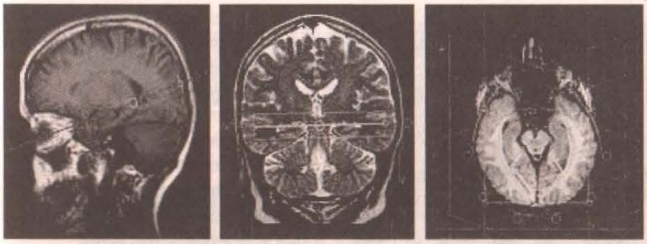

Milyonlarca insandan oluşan bir topluluk da bir birim olarak ele alınacak ve bunun adına "Toplum" denilecektir.

karmaşık sistem, bütün bu karmaşık işlevleri yerine getirebilecek kadar örgütlü ve yetenekli olmak durumundadır. Canlılar skalasında yüksek düzeyde olan her canlı, yani balıklardan yukarı hepsi, yaşamlarını sürdürmek için -türlerinin olanak ve yetileri ölçüsünde- bu karmaşık işlevleri yerine getirebilmelidir. Herhangi bir hareket diliminde bir bozukluk olduğu zaman bütün öbür hareket dilimleri de o bozukluktan etkilenmek ya da onun açığını kapatmak üzere düzenlerinde aşama aşama bozulmalar gösterirler. Bunun için biz dışarıdan ya da içeriden gelen uyaranlara karşı organizmanın yanıtının tek bir yanıt olduğunu söylüyoruz; binlerce küçük yanıttan oluşan bileşik, tek bir bütünsel yanıt.

İşte bu ufak ufak yürütme ve yanıt düzeneklerinin incelenmesi ve bozukluklarının da tedaviye çalışılması işiyle uğraşan bilim ve hekimlik dalına "Nöroloji" yani "Sinirbilim" denmiştir. Ancak, sinir sisteminin daha değişik işlevleri de vardır ki bunların inceleniş ve tedavi çabaları daha önce başlamıştır. Bu işlevler sinir sisteminin en yüksek yapıları tarafından yürütülmekte olan davranış işlevleri de diyebileceğimiz işlevlerdir. Ancak, davranış sözcüğü burada yeterli değil, belki de yanıltıcıdır. Çünkü davranış dendiğinde organizmanın genel olarak bir vaziyet aldığı, durum ya da yön değiştirdiği bütünsel tutumlar anlaşılır. Oysa söz konusu olan alanda algılama, anlama ya da duygulanım gibi bir konum değiştirmenin, bir vaziyet almanın söz konusu olmadığı haller de vardır. Bunları da yukarıdaki örnekler üzerinden anlatmaya çalışalım. Örneğimizdeki yürüyen kişi o sırada mutlaka bir sürü şey daha yapmaktadır. Örnekse, işini kaybetmiş olmanın acısını yaşamaktadır ya da yakında yitirmiş olduğu babasına üzülmektedir. Belki de geçen hafta kendisini aldatmış olan sevgilisi aklından çıkmamakta ya da yıllardır görmediği askerlik ya da okul arkadaşıyla oturup sohbet etmeyi, bir yerde kafayı çekmeyi planlamaktadır. Belki bu sırada yoldaki

> Dinsel dogmalara göre "Ruh", içimizdeki Tanrı varlığı olarak saygı görür ve o hasta olamaz. Oysa bizim uğraştığımız görüngüler huzursuz olurlar, kederlenir, acı çekerler, bazen da tümüyle yoldan çıkar ve saçmalarlar.

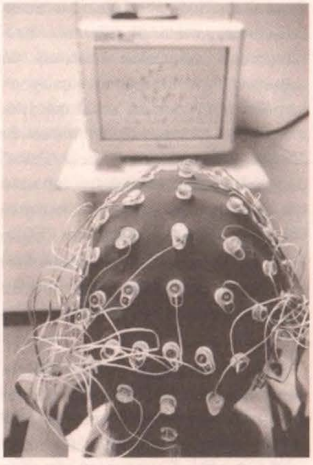
Nöroloji'nin kendine özgü bir sağaltım yöntemi yoktur. O bir tanı sanatı, başlı başına akademik bir alandır.

kaldırım taşlarının bileşke çizgilerine basmamaya çalışmakta, bu sırada aklına sabahtan beri takılmış olan bir ilkokul manzumesi kafasında dönüp durmaktadır. Belki çok sevinçlidir, belki de nedense utanmaktadır. Ve bu sırada bedeni de işe karışmakta, örneğin midesi bulanmakta ya da yanmaktadır. Bu olaylar merkez sinir sisteminin belirli tekil merkez ya da sistemlerinden ileri gelen olaylar değildir. Her biri için birbirinden ayrı ve uzak, on binlerce sinir hücresi, yüzlerce merkez faaliyettedir. Ve bu sırada o anda etkin faaliyet halinde olmayan daha bir sürü durumu da vardır bu kişinin. Örneğin, bu kişi son derecede zeki bir kimsedir ya da bir parça donuk, düşük zekâlı biridir. Genel olarak çok sıcakkanlı, dost canlısı biridir ya da bir parça soğuk ve kuşkucudur. Genel olarak insanları sever ya da yapı olarak insan düşmanı, psikopat bir kimsedir. O sırada genel mizacı ezik ve kederlidir ya da sabahtan beri tarif edemediği bir enerji ve keyif hisseder. İşte bu genel durum ve tutumlar da çok öncelerden beri dikkati çekmiş, bilim de bu tutum ve özelliklerle elindeki yetersiz olanaklarla uğraşmaya çalışmıştır. Daha doğrusu, bunlarla bilimden önce edebiyat, felsefe ve elbette din uğraşmaya başlamıştır. Ve onlar bütün bu tür görüngü ve durumları, kesin olarak Pitagor'dan beri, "Psihe" olarak adlandırmış, daha sonra tek tanrılı dinler de bunu "Ruh" olarak çevirmişlerdir. Bu görüngülerdeki bozulmalar, önce din ve felsefe tarafından düzeltilmeğe çalışılmış, aydınlanma sonrası - kesin olarak Fransız büyük devriminiyle- bunu "Tıp" üstlenmiştir. Şimdi bu görüngüler alanı halen de başka ad bulunamadığı için "Psikoloji", yani "Psihe Bilgisi" adını taşır. Bu alandaki hekimliğe de "Psikiyatri", yani "Psihe Hekimliği" denir. Bunu Türkçeye de "Ruh Hekimliği" olarak çevirmişlerdir. Bu ad da "Ruh" diye bir varlığa inanmaktan değil, Türkçe başka sözcük bulunamadığındandır. Yoksa, dinsel dogmalara göre "Ruh", Tanrı'nın bir tecellisi, içimizdeki Tanrı varlığı olarak saygı görür ve o hasta olamaz. Hekime de ihtiyacı yoktur. Oysa bizim uğraştığımız görüngüler huzursuz olurlar, kederlenir hatta elem ve acı çekerler; zayıf olur ve işlerini göremezler, bazen da tümüyle yoldan çıkar ve saçmalarlar.

> Teker teker davranışlardaki aksamaları incelemek ve uygunsuzlukları düzeltmeye çalışmak için "Psikiyatri" denilen sanat dalı işlemektedir ve işlemeye devam etmesi de zorunlu görünmektedir.

Belki birkaç yüzyıl sonra bilim bütün bu görüngüleri moleküler düzeyde açıklayabilmeyi başaracaktır. Ama şimdilik her biri yüzlerce etmenin doğrudan işe karışmasıyla çalışan bu işlevleri birimlerine ayırarak incelemek olanağı bulunsa bile, hepsini bir arada ve karşılıklı etkileşimleriyle ele alıp üzerlerinde etkin olmaya olanak yoktur. Bir kere, bütün bilimlerin temel ereği olan "matematik ifade" buna yetmez; çünkü üç'ten fazla bilinmeyenli ya da değişkenli bir işlemi, bir denklemi çözmeye matematikte olanak yoktur. Oysa buradaki en ufak işlevler bile onlarca etmenin etkisi altında sürekli olarak değişen şeylerdir. Böyle çok faktörden oluşan ve etkilenen fenomenleri inceleyebilmek için, bilimler o fenomeni bütün olarak ele alıp inceler, onu bir sabite olarak düşünürler. Örneğin bir bulutu oluşturan milyarlarca su damlası ve su atomunun özellik ve değişkenleri ele alınmaz, bulut bir bütün olarak ele alınır. Aynı şekilde, bir insanın davranışlarını oluşturan yüzlerce davranış birimi teker teker ele alınmaz, kısaca "İnsan" denir ve o insan bir birim olarak ele alınır. Daha ileride binlerce, milyonlarca insandan oluşan bir topluluk da bir birim olarak ele alınacak ve bunun adına "Toplum" denilecektir.

Bir insanın davranışlarının her biri dikkat, algılama, kavrama, algılama. bellek, tanıma, hissetme, sezme, düşleme, düşünme, yargılama, usavurma, karar

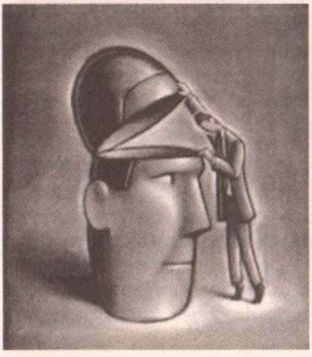
Nörologlar psikiyatrik bozukluğun organik temellerini ya da ona refakat eden somut bozuklukları araştırmayı sürdürmelidirler.

Nöroloji temel klinik araştırma alanı olarak son derecede gerekli bir anabilim dalıdır.

verme, tutum takınma gibi yüzlerce eylemin çalışmasına bağlıdır. Ve bunların her biri de yüzlerce etmenin etkisi altında değişir; ayrı ayrı yollara, yöntemlere sahiptir. Dahası her biri zekâ, mizaç, yeti ve yetenek gibi yapısal faktörlere de bağlıdır. Hepsi yolunda yürüse bile davranışlar ortamın etkileriyle de tümden değişik olacaktır. Bir davranış bir ortamda çok uygun olduğu halde başka bir ortamda bütünü ile uygunsuz olabilir ve bireyin bunu değerlendirme yetisi de olmalıdır. Ayrıca her eylem ve edimimize, düşünürken ıslık çalmak gibi, ondan tümüyle bağımsız bambaşka eylem ve edimler, zihnin bambaşka işlemleri de koşut olarak refakat ederler. İşte bütün bu ayrım ve farklılıkları, teker teker davranışlardaki aksamaları incelemek ve uygunsuzlukları düzeltmeye çalışmak için "Psikiyatri" denilen sanat dalı işlemektedir ve işlemeye devam etmesi de zorunlu görünmektedir. Kaldı ki "Psihe" dediğimiz işlevler bütününün daha ele bile alınmamış olan daha pek çok hareket alanı da vardır. "Sezgi" ve "Eşduyum" alanları, daha onlarca ilginç özel durum, nasıl işledikleri henüz incelenmeye bile başlamamış alanlar olarak duruyor.

Ne var ki bu psikiyatri sanatı yaklaşık yarım yüzyıldan beri, kimyasal maddelerle Psihe'nin bazı özelliklerini etkileme olanağı geliştirmiş bulunuyor. Bu etkilenebilen özellikler genel olarak davranış değil, o davranıştan ortaya çıkan kimi ruh durumlarından korku, kaygı, sıkıntı ve huzursuzluk gibi rahatsız edici olgulardan ibaret. Ama genellikle doğrusal bakış açısına sahip olan, kimi gibi hekimlik alanları mensupları bu tür kimyasal maddelerin etkilerine bakıp bozukluğun tümden düzeldiği sanısına kapılmaktalar. Oysa kimyasal yoldan tek görüngüyü bile etkilemek olası değildir. Örneğin, dikkati ya da algıyı ilaçla etkilemek olamaz. Söz konusu olan, olsa olsa bu yetilerin yolunda işleyişini zorlaştıran kimi engelleri ilaçla bastırmak, engellerden kaynaklanan sıkıntıları dindirmektir. Yoksa bu alanlardaki bozukluklar aynen durmaktadır. Bu bozukluklara neden olan çevre faktörleri de aynen, hatta daha kötüleşerek yerindedir. Aile içinde çatışmalar yaşayan ve bu yüzden düşünce akışında zorluklar, sağlıktan sapmalar gösteren binlerce kişiyi, bu yazıyı okuyan herkes kendi yakın çevresinde bile bulabilir. Şimdi sapmanın beş-on miligramlık bir hapı yutmakla düzeleceğini ummak, bizzat psikiyatrik tedaviyi gerektirecek bir aymazlık olur. Gereken, hastanın bir çıkış yolu bulmasını sağlamak, bunun için de kendisinin sağlıklı yeti ve özelliklerini destekleyip seferber edebilmektir. Bu da her şeyden önce hastanın kendi kendini iyi tanımasını, kendi özelliklerine egemen olmasını gerektirir. Ki bu da uzun bir çalışmadır. Bire bir çalışmayı gerektirir ve bu nedenle de "emek-yoğun" bir iştir. Çok sayıda insanın zaman ve emeğine ihtiyaç olur.

Aslında nörologlarla psikiyatrlar arasındaki çekişme bir bakıma çok gereksiz ve yapay bir ekmek kavgası da sayılabilir. Bu iki dalın birbirinden ayrılıp uzaklaşması bence çok büyük bir hata olmuştur. Hemen her nörolojik bozukluk psikolojik dengeyi oe bozar ve hemen her "Psihe" çarpılmasının nörolojik sonuçları da vardır. Gerçekte psikiyatrlar hem temel "nöroloji bilgisi"ne ve hem de ayrıntılı temel psikoloji bilgisine kesinlikle muhtaçtırlar. Nöroloji de temel klinik araştırma alanı olarak son derecede gerekli bir anabilim dalıdır. Bir olguyu Nöroloji ele almadan kesin tanı kolaylıkla konulamaz. Ne var ki Nöroloji'nin kendine özgü bir sağaltım yöntemi yoktur. O bir tanı sanatı, başlı başına akademik bir alandır. Tanıyı koyar ve sağaltım dahiliye, nöroşirurji ya da psikiyatri alanlarının yol ve yöntemleriyle başarılır. Her psikiyatrın da bir hastayı ele aldığı zaman mutlaka bir genel nörolojik muayene yapması, gerektiğinde Nörolog'a başvurup ondan yardım istemesi zorunludur. Nörologlar da psikiyatrik bozukluğun organik temellerini ya da ona refakat eden somut bozuklukları araştırmayı sürdürmelidirler.

Gene de en ideal durum, ya iki dalın yeniden birleşmesi, en azından Avrupa'da olduğu gibi ikisinin yanında "Nöropsikiyatri" diye bir birleşik dal da olması ya da hangi alanda daha ağırlıklı çalışırsa çalışsın her Psikiyatr'ın sağlam "nöroloji bilgisi"ne ve her Nörolog'un da çok kapsamlı bir "Psikiyatri" bilgisine sahip olması ve ikisinin, "Maişet" derdinden uzak, omuz omuza çalışabilmesidir.

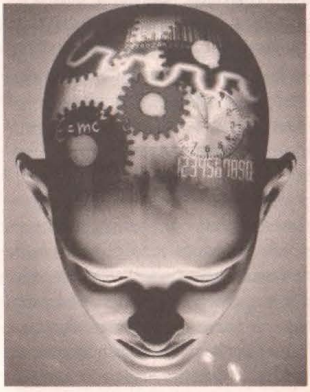
Prof. Dr. Erbil GÖZÜKIRMIZI
İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı

Psikiyatri ve nörolojinin geleceği

Psikiyatri (ve nöropsikiyatri) şu iki kurum ile ilişkilerinde son derece dikkatli davranmak zorundadır: "Siyasal erk ve ilaç endüstrisi"... Şu anda psikiyatrinin içinde bulunduğu belirsizlik ve kısır döngü (yalancı bilim durumu) tam da Batı emperyalizminin ve kapitalizmin istediği bir ortamdır ve bu bilerek yaratılmıştır.

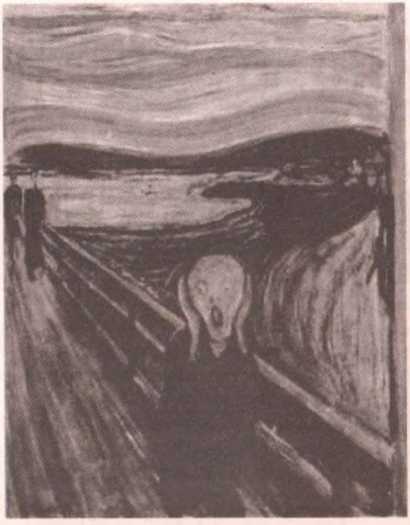
Prof. Dr. Erbil Gözükırmızı 1948 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni 1967 yılında bitirdikten sonra İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne girdi. Aynı fakültenin Nöroloji Kürsüsü'nde ihtisasını 1979 yılında tamamladıktan sonra iki yıl yurtdışında uyku bozuklukları konusunda çalışmalar yaptı ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne döndükten sonra 1985 yılında doçent, 1990 yılında ise profesör unvanı ile çalışmalarını sürdürdü. Bu arada anabilim dalı başkanlığı, Dahili Tıp Bilimleri Bölüm Başkanlığı görevlerinde bulundu. Özellikle epilepsi (sara) ve uyku konularındaki çalışmalarını ulusal ve uluslar arası düzeylerde sürdürmekte olan Dr. Gözükırmızı aynı zamanda Adli Tıp Kurumu 3. İhtisas Kurulu Nöroloji Üyesidir.

Yeni bir yüzyılın başlarında bulunduğumuz bugünlerde bir an durup şunu düşünmek yararlı olabilir: Geçtiğimiz yüzyılda beyin ve zihin ve bu kavramlara ilişkin hastalıklar adına, onları anlamak için bilim insanları ne gibi bir çabanın içerisinde olmuşlardır? Örneğin, 20. yy.ın sonlarına doğru birçok nörolojik hastalığın olduğu kadar, sözüm ona psikiyatrik hastalığın da altında yatan temel hatta genetik mekanizmalar aydınlatılmış, giderek bu bilgiler tedavi konusundaki çalışmalara da yansıyarak önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Tüm bu çalışmalar sonucunda hızla artan bilgi birikimi ise, bir süreden beri makasın kolları gibi giderek açılmakta olan nöroloji ve psikiyatri arasındaki mesafenin de giderek artmasına ve aradaki sınırın giderek keskinleşmesine neden olacağı yerde - pek de beklenmeyen bir şekilde- nöropsikiyatrinin bölünmesiyle yıllar önce ortaya çıkmış olan bu iki bağımsız tıpta ihtisas dalının birbirlerine yaklaşmaya başladıkları, en azından büyükçe bir hastalık grubunda aradaki sınırın silikleştiği gözlemlenmeye başlamıştır. Bu pek de beklenmedik gelişme, hemen akla bir başka soruyu getirmektedir: Acaba, geçen yüzyılda gerçekleşen ayrım

Nörologlar daha çok sinir sisteminin organik patolojilerine yoğunlaşmışken, psikiyatrlar aklın bozukluklarına çare ararlar.

yapay bir ayrılıktan mı ibaretti? Bu iki ihtisas dalı bu yüzyılda yeniden bir evlilik yaparak eskisi gibi her iki disiplinin de uzmanı olan nöropsikiyatrların ortaya çıkmasının önü mü açılacaktı? Sanırız bu tartışma, içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarına damgasını vuran ikilemlerden biri olma potansiyelindedir. Hatta daha da ileri giderek şunu dahi söylemek mümkün gibi gözükmektedir: Nöroloji ve psikiyatrinin pek de bilimsel olmayan hatta bilime rağmen gelişen ayrılıkları pozitif bilimlerin asli görevleri olan "maddeyi anlamak" olgusuna engel teşkil edici rol oynamıştır. Diğer bir deyişle bu bilim dışı faktörlere, bazı inançlara, rant kaygısına, velhasıl postmodern bir dünya görüşüne dayanan ayrılık olmasaydı belki de beyni çözümleme sürecinde çok daha ileri aşamalarda bulunabilecektik.

Kişinin içinde bulunduğu ekonomik, politik ve duygusal ortamlar ruh sağlığını etkiler ve bazı patolojilerin ortaya çıkmasında etken olur.

İşin doğrusu, günümüzde asıl tartışılması gereken nokta ise ruh ve beden terimleri ve bunlar arasındaki iki yönlü ilişkiler meselesidir. Nörologlar daha çok sinir sisteminin organik patolojilerine yoğunlaşmışken, psikiyatrlar aklın bozukluklarına çare ararlar. Oysa akıl, ruh hali, zihin ya da adı her ne ise, aslında beynin tümünün fonksiyonel kapasitesinin bir sonucu değil midir? Bu soruya olumsuz bir yanıt vermek bilimsel duruş ile bağdaşabilir mi?

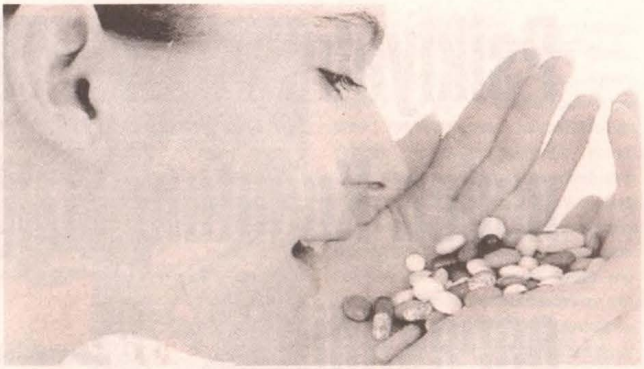
> Yeni nöropsikiyatri kavramındaki bu yeniden buluşmada nöroloji ve psikiyatri hiçbir zaman ortamı daha seyreltik bir hale getirmeyecekler, aksine sinerjik bir etki ile kısa sürede önemli gelişmelere zemin oluşturacaklardır.

Beyin ve ruh birbirlerinden çok farklı kavramlar değildir. Aynı sisteme değişik açılardan bakmak ile oluşan metodolojik farklılıklar söz konusudur daha çok... Öte yandan, psikiyatri ile nöroloji arasındaki zorlama mesafe sanki rahatsızlıkların asıl nedenleri ile değil de daha çok belirtileri ile ilgilenildiği için oluşmuş gibi de durmaktadır. Kanımızca, burada psikiyatrinin varlığını sürdürmesini birçok merkezi sinir sistemi patolojisinin halen günümüz teknolojisiyle ortaya konamamış olması gibi kestirme bir hükme de varmamak gerekir. Görüşümüz bu konuda sekter düşünmeme gereğidir. Kişinin doğumundan itibaren yaşamının çeşitli kademelerinde bedensel ve ruhsal gelişimi içerisinde diğer kişilerle, çevresiyle, içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, politik ve duygusal ortamlar ile ilişkilerinin ruh sağlığını etkilememesi ve bazı patolojilerin ortaya çıkmasında etken olmaması pek de mümkün gibi gözükmemektedir.

Öte yandan "obsesif-kompulsif" bozukluk adı verilen ruhsal (?) bir bozukluğun tedavisinde etkin bir yöntem olan bilişsel davranış tedavisinden sonra, ileri görüntüleme yöntemleri aracılığıyla beynin bazı bölgelerinin faaliyetinde değişiklik gözlenmiştir. Keza, çeşitli fobilerde de benzer bulgular bildirilmiştir. Tüm bu gözlemleri yorumlamak için, kanımızca daha çok erkendir. Bu aşamada bizim de paylaştığımız şu gelişmeyi anlamak çok zor olmayacaktır kanısındayız: Nöroloji pratiği klinik değerlendirmede gelişmiş, ampirik ve olabildiğince objektif yaklaşabilen hekimlerce icra edilirken, psikiyatri uzmanları daha zengin tanımlamalara yatkın, hasta ve yakınları ile görüşmelerde daha gelişmiş, birçok muhtemel nedeni birlikte daha kolaylıkla düşünebilen, kişisel farklılıkları kaçırmayan (hastalık yoktur hasta vardır) ve hastayı çevresiyle birlikte değerlendirdikten sonra tanı ve tedaviyi düşünebilen hekimler olarak bilinirler. Psikiyatrlar bazen zaman içerisinde organik ya da biyolojik psikiyatri gibi tanımlamalar ile tarif edilmeye çalışılan bir ileri uzmanlaşmaya doğru yönelir iken nörolog olan homologları da aynı ya da çok benzer bilimsel ilgiyi davranış nörolojisi, bilişsel nöroloji gibi başlıklar altında sergilemeye çalışırlar. Oysa ki hem teorik hem de pratik açılardan düşünüldüğünde, konu beynin ve fonksiyonlarının sağlıkta ve hastalıkta incelendiği bir yeni nöropsikiyatri disiplininin yeniden gündeme gelmesidir. Bunun ayrılıktan önceki nöropsikiyatri kavramından, yani hem nörolog hem de psikiyatr olan hekimlerin uzmanlık dalı anlayışından farklı olduğunu sanırım tekrar vurgulamak gereksizdir. Yeni nöropsikiyatri kavramındaki bu yeniden buluşmada nöroloji ve psikiyatri hiçbir zaman ortamı daha seyreltik bir hale getirmeyecekler, aksine sinerjik bir etki ile kısa sürede önemli gelişmelere zemin oluşturacaklardır. Hiçbir zaman biri diğerinin aleyhine gelişip onu yutmaya çalışmayacak, böylece birçok hastaya

çözüm geliştirme olasılığında ciddi bir artış gözlenecektir.

Psikiyatrinin gelişimi ise daha çok felsefi bir yapılanmaya doğru yönlenebilir ve bu da "insan olmanın anlamı" gibi temel bazı soru ve sorunların çözümüne katkı sağlayabilir. Bu yönde gelişen bir psikiyatrinin ruh ve madde arasındaki iki yönlü ilişkinin anlaşılmasına da ve özellikle bireylerarası, birey-toplum arası hatta toplumlararası sağlıklı ilişkilerin oluşturulmasına da büyük katkıları olacağı kesindir. Basit yapıtaşlarından oluşan, giderek kompleks ve en üst düzeyde karmaşık sistemler tarzında gelişen yapılanmaların anlaşılması ve hastalık halinde yolunda gitmeyen fonksiyonların düzeltilmesinde en üst düzeyde müdahale imkânı sağlayan bir psikiyatri gelecekte mümkün olabilmelidir. Esasen bu, çözümleyici çoğulculuğun biyolojik indirgeyiciliğe karşı bir zaferidir. 21. yy.da psikiyatrinin gerçek kimliğini kazanmasına ve doğurgan, onurlu bir gelişim yatağına kavuşmasına, örneğin uluslararası ilaç karteli ne kadar izin verir acaba? Uluslararası sermaye ve de özellikle ilaç endüstrisi bu tür gerçekten bilimsel bir gelişmeye mutlaka direnç gösterecektir. Psikiyatri (ve nöropsikiyatri) şu iki kurum ile ilişkilerinde son derece dikkatli davranmak zorundadır: "Siyasal erk ve ilaç endüstrisi"... Şu anda psikiyatrinin içinde bulunduğu belirsizlik ve kısır döngü (yalancı bilim durumu) tam da Batı emperyalizminin ve kapitalizmin istediği bir ortamdır ve bu bilerek yaratılmıştır. Çağımızda bir uzman hekimden ve öncü konumundaki tıp dünyasına mensup bilim insanlarından ne istenir ki? Bol bol randevu verilsin, bol bol teşhis konulsun, bol bol ilaç yazılsın, tedaviler olabildiğince uzun sürsün, kontroller yapılsın, tetkikler yapılsın, gelinsin, gidilsin... Alan razı, veren razı; herkes memnun! Psikiyatri ise bir uzmanlık alanı olarak tam da bu tezgâh için biçilmiş kaftandır ve gözden çıkarılması, bir başka yönde gelişme göstermesine göz yumulması -insanlık ve bilim adına birçok tartışmasız yarar sağlayacak olsa bile- söz konusu dahi edilemez.

Psikiyatrinin gerçek kimliğini kazanmasına uluslararası ilaç karteli ne kadar izin verir acaba?

Birçok rahatsızlığın altında beyindeki "nörotransmitter dengesizliği"nin yattığı gerçeği herkesin çok işine gelmekte ve hastanın iyileşmesi kaygısının önüne, yazılan reçetelerin sayısını artırma kaygısı geçmektedir. Oysa merkezi sinir sistemine etkili kimyasalların yan etkileri, birbirleriyle karşılaştırılmaları gibi noktalar çoğu kez göz ardı edilmekte ve hemen daima, özellikle 3. Dünya Ülkeleri'ndeki uygulamalarda hastalar bu konularda bilgilendirilmemektedir. Bu duruma karşı çıkan bazı aktivist gruplar mevcut olmakla birlikte, çoğu düzenin bir parçası oldukları için etkili olamamaktadırlar. Örneğin anti psikiyatri adı ile oluşan bir akım, dünyada psikiyatri olgusunu teorik ve pratik açılardan sorgulayan bir koalisyon oluşturmuş; ancak kısa bir süre sonra geçtiğimiz yüzyılın sonlarına doğru "scientology" (=bilim ilmi) adlı ne olduğu belli olmayan bir safsatanın, daha doğrusu başka bir rant kaynağının akıntısına kapılmaktan kurtulamamıştır.

> Birçok rahatsızlığın altında beyindeki "nörotransmitter dengesizliği"nin yattığı gerçeği herkesin çok işine gelmekte ve hastanın iyileşmesi kaygısının önüne, yazılan reçetelerin sayısını artırma kaygısı geçmektedir.

Her şeye rağmen, nöroloji ve psikiyatri adlı birbirinden tamamen ayrı iki ihtisas dalına ayrılan nöropsikiyatrinin, içinde bulunduğumuz yüzyılda bu iki tıp dalının yeniden birbirine yaklaşmaya başlamasıyla tekrar gündeme gelmiş olması ilgi çekicidir. Ancak, bu kez nöropsikiyatri kavramı öncekinden oldukça farklı olacağa benzer. Bazı yazarlara göre de yapılacak iş nöroloji, psikiyatri ve hatta nöro bilimler arasında arayüzler oluşturmak ve ortadaki bir çemberin içine beyin ve zihni koyarak yukarıdaki üç disiplinin burada kesişmesini sağlamaktır. Özellikle bilimsel planda beyin adı verilen organın anlaşılabilmesi için daha çok uzun bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Bu zor ve fakat heyecan verici serüven, yaratıcılığımızın ve hayal gücümüzün sınırlarını olabildiğince zorlayacaktır. Bu nedenle elde edebileceğimiz tüm yardımı alabilmek gerekir. Bu da disiplinlerarası bir çabayı zorunlu kılar.

Kaynakça

1) Am J Psychiatry 2002; 159: 695-704

2) Am J Psychiatry 2005; 162: 433-440

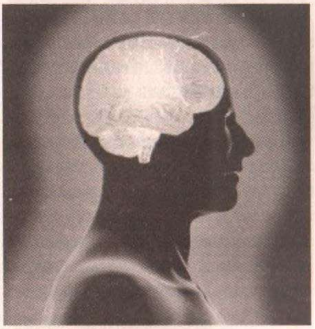
Uz. Dr. Sultan TARLACI
Nörolog
info@kuantumbeyin.com

Psikiyatri ve sinir bilimi için neden Kuantum Fiziği gereklidir?

Kuantum mekaniği en kötü ihtimalle beyin çalışmasında işe karışmıyor olabilir! Bunu kabul etsek bile, bilincimiz ve diğer beyin özelliklerini kuantum mekaniği özellikleri ile bir araya getirmek, en azından, bize yeni bakış açıları ve farklı düşünme şekilleri kazandırabilir.

1970 yılında Rize'de doğdu. 1995 yılında tıp doktoru, 2000 yılında nöroloji uzmanlığını aldı. 2000 yılında, Beyin Araştırmaları Derneği araştırma Teşvik Ödülü, 2001'de TÜBİTAK-Beyin Araştırmaları Derneği Araştırma Teşvik Ödülü ve 2003'te de Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Sedat Simavi Sağlık Bilimleri Ödülü almıştır. Temel araştırma alanı yoğunlaşması, sinir sisteminde kuantum fiziği kurallarının işleyip işlemeyeceği üzerinedir. Halen özel bir hastanede, nöroloji uzmanı olarak çalışmakta ve NeuroQuantology dergisinin editörlüğünü sürdürmektedir.

Son on yıldan daha fazla zamandır, kuantum mekaniğinin bilinç/zihin teorisinde işlevi olabileceği veya olamayacağı konusunda tartışmalar artarak keskinleşmektedir. Bu tartışmanın bir tarafında geleneksel sinirbilimciler yer alır ve beyin bilimini anlamak için sinir hücrelerine bakılması gerektiğini iddia ederler. Diğer yandaki belli fizikçiler bilinç/zihin dinamiklerinde kuantum mekaniğini kurallarının etkisi olabileceğini öne sürerler. Bununla birlikte, bilinç ve zihin maddeden ayrılamaz. İnsan beyninin mikroskop altı dünyası bilinci, zihni doğurur. Zihin ve madde arasında keskin bir ayrımı asla yapmayız. Sonuçta "madde"den ayrılabilecek "zihin" ve "zihin"den ayrılabilecek "madde" yoktur.

Bilim tarihi içinde, başka hiçbir teori Genel Görelilik ve Kuantum Mekaniği Teorisi kadar deneysel olarak doğrulanmamıştır.

Beyin, karışık bir fiziksel sistem olarak makroskobik sinir hücresi sistemi ve ek bir mikroskobik sistemden oluşur. İlki, sinir akımı yollarından oluşur (akson gibi). İkincisi, makroskobik sinir hücresi sistemi ile etkileşen kuantum mekanik çok parçacıklı sistemdir. Beyinde böyle çok parçacıklı sistemler vardır. Genel görelilik ve kuantum mekaniği teorisi bizim bilimsel dünyaya bakışımız ve fiziğin temel direğidir. Bilim tarihi içinde, başka hiçbir teori bu derece güçlü deneysel olarak doğrulanmamıştır. Birçok

Rock 'n' Roll'da kullanılan müzik aletlerindeki değişim gibi, kognitif bilimin kullandığı tanısal yöntemler de zaman içerisinde değişmiştir.

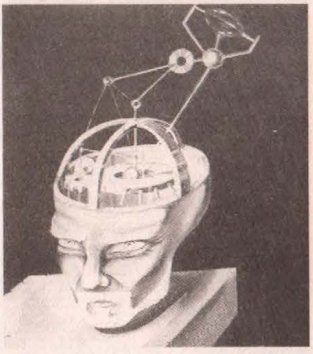
kuantum fizikçisi, kuantum teorisi ve bilinç arasında sıkı benzerlikler olduğunu öne sürmüştür. Bu benzetmeler, kuantum fiziği ve sinir biliminin "kurucu babaları" tarafından çok erken dönemde öne sürülmüştü. Bunlar arasında Fizikçiler David Bohm (1951), Niels Bohr (1958), John von Neumann (1955), Roger Penrose (1989 ve 1994) ve sinir bilimci John Eccles (1986) sayılabilir.

Bilişsel sinirbilim yeterli midir?

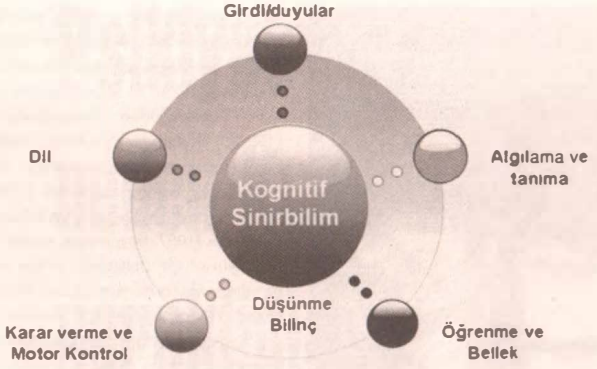
Günümüzde beynin içinde ne oluyor, sorunsunun yanıtını anlamaya çalışan kognitif sinirbilim ya da bilişsel sinirbilimdir (cognitive neuroscience). Hem "kognitif sinirbilim" hem de "rock 'n' roll" tarihi birbirine paralel seyreder. Öncelikle her ikisi de aynı yaştadır. Her ikisi de 1950'lerde Amerika'da ortaya çıkmış ve oradan tüm dünyaya yayılmıştır. Zamanla en geçerli yaklaşımlardan biri haline gelmişlerdir. Özellikle, 1950–1990 arasında müzik en çok dinlenen, kognitif bilim ise psikolojide en sık üzerinde durulan alan haline gelmiştir. Genel olarak bakıldığında, zaman içerisinde rock 'n' roll'da kullanılan müzik aletlerindeki değişim gibi, kognitif bilimin kullandığı tanısal yöntemler de (manyetik rezonans görüntüleme, pozitron emisyon tomografisi gibi) zaman içerisinde değişmiştir. Bugüne egemen olan kognitif sinirbilim, psikanaliz ve davranışçılığı takiben ortaya çıkmıştır. Davranışçılık, bilinci reddederek sadece dışarıdan izlenen davranışları dikkate aldı. Diğer yandan psikanaliz, bilinçaltı süreçlere daha çok önem verdi ve o da bilinci bir kenara bıraktı. Bu dönemde canlanan kognitif sinirbilimin bilinci sahipleneceği düşünüldü; ancak o da beklenen vermedi.

> Özellikle, 1950–1990 arasında müzik en çok dinlenen, kognitif bilim ise psikolojide en sık üzerinde durulan alan haline gelmiştir.

Bilimsel ekoller ve kavramlar birdenbire ortaya çıkmaz. Bilimin ve akımların tarihsel seyrine bakıldığında, bir yeni akım daha önceki akımlardan ve dönemin bilimsel ruhundan etkilenerek ortaya çıkar. Dönemin ruhunu iyice özümsemiş akımlar, daha sert ve kalıcı bir çıkış yaparlar ve dönemin akımlarını bile baskılar duruma gelirler. Kognitif sinirbilim dönemin akımlarının omuzları üzerine adeta zıplan ş ve 1950'lerde ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı dönem ve öncesindeki bilimsel ruha da bir göz atalım. Sinirbilimsel açıdan, Edgar Douglas Adrian, sinir hücrelerinde "hep ya da hiç" prensibini ortaya atmış (1913), Hans Berger beynin elektriksel akımını kaydetmeyi başarmış (1929), ilk aksiyon potansiyeli sinir hücrelerinden kaydedilebilmiş (1929), Hodgin-Huxley-Katz, voltaja bağlı iyon akımı olduğunu ortaya koymuş (1952) ve W. Penfield ve T. Rasmussen, beyin kabuğunu haritalamayı başararak (1957) beynin belli alanlarının belli işlevler için özelleştiği ortaya koymuşlardır. Genel bilimsel açıdan ise Kurt Gödel, "Gödel teoremi"ni yayımlamış (1933), Alan Turing, hesaplanabilirlik-algoritmalar üzerine makalesini tartışmaya açmış (1936), ilk bilgisayar ENIAC (1945) yapılmış ve bundan iki yıl sonra da (1947) transistor icat edilmiştir. Yine aynı yıl Claude Shannon, bilgi teorisini denklemler haline getirerek bilginin hesaplanabilir bir özelliği olduğunu ortaya koymuştur. Francis Crick, James D. Watson ve Rosalind Franklin'in DNA yapısını keşfetmesi (1953), biyolojik canlılarında dörtlü kod ile programlanabileceği fikrini güçlendirdi. Ek olarak, Norbert Wiener "bilgi"nin tanımını yaparak "sibernetik bilimi"nin doğmasına ilk adımları attı (1961). Bütün bu alanlara bakıldığında, hepsinin ortak teması ve anahtar kelimeleri hesaplama, bilgi işleme, bilgisayar ve bilgisayar ağlarıdır. Bu bilimsel eğilimler ortasında, bunların doğurduğu hayal gücünden kognitif sinirbilim can-

Psikanaliz, bilinçaltı süreçlere daha çok önem verdi ve o da bilinci bir kenara bıraktı.

Şekil 1. Kognitif sinirbilim, duyusal girdiler, bunları algılama ve tanıma, geri çağırmak üzere bellekte kaydetme, karar verme ve motor (devinimsel) kontrol, içselliği dil ile aktarmayla ilgilenir. Ancak, bu süreçler esnasında ortaya çıkan, bilgisayarlarda olmayan, bilinç ve düşünme ile çok ilgilenmez.

lanmış ve beyni, dönemin akımlarından kaynaklanarak bir bilgisayara benzetmekle işe başlamıştır. Buradan kognitif sinirbilim şu deliller üzerine kurulur: bilgi işleyen (ardışık aşamalarla davranışın ortaya çıktığı), bu işlemeyi de hesaplama ile yapan bir bilgisayardır. Beyin bir bilgisayar (ıslak bilgisayar, yani hardware değil wetware), zihin de onun software'idir. Bu bilgisayarın temel birimleri sinir hücreleridir. Her sinir hücresi 0-1 şeklinde değer alır. Tıpkı bir bilgisayardaki gibi işlem görür. Sinir hücreleri birbirlerine bağlanır ve bağlanma ile oluşan sinir hücresi ağları bir araya gelerek beynimizi oluşturur. Zihin de bu ağlar üzerinde işlem görür. Ancak bugün kabul edilen ve değişik delillerle da ortaya konulan şudur: beyin bir bilgisayar gibi çalışmaz ve en azından klasik bir bilgisayar değildir.

Kognitif sinirbilim, anlaşılacağı üzere bilgi işleme ile ilgilenir. Bu bilgi işleme aşamalı oluşur. Giren bilgi algılanarak ve tanınarak, ona uygun bir anlam verilir. Aynı zamanda bu girdiler, daha sonra geri çağrılmak üzere depolanır (bellek). Duruma uygun olarak bu bilgilerden, gelecekteki durum hakkında karar verme ve çıkarım yapma sağlanır. Aynı zamanda işlenen bu bilgi davranışlarımıza rehberlik eder (devinimsel kontrol) ve sonuçları başkasına aktarmayı sağlar (dil). Bu işlemler esnasında da bilinç ve düşünce dediğimiz şey ortaya çıkar. Bütün bu döngü kognitif sinirbiliminin temel ilgi alanıdır (Şekil 1). Buradan da anlaşılacağı üzere (günlük yaşamda bilgisayar kullanıcılarının da fark edeceği gibi) beyin bir bilgi işleyen bilgisayardır. Çünkü girdi, bunu depolama, gerektiğinde geri çağırma, bilgiyi işleme ve çıktı üretme günümüz bilgisayarlarının temel özellikleridir. Ama daha önce söylediğimiz gibi beyin bir klasik bilgisayar değildir.

Kognitif sinirbilim açısından, bilinç deneyimi olmaksızın sinir hücresel olayların doğasını gayet iyi anlıyoruz. Buna örnek aksiyon potansiyeli (sinirsel elektrik akımı) oluşumu, iyon değişimi, enerji kullanımı, aksonal transport, vezikül siklüsü, sinir iletici yapımı, salınımı ve yıkımını gayet iyi anlıyoruz. Ancak, deneyimlerin et beynimizde nasıl oluştuğu ve bilincin, bilinçsiz olan maddesel araçlardan nasıl doğduğunu anlayamıyoruz. Özellikle içselliği olan deneyimleri anlamak için bize sunduğu bir yanıt yoktur: Örneğin renk, ses, koku, tat, ağrı, görsel imajı hatırlama, hayal etme, karar verme, rüya, aşk, orgazm...

Elime bir iğne battığında ya da elim yandığında, serbest sinir uçları yanan yerde uyarılır ve ağrıyı taşıyan sinir liflerinde bir elektriksel akım (aksiyon potansiyeli) oluşur. Bu aksiyon potansiyelinin nasıl oluştuğunu ve beyne nasıl ulaştığını biliyoruz. Ama neden ağrı denen duyumu yaşadığımıza kognitif bilimin verdiği yanıt yetersizdir. Bununla aynı olarak, müzik dinlerken kulağımıza ulaşan ses dalgalarının belli frekansı ve titreşimidir. Ama müzik deneyiminin ne olduğu ve nasıl beynimizde müzik deneyimi yaşadığımıza yanıt yine yoktur. Bu yanıtlardaki yetersizlikler, muhtemelen kognitif bilimin kullandığı yöntemlerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

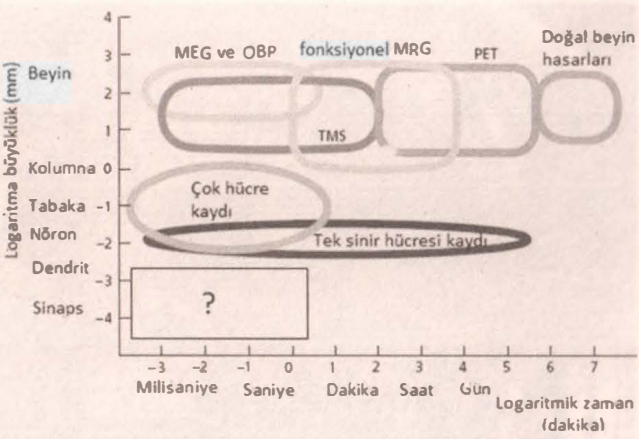
Kognitif sinirbilimin kullandığı yöntemler, kesitsel ve zamansal çözünürlülüğüne göre ayrılabilir (Şekil 2). Zamansal çözünürlük, bilişsel olayların ortaya çıktığı ve devam ettiği süreyi gösterir. Elektroansefalografi (EEG), magnetoansefalografi (MEG), beyin kabuğunu saçlı deriden uyarma (TMS) ve tek hücre kayıtlarının milisaniye çözünürlüğü vardır. Pozitron emisyon tomografisi (PET) ve işlevsel manyetik rezonans (fMRG) dakikalar ve saniyeler içinde olan olayları ortaya koyar. Kesitsel açıdan (büyüklük) bakıldığında ise, görüntüleme yöntemleri MRG ve PET beynin bütünü hakkında bilgi verirken, tek hücre kayıtları tek bir sinir hücresi hakkında bilgi verir. Ancak burada bir açık alan vardır. Bu seviye uzay-zamansal olarak mili saniye düzeylerinde ve dendrit-sinaps altı büyüklüğü kapsar. Bu alanı çalışan bir yöntem kognitif bilimin elinde yoktur. Ölçek-

Deneyimlerin et beynimizde nasıl oluştuğu ve bilincin, bilinçsiz olan maddesel araçlardan nasıl doğduğunu anlayamıyoruz. Özellikle içselliği olan deneyimleri anlamak için bize sunduğu bir yanıt yoktur.

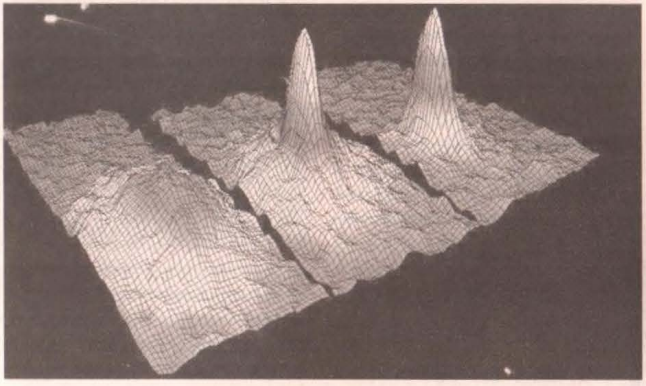
sel olarak bakıldığı zaman bu düzey, hem zamansal olarak hem de kesitsel olarak kuantum mekaniğinin düzeyidir. Kognitif bilimin elinde, en azından bugün için, bu alanı araştıracak ya da inceleyecek bir yöntem bulunmamaktadır. Dolayısı ile bu noktada kuantum mekaniğinin/fiziğinin kurallarından yararlanmamız gerekmektedir. Bu kurallardan yararlanmayacak olursak, o zaman kognitif bilimi sadece klasik fizik kuralları içine sınırlamış ve hapsetmiş oluruz.

Kuantum beyin, fazladan psikiyatri ve sinirbilimine ne sağlar?

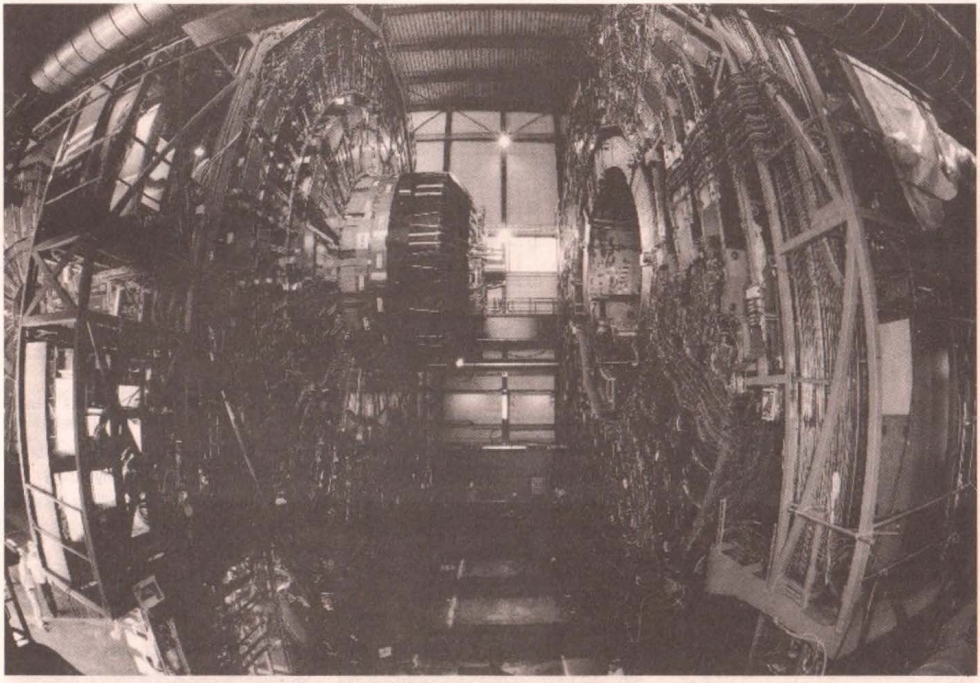
Kuantum mekaniğinin özellikleri olan kuantum bit, yerel olmama ve dolaşıklık, tünelleme, parçacıklararası etkileşimler, Bose-Einstein Yoğunlaşması, maddeye eşlik eden dalga ve alanlar, bize beyni anlamada yeni ufuklar açabilir. Bir kuantum bit, klasik bitin sağladığı seçenekler olan 0 ve 1'den çok çok daha fazlasını sağlar. Bir kuantum bit'i dünyamız gibi küre olarak düşünürsek, sadece tam kuzey ve güney kutupları 1 ve 1'e karşılık gelir. Dünyanın meridyen ve paralelleri gibi, kürenin yüzeyinde "sonsuz" olasılıkta kesişme noktasına imkân verir. Her kesişme noktası ayrı bir değer ifade eder. Diğer yandan, bilgi işlemedeki temel birimler sinir hücreleri (nöron) olmayabileceği yönünde güçlü kanıtlar vardır. Temel işlem birimleri mikrotübüler tübülinler ya da dendrit üzerindeki dikensi çıkıntıların olabileceği yönünde kanıtlar vardır. Diğer yandan, klasik bilgilere göre, kalsiyum ve potasyum gibi iyonlar kendilerine ait iyon kanallarından seçici olarak geçerler. Ve her iyon bir iyon kanalından geçer. Ancak, kuantum fiziksel açıdan bakıldığında bir iyon sadece bir iyon kanalından geçerek etki etmez. Bir iyon bir iyon kanalından geçmesine karşı, diğer komşu iyon kanalları üzerinde de belli bir etkide bulunur. Örneğin, kalsiyum iyonunun çapı santimetrenin yüz milyarda biridir. Kuantum belirsizlik ilkesine göre, bir kalsiyum iyonunun belirsizliği 0,04 cm. ya da binde dört santimetredir. Bu değere bakıldığında, belirsizlik etki alanı, kendi asıl çapının 100 milyon katı bir alana yayılır. İyon kanallarının mikrometre karede 2000 ile 12 bin arasında olduğu düşünüldüğünde ve beyinde milyar milyar kalsiyum kanalı göz önüne alındığında bu etkinin inanılmaz olduğu görülecektir. Aynı durum sadece iyonlar için değil, sinir ileticileri için de geçerlidir. Bir sinir ileticisi tek bir alıcısına (reseptöre) bağlanmakla beraber, aslında yakın komşuluğundaki diğer reseptörlere de etki eder. Örneğin, 8 nanometre (nm.) çapındaki bir sinir ileticisi, 63 nm. genişliğinde bir alanda etki eder. Etki olayı sadece klasik fizikte olduğu gi-

Şekil 2. Kognitif bilimin kullandığı yöntemler, kesitsel ve zamansal çözünürlülüğüne göre ayrılabilir. Ancak burada bir açık alan vardır. Bu seviye uzay-zamansal olarak mili saniye düzeylerinde ve dendrit-sinaps altı büyüklüğü kapsar. Bu alanı çalışan bir yöntem kognitif bilimin elinde yoktur. Ölçeksel olarak bakıldığı zaman bu düzey kuantum mekaniğinin düzeyidir (sol alt, içi soru işaretli kutu). PET: pozitron emisyon tomografisi, MRG: manyetik rezonans görüntüleme, MEG: manyetoansefalografi, OBP: olaya bağlı potansiyeller, TMS: saçlı deriden beyni manyetik uyarım.

Bose-Einstein Yoğunlaşması, maddeye eşlik eden dalga ve alanlar, bize beyni anlamada yeni ufuklar açabilir.

Her teori ne kadar ideal ve güçlü kabul edilse de zaman içerisinde mutlaka yerine daha iyileri geçecektir.

bi, bir anahtarın bir kilit içine girmesi ve kapıyı açması şeklinde değildir. Bir anahtar bir kilit içine girer ama diğer kapıların açılmasına da katkıda bulunur ve hatta katkıdan çok daha etkide bulunur. Bu etki, doğrudan klasik fizikte olan doğrudan temasla kuvvet aktararak gibi değil, kuantum fiziği kuralları içinde olan, uzaktan etkileşimlerle olur.

> Kuantum belirsizlik ilkesine göre, bir kalsiyum iyonunun belirsizliği 0,04 cm. ya da binde dört santimetredir. Bu değere bakıldığında, belirsizlik etki alanı, kendi asıl çapının 100 milyon katı bir alana yayılır.

Diğer yandan kuantum fiziğinde her bir parçacık bağımsız değildir. Uzaktan etki ile diğer parçacıklarla da etkileşim içindedir. Bir parçacığın durumundaki bir değişiklik diğerinin durumunu da anında belirler. Örneğin, "n" sayıda parçacıktan oluşan bir sistemdeki parçacıklardan birindeki bir değişim, 2n parçacığın durumunu anında etkiler. Bu "voodoo" büyüsü gibidir. Arada bir bağ yoktur ve etkileşim uzaklıktan bağımsızdır. Beyindeki sinir iletîcileri ve iyonlar aynı zamanda bu etki altındadır. Sonuçta, her bir iyon kısa mesafeli ve mesafeden bağımsız olarak birbiri ile karşılıklı ilişkidedir.

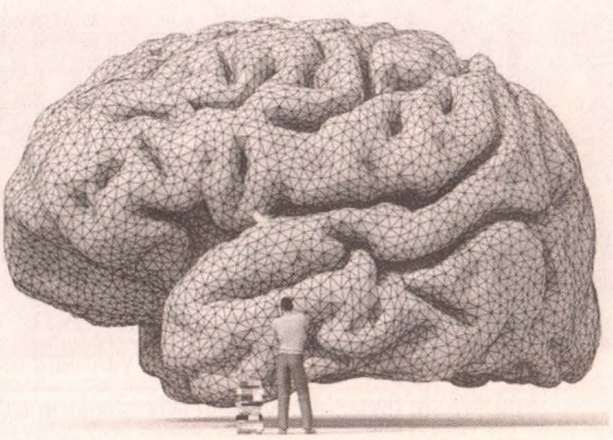
Bunun yanında, kuantum mekaniğine özgü olan tünelleme, muhtemelen sinir iletîcilerinin kimyasal bağlantı noktalarında (sinaps) serbest bırakılmasında veya iyonların hücre zarından geçişlerinde de devreye girer. Bu tünelleme beyinde sürekli olan düşünce akışımız, elektriksel olarak kaydedilen beyindeki zemin gürültüsü ve minyatür son plak potansiyeli denen boşalımlardan (20-40 Hz) sorumlu olabilir. Hele hele -insan dahil- memelilerde olduğu gösterilen elektriksel sinir hücreleri arası bağlantı bölgelerinde (sıkı bağlantı bölgeleri) büyük bir olasılıkla tünelleme yoğun olarak devreye girmektedir. Çünkü bu sıkı bağlantı bölgelerindeki etkileşim doğrudan elektrikseldir. Tünelleme olayı, beyne bütüncül olarak baktığımızda bilincimizi oluşturan önemli bir etken olabilir.

Beynin en önemli özelliği, bütüncül beyin çalışması ve eşdurum halidir. Bu eşdurum halini ve bütüncül beyin çalışmasını sadece sinir hücrelerinin oluşturduğu, basit iyon geçişleri ile birbirine bağlanan ağlarla açıklamak zor görünmektedir. Normal düşünce hızımız ve akışımız, beynin bütüncül çalışmasına klasik yönden bakıldığında çok çok hız-

lıdır. Bu bütünlüğü ve eşdurumlu çalışmayı açıklamak için klasik anlayıştan daha fazlası gerekmektedir. Kuantum mekaniğinde olan "Bose-Einstein Yoğunlaşması" bu durumu açıklamak için ideal bir yaklaşım olabilir. "Bose-Einstein Yoğunlaşması" cansız maddede sıklıkla ortaya konulabilmesine karşın, biyolojik olan canlılarda da benzer durumun, dışarıdan enerji desteği ile mümkün olabileceği öne sürülmektedir. Bu şekilde gerçekleşebilecek bir bütüncül çalışma bilinç, zihin, düşünce, kişilik ve bir bütün olarak hissettiğimiz BEN'liği oluşturuyor olabilir.

Kabaca bakıldığında, aslında her an bedenimizde kuantum mekaniksel olaylar işler. Kumsalda güneşlenirken bronzlaşma, dış dünyadaki nesneleri görme kuantum mekaniksel olaydır. Güneş ışınları ya da göze (retina tabakasına) gelen ışınlar, kuantum temel parçacığı olan fotonlardır ve frekansının, "Planck sabiti" ile çarpımı kadar enerji aktarır. Planck sabiti olan her denklem kuantum mekaniksel bir denklemdir. Diğer yandan sinirbilimciler tarafından da göz, ayrı bir organdan ziyade beynin uzantısı olarak kabul edilir (diğer yandan, gözler kalbin değil beynin aynasıdır). Yine aynı mekanizma ile derimizde aktif vitamin D3 oluşur. Ek olarak fotosentez de başlı başına kuantum mekanik bir enerji dönüşümüdür. Bütün bunlar kuantum fotokimyasal tepkimelerdir. Bedenlerimizdeki kuantum mekanik olaylar sadece bunlarla sınırlı değildir: mitokondriyal ve hücresel H iyonu değişimi, solunum zincirindeki elektron transferleri, hücrede enerji elde etmek için çalışan Krebs dön-

> Kuantum fiziksel açıdan bakıldığında bir iyon sadece bir iyon kanalından geçerek etki etmez. Bir iyon bir iyon kanalından geçmesine karşı, diğer komşu iyon kanalları üzerinde de belli bir etkide bulunur.

güsü... Bütün bunlar kuantum mekanikseldir. Beyinde de olasılıkla (hücrede enerji üretimini ya da görmenin nasıl olduğunu bilmediğimiz zamanlardaki gibi) bir kısım kuantum mekaniksel olaylar gerçekleşmekte ve bunlar bizim belleğimizi, bilincimizi ya da "içimizdeki ben"i oluşturmaktadır. Bugün için kanıtlarımız sağlam olmasa da kanıtın yokluğu, olmadığı anlamına gelmez!

Bilişsel sinir biliminin ve günümüz psikiyatrisinin beyine bakışı. Beyin sadece sinir hücresel ağlardan oluşur (üstte). Aşağıda ise sinir hücrelerinin gerçek görüntü olarak bağlantı yapıları ve bunun sinir ağsal modeli görülmektedir.

Kuantum beyin yeterli midir?

Kuantum mekaniği, fizik biliminin son aşaması değildir. Deneylerle mükemmel uyuşan kesinliğine ve güvenilirliğine rağmen, zaman içerisinde mutlaka başka kavramlara dönüşecek ve hatta kuantum fiziği ötesi yeni bir fiziğe dönüşecek ya da sıçrayacaktır. Bu bilimin genel yaklaşımıdır. Her teori ne kadar ideal ve güçlü kabul edilse de zaman içerisinde mutlaka yerine daha iyileri geçecektir. Tıpkı geçmişte çok doğru kabul ettiğimiz ve artık başka teoriye gerek yok, bunun kuralları tüm evreni açıklamaya ve hatta Tanrı'nın aklından ne geçtiğini anlamaya yeterlidir, dediğimiz klasik Newton fiziği gibi: Hâkimiyeti, 300 yıl çok güçlü bir inançla sürdü... Sonra, inanç bir anda çöktü... Aslında bu bilimin doğal seyriydi; ama bunu bilmeyen birçok kişide derin hayal kırıklıkları yarattı. Ardından "kuantum mekaniği" mucizesi çıktı. Kuantum mekaniğinin sinir sistemi ve et beyinlerimizde devreye girdiğini ortaya koymak bize birçok şeyi daha iyi anlama fırsatı verecektir. Elimizdeki klasik fizikle anlamakta zorluk çektiğimiz bilinç, bilincin birliği, bellek, zihin içeriği (qualia), farklı bilinç durumları, içimizdeki "ben" duygusu, parapsikolojik fenomenleri ve hatta ölümden sonra bilincimize/düşüncelerimize ne olacağına bir açıklama getirebilir.

Kuantum mekaniği en kötü ihtimalle beyin çalışmasında işe karışmıyor olabilir! Bunu kabul etsek bile, bilincimiz ve diğer beyin özelliklerini kuantum mekaniği özellikleri ile bir araya getirmek, en azından, bize yeni bakış açıları ve farklı düşünme şekilleri kazandırabilir. En azından, beynimize hiçbir zararı olmayacak şekilde bize zihin jimnastiği yaptırır.

H. Tuğrul ATASOY
Doç. Dr. Nöroloji Uzmanı

Toplumsal işbirliği, özgeci davranış ve beyin

Varlığımızı daha iyi ve daha güzel yarınlara taşıyabilmek için toplumsal işbirliği ile özgeci ve iyi olan davranışlarımızdan vazgeçemeyeceğimizi bizlere hem beynimizin biyolojik yapısına hem de kültürümüze ait bilebildiklerimiz yüksek sesle söylemektedir.

Psikolog ve bilim tarihçisi Michael Shermer, İyilik ve Kötülüğün Bilimi isimli kitabında şu iddiada bulunuyor: "Bizler ahlaklı hayvanlarız ve bu ahlaki evrensel özellikler türe ait olduklarından, o türün tekil üyelerini aşarlar." (Shermer, s. 74) Biz insanlar sosyal canlılarız, gruplar halinde yaşamlarımızı sürdürürüz. İşbirliği yapan özgeci (özverili, fedakâr) canlılarız. Son buzul çağından beri artık -artan bir ivmeyle- birçok davranışımızı kültürümüz belirlemektedir. Ancak biyolojik yapımızı tamamen bir kenara bırakabilmemiz olanaksızdır. Çünkü o biyolojik yapının üzerine birey olarak görerek, deneyerek ve dolayısıyla öğrenerek sosyokültürel yapımızı inşa ediyoruz. Özgeci ve yardımlaşan canlılar olmamız, evrim tarihi boyunca bizi hem ayakta tutan hem de şekillendiren önemli bir güç olagelmiştir. Bu yönümüz gelişirken biyolojimiz kültürümüze kültürümüz de biyolojimize eklemlenmiştir.

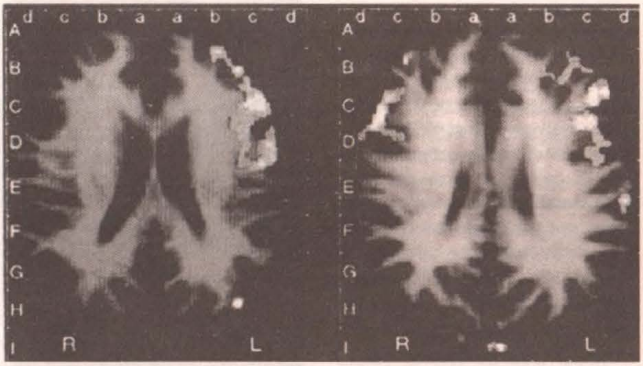
Özgeci ve yardımlaşan canlılar olmamız evrim tarihi boyunca bizi hem ayakta tutan hem de şekillendiren önemli bir güç olagelmiştir. Bu yönümüz gelişirken biyolojimiz kültürümüze kültürümüz de biyolojimize eklemlenmiştir.

Neden ahlaklı hayvanlarız? Çünkü biyolojimiz bizi öyle olmaya zorluyor. Ayakta ve hayatta kalabilmek için, her olumlu yardımlaşma ve fedakârlık sonrası sevgi ile daha çok yiyecek ile en önemlisi de hayatta kalabilip acıdan uzak durabilmenin hazzı ile ödüllendirilmemiz biyolojik yapımızın evrimini şekillendirmiştir. Sinirbilim alanında giderek artan sayıda bu görüşü destekleyen araştırma sonucu yayımlanmaktadır. İşbirliği yaptığımız durumlarda beynimizin zevk merkezleri harekete geçer. Emory Üniversitesi'nden bilim insanları, 36 deneğe ünlü "tutuklunun ikilemi" oyununu oynatmışlar ve bu esnada da fMRI (işlevsel manyetik salınım görüntüleme) ile beyinlerini incelemişler. İşbirliği yapan bireylerin beyinlerinde (tatlı, para, kokain, güzel yüzler ve diğer) temel zevk veren uyarılara tepki veren bölgelerin uyarıldığı ve yanıt verdiğini görmüşlerdir.

Tepki veren sinir hücreleri özellikle iki alanda toplanıyordu ve bu iki alan da zevk ve bağımlılık ile ilintili nörokimyasal aracı madde olan dopamin yönünden zengin bölgelerdir. Bu bölgeler anteroventral striatum ve orbitofrontal alan (alın lobunun gözler üstündeki orta hat-

ta yakın bölümleri) denen bölgelerdir. Ayrıca yeme, emzirme ve orgazm sırasında yoğun salgılanan oksitosin adlı hormon ile işbirliği ve değiş tokuş davranışları arasındaki ilişki Steven Quartz ve Terence Sejnowski isimli iki sinirbilimci tarafından gösterilmiştir. Jorge Moll ve çalışma arkadaşları, fMRI çalışmaları ile beyinde özellikle korku ve kaçınma davranışları ile birincil derecede ilgili olan bir çeşit duygu modülü olarak niteleyebileceğimiz amigdal adlı yapı ile alın lobunda bulunan iki merkezin, iç (medial) ve ön göz üstü bölgelerdeki (orbital prefrontal) gri cevher (korteks) alanlarının işbirliği ve diğer ahlaki duygular-durumlar ile harekete geçip aktive olduklarını buldular. (Shermer, s. 295-296) Kevin McCabe ve arkadaşları, iki kişilik "güven ve karşılıklılık" oyunlarına katılan deneklerde, benzer fMRI tekniği ile deneklerin beyinlerini inceleyip işbirlikçilerin (ama döneklerin değil) beyinlerindeki alın lobunda (prefrontal gri cevher alanında) yer alan dürtü kontrolünü ve zevkin ertelenmesini belirleyen bölgelerin aktive olduklarını buldular. (Shermer, s. 297)

Sosyal ilişkilerimizi sürdürebilmek için, diğer insanların yüzlerini tanıyabilmemiz ve o yüzlerdeki ifadeleri doğru yorumlayabilmemiz şarttır. Günümüzde içinde yaşadığımız koşullar, bir bireyi tanımak için o kişinin yüz ifadesi görünümünü, jest ve mimiklerini kısa sürede değerlendirmemizin hayati öneme haiz olduğu eski koşullara göre çok değişti. Karşımızdaki bireyi tanımak ve onunla ilgili izlenim edinmek için daha uzun ve

daha rahat zaman dilimleri içerisinde sözel ve metinlere dökülmüş dokümanlar kullanıyoruz. Daha önemlisi, toplumsal uzlaşma ve kültürel yapılara dayanan kriterleri -meslek, mevki, maddi durum, soy ve eğitim bilgileri vb.- kullanıyoruz. Ancak bu işlev açısından da biyolojik donanımımız halen -sandığımızdan da fazla- iş başındadır.

Olaya ilişkin uyarılmış potansiyeller ile yapılan çalışmalar, insan beyninin olumsuz duygusal uyarılara olumlu ya da nötr olan uyarılardan daha hızlı yanıt verdiğini göstermiştir. (Carretié ve ark. 2004) Doğal ortamda görsel dikkat özellikle seçici olarak tehditleri saptamaya odaklanmıştır. İnsanlar yüzdeki gözler kaşlar ve ağız gibi duygusal ifadelerin en belirgin olduğu yapılara dikkat etme eğilimindedirler. (Lungvist ve Ohman 2005, Ristic ve ark. 2002) Diğer olumlu sosyal duygulanımlara göre kızgın yüz ifadesi dikkati daha önce çekmektedir. (Fox ve ark. 2001) Korku anında insanlar kendi tanıdık grupları dışındaki yabancı bireyin yüz ifadesini çoğunlukla ve yanlış olarak kızgın olarak nitelemeye eğimlidir. (Maner, 2005) Birçok durumda dikkatin yöneltildiği birey ile bu bireye dair anımsananların arasında pozitif bir ilişki vardır. Sosyal anlaşmaları ihlal eden aldatanlar çok daha kolay anımsanırlar. (Oda 1997, Yamagishi ve ark. 2003) Gördüğümüz gibi, tehdit unsuru içerebilecek uyarılara karşı -bilincinde olmasak bile- beynimiz devamlı olarak daha fazla odaklanmaktadır. Çetin doğal şartlar içinde rakip gruplar ile çatışma halinde milyonlarca yıl yaşamanın sonucu biyolojik donanım tehdit unsurunu ve tehlikeyi çabuk algılamayı, en hızlı şekilde yargı oluşturmayı ve karar vermeyi sağlayabilmek için evrilmiştir. Artık kültürümüz davranışlarımızı ve ilişkilerimizi yönlendirmede başat unsur olsa da bu biyolojik donanımızın tamamen devre dışı kaldığını göstermez. Hatta tam aksine birçok davranış kalıbımız bu donanımın üzerinde ve bu donanımla uyumlu bir birliktelik oluşturarak sosyokültürel olarak evrilmiştir. Çoğu zaman ahlaki bir yargıda bulunmamız gerektiğinde kendimizce doğru olan şıkkı çok kısa süre içinde seçer, daha sonra seçimimizin nedenleri üzerinde kafa yorar ve haklılığımızı gösterecek kuralları oluştururuz.

> Doğal ortamda görsel dikkat özellikle seçici olarak tehditleri saptamaya odaklanmıştır. İnsanlar yüzdeki gözler kaşlar ve ağız gibi duygusal ifadelerin en belirgin olduğu yapılara dikkat etme eğilimindedirler.

Harvard'dan Nalini Ambady ve Robert Rosenthal'in deney sonuçları çok hızlı işleyen sosyal ve ahlaki sezgilerimizin varlığına işaret etmektedir. (Shermer, s. 203) Ders anlatan öğretmenlerin her birinin 32 saniyelik görüntüsünü izleyen öğrencilerin öğretmenler hakkında yaptığı değerlendirmelerin, o derslerin tümünü dinleyen öğrencilerin öğretmenler hakkında yaptıkları değerlendirmeler ile çok benzediğini bulmuşlardır. Hatta öğretmenin iki saniyelik üç video görüntüsünü seyretmek bile, dersin tümünü dinleyen öğrencilerin değerlendirmeleriyle 0,72 oranında şaşırtıcı bir benzerliğe yol açmış.

Bir başka çalışmada, deneklere haklarında yorum istenen kişilerin fotoğrafları gösterilmeden önce 47 milisaniye boyunca olumlu (kedi yavrusu ya da âşık bir çift) ya da olumsuz (bir kurt adam veya ceset) sahneler gösterirler. Denekler 47 milisaniyelik görüntüleri yalnızca bir ışık çakması olarak tanımlasalar da olumlu sahnelerden sonra gelen fotoğraf görüntüsündeki kişiler hakkında daha olumlu değerlendirmeler yapmışlar. (Shermer, s. 203-204) Bilinçsiz de olsa uyaranlar yargılarımızı etkilemektedir.

Cinsler arasında sezgisel yargılar söz konusu olduğunda, küçük işaretleri fark edebilme konusunda kadınlar erkeklerden biraz daha yeteneklidir. Deneklere doğru söyleyen ve yalan söyleyen konuşmacılar izlettirilip yalancıların saptanması istendiğinde, genelde hiçbir denek yalancıyı saptamak konusunda sürekli olarak başarılı olamasa da denekler cinsiyetleri dikkate alınarak karşılaştırıldığında, kadınların yalancıyı saptaması erkeklere göre daha sık doğru çıkmaktadır. Deneklere gösterilen fotoğraflardaki kişilerden hangisinin diğerinin amiri olduğunu saptamada veya kadın-erkek çiftlerinin fotoğrafları arasından hangi çiftlerin gerçek bir romantik ilişki içinde hangi çiftlerin ise rol yaptığını saptamada kadınlar erkeklerden daha başarılıdır. (Shermer, s. 204-205)

İki senaryo düşünün: Bir tramvay kontrolden çıkmış ve yolu üzerindeki

> Alın loblarında zedelenme olan bir kişi duygu yüklü bir fotoğrafın kendisinde nasıl bir duygusal dalgalanma yaratması gerektiğini bilip söyleyebiliyorken bu duyguyu hissedemediğini ama eskiden hissedebildiğini anımsadığını söyleyebiliyor.

Alın lobu (frontal lob)

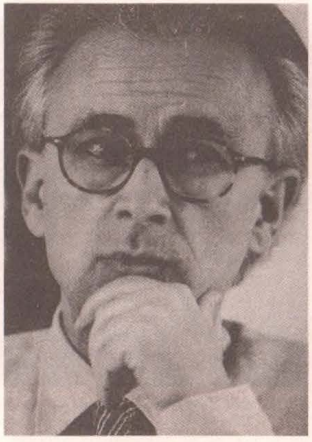
beş kişiyi öldürmek üzere. Siz makasın oradasınız ve makası değiştirdiğiniz esnada bu beş kişi kurtulacak; ama kontrolsüz tramvayın yeni yolu üzerinde bir kişi vardır ve siz makası değiştirdiğinizde o bir kişi ölecektir. Bu soru deneklere sorulduğunda, çoğu insan duraksamadan makası değiştireceğini söyler. Senaryoyu biraz değiştirelim: Kontrolsüz tramvay beş kişinin üzerine gitmektedir ve raylara sizden yakın bir kişiyi raylara iterseniz o kişi ölecektir; ama diğer beş kişi kurtulacaktır. Bunun yapar mısınız? Ahlaki hesap aynı: Beş kişiyi kurtarmak için bir kişiyi feda etmeniz gerekiyor. Ancak ikinci senaryoya çoğu denek hemen, hayır, demektedir. Ama neden bu farklılık? Princeton Üniversitesinden Joshua Grene beyin görüntüleme teknikleri yardımı ile deneklerin bu iki ikilem üzerinde düşünürken beyinlerinde ne olup bittiğini incelemiştir. İkinci durumda, yani deneğin bir kişiyi raylara itmesi gerektiği durumda, deneklerin beyinlerinin duygusal alanlarında birinci senaryoya kıyasla çok daha büyük bir faaliyet olduğu görülmüştür. İlk senaryoda denek sadece makası değiştirecektir ve bir kişinin ölmesine yol açan şey tramvaydır; ancak ikinci senaryoda kişi bir diğer insanı kendisi raylara itecektir; yani işin direkt içindedir. (Shermer, s. 206-207) Bu deney sonucunda görüyoruz ki ahlaki yargı her zaman hesap yapamaz, bunun yerine duygusal davranır ve sezgiye dayanır. İnsanlar, zekâ açısından değil daha ahlaklı olmak açısından kendilerini diğerlerine göre üstün görmeye eğilimlidirler. Bir araştırmada 829000 lise son sınıf öğrencisine anket uygulanmıştır ve hiç kimse başkaları ile geçinebilmek kategorisinde kendisini ortalamanın altında değerlendirmemiştir. Hatta, deneklerin % 25'i de en üst kendilerinin bu açıdan en üst % 1 aralığında olduğunu belirtmiştir. Davranışlar algıları belirler. Sigara içenler, sigara içen kişi sayısının olduğundan daha yüksek olduğunu düşünürler. Ahlaki davranış kalıbı da ahlaki algıyı belirler. Yalan söyleyen insanlar yalancıların sayısını aslında olandan daha fazla olduğunu tahmin ederler. Yine bir araştırmada, eşlerini aldatanların ve gelir vergisinde hile yapanların (aynı şeyleri yapan kişi sayısının) aslında olduğundan çok daha yüksek olduğunu tahmin etkilerini göstermiştir. (Shermer, s. 207-208)

Yazının önceki bölümünde, işbirliği yaptığımızda ahlaki davranışlarımız sırasında aktive olduğunu gördüğümüz işlevsel beyin alanlarımızın çok büyük bir kısmının yerleştiği ya da bağlantılı olduğu loba; yani alın lobuna (frontal lob) geri dönelim. Bu lobdaki zedelenmenin o kişiyi nasıl etkilediğini görelim. Nörolog Damasio, büyük beyinin bir parçası olan alın lobu zedelenmesi bulunan vakaların, diğer tüm zihinsel yetilerinin sağlam olmasına ve entelektüel yeteneklerinin korunmuş olmasına karşın, yaşamları için en avantajlı olabilecek hareket tarzlarını seçebilme yetilerini yitirdiklerini belirtiyor. Kişilik yapıları değişiyor, yaşama karşın katı ve dirençli oluyorlar. Gelecekteki etkinliklerini planlayamıyorlar, zevke ve acıya -diğer insanlara göre- daha az tepki gösteriyorlar. Başkalarının onlarla ilgili ne düşündüklerini tam olarak anlayamıyorlar; ancak yine de kendileri ile övünüp kendilerinden hoşnut görünüyorlar. Alın lobu zedelenmiş vakaların duyguları bilebilmelerine rağmen hissedemediklerinin altını çiziyor. Örneğin, alın loblarında zedelenme olan bir kişi duygu yüklü bir fotoğrafın kendisinde nasıl bir duygusal dalgalanma yaratması gerektiğini bilip söyleyebiliyorken bu duyguyu hissedemediğini; ama eskiden hissedebildiğini anımsadığını söyleyebi-

liyor. Bu hastalar işbirliği için planlama, karşısındakinin hislerini anlayabilme, kendisinin ve karşısındakinin davranışlarını ve hislerini doğru yorumlayabilme gibi birçok yetiden yoksun kalıyorlar. Sonuç olarak bu hastalar zihinsel ve entelektüel yetileri sağlam ve korunmuş olsa da olumlu ve sağlıklı bir şekilde sosyal hayatlarını ve iş hayatlarını sürdüremiyorlar. (Damasio, s. 17-88, 1. bölüm)

Nörolog Oliver Sacks, Mars'ta Bir Antropolog adlı kitabında şu örnekleri veriyor: "... bir hastam, beynindeki kabuk fregmantasyonundan ötürü frontal (alın) loblarında hasar meydana gelen ve bu hastalığıyla nöroloji literatürüne geçen eski bir hâkim, total duygu yoksunluğundan şikâyetçiydi. Duygu yoksunluğunun ve bu bozukluğa eşlik eden başka nedenlerin, bir hâkim olarak işini kolaylaştırması beklenirdi. Ama kendisi büyük bir olgunluk ve öngörüyle istifa etmeyi tercih etti; bundan böyle tarafların savlarına sempati ile yaklaşamayacağını, adalet mekanizmasında yalnız düşüncenin değil, duyguların rol oynadığını, duygu yoksunluğunun görevini layıkıyla yapmasını engelleyeceğini düşünüyordu." (Sacks, s. 321-322) Sacks'ın gözlemleri ve anlattıkları, Damasio'nun bu olgulara dair gözlemledikleri ile uyum içinde.

Damasio, alın lobundaki bölgesel gri cevher (prefrontal korteks) hasarlı hastalarda görülen durumları açıklayabilmek için, "somatik işaretleyiciler hipotezi" ve "sanki döngüsü" kavramlarını ortaya atar ve sınar. Beynimiz, verili kısa zaman içinde çoğunlukla iyi kararlar verebiliyor ise, akıl ötesinde bir şeyler kullanıyor olmalıdır, sorusuna yanıt arayan Damasio, alternatif bir görüşe gerek duyulduğunu düşünerek işe başlıyor: "Belli bir tepki seçeneğiyle bağlantılı kötü bir sonuç aklınıza geldiğinde, belli belirsiz de olsa, içinizde hoş olmayan bir şey hissedersiniz. Söz konusu his bedenle ilgili olduğu için, teknik bir terim kullanarak bu olguya somatik hal diyorum ("soma", Yunanca "beden" demektir) ve bir imgeyi "işaretlediği" için işaretleyici olarak adlandırıyorum. Burada somatik terimini en genel anlamında (bedenle ilgili olan) kullandığımı ve somatik işaretleyicilerden söz ederken iç organlarla ilgili olan ve olmayan duyuları kast ettiğimi tekrar hatırlatayım.

Antonio Damasio.

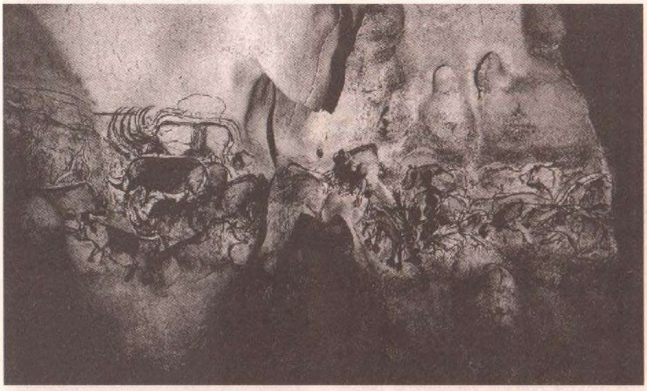
> Damasio, alın lobundaki bölgesel gri cevher (prefrontal korteks) hasarlı hastalarda görülen durumları açıklayabilmek için "somatik işaretleyiciler hipotezi" ve "sanki döngüsü" kavramlarını ortaya atar ve sınar.

Somatik işaretleyici ne yapar? Dikkatimiz belirli bir eylemin yol açabileceği olumsuz sonuca yönelmeye zorlar ve otomatik bir alarm gibi çalışarak şu sinyali verir: Eğer bu sonucu verecek seçeneği yeğleyecek olursan, tehlikeye karşı dikkatli ol! Somatik işaretleyicinin varlığı, büyük olasılıkla karar sürecinin isabetlilik oranını ve verimliliğini artırmaktadır; yokluğu ise bunları azaltır. Bu ayrım önemlidir ve kolaylıkla gözden kaçabilir. (Damasio, s. 178) Damasio, somatik işaretleyicilerin nereden geldiği sorusuna, "Sonuçta, somatik işaretleyiciler deneyimlerle içsel bir tercih sisteminin denetimi ve hem organizmanın etkileşmek zorunda olduğu varlıkları ve olayları hem de sosyal töreleri ve etik kuralları kapsayan bir dizi dış koşulun etkisi altında ediniliyor." (Damasio, s. 183) yanıtını verdikten sonra hipotezinin sinirsel ağının temelini açıklıyor: "Somatik işaretleyici sinyallerinin edinimi için kritik olan sinir sistemi prefrontal kortekstedir ve burada ikincil duygular için kritik olan sistemle birlikte var olur. Prefrontal korteksin konumu, aşağıda sözünü edeceğim nedenlerden ötürü bu amaç için idealdir. Birincisi, prefrontal korteks bölgeleri, düşüncelerimizi oluşturan imgelerin kaynaklandığı bütün duyusal bölgelerden, vücut hallerinin sürekli temsil edildiği somatik-duyusal korteksler dahil, sinyaller alır... İkincisi, prefrontal korteksler, beynin çeşitli biyodüzenleyici kesimlerinden gelen sinyalleri alır... Üçüncüsü, prefrontal kortekslerin kendileri, organizmanın katıldığı durumların gerçek yaşam deneyiminin koşula bağlı olaylarının sınıflandırılmasını temsil ederler... Prefrontal kortekslerin akıl yürütme ve karar verme işlerine katılmaya çok uygun olmalarının dördüncü nedeni ise, beynin erişebildiği tüm motor ve kimyasal tepki yollarıyla doğrudan bağlantılı olmalarıdır." (Damasio, s. 185-187)

Bu hipotezin sınanmasına gelince, tek tek hastalar incelendiğinde -hipotez hastalar bazında- büyük oranda kendini doğrulamaktadır. Damasio'nun kitabında yer alan deneysel ortamda yapılan sınamalara şimdi kısaca değinelim: Psikofizyolojik incelemelerde deri yanıtları sıkça kullanılmaktadır ve deri yanıtları alın lobundaki bölgesel gri cevher (prefrontal korteks) zedelenmesi olan hastaların ileri incelenmesi için de kullanılmış. Bir algı ya da düşüncenin sonrasında, vücudumuz -bununla ilgili somatik yeni düzenlenme başladığında- kendini bu yeni duruma adapte etmeye başlar ve bu sırada otonom sinir sistemi ile derideki ter bezlerindeki sıvı salgısı artar. Bu arada, derinin iletkenlik tepkisinde bir değişim olur ve bu değişim ölçülebilir. Üç

grup çalışmaya alınmış: normaller, prefrontal zedelenmesi olan hastalar ve prefrontal dışında başka beyin bölgesinde hasar olan hastalar... Her üç grubun da ilk basamak deneyler sonrasında basit uyaranlarla deri yanıtlarında benzer değişimlerin olduğu saptanmış. Sonraki aşamada bu üç gruba da benzer çoğunluğu sıkıcı manzaralardan oluşan, arada bir de huzursuz ve rahatsız edici dialar gösterilmiş. Sonuçlar çok net olarak elde edilmiş: Deri yanıtları karşılaştırıldığında, bu üç gruptan ikisine ait denekler - normaller ve alın lobu zedelenmesi olmayan beyin hastaları- rahatsız edici dialara tepki verirken alın lobu zedelenmesi olan grupta hiçbir deri yanıtı değişkenliği ölçülememiş. Farklı zamanlarda farklı dia bataryalarla deney tekrarlanmış; ancak hep aynı sonuç alınmış. Alın lobu zedelenmesi olan denekler, resimlerin hangilerinde ne hissetmeleri gerektiğini ve de eskiden böyle bir resim gördüklerinde hissettiklerini deney sonrası çok net ve olabildiğince doğru tanımlayabilmelerine rağmen, şimdi hiçbir şey hissetmediklerini belirtmişler.

Bir başka deneyde ise, önceden tahmin olasılığının en aza indirildiği her kart açımından sonra bir ceza ya da ödül puanı aldıkları özel bir iskambil oyunu tasarımlanıp bu oyun sırasında ölçümler yapılmış. Hem normaller hem de alın lobu prefrontal gri cevher bölgesi zedelenmesi olan hasta grubu bir kart sonrası ceza ya da ödül puanı aldıklarında deri yanıtı elde edilebiliyorken ve oyun ilerledikçe kötü kart çekme olasılığı normallerde giderek artan deri yanıtları elde edilirken, prefrontal zedelenmeli hastalarda hiçbir tepki artışı değişimi izlenememiş. Deneyler de bu aşamada hipotezi ve "sanki döngüsü" kavramını destekler sonuçlar vermektedir.

Çok uzun zamandır yeryüzünde karmaşık bir kültür oluşturabilen ve kültürün davranışları üzerinde başat unsur olduğu tek canlı türüyüz.

> Evrim tarihimiz boyunca içinde yaşadığımız zorlu doğal şartlar ve bu çevre içinde hayatta kalabilmek için giriştiğimiz sosyal işbirliği hem beynimizin biyolojik yapılanmasını hem de kültürel yapımızı etkilemiş ve şekillendirmiştir.

Toplumsal işbirliğine yatkın ve özgeci canlılar olmamızın biyolojik ve sinirbilimsel temeline kısaca değinmeye çalıştım. Evrim tarihimiz boyunca içinde yaşadığımız zorlu doğal şartlar ve bu çevre içinde hayatta kalabilmek için giriştiğimiz sosyal işbirliği hem beynimizin biyolojik yapılanmasını hem de kültürel yapımızı etkilemiş ve şekillendirmiştir. Biyolojik ve kültürel yapımız işbirliği ve karşılıklı etkileşim içinde birlikte şekillenmiş ve değişmiştir. Çok uzun zamandır yeryüzünde karmaşık bir kültür oluşturabilen ve kültürün davranışları üzerinde başat unsur olduğu tek canlı türüyüz. Varlığımızı daha iyi ve daha güzel yarınlara taşıyabilmek için toplumsal işbirliği ile özgeci ve iyi olan davranışlarımızdan vazgeçemeyeceğimizi bizlere hem beynimizin biyolojik yapısına hem de kültürümüze ait bilebildiklerimiz yüksek sesle söylemektedir. Bu sese kulak verip aksi eylemler ile kendimizi ve kültürümüz yıpratıp yok etmeye çalışmayı bırakmak hem sezgisel hem de akli açıdan en doğrusudur.

KAYNAKLAR

1) Shermer M (2004) İyilik ve Kötülüğün Bilimi. Çeviri: Gül S. Varlık yay. 1. basım 2007.

2) Carretié L ve ark. (2004) Automatic attention to emotional stimuli: neural correlates. Human Brain Mapping 22;290-299.

3) Lungvist D ve Öhman A. (2005) Emotion regulates attention: the relation between facial configurations, facial emotion, and visual attention. Visual Cognition, 12:51-84.

4) Ristic J, Park J H ve Kingstone A. (2002) Are eyes special? It depends on how you look at it. Psychonomic Bulletin and Review, 9;507-513

5) Fox E. ve ark. (2001) Do threatining stimuli draw or hold visual attention in subclinical anxiety. Journal of Experimental Psychology: General, 130;681-700.

6) Maner JK, ve ark. (2005) Functional projection: how fundamental social motives can bias interpersonal perception. Journal of Personality and Social Psychology, 88;63-78

7) Oda R (1997) Biased face recognition in the prisoner's dilemma games. Evolution and Human Behavior, 18;309-315.

8) Yamagishi T ve ark. (2003) You can judge a book by its cover: evidence that cheaters may look different from cooperators. Evolution and Human Behavior. 24;290-301.

9) Sacks O. Marsi'a Bir Antropolog. Çev: Osman Yener. İletişim yay. 1. Baski 1997 İstanbul

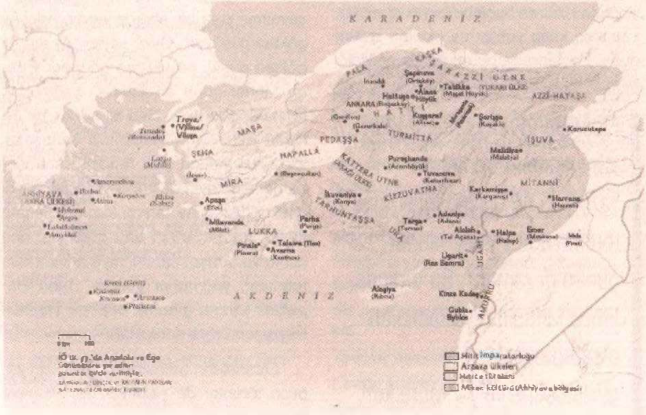
10) Damasio AR. Descartes'in Yanılgısı; Duygu, Akıl ve İnsan Beyni. Antonio R. Damasio. Türkçesi: Bahar Atlamaz, Redaksiyon: Osman Deniztekin. Varlık Yay. Birinci Basım 1999

Hitit efsaneleri (1)

Hititlere ait en önemli efsane "Kaybolan tanrı" . Fakat bunda da yer adları ve tanrı adları Hatti kaynaklı. Bu efsane bir hayli değişik şekillerde yazılmış. Bazılarında kaybolan tanrı başka bir adla çıkıyor karşımıza. Bazen de ayni tanrı değişik efsanelerde görülüyor.

Anadolu'nun ortasında DÖ 1700 yıllarından itibaren bir imparatorluk kuran Hititler, 1500 yıllarına kadar sınırlarını genişleterek hemen hemen bütün Anadolu'ya, Mezopotamya'nın kuzeyine ve Suriye'nin bir kısmına sahip olmuşlardı. Bu geniş topraklar içinde değişik halklar, değişik kültürler ve dolayısıyla değişik diller vardı kuşkusuz. Hitit dili çözülüp tabletlerin okunmasıyla yazılar arasında bu halklara ait dillerin de olduğu görüldü. Hititler, yazdıkları metinler içine bazen bu dillere ait konuları da sokmuşlar, konunun başına da hangi dilde olduğunu belirtmişlerdir. İşte bu yol ile hangi dilin hangi halka ait olduğu öğrenilmiştir.

Bu metinlere göre, Hititlerden önce oralarda Hatti adlı bir halk yaşıyormuş. Bunların diline Hattice deniyor. Bu dil bilinen dillere benzemiyor. Hititler kendi dillerine Neşa dili diyorlar. Onun, Hindo-Avrupa dil grubundan olduğu kabul edi-

Hitit İmparatorluğu haritası

Hitit efsanelerinin çoğu bu dillerden gelen konular. Ayrıca yalnız bu dillere ait efsaneler de var. Anadolu'ya has olan Hitit, Hatti, Pala ve Luvi efsanelerindeki tanrıların çoğu Hatti tanrıları.

Bayram ritüeli rekonstrüksiyonu

liyor. Bu dil devletin resmi dili. Hititler zamanında Anadolu'nun kuzeybatısında Pala halkı, güneybatısında da Luvi halkı bulunuyor. Bunların dilleri de Hindo-Avrupa dil grubundan, deniyor. Bir de hiyeroglif yazısıyla yazılan Luvicenin lehçesi var ama, onu kullanan halkın adı şimdilik bilinemiyor. Belki ileride bulunabilir. Hiyeroglif ile yazılan metinler, daha çok vakıf kitabeleri. Edebi sınıfa girecek herhangi bir metin yok. Bunlardan sonra Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye'de oturan Hurri halkı geliyor. Bunlar 1500-1400 yıllarında Hitit Krallığı'nda büyük rol oynuyorlar. Çiviyazısı, Hititlere bunlar aracılığı ile giriyor. O yüzden Hitit kâtiplerinin çoğu Hurri kökenli. Güneydoğuda Hititlere bağlı bir beylik olan Kizvatna'da kâtip yetiştirme okulları bulunduğu, bunların da bu okullarda eğitildiği tahmin ediliyor. Hurriler aracılığı ile yalnız yazı değil, aynı zamanda Babillilerin, dolayısıyla Sumerlilerin ve Kenanlıların edebi eserleri de girmiştir Hitit edebiyatına.

> Efsanelerin arkasından onun için yapılan törenler de yazılıyor. Ay efsanesi ile ilgili törenin adı "Fırtına tanrısı gürlediği zaman". Bu törende fırtına tanrısının yardımcıları olan bulutlara, gök gürültüsüne ve yağmura kurbanlar yapılıyor.

Böyle bir girişten sonra, gelelim Hitit efsanelerine:

Bu kadar değişik diller ve kültürler aynı hâkimiyet altında yaşayınca kuşkusuz birbirlerine etkileri olacaktır. Hitit efsanelerinde bunu görüyoruz. Hitit efsanelerinin çoğu bu dillerden gelen konular. Ayrıca yalnız bu dillere ait efsaneler de var. Anadolu'ya has olan Hitit, Hatti, Pala ve Luvi efsanelerindeki tanrıların çoğu Hatti tanrıları. Yalnız, Hattilere ait olan (sonu belli olmayan) ve Hitit diline çevrilmiş kısa bir efsane vardır. Adı "Ay gökten düşüyor". Öykü şöyle: "Ay tanrısı gökten düştü, onu kimse görmedi. Fırtına tanrısı onun arkasından yağmurlar, fırtınalar gönderdi. Onu bir korku, bir ürküntü aldı. Tanrı Hapantalli konuşmak için onun yanına gitti. Tanrıça Kamruşepa gökten neyin düştüğünü gördü, şöyle dedi: 'Gökten Ay tanrısı kapının üstüne düştü, fırtına tanrısı onu gördü ve onu korku ve dehşet sarsın, diye arkasından fırtınalar, yağmurlar yolladı.' Tanrı Hepaltalli yanına giderek ona 'ne yapmak istiyorsun,' diye sordu."(2)

Efsanelerin arkasından onun için yapılan törenler de yazılıyor. Ay efsanesi ile ilgili törenin adı "Fırtına tanrısı gürlediği zaman". Bu törende fırtına tanrısının yardımcıları olan bulutlara, gök gürültüsüne ve yağmura kurbanlar yapılıyor.

Hititlere ait en önemli efsane "Kaybolan tanrı" . Fakat bunda da yer adları ve tanrı adları Hatti kaynaklı. Bu efsane bir hayli değişik şekillerde yazılmış. Bazılarında kaybolan tanrı başka bir adla çıkıyor karşımıza. Bazen de ayni tanrı değişik efsanelerde görülüyor. Metnin bu değişen karakteri onun edebi olmadığını gösteriyor, deniyor. Bu öykünün sonunda da bir tören yapılıyor. Bu tören, bir mevsimle veya herhangi bir doğal olayla bağlantılı değil. Bir kraliçeye veya herhangi bir şahsa veya onlara ait diğer bir şahısla ilgili olabiliyor.

En iyi bilinen, "Kaybolan tanrı" Telepinu'dur. Bu tanrı ismi de Hattilere aittir. Telepinu, Fırtına tanrısının oğlu. Bir başka metinde kaybolan tanrı Telepinu yerine Fırtına tanrısıdır. Bu metinin tam olarak çevrisi yapılmadı. Fakat, Kaybolan tanrı metninde bunun çevrilmiş olan kısmının verilmesi uygun bulundu.

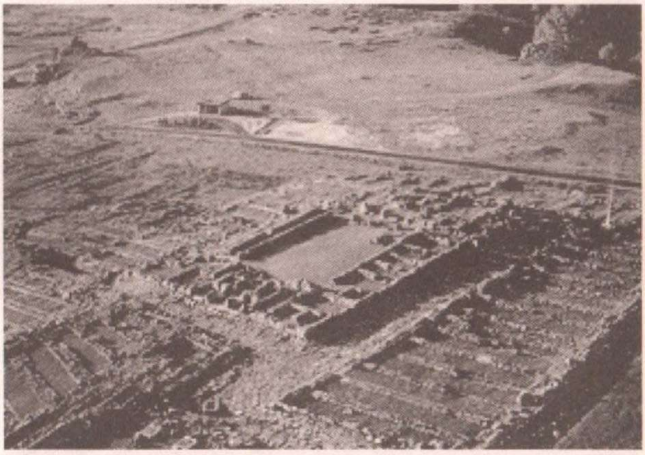
Telepinu öyküsünün başı kırık. O kısımda ihtimal tanrının neden kızdığı anlatılıyordu. Fakat "Kaybolan tanrı" öyküsünde kraliçe Aşmunikal kızmış, nedeni belli değil. Yalnız tanrı kızgınlığını sağ ayağındaki pabucu sol ayağına, sol ayağındaki pabucu da sağ ayağına giyerek gösteriyor. Bunun arkasından, Fırtına tanrısının yok oluşundan söz ediliyor. Tanrı ortadan yok olunca ülkenin başına gelenler anlatılıyor:

Hitit çivi yazısı

Sis pençereleri kapladı,
Duman evleri sardı,
Ocak için için yandı
Ağılda koyunlar eziyet çekti,
Ahırda inekler eziyet çekti.
Sığırlar, koyunlar, insanlar gebe kalmadı.
Gebe kalanlar onları doğuramadı.
Koyun kuzusunu istemedi, inek buzağını istemedi.
Arpa, kaplıca, buğday büyüyemedi,
Dağlar kurudu, ağaçlar kurudu.
(öyle ki) uzağa atılan gitmedi
Çayırlar kurudu, kaynaklar kurudu.
Yüce Güneş tanrısı bir ziyafet hazırladı. bin tanrı davetliydi,
Onlar yediler, doymadılar,
Onlar içtiler, kanmadılar.
Fırtına Tanrısının babası tanrılara dedi ki:
"Oğlum burada değil, kızdırıldığı için
Bütün iyi olanları da alıp götürdü."
Büyük tanrılar, küçük tanrılar, fırtına tanrısını aramaya koyuldu.
Güneş tanrısı bir kartal göndererek dedi ki:
"Git büyük dağları ara,
Derin vadileri ara
Koyu mavi dalgaları ara!"
Kartal gitti onu bulamadı
Kartal güneş tanrısına şu haberi getirdi:
"Yüksek dağları aradım,
Derin vadileri aradım,
Koyu mavi dalgaları aradım
Onu, göğün Fırtına tanrısını bulamadım."
Fırtına tanrısının babası, oğlunun büyük babasına gitti ve dedi ki:
"Kim günahkâr? Her şey kurudu."
Büyük baba dedi ki:
"Hiç kimse günahkâr değil, ancak sen

Fırtına tanrısı ile ejder dövüşüyorlar, fırtına tanrısı yeniliyor ve diğer tanrılardan yardım istiyor. Yalnız tanrıça Inara ona yardım edeceğini söylüyor.

Büyük mabed hattuşa

günahkârsın!"
Fırtına tanrısının babası cevap verdi:
"Ben hiçbir günah işlemedim."
Fakat büyük baba dedi ki:
"Bu meseleyi araştıracağım.
Eğer seni sorumlu bulursam, öldüreceğim seni!
Şimdi git Fırtına tanrısını ara!"
Fırtına tanrısının babası Gulsas'ın ana tanrıçası
Hannahhanna'ya gitti.
Gulsas'ın Hannahhanna'sı Fırtına tanrısının babasına sordu:
"Niçin geldin?"
Fırtına tanrısının babası dedi ki:
"Fırtına tanrısı kızdı,
Böylece her şey kurudu, tohumlar yok oldu.
Babam dedi ki:
'Bu senin suçun!
Meseleyi araştıracağım ve seni öldüreceğim!'
Şimdi ne yapacağım, ne olacak?"
Hannahhanna yanıt verdi:
"Korkma!
Eğer senin suçun ise doğrulayacağım.
Eğer suçun değilse yine doğrulacağım.
Git, henüz büyük baba işitmeden Fırtına tanrısını ara!"
Fırtına tanrısının babası dedi ki:
"Nereye gidip arayayım?"
Hannahhanna yanıt verdi:
"Onu senin eline vereceğim,
Git bana arıyı getir!
Kendim ona emir vereceğim
Ve o fırtına tanrısını arayacak."
Fırtına tanrısının babası Hannahhanna'ya dedi ki:
"Büyük tanrılar, küçük tanrılar onu aradı
Ama onu bulamadılar
Şimdi bu arı mı onu gidip arayacak?
Onun kanatları güçsüz, kendisi güçsüz."

Bundan sonra gelen kısım kırık ve bozuk, kalan izlerden şöyle bir anlam çıkıyor:

Hannahanna'nın emri üzerine arı her yeri arıyor ve tanrıyı Lihsina'daki korulukta uyurken buluyor. Arı tanrıyı sokarak uyandırıyor. Bu defa tanrı daha fazla kızıyor ve insanları, hayvanları ve bütün ülkeyi yok ediyor. Bundan sonra şaşkınlık içinde kalan tanrılar onu sihir yoluyla getirmeye çalışıyor ve başarıyorlar:

Fırtına tanrısı evine döndü, ülkesini saydı
Sis pencereyi bıraktı, duman evi terk etti.
Tanrılar ayaklıkları üzerine konuldu,
Ocağa kütükler dizildi
Ağılda koyunlar var oldu,
Ahırda inekler var oldu,

Kurban töreni kabartması

Anneler çocuklarına önderlik etti,
Koyun kuzusuna yol gösterdi,
İnek buzağısına yol gösterdi
[fırtına tanrısı] kral ve kraliçeye yol gösterdi,
ve onların günlerinin sonuna kadar yaşamlarını ve iyi olmalarını üstlendi.

Kaybolan tanrı efsanesi bu kadar. Bir de Güneş tanrısının kaybolması var. Onda da bütün doğa felce uğruyor. Fakat buna ait metin çok kırıklı. Anlaşıldığına göre de sihir yoluyla bulunup getiriliyor ve böylece her şey yoluna giriyor. Efsaneler hep bir törenle bağlantılı oluyor. Yeni bir saray yapılma töreni ile ilgili bir efsane şöyle: "Kral yeni saraya girdiği zaman" şeklinde başlayan satırdan sonra:

Taht kartalı çağırdı: "Gel seni denize gönderiyorum. Gittiğinde yeşil ormanlara bak ve kimin orada oturduğunu gör!"
Kartal yanıt verdi: "Baktım! Orada eski yeraltı tanrıçaları olan Istustaya ve Papaya'yı eğilmiş otururken gördüm."
Taht sordu: "Onlar ne yapıyorlardı?"
Kartal yanıtladı: Birisi bir iğ tutuyordu. İkisi birden bir ayna dolduruyordu. Onlar krallarının yıllarını sarıyorlardı ve yılların sayısının sonu yoktu."

Burada "taht" diğerleri gibi bir Hatti Tanrıçası. Aynayı doldurmak, düz bir kaba su konarak ayna yapılır. Bu metinlerde ayrıca anlatılıyor. Hititler kendilerinkinden önceki tanrılarını ve efsanelerini kendilerine uydurmuşlardır..

Paia dilindeki efsanelere ait metinler ilahiler içinde bulunuyor, Sumerlilerde ki gibi.

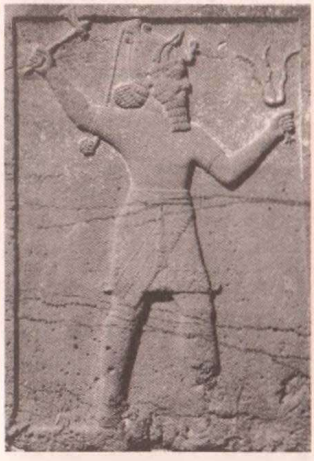
Fırtına tanrısı ile ejder arasındaki kavgaya ait efsane fırtına tanrısı için senelik yapılan en büyük bayram Purulli bayramına aitti. Bu metinden bazı satırlar şöyle:

Bunlar, göğün Fırtına tanrısı Purilli'nin sözleridir:
"Ülke iyi bir refaha kavuşsun, ülke korunsun!
Eğer o iyi ve refah içinde olursa onlar Purilli bayramını yaparlar."

Fırtına tanrısı ile ejder dövüşüyorlar, fırtına tanrısı yeniliyor ve diğer tanrılardan yardım istiyor. Yalnız tanrıça İnara ona yardım edeceğini söylüyor. Tanrıça İnara bir ziyafet hazırlıyor. Bunda kendisine bir ölümlüden yardım istiyor. Karşılığında da aşkını ona vereceğini söylüyor. İnara bu ziyafette içkiler hazırlıyor, ejder içkileri görünce büyük bir iştah ile içkilere sarılıyor, sarhoş oluncaya kadar içiyor. Onun sarhoşluğundan yararlanan fırtına tanrısı gelip ejderi öldürüyor. Ölümlü, tanrıçanın aşkına sevinirken tanrıça ona pencereden bakmamasını söylüyor. Fakat tanrıça ayrılır ayrılmaz adam pencereden bakıyor ve ailesini özlüyor, tanrıçaya eve gitmek istediğini söyleyince onu da öldürüyor tanrıça.

Bu öykünün başka bir şekli de şöyle:

Fırtına tanrısı ejder ile dövüşünce ejder onu yeniyor, güzelce bağlıyor, Fırtına tanrısının kalbini ve gözlerini çıkarıyor. Bundan sonra fırtına tanrısı fakir bir adamın kızı olan bir ölümlü ile evleniyor. Ve ondan bir oğlu oluyor. Oğlan büyüyünce ejderhanın kızına âşık oluyor ve evleniyor. Babası oğluna, kızın evine girdiği zaman çalınan kalp ile gözlerini sormasını istiyor. İstenilen yerine getiriliyor. Fırtına tanrısı tekrar eski gücüne kavuşuyor ve yeni bir kavgaya hazırlanıyor. Fakat oğlu bu kez kayınbabasının tarafını tutuyor ve babasına onu vurmamasını söylüyor. Bunun üzerine Fırtına tanrısı hem oğlunu hem de ejderi öldürüyor.

Fırtına tanrısı Teşup

> Anadolu efsaneleri daima bir törenle ilgili olduğu halde, dışardan gelenler "şarkı" adıyla anılırlar ve tümüyle edebi birer destandırlar. Bir hayli çok olan bunlardan biri, Hurri adlı kahramanı olan Gurparanzah destanıdır.

Nerik fırtına tanrısı hakkındaki başka bir metinde, Kızılırmak ile ilgili bir bölüm var. Şöyle:

"Ey Marasanta (Kızılırmak)! Sen Nerik fırtına tanrısının kalbine yakınsın."

Marasanta eskiden yolundan çıkmıştı

Fakat Nerik fırtına tanrısı onu döndürerek güneşe doğru akıttı.

Böylece o Nerik'e doğru gitti.

Fırtına tanrısı Marasanta nehrine dedi ki:

"Eğer birisi Nerik fırtına tanrısını kızdırırsa o Nerik'ten ayrılır.

Sen ey Marasanta sularını başka bir nehre, başka bir membaya göndertme!"

Göğün fırtına tanrısı Marasantaya dedi ki:

"Bu senin için bir yemin olsun, yatağını değiştirme!"

Marasanta yatağını değiştirmedi

Buraya kadar, Anadolu'ya ait olan efsaneleri gördük. Dışarıdan alınan efsanelere gelince:

1- Gılgameş Destanı: Onun Akadça ile Hurrice ve Hititçe parçaları bulundu. Hititler bu öykünün, Gılgameş'in şehri olan Uruk kısmını kısaltarak kendi dillerinde yazmışlar. Bunun Hurricesinin olması, destanın onlar yoluyla Babil'den alındığını gösteriyor. Hititler'de destan edebiyatı, Hurriler ve Kenanlılardan tanrılarıyla ve Hurri adlı kahramanlarıyla alınmıştır. Anadolu efsaneleri daima bir törenle ilgili olduğu halde, dışardan gelenler "şarkı" adıyla anılırlar ve tümüyle edebi birer destandırlar. Bir hayli çok olan bunlardan biri, Hurri adlı kahramanı olan Gurparanzah destanıdır. Paranzah, Hurri dilinde Dicle nehrini adıdır. Destanda Dicle şahıslandırılmış olarak rol oynar. Olay kuzey Babil'deki Akad şehri çevresinde geçiyor. Bu da destanın, Babillerden Hurriler yoluyla Hititlere geçtiğinin kanıtı. Yalnız bunun Akadcası bulunmadı.

Gılgamış destanını anlatan bir kabartma

2- Avcı Keşşi: Bunun Hititçe ve Hurricesi var. Akadcasından bir kısım da Mısır'da ki Tel el Amanna'da bulundu.

3- Apbu: Bunun iki oğlu var biri iyi biri kötü.

4- Güneş tanrısı ve bir inekle ilgili öykü: İnek, insan olan bir çocuk doğuruyor.

5- Yılan Hedammu: O doymak bilmeyen bir canavar. Fakat tanrıça İştar'ın büyülü çekiciliğiyle denetim altına alınıyor. Hititçe olarak Kenen ve Suriye'ye ait iki efsane bulunuyor. Biri tanrı El Kunirsa ve karısı Aşertu. Dünyanın yaratıcısı El ve Aşerah. Bulunan parçada Hadad=Baal Fırat kenarında olan babası El Kunirsa'yı ziyarete gidiyor. O babasına, ne zaman onun evine gelirse Aşerah'ın ona yanaşmak istediğini fakat onu reddettiğini söylüyor. Babası da ona geri gitmesini öneriyor. İkinci öykü: Tanrıça İştar (Batı Samicesi Astarte veya Anat) bir kuş kılığına girerek tanrı El ve tanrıça Aşerah'ın yatak odalarındaki konuşmalarını duyuyor ve kardeşi Fırtına tanrısı Hadad'a söylüyor.

> Bunun üzerine iki kardeş Taşmişu ve Teşup onu görmek için yola çıkarken kız kardeşleri İştar (Hurrice: Şauşka) onlara katılıyor. Üçü birden Hazzi Dağı'na gidiyorlar.

Diğer bir Suriye efsanesi de Pişaişa Dağı'yla ilgili. Bu dağ Suriye'de olacak. Çünkü antlaşmalarda Lübnan'daki dağlarla birlikte tanık olarak gösteriyor. Bunlar tanrılaştırılmış dağlar. Bu öyküde dağ, Pişaişa tanrıçası İştar'a tecavüz ediyor. Tanrıça onu cezalandıracağı zaman, dağ onu affetmesini istiyor.

Sözünü ettiğimiz bu destan ve öykülerin yazıldığı tabletler çok kırıklı olduğu için ancak konu hakkında küçük bilgiler alınabilmiştir.

Hititlerde Hurri efsanesiyle ilgili bir destan metni de tanrıların babası olarak kabul edilen Kumarbi'ye aittir. Metnin adı "Göğüm Krallığı".

Çok eski yıllarda Alalu göğün kralı idi.

Alalu tahtında oturuyordu.

Tanrıların ilki olan Anu önünde duruyordu.
Anu onun ayaklarına eğilerek
Eline içki kabını koydu.
Dokuz sayılı sene Alalu göğün kralıydı.
Dokuzuncu yıl Anu Alalu'ya savaş açtı.
O Alalu'yu yendi
Ve Alalu onun önünden kaçtı
Yeraltı karanlığına gitti
Tahta Anu oturdu
Anu tahta otururken
Güçlü Kumarbi ona içki verdi
Onun ayaklarına eğildi
Ve içki kabını onun eline koydu.
Dokuz sayılı yıl Anu göğün kralı oldu.
Dokuzuncu yılda Kumarbi Anu'ya savaş açtı
Alalu'nun dünyaya getirdiği Kumarbi Anu'ya savaş açtı.
Anu Kumarbi'nin bakışına dayanamadı,
Onun elinden sıyrıldı ve kaçtı,
Anu yaptı bunu!
Ve o göğe gitti.
Kumarbi onun arkasından kovalayarak
Yakaladı Anu'nun ayaklarından
Onu gökten aşağı çekti
Ve erkeklik organını ısırdı.
Öyle ki, onun erkekliği Kumarbi'nin içinde bronz gibi yerleşti.
O yerleştiği zaman
Kumarbi, Anu'nun erkekliğini yuttuğu zaman
O sevindi ve güldü.
Bunun üzerine Anu geri geldi
Ve Kumarbiye dedi ki:
"Sen içindeki için seviniyorsun,
Çünkü benim erkekliğimi yuttun
Sevinme içindeki için!

Biraz kırıklıktan sonra başlayan metinde Taşmişu, bir kulenin tepesinden çatıda olan Hebat'a, kocasının ona tayin edilmiş seneler tamamlanınca idareyi bırakacağını söylüyor.

Tanrı Enlil

Ben senin içine ağır bir yük koydum:
Evvela seni ağır fırtına tanrısına gebe bıraktım.
İkincisi seni Aranzah (Dicle Nehri)'a gebe bıraktım.
Üçüncüsü seni ağır tanrı Taşmişu'ya gebe bıraktım.
Ve diğer iki kötü tanrıyı senin içine doldurdum.
Sen Tassa dağına başınla vuracaksın."
Anu konuşmasını bitirince göğe gitti.
Fakat Kumarbi saklandı
Ve ağzından tükürdü, o akıllı kral Kumarbi
Ağzından erkeklikle karışık tükürükler tükürdü

Bu metnin son kısmı kırık. Buradaki tanrıların hemen hepsi Babil tanrıları. Yalnız Kumarbi bir Hurri adı. Belki Sumer'in tanrı Enlil'ine karşılığı olabilir.

Ullikumi Destanı

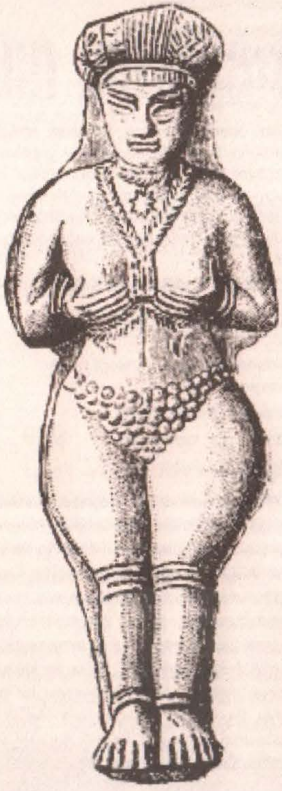
Metnin baş kısmı kırık. Dördüncü satırdan itibaren:

Ey Kumarbi! Tanrıların babası, şarkı söyleyeceğim
Kumarbi bilgeliği aklına koydu
Ve Teşrup'a karşı kötülük planladı
Kumarbi bilgeliği aklına koydu
Onu boncuk gibi yapıştırdı.
Kumarbi bilgeliği aklına koyduğu zaman
O derhal sandalyesinden kalktı
Eline bir asa aldı
Ayağına rüzgarı ayakkabı olarak giydi.
Şehri Urkiş(3)'den kalkarak

"Soğuk Göl" (denilen yere) geldi.
Soğuk Göl'de büyük kaya duruyordu.
Onun uzunluğu üç fersah
Genişliği bir buçuk fersah(4)
Kumarbi'nin aklı fırladı
O kaya ile yattı.
Onun erkekliği kayanın içine aktı.
Beş defa onu aldı,
On defa onu tekrar aldı.

Bir kırık kısımdan sonra Kumarbi'nin deniz tarafından davet edildiği okunuyor. Kumarbi davete gidiyor. Yedi kez içkiden sonra Kumarbi veziri Mukişanu'yu bir haber ile suya gönderiyor. Bu haberin ne olduğu belli değil. Tahmine göre iki tanrı Kumarbi ve deniz, Kumarbi'nin doğacak çocuğunun denizde büyümesine karar veriyorlar. Tekrar kırık kısımdan sonra kaya bir çocuk doğuruyor:

Ebe onu doğurttu
Kader tanrısı ve ana tanrıça çocuğu kaldırdı.
Onu Kumarbi'nin dizine koydu.
Kumarbi oğluna sevindi.
Onu okşamaya başladı,
Ve ona sevimli bir ad vermeyi düşündü.
Kumarbi kendi kendine konuşmaya başladı:
"Ona ne isim vereyim!
Kader tanrıçası ve ana tanrıçanın bana verdiği oğula?"
Bıçak gibi aklından fırladı.
"Olsun, onun adı Ullikummi olsun,
O göğe gitsin,
Sevgili kent Kummiya'yı bastırsın.
Teşup'u vursun.
Ve saman gibi onu savursun.
Onu ayakları ile bir karınca gibi ezsin
Taşmişu'yu kuru bir kamış gibi kırsın,
Tanrıları gökte kuşlar gibi dağıtsın,
Onları bir kap gibi fırlatsın!"
Kumarbi bunları söyledikten sonra
Aklından konuşmaya başladı:
"Bu oğlanı kime vereyim?
Onu kime verecek ve onu bir hediye gibi bakacak?
Kim onu kara toprağa götürecek?
Onu göğün güneş tanrısı ve ay tanrısı görmesin!
Kummiya'nın kralı Teşup onu görmesin!
Onu kimse öldürmesin!
Ninova'nın İştar'ı onu görmesin!
Onu kuru bir kamış gibi kırmasın!"
Kumarbi İmpaluri'ye şöyle dedi:
"Ey İmpaluri !
Sana söylediğim sözleri,
Sözlerimi kulağına koy.
Eline bir sopa al

Tanrıça İştar

Ayağına rüzgarı ayakkabı gibi giy!
İrşirra tanrısına git.
Ve şu kuvvetli sözleri İrşirra'ya söyle:
"Gel! tanrıların babası Kumarbi seni evine çağırıyor!
Seni çağırdığı mesele:
[.....]
Şimdi hemen gel!"
["Sonra İrşirra]s çocuğu alacak
Onlar onu karanlık toprağa götürecek
İrşirra[lar .....yapacak]
Fakat büyük tanrılara o görünmeyecek."
Bu sözleri İmpaluri işittiği zaman
Eline asasını aldı.
İrşirra'lar bu sözleri duyduğu zaman
Büyük bir aceleyle
Oturdukları yerden kalktılar
Ve bütün yolu birden kapladılar.
Ve Kumarbi'ye geldiler.
Ve Kumarbi İrşirra'lara söylemeye başladı:
"Al bu çocuğu
Ona bir hediye gibi bak
Ve onu karanlık toprağa götür
Acele çabuk ol!
Onu Ubelluri'nin sağ omzuna bir bıçak gibi koy
O bir günde bir metre uzayacak
Fakat bir ayda 250 metre olacak
....."

İrşirra'lar çocuğu alıp önce tanrı Enlil'e götürüyor. Enlil çocuğun vücudunun taştan olduğunu görünce durumu hemen anlıyor ve diyor ki:

"Bu Kumarbi'den başkasının kötü planı olamaz.!
Teşub'u tam Kumarbi gibi büyüttü.
Şimdi de bu taşı rakip olarak yetiştirdi."

Bundan sonra İrşirra'lar çocuğu, yeri, göğü, denizleri taşıyan bir dev olan Ubelluri'nin omzuna koyuyor. (Bu Yunanlılardaki tanrı Atlas'ı hatırlatıyor.) Orada çocuk çabucak büyür. Öyle büyür ki deniz beline kadar gelir, başı göğe kadar ulaşır. Onu tanrılar arasında ilk gören güneş tanrısı olur. Ve haberi tanrı Teşup'a yetiştirmeye karar verir.

O güneş tanrısının geldiğini görünce
Taşmişu erkek kardeşi Teşup'a şöyle söyler:
"Niçin göğün güneş tanrısı, ülkelerin kralı geliyor?
Onun gelmesine neden olan
Bir mezardır.
Aldırmayacak gibi değil
Güçlüdür o, kavga, kuvvetlidir o, savaş
Göğün kükremesidir
Ülkenin açlığı ve susuzluğudur!"

Teşup Taşmişu'ya şöyle söyledi:
"Onun oturması için bir sandalye hazırlasınlar,
Yemesi için bir masa hazırlasınlar!"
Onlar bunları söylerken
Güneş tanrısı evlerine ulaştı.
O oturmadı.
Yemesi için bir masa koydular
Ona uzanmadı.
Ona bir tas verdiler
Onu dudaklarına koymadı.
Teşup güneş tanrısına şöyle söylemeye başladı:
"Sandalyeyi koyan kötü mü?
Sen oturmuyorsun!
Masayı kuran fena mı?
Sen yemiyorsun!
Tası veren kötü mü?
Onu içmiyorsun!"

Burada birinci tablet bitiyor, ikincisinin de başı kırık. Bu kırık yerde güneş tanrısı Teşup ve kardeşi, denizde büyüyen taş ejder anlatılmış olmalı. Metnin okunan kısmında güneş tanrısı sandalyede oturup yiyor ve içiyor, sonra göğe gidiyor. Bunun üzerine iki kardeş Taşmişu ve Teşup onu görmek için yola çıkarken kız kardeşleri İştar (Hurrice: Şauşka) onlara katılıyor. Üçü birden Hazzi Dağı'na gidiyorlar. (Suriye'nin kuzeyinde olan bu dağ, klasik devirde Casius ve Sami kaynaklarda Zafon olarak biliniyor.)

Onlar el ele tutuştular.
Ve Hazzi dağına gittiler.
Kummiyanın kralı yüzünü döndürdü
Bu taşa yüzünü çevirdi.
Hırstan aklı durdu
Teşup toprağa oturdu
Yaşlar gözlerinden sel gibi aktı.
Teşup gözyaşları içinde şu sözleri söyledi:
"Kim bu zulme daha fazla dayanacak,
Kim daha fazla dövüşecek,
Kim bu korkunç şeye daha fazla dayanacak?"
İştar Teşup'a dedi ki:
"Ey kardeşim o bilmiyor.....
Fakat ona on kat cesaret verildi
.....!"

Bundan sonra bir kısım kırık. Metin yeniden başlayınca, İştar deniz kıyısına gidip şarkı söylüyor. Şahıslandırılmış dalga ona bunun beyhude olduğunu anlatıyor.

"Kimin önünde şarkı söylüyorsun?
Kimin önünde ağzını şarkı ile dolduruyorsun?
Adam sağır, duymaz
Gözleri kör, görmez
Acıması yoktur.
Git! Ey İştar kardeşini bul!
Taş cesurlaşmadan, kafatası güçlenmeden!"

İştar öneriye uyuyor. Süslerini, müzik aletlerini bir tarafa atarak ağıt yapmaya başlıyor. Yine kırık bir yerden sonra Teşup, kardeşine savaşa hazırlanmasını söylüyor. Savaş arabasını ve onu çekecek iki kutsal boğayı ona bağlıyor. Sonra:

"Onlara gök gürültülerini bildir
Onlara yağmur ve rüzgârları bildir
.....!
Şiddetle parlayan şimşeği yatak odasından getirt
Onlara arabaları getirt!
Şimdi onlar hazırlansın
Ve sözü geri getir bana."

Tekrar kırıklık var metinde. Görünüşe göre Teşup'un tarafını tutan 70 tanrı da taşla başa çıkamıyor. Taş, Kummiya şehrini (Teşup'un şehri) gölgeliyor. Orada bulunan Teşup'un karısı Hebat, kocasının durumunu merak ediyor ve bir kız hizmetçi göndererek haber almak istiyor. Fakat haber gelmiyor. Biraz kırıklıktan sonra başlayan metinde Taşmişu, bir kulenin tepesinden çatıda olan Hebat'a, kocasının ona tayin edilmiş seneler tamamlanınca idareyi bırakacağını söylüyor.

Hebat Taşmişu'yu görünce
Öyle heyecanlanmış ki,
Neredeyse damdan düşecekti.
Bir adım atsaydı
Damdan aşağı yuvarlanacaktı.
Fakat saray kadını onu tuttu ve bırakmadı.

Sonra Taşmişu Teşup'a gelerek tanrı Ea'dan yardım istemesini söylüyor. İki kardeş Ea'ya giderek önünde saygıyla eğiliyorlar.

Ea'dan yardım istemelerini bildiren bölüm ne yazık ki kırık. Yeni başlayan kısımda, Ea önce tanrı Enlil'e daha sonra Ubelluri'ye gidiyor. Ea, her ikisine de Teşup'a rakip olarak yaratılan ejderha taşı görüp görmediklerini soruyor. Ubelluri omzunda bir ağırlık olduğunu ve omzunu acıttığını fakat onun ne olduğunu bilmediğini söylüyor:

Ea Ubelluri'ye dedi ki:
"Ey Ubelluri bilmiyor musun?
Sana kimse söylemedi mi?"

Ea, taşı onun omzunda görüyor ve tanrıların göğü ve yeri ayırmakta kullandıkları aletle parçalıyor onu.(5)

Dipnotlar:

1) Bu yazının alındığı yer: Edited by S. Noah Kramer, Mythologie of the Ancient World , p.141 Hittite Mythologie , Written by H. G. Güterbock.

2) Doç. Dr. Ali Dinçol, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Görsel Yayınları s.103.

3) Urkiş, Hurri ülkesinin ortasında Kumarbi'nin şehri.

4) 1 Fersah yaklaşık 5 kilometre uzunlukta bir ölçü birimidir.

5) Bütün bu yazı kısmen kısaltılarak H. G. Güterbog, Hittite Mythology, Mythologies of Ancient World P.141-175'ten alınmıştır.

Prof. Dr. Alkan SOYAK - Doç. Dr. Nadir EROĞLU
Marmara Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

Türkiye'nin kalkınma anlayışının dönüşümünde IMF-Dünya Bankası yapısal uyum politikalarının rolü *

Özellikle 1980 sonrası süreçte Türkiye'nin genel olarak iktisat politikaları, özelde ise kalkınma politikalarının ulusal niteliğini kaybetmesi ve niteliksel bir dönüşüm yaşamasında ikiz kurumların yani IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı politikaların rolü daha da önem kazanmaktadır.

Giriş

1980'li yıllardan beri küreselleşme sürecinin artan ivmesi ile belirginleşen uluslararası iktisadi yapıdaki dönüşüm, Türkiye'nin kalkınma politikaları ve planlarında da yansımasını bulmakta, kalkınma anlayışında yaşanan değişim 2000'li yıllarda doruk noktasına ulaşmaktadır. Özellikle 1980 sonrası süreçte Türkiye'nin genel olarak iktisat politikaları, özelde ise kalkınma politikalarının ulusal niteliğini kaybetmesi ve niteliksel bir dönüşüm yaşamasında ikiz kurumların yani IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı politikaların rolü daha da önem kazanmaktadır. Ulusal para-kredi ve finans sisteminin kurumları, hukuki düzenlemeleri, aktörleri ve uygulamaları, bu süreçte hiç şüphe yok ki IMF ve Dünya Bankası'nın programlarının öngördüğü şekilde biçimlenmekte ve küresel yapıyla büyük maliyetlerle bütünleşmeye çalışmaktadır. Günümüzün neoliberal içerikli bilgi çarpıtma ortamında önemini kaybetmiş gibi sunulsa da, aslında hâlâ önemli işlevleri olan kalkınma politikaları ve kalkınma planları da bahis konusu uygulamalardan nasibini almaktadır. Bu şekil alış hangi değişmelerle su yüzüne çıkmakta ve IMF ile ikiz kardeşi Dünya Bankası programlarında somut olarak nasıl dile getirilip dayatılmaktadır? Daha da önemlisi bu süreç ulusal kalkınma politikalarına ve planlarına nasıl yansımaktadır? Çalışma, bu temel sorulara verilecek yanıtlar bağlamında şekillenecektir.

Ulusal para-kredi ve finans sisteminin kurumları, hukuki düzenlemeleri, aktörleri ve uygulamaları, bu süreçte hiç şüphe yok ki IMF ve Dünya Bankası'nın programlarının öngördüğü şekilde biçimlenmektedir.

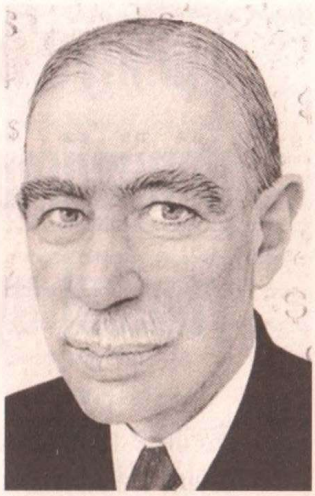
Küreselleşme süreci Türkiye'nin iktisat politikalarının özelde ise kalkınma politikalarının ulusal niteliğini kaybetmesi sürecidir.

1. IMF ve Dünya Bankası'nın kredi politikalarının teorik temelleri

II Dünya Savaşı sonrası, kalkınma sorunlarını açıklamaya yönelik iktisat literatürü genel olarak "Ortodoks" ve "Bağımlılık" yaklaşımları temelinde ele alınabilir. Ortodoks yaklaşımda, gelişmiş Batı ülkeleri model olarak ele alınmakta, geri kalmışlık bu ülkelerde bulunup gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) bulunmayan yapısal unsurlara dayandırılmaktadır. Az gelişmişlik bu ülkelerin kendi içsel dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda sermaye birikimi sorunu ve sanayileşme, Batı'da gerçekleşip GOÜ'lerde kendi içsel dinamikleriyle oluşmayan temel sorunlar olarak algılanmaktadır. Bu kapsamda Ortodoks yaklaşımlar, Safhalara Göre Kalkınma Görüşünü Savunan Teoriler (W. W. Rostow'un İktisadi Gelişme Aşamaları Modeli), Dengeli Gelişme Teorileri (H. Chenery ve J. Tinberger'in Dengeli Gelişme Modelleri, R. Nurkse'ün Kapalı Çember Teorisi) ve Dengesiz Gelişme Teorileri (A. O Hirschman, vd.) olarak sınıflandırılabilir. Bu teorilerin özünde, planlı ya da plansız GOÜ'lerin ancak sanayileşerek kalkınabilecekleri inancı vardır. Ancak GOÜ'lerdeki teknoloji üretimi sorununu merkeze almayan; teknolojiyi dışsal kabul eden bu teoriler sanayileşme konusunda da dış finansman kaynakları ve yardım mekanizmalarını öne çıkarmaktadır. (Soyak, 2006: 25-28) Bağımlılık yaklaşımlarını benimseyen görüşler içerisinde ise konuyu merkez-çevre ilişkisine vurgu yaparak ele alan, az gelişmişliği dünya sistemi ile ilişkilendirerek, dışsal nedenlere ve yapısal bağımlılığa dayandıran ECLA (Birleşmiş Milletler Latin Amerika İktisat Komisyonu) okulunun görüşleri kayda değerdir. Bu ekolde, serbest dış ticaretin az gelişmiş ülkelerin aleyhine işlediği öne sürülerek, uluslararası iş bölümüne karşılaştırmalı üstünlükler ve serbest dış ticaret doğrultusunda tarım ve ilkel mal ihracatı ile katılan ve dış ticaret hadleri aleyhe dönen çevre ülkelerin ithal ikamesine dayalı içe dönük bir sanayileşme politikası izlemeleri önerilmektedir. (Soyak, 2006:c28–29) Dünya Bankası ve IMF'nin, özellikle "ithal ikameci sanayileşme"ye yönelik görüşlerinin biçimlenmesinde bu yaklaşımdan da etkilenildiğini söylemek mümkündür.

> 1980'li yılların başından itibaren ise, Dünya Bankası'nın "karşılaştırmalı üstünlükler teorisi"ne dayanarak "yapısal uyum teması"nı savunduğu gözlenmektedir Bu neoliberalizmin rövanşı olarak nitelenebilecek bir olgudur.

Dünya Bankası'nın 1980'li yıllara kadar kalkınma politikalarında hâkim görüş olan Harrod-Domar büyüme modeli, 1980'li yıllardan itibaren yerini karşılaştırmalı üstünlükler teorisine bırakmıştır. 1980'li yıllara kadar Keynes'in gelişmiş ülkelere önerdiği devlet müdahalesi ve planlı kalkınma modeli, Harrod-Domar modeli ile GOÜ'lere aktarılmıştır. Modele göre, azgelişmişliği çözmek için tasarruf ve yatırımları artırmak gerekir. R. Nurkse ve N. Kaldor'un düşüncelerinin de desteklediği bu modele göre, GOÜ'lerin dış talep yerine iç talebe bağlı gelir esnekliğinin yönlendirilmesi ve bu ülkelerde planlı kalkınmanın uygulanması ileri sürülmektedir. GOÜ'lerin kalkınma için çok sayıda projeyi aynı zamanda gerçekleştirmek zorunda olmaları ve iç tasarrufların yetersizliği durumunda, dış finansmanın kaçınılmaz hale gelmesi söz konusudur. "Büyük İtiş" ve "Dengeli Büyüme" teorileri bu bağlamda düşünsel arka planı oluşturmuşlardır. Özellikle 1950'li yıllar ve 1960'lı yılların ortalarına kadar sanayileşmede ithal ikamecilik ve yol gösterici planlama modeli hâkimiyetini korumuştur. (Sönmez, 1998: 319–321) 1960'lı yıllarda Dünya Bankası, mevcut kalkınma planlarını farklı konumlardaki ülkelere aynı bakış açısıyla önerdiği için bazı iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, Dünya Bankası'nın sonuçları belirsiz "beşeri sermaye yi geliştirici" projelerden çok "altyapı yatırımları"na yönelmesi noktasında özellikle daha da güçlü olmuştur. Ancak Banka'nın kamu sektörüne kaynak aktarımının ülke içinde kaynak dağılımında daha uygun ve kolay olduğu için bu yolu benimsediği söylenebilir. Bu görüşün altında ise "Harrod-Domar" modelinin genişletilmiş şekli olan "İki Açık" modelinin önemli etkisi vardır. Buna göre bir yandan tasarruf ve yatırım, diğer taraftan ithalat-ihracat arasındaki açıklar büyümeyi engellemektedir. İç tasarrufların yetersiz olması dış finansman (borca) ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. (Öztürk, 1985: 155–156) Ayrıca, ülke içindeki üretim ve organizasyon önündeki engeller nedeniyle ihracat artışının ithalatın artışını desteklemeyeceği, dış finansmanın ise bu aşamada bu tıkanıklığı giderebileceği savunulmuştur. Ancak eleştirilerin de etkisiyle 1960'lı yıllarda dengeli kalkınma ve planlama düşüncesini sorgulamaya başlayan Dünya Bankası, sektörel projelere öncelik vermeye başlamıştır. Büyümenin yüksek gelir gruplarının lehine, alt gelir gruplarının ise aleyhine sonuçlar doğuracağı ve bu nedenle gelir bölüşümü ve büyümenin kalkınma politi-

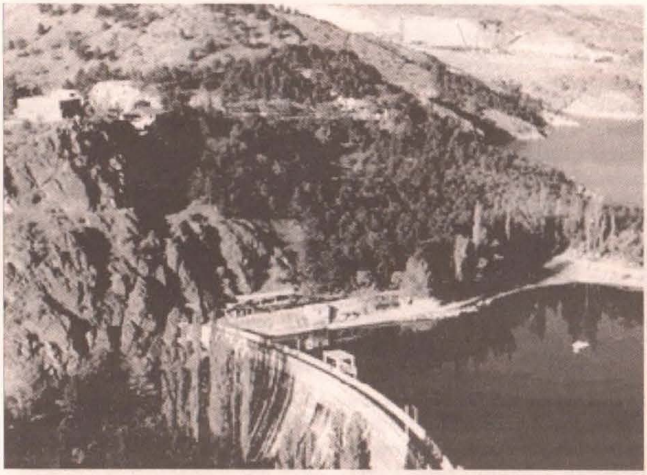
1980'li yıllara kadar Keynes'in gelişmiş ülkelere önerdiği devlet müdahalesi ve planlı kalkınma modeli, Harrod-Domar modeli ile GOÜ'lere aktarılmıştır.

kalarına entegre edilmesi gerektiği ileri sürülmüş, bu bağlamda Dünya Bankası kredileri tarım, eğitim ve kentleşme alanlarına kaydırılmaya başlamıştır. (Sönmez, 1998: 321–324) 1980'li yılların başından itibaren ise, Dünya Bankası'nın "karşılaştırmalı üstünlükler teorisi"ne dayanarak "yapısal uyum teması"nı savunduğu gözlenmektedir Bu neoliberalizmin rövanşı olarak nitelenebilecek bir olgudur. 1981-1982'de yaşanan durgunluk ve 1982'de ortaya çıkan dış borç krizi nedeniyle GOÜ'lerde yapısal uyum ve istikrar politikalarının yürürlüğe konması ve neoliberal bakış açısının güçlenmesinin etkisiyle Dünya Bankası da politikalarını değiştirmiştir. Bu yıllarda Banka'nın danışmanı statüsündeki Bela Balassa ve ona destek veren Kruger ithal ikameci politikaların başarısızlığını vurgulayarak ve korumacılıktan vazgeçilerek karşılaştırmalı üstünlükler doğrultusunda dünya ekonomisine entegrasyonu savunmuşlardır. Bu aşamada Dünya Bankası yapısal uyum programlarını önermekte ve bu anlamda IMF ile Banka arasında sıkı bir işbirliğine gidilmektedir. (Sönmez, 1998: 324–327)

2. İki kurum arasındaki işbirliği, koşulluluk ilkesi ve yapısal reformlar

Bretton-Woods anlaşmasına göre kurulan IMF ve Dünya Bankası'nın işlevleri net bir şekilde belirlenmiştir. IMF talep yönetimi ve istikrar problemlerine çözüm ararken Dünya Bankası üretim ve kalkınma sorunları ile ilgilenecektir. IMF gelişmiş ülkeler ile ilgilenirken Dünya Bankası GOÜ'lerin kalkınma sorunlarına

> Dünya Bankası yalnızca yol, baraj gibi projelere kredi vermekten öteye geçmiş... Banka bu kredileri yalnızca IMF onaylayınca vermekte ve bu onayla birlikte IMF'nin ülkeye dayattığı koşullar gelmektedir.

Dünya Bankası'nın IMF'nin onayı ile yol, baraj gibi projelere kredi vermesinin ardından IMF'nin o ülkeye dayatmaları gündeme geli..

odaklanacaktır. Ancak daha sonra özellikle birinci petrol şokunun yaşandığı dönemden sonra GOÜ'lerde ortaya çıkan acil finansman ihtiyacı iki kurumun görevlerinin birbirine karışmasına neden olmuş, ikinci petrol şokundan sonra da sıklaşan Stand-by anlaşmaları ile birlikte, IMF'nin düzenleyici rolü daha belirginleşmiştir. (Soyak ve Bahçekapılı, 1998: 50–51) Ancak ilke olarak, IMF ve Dünya Bankası'nın makro ekonomik istikrar ve yapısal uyum programlarında IMF, öncelikle ödemeler bilançosu dengesi üzerinde yoğunlaşırken, Dünya Bankası ekonomilerin uzun dönem gelişmesine öncelik verir. IMF, para ve maliye politikalarına, döviz kuru yönetimine ve dış borçlanmaya dikkatini yönlendirir. Dünya Bankası, yurtiçi kaynakların mobilizasyonu, kaynak dağılımında etkinlik, ekonomik yapıda ve kurumlardaki reformlar gibi ekonominin yapısı ile ilgili reformları görev edinmiştir. IMF, makro ekonominin yönetiminde parasal değişkenler üzerine odaklanırken, Dünya Bankası, reel değişkenler üzerine odaklanır. Ekonominin talep yönü IMF'nin görev alanıdır; amaç parasal istikrar ve ödemeler bilançosundaki geçici açıkların finansmanı olup, sağlanan program kredileri kısa ve orta vadelidir. Ekonominin arz yönü ise Dünya Bankası'nın görev alanıdır; amaç ekonomik gelişmenin teşvikidir, sağlanan proje kredileri uzun dönemlidir. (Şen, 1999: 367–368 ve Krueger, 1997: 16–19) 1980'li yıllarda dünya ekonomisinde devam eden dönüşümün hızlanması ve geleneksel talep yönetimli istikrar politikalarına giderek artan tepki nedeniyle IMF, Stand-by anlaşmalarının süresinin uzatıldığı orta ve uzun vadede arzı artırmaya odaklı yapısal dönüşüm ve uyum problemlerine yönelen politikalara odaklanmaya başlamıştır. IMF'nin sadece toplam talebi düzenleyen ve dış dengesizliği düzelten politikaları değil, arza dayalı yapısal düzenlemeleri ve reformları da benimsemiş olması ve bu yaklaşım çerçevesinde kamunun yanı sıra özel sektörün de müdahale kapsamına girerek ekonomideki tüm sektörleri içine alması, Dünya Bankası ile işbirliğine giden yolu da açmıştır. (Sönmez, 1998: 337–339) Gerçekten iki kurumun görevleri farklıyken 1980'li yıllardan itibaren Dünya Bankası yalnızca yol, baraj gibi projelere kredi vermekten öteye geçmiş ve yapısal uyum kredileri adı altında daha geniş kapsamlı destek sağlamaya başlamıştır. Banka bu kredileri yalnızca IMF onaylayınca vermekte ve bu onayla birlikte IMF'nin ülkeye dayattığı koşullar gelmektedir. (Stiglitz, 2002: 35) Daha da ötesinde iki kurumun

kredi politikaları aynı teorik temellere dayanmaktadır. IMF-Dünya Bankası işbirliğinin 1986 Mart ayında Yapısal Uyum Kolaylığı (Structural Adjustment Facility-SAF) ve 1987 Aralık ayında ise Artırılmış Yapısal Uyum Kolaylığı (Enchanced Structural Adjustment Facility-ESAF) düzenlemelerinin devreye sokulması ile ve 1989 Mart ayında iki kurumun toplantısında somutlaştığı söylenebilir. (Sönmez, 1998: 346–349)

IMF, 1950'li yıllardan itibaren istikrar programlarını belirli koşullara bağlamıştır. Daha sonra IMF-Dünya Bankası işbirliği çerçevesinde, istikrar ve yapısal uyum kredileri, ilgili ülkeye koşulluluk ilkesi çerçevesinde dilimler halinde verilmeye başlanmıştır. Hükümetler, önerilen politika önlemlerini yerine getirecekleri konusunda mutabakat verdikleri takdirde kredilere ulaşabilmektedir. Başlangıçta IMF, ilgili ülkenin finansal programlarını performans kriterleri aracılığıyla izliyordu. Finansal programlama, IMF'nin GOÜ'lerdeki programlarının teorik ve pratik özüdür. 1950'lerden beri koşulluluk ilkesinin belkemiğidir. Finansal programlama ulusal gelir ve harcama, ödemeler dengesinin cari ve sermaye hesapları, merkez bankası, bankacılık sistemi ve kamu hesaplarının bir hesaplar sistemine bağlandığı bir yapı arz eder. Bu yapı fonların hesap akışının ve merkez bankasının parasal haritasının içine tümüyle entegre edilmektedir. (Şen, 1999: 370 ve Polak, 1997: 16) IMF sorunu ödemeler bilançosu dengesizlikleri ile yurtiçi ve yurtdışı fiyat düzeyi arasındaki fark olarak algıladığı için, özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren GOÜ'lere önerdiği politikalar, devalüasyon, iç talebin kısılması, dışa açılma, özelleştirme, kamu harcamalarının azaltılması, vergi sisteminin basitleştirilmesi, para ve kredi sınırlamaları, kısa ve orta vadeli borçların ödenmesi şeklindedir. (Alpago, 2002: 73--77) Söz konusu Ortodoks istikrar programları ödemeler dengesi sorunlarını çözmek ve enflasyonu önlemek olmak üzere iki temel amaca yönelmektedir. 1980'li yıllara kadar IMF kısa vadeli talep kısıcı makro ekonomik düzenlemelerde bulunmuş, arzı artıracak mikro ekonomik yapısal uyum üzerinde durulmamıştır. 1980 ve esas olarak da 1990'lara kadar Stand-by düzenlemelerindeki performans kriterleri makro ekonomik değişkenlerle ilgiliydi. Ancak 1990'lı yıllarda hemen tüm IMF programları yapısal uyum (ve buna bağlı koşulları) içermeye başlamıştır.

> IMF'nin 1970'li yılların ortalarından itibaren GOÜ'lere önerdiği politikalar, devalüasyon, iç talebin kısılması, dışa açılma, özelleştirme, kamu harcamalarının azaltılması, vergi sisteminin basitleştirilmesi, para ve kredi sınırlamaları, kısa ve orta vadeli borçların ödenmesi şeklindedir.

Yapısal uyum, IMF ve Dünya Bankası tarafından verilen finansal yardımların koşulu olarak ülkelere dayatılan serbest piyasa yönelimli ekonomi politikaları setine verilen isimdir. Bu politikalar kamu harcamalarının kısılması gibi "istikrar" aşamasının yanı sıra iktisadi yapı ve kurumların dönüştürülmesini içeren "uyarlama" (yapısal reform) aşamasından oluşur. (Soyak, 2006: 10) Örneğin, vergi yapısındaki ve döviz kurundaki düzenlemeler birinci gruba; enerji ve tarım alanında fiyatlama politikalarındaki değişiklikler ise ikinci grup düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir. (Esen, 2002: 2--3) Paralel olarak Dünya Bankası'nın verdiği kredilerde aradığı koşullar ise genel olarak ithalatın serbestleştirilmesi, devalüasyon, ihracatın özendirilmesi, tarım sektörüne desteğin kaldırılması veya azaltılması, vergi sisteminin düzenlenmesi, kamu harcamalarının azaltılması, KİT'lerin yeniden yapılandırılması, özelleştirilmesi, tasfiye edilmesi, faizlerin serbest bırakılması ve para politikası araçlarının yeniden düzenlenmesidir. (Sönmez, 1998: 355–358) 1980 sonrasında bu programlar aracılığıyla yürütülen devletin yeniden yapılandırılması, serbestleştirme ve özelleştirme ile devletin iktisat politikası araçlarından elini çekmesi sağlanmış, iktisat politikası kararlarını alma gücü IMF-Dünya Bankası, WTO gibi uluslararası örgütlere aktarılmıştır. Sürece önemli bir katkı, iktisatçı John Williamson'un 1990 yılında açıkladığı; Washington Mutabakatı olarak da anılan on maddelik, piyasa yönelimli, neoliberal reform paketidir. Paket aslında, borç krizi içerisindeki Latin Amerika ülkeleri için önerilmiş; ancak daha sonra gelişmekte olan birçok ülke etkilenmiştir. Bunun da nedeni söz konusu reform paketinin IMF-Dünya Bankası politikalarını da etkilemiş olması ve 1980 sonrasında da IMF-Dünya Bankası istikrar önlemlerinin serbestleşme koşullarını, "finansal alanı" da içine alarak 1990'lı yıllara taşımış olmasıdır Mutabakat, faiz oranlarının serbestleştirilmesi, rekabetçi döviz kuru, ticaretin serbestleştirilmesi, özelleştirme, deregülasyon, yabancı sermaye yönelik serbestleştirme uygulamaları, mali disiplin, mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemeler gibi birçok konuyu içeren tam bir küresel bütünleşme modeli ortaya koymaktadır. (Soyak, 2006: 12–13 ve Eroğlu, 2004: 24) Görüldüğü gibi birbi-

Türkiye-IMF ilişkileri 9 Eylül 1946 devalüasyon kararı ile başlatılırsa 62 yıldır bu ilişkinin bir şekilde sürdüğü görülecektir. Dönemin Başbakanı Recep Peker'dir.

riyle örtüşen IMF ve Dünya Bankası politikalarının, ekonominin serbest piyasa çözümü çerçevesinde neoliberal temele oturtulması söz konusudur. Klasik okulun "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" mantığı içerisinde kamu sektörünün küçültülmesi, dış ticaretin ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi ve yabancı sermayeye açılması, kısaca fiyat mekanizması aracılığıyla yapısal dönüşüm amaçlanmaktadır. Son tahlilde tamamen döviz kazanmaya yönelik biçimlenen bu modelin nihai amacı ise, GOÜ'lerin dış borçlarının en azından faizini düzenli olarak geri ödeyebilecekleri ekonomik ortamın yaratılması ve borçlanma olgusunun sürekliliğinin garanti altına alınmasıdır.

DPT, 24 Ocak 1980 arifesinde sermaye kesiminin tepkileri doğrultusunda IMF'nin programlarına karşı çıkabilecek kadrosunu, 1979 II. MC Hükümeti'nin yaptığı tasfiye ile kaybetmiştir.

3. Yapısal uyum politikalarının (YUP) kalkınma anlayışı ve planlamasına yansımaları: Türkiye örneği

3.1. IMF ile ilişkiler ve yansımaları (1946-1980 dönemi)

Türkiye-IMF ilişkileri 9 Eylül 1946 devalüasyon kararı ile başlatılırsa 62 yıldır bu ilişkinin bir şekilde sürdüğü görülecektir. Dönemin Başbakanı Recep Peker, IMF ile olan ilişkilerin başlatılması ve 1946 devalüasyonu için yaptığı bir açıklamada, "Sistemi değiştirmemiş olsaydık dünya ticaret nizamının içinde ister istemez tecrit edilmiş olacaktık." diyerek dönemin koşullarını açık yürekli-likle ortaya koymaktadır. (Tasvir, 1946'dan aktaran Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2007: 17) 1958 ilk Stand-by anlaşmasından 2007 yılına kadar 20 Stand-by anlaşması imzalanmıştır. 2008 Şubat ayında tamamlanacak son dönemi de sayarsak 62 yıllık sürenin (1946–2008) 28 yılının IMF ve Dünya Bankası'nın gözetim ve denetimi altında geçirildiğini saptamaktayız. Günümüze kadar yapılmış olan anlaşmaların dökümünü Ek Tablo-1'den izlemek mümkündür.

> IMF, planın ertelenmesinde, dolayısıyla sanayileşmeye iki yıl ara verilmesinde kur politikasını araç olarak ileri sürerken, Dünya Bankası plan yerine geçiş programları uygulanmasını istemektedir.

Türkiye IMF'ye 1946 devalüasyonu ertesinde, 1947 yılında üye olmuştur. Bu tarihten 1980 yılına kadar on dört Stand-by (destekleme) anlaşması imzalamıştır. Birincisi 1958, dokuzu 1961–1969 yılları, on birincisi 1970, on ikincisi 1978, on üçüncüsü 1979 ve on dördüncüsü 1980 yılına rastlamaktadır. Hepsi de devalüasyon ile sonuçlanmıştır. (Doğan, 1980: 6) İstikrar programlarının yasal düzenlemeleri Türkiye'de genellikle Türk Parasının Kıymetini Koruma Yasası'na dayalı kararlar ile uygulamaya konulmuştur. 1958 ve 1970 istikrar programları sabit kur sistemine dayanan Bretton-Woods dönemine denk düşmektedir. 1958 ve 1970 programları birer yıllık, 1978–1979 programları iki yıllık ve 1980 programı üç yıllıktır. İki yıllık hazırlanan 1978 Stand-by anlaşması sonradan iki pakete dönüştürülmüştür. Ancak 1978 ve 1979 programlarını tek bir paket olarak görmek mümkündür. (Ekzen, 1984: 165–171) 1970'li yılların son beş yılı IMF-Dünya Bankası ile Türkiye'nin ilişkilerinin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Bu döneme damgasını vuran iki önemli ekonomik gelişme mini devalüasyonlar ve "Dövize Çevrilebilir Mevduat" (DÇM) hesaplarıdır. IMF tek seferde büyük oranlı bir devalüasyon istemekte, hükümetler de her defasında iktidardan düşmelerine neden olan devalüasyonları reddetmektedir. Yeni borç bulmanın kapısı niteliğindeki ve ülkelerin dışa bağımlılığı konusunda önemli soru işaretleri barındıran IMF'den borçlanmanın DÇM yoluyla ertelenmesi IMF'yi rahatsız etmektedir. (Doğan, 1984: 138) Ancak, Türkiye'nin dış ödemeleri 1977'den sonra büyük ölçüde durmuş ve sadece mecburi ilaç hammaddesi, gübre ve petrol için döviz ayrılabilmiştir. Bunun neticesinde, hükümet IMF ile masaya oturmak zorunda kalmıştır. İlk anlaşma 1978'de yapılmış, ABD dolarının fiyatı 19 TL'den 25 TL'ye çıkarılmış, bazı talep kısıcı önlemler alınması ve bunlar karşılığında borçların vadelerinin uzatılarak yeni borçların gelmesi öngörülmüştür. Anlaşma sonucunda borçların vadeleri uzatılmış ancak yeni para gelmemiştir. Hükümet, politik ideolojisinin IMF önlemleri ile bağdaşmadığını öne sürerek öngörülen önlemleri almamış, fiyatlar 1978'de % 52 artarak mal sıkıntıları başlamış, bunun üzerine 12 Haziran 1979'da IMF ile ikinci kez anlaşma yoluna gidilmiştir. Dolların fiyatı bu kez 47 TL'ye yükseltilmiş, ancak yine vaat edilen önlemler alınmamış, fiyat artışları bu yıl içinde % 80'e

ulaşmış ve milli gelir negatif büyüme göstererek - % 4 gerilemiştir. 1978 yılının başında Türkiye yeniden IMF'ye başvururken, IMF ve Dünya Bankası uluslar üstü Merkez Bankası ve Planlama Örgütü rolüne soyunmakta, dünya para sistemi ve gelişme politikalarında tekrar otoritesini artırma çabasına girişmektedir. Dünya Bankası yetkilileri Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (IV. BYKP) hazırlıkları ile yakından ilgilenmektedirler. Planla ilgili stratejileri, önerileri ve bilgileri istemekte, yabancı sermayeye yeni imkânların tanınması ve IV. BYKP'nin uygulanmasına iki yıl ara verilmesini önermektedirler. IMF, planın ertelenmesinde, dolayısıyla sanayileşmeye iki yıl ara verilmesinde kur politikasını araç olarak ileri sürerken, Dünya Bankası plan yerine geçiş programları uygulanmasını istemektedir. IMF'nin önerdiği kur politikası, aslında kur'u serbest bırakmayı hedeflemekte, plan kavramını göz ardı etmekte, bu da anlaşılacağı üzere kalkınmanın başlarındaki azgelişmiş bir ülkenin çağdaş teknolojiye dayalı sanayileri kurma çabasından vazgeçmesi anlamına gelmekteydi. (Doğan, 1984: 149–167) Planlı dönemde (1960–80) hazırlanan ilk üç beş yıllık kalkınma planının, siyasi yapıdaki istikrarsızlıklara ve IMF ile olan ilişkilere rağmen uygulama imkânı bulunduğunun altını çizmek gerekir. IV. BYKP ise 1970'lerin sonunda ağırlaşan iktisadi ve sosyopolitik krizin etkisiyle gündeme gelen istikrar programları tarafından kesintiye uğramış, 24 Ocak 1980 kararlarıyla tamamen rafa kaldırılmıştır. Planlı dönemde IMF ile olan ilişkilere rağmen ithal ikamesi stratejisiyle sanayileşerek kalkınmanın hedeflendiği, büyüme amaçlı bir yaklaşımla kalkınmanın sağlanacağının öngörüldüğü, plan hedeflerine ulaşılmasında iç kaynakların yanı sıra dış kaynaklara bel bağlandığı, karma ekonomik yapıya öncelik verilen bir planlama süreci yaşanmıştır. Tüm siyasi istikrarsızlıklara rağmen DPT'nin temel görevini yerine getirdiği söylenebilir. Ancak 1970'lerin sonuna doğru artan siyasi istikrarsızlık ve iktisadi krizin etkileriyle işlev kaybı yaşayan kalkınma planlarının hazırlayıcısı DPT, 24 Ocak 1980 arifesinde sermaye kesiminin tepkileri doğrultusunda IMF'nin istikrar programlarına karşı çıkabilecek önemli bir kadrosunu, 1979 II. MC Hükümeti'nin yaptığı tasfiye ile kaybetmiştir. (Soyak, 2006: 135–138)

1979 seçimlerinden sonra kurulan azınlık hükümeti, IMF ile anlaşarak 24 Ocak Kararları'nı uygulamaya koymuştur.

> 12 Eylül askeri darbesini de arkasına alan söz konusu tedbirler... yapısal uyumu başlatma görevini üstlenmiştir. 1980 programı ile IMF ve Dünya Bankası, Türkiye'nin iktisat politikalarında belirleyici bir aktör durumuna gelmiştir.

3.2. IMF-Dünya Bankası yapısal uyum politikaları (1980 sonrası)

1979 seçimlerinden sonra kurulan azınlık hükümeti, IMF ile anlaşarak 24 Ocak Kararları'nı uygulamaya koymuştur. O güne kadar izlenen ithal ikameci sanayileşme stratejisinin kurduğu yapı üzerinden hızlı bir ihracat bekleyen ve bir önceki stratejiyi dışlayan yeni programın tercihi, üretimi ucuz ve döviz sağlayıcı malların teşvik edilmesidir. Kurulan model dünya fiyatlarını esas alan, dış rekabete açık ve kamunun ekonomideki ağırlığını daraltmayı hedefleyen bir oluşumu kabul etmektedir. 1 Temmuz 1980 ve Bakanlar Kurulu'nun 8/909 Sayılı Kararı ile faiz oranları serbest bırakılmış ve mevduat munzam karşılıkları yeniden düzenlenerek ihracat kredilerinde farklı faiz oranı uygulaması getirilmiş, ihracatın teşviki ve farklılaştırılması amacı ile imalatçı ihracatçıya girdi temininde gümrük muafiyetinden yararlanması imkânı tanınmıştır. 8/168 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Yabancı Sermayeyi Teşvik Çerçeve Kararı kabul edilerek özellikle yabancı bankacılığın giriş koşulları kolaylaştırılmaya çalışılmış, ithalatın libere edilmesi kapsamında da 1980 yılı ithalat rejimi liberasyon listeleri genişletilerek kotalar daraltılmış ve ithalattan alınan damga resmi % 25'ten % 1'e düşürülmüştür. (Ekzen, 1984: 167–170) Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, 12 Eylül askeri darbesini de arkasına alan söz konusu tedbirler, ekonominin kısa süreli istikrarını sağlamanın ötesinde, uzun dönemli birikim rejimini değiştirme ve yapısal uyumu başlatma görevini üstlenmiştir. 1980 programı ile IMF ve Dünya Bankası, Türkiye'nin iktisat politikalarında belirleyici bir aktör durumuna gelmiştir. (Soyak, 2006:1401) Bu çerçevede IMF, Türkiye için 1982–1988 dönemi için üç

> Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı sektörel planlama anlayışıyla hazırlanan planlar olmakla birlikte, IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı iktisat politikalarının yansıtıldığı birer belge niteliği taşımışlardır.

alternatifli kalkınma modeli hazırlamış, ihracata dayalı ılımlı büyüme senaryosunun uygulanmasını istemiştir. Dünya Bankası uzmanlarının hazırladığı Türkiye Raporu'nda, Türkiye'nin beş yıl istikrar programını sürdürmesi, yeni yatırımlara girişilmemesi esasına dayalı ekonomi modeli önerilmiş, OECD ise hazırladığı raporda, sabit sermaye yatırımlarının % 5,7 değil, % 3 artırılmasını, tüketim artışının % 4,1 yerine % 3,6 olması gerektiğini öngörmüştür. (Kardüz, 1983'ten aktaran Soyak, 2006: 141) Bu yönlendirmeler çerçevesinde DPT'nin de elinin kolunun bağlandığı açıktır. Yaşanan sürecin Türkiye'de kalkınma planlamasına kurumsal olarak en önemli yansıması 1982 Anayasası ile kalkınma planlamasının devletin temel görevlerinden çıkarılarak ekonomik hükümler bölümünde düzenlenmesi ve DPT'nin Anayasal bir kurum olma statüsünden yoksun bırakılmasıdır. Böylelikle DPT'nin işlev ve yapısında siyasallaşmaya açık bir sürece de yol açılmıştır. (Sezen, 1999: 107–136) 1980 sonrası yaşanan dünyayla bütünleşmeye yönelik neoliberal politikaların biçimlenmesinde IMF-Dünya Bankası'nın "yapısal uyum politikaları"nın etkisi çok büyüktür. Artık söz konusu politikalar, iktisadi yapıların ve kurumların dönüştürülmesini içeren "uyarlama" aşamasını da içermektedir. IMF destekli 24 Ocak Kararları ile başlatılan yapısal uyum süreci, bir yandan ekonominin geneline yönelik makro düzenlemeleri yapma koşuluyla verilen Dünya Bankası yapısal uyum kredileri, diğer taraftan her sektörün işleyişini değiştirmeyi hedefleyen sektörel uyum kredileri ile sürdürülmüştür. (Sezen, 1999: 250–251, Soyak, 2006: 143) Türkiye'de devletin ve ekonominin yeniden yapılandırılması 1980'li yılların başında Dünya Bankası ile imzalanan 5 yapısal uyum kredisiyle başlatılmıştır. Bu anlaşmaların getirdiği önemli düzenlemeler içinde ihracatın geliştirilmesi, enerji sisteminde özelleştirme, kamu yatırımları içinde KİT yatırımlarının azaltılması ve altyapı projelerine öncelik verilmesi, finansal sermaye hareketlerinin altyapısının hazırlanması ve bunun için para ve sermaye piyasalarının kurulması ve işletilmesi, tarım sektöründe gübre, tohum, ilaç, makine gibi girdilerde devlet tekelinin kırılması gibi hususlar sayılabilir. Bu anlaşmalar ile son yirmi yıldan bu yana uygulanacak istikrar-iktisat politikaları için makro düzeyde zemin hazır hale getirilmiştir. Daha sonra ise, Dünya Bankası ile sektörel uyum kredileri için anlaşmalar imzalanmaya başlanmıştır. 1985 yılından itibaren tarım, finans ve enerji alanında sektörel uyum kredileri imzalanmıştır. Aynı dönemde isimlerinde sektörel uyum olmasa da eğitim, sağlık ve yerel yönetim alanlarında yeniden yapılanma amacıyla proje kredisi anlaşmaları uygulamaya konulmuştur. 2000'li yıllarda ise IMF ve Dünya Bankası destekli program ve bunun getirdiği ekonomik reform projesi, "mali ve kamu sektörü uyum projesi" adı altındaki kredilerle yapısal uyarlamanın sürdürüleceği görülmektedir. Özellikle bu dönemde, enerji ve telekomünikasyon gibi altyapı sektörlerinin deregule edilmesi, özelleştirmenin hızlandırılması, mali kesim ve kamu sektörüne yönelik bütüncül bir reform gerçekleştirilmesi, bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılması gibi sorunlar öne çıkmaktadır. (Güler, 2002: 1 ve Soyak, 2006: 144) Söz konusu dönüşümü 1980 öncesi ve sonrasında Dünya Bankası'nın Türkiye'ye verdiği kredilerin içeriğini gösteren Ek-Tablo 2 ve Ek-Tablo 3'ten izlemek mümkündür.

2000'li yıllara damgasını veren uzun soluklu IMF-Dünya Bankası-Türkiye ilişkileri 1990'ların sonunda tekrar yoğunlaşmıştır. 1997 yılının Ekim-Kasım aylarında, Koalisyon Hükümeti'nin IMF ile orta vadeli bir Stand-by arayışı 1998 yılında Yakın İzleme Anlaşması ile sonuçlanmış, son on yıllık en uzun (1998–2008) IMF-Türkiye ilişkileri de başlatılmıştır. 1997 Kasım ayında başlayan süreç, iki yıl sonra istikrar ve yapısal uyum programına dönüşmüş, programın 2000 uygulaması, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerine neden olmuş, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile yenilenen süreç Kasım 2002 seçimlerine rağmen devam ettirilmiş, Şubat 2005 tarihi-

1998–2008 yıllarını kapsayan dönemdeki hükümetler de politikalarını IMF ile uyum içinde sürdürmüşlerdir.

Merkezi devletin ulusal kaynaklara dayalı ve ekonomik bağımsızlığı önceleyen birikim biçimleri 9. Kalkınma Planı ve büyük ölçüde AB süreci ile yok edilmektedir.

ne kadar uzatılmıştır. 2005 Mayıs ayında AKP Hükümeti de üç yıllık bir anlaşma imzalayarak süreci Mayıs 2008'e kadar kesintisiz taşımıştır. Kasım 2002 seçimlerine katılan partilerin ekonomik programlarını inceleyen bir çalışma, TKP, ÖDP, İP, GP, SP, BTP dışındaki partilerin IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla ilişkileri küreselleşen dünya ekonomisine entegrasyonun kaçınılmaz bir yönü olarak kabul etmektedirler(Ölmezoğulları vd., 2002:61).

Ekzen de, 2000 Ocak ayından itibaren başlayan üç yıllık Stand-by anlaşmasını kesintisiz 5 yıllık orta-uzun vadeli IMF-Dünya Bankası programı haline geldiğini vurgulamakta ve 2000–2004 dönemini kapsayan bu programı "2. Beş Yıllık IMF-Dünya Bankası Planı" olarak adlandırmaktadır. "1. Beş Yıllık IMF-Dünya Bankası Planı" olarak 1980–1985 arasındaki dönem kastedilmekte ve her iki dönemin programında da iki önemli ayağın istikrar ve yapısal uyum (reform) olduğunu öne sürülmektedir. (Ekzen, 2003: 1–3) Aslında 1998–2008 yıllarını kapsayan ve değişen iktidarların da aynı şekilde devralıp IMF ile uyum içinde sürdürdükleri on yıllık sürecin yapısal reformlar ayağı, bankacılık yasası (BDDK'nin oluşturulması), SSK yasasının değiştirilmesi ve prim oranlarının yükseltilmesi, tarımsal desteklemenin kaldırılması ve Tahkim Kanunu'nu kapsamaktadır. Söz konusu reform taahhütlerinin hepsi yerine getirilmiştir. Programın makro ekonomik istikrar ayağı ise aksamıştır. Bunun nedeni 2000 ve 2001 krizlerine bağlanabilir. 1999 Yakın İzleme Anlaşması ile başlayan ve günümüze kadar geçen süreç, tıpkı 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri gibi önemli bir aşamayı başlatmıştır. Söz konusu süreç, neredeyse sayılamayacak miktarda ve inanılmaz ayrıntıya inen yapısal önlemleri içermektedir. Esen'in 1999–2002 yılları arasındaki iki niyet mektubunda düzenlenen yapısal reformların bir kısmını değerlendirdiği çalışmasında, 145 yapısal düzenlemenin taahhüt edildiği, bunların dışında sektörel bazda, örneğin Türk Telekom'un özelleştirilmesi ile ilgili alınması gereken, yönetim kurulu ve üst yönetim kurulunun atanmasından yasanın TBMM'den ne zaman geçmesi gerektiğine kadar ayrıntıya inen 19 hükmün bulunduğu, tarımda hububat fiyatlarının tespit usullerinin dahi neler olacağını belirten ayrıntıların bulunduğu ortaya konulmaktadır (Esen, 2002: 13–16)

3.3 YUP'nin kalkınma planları ve anlayışına yansımaları

1980'den günümüze özetle sunulan tüm bu gelişmelerin ülkenin kalkınma anlayışına ve dönemin kalkınma planlarına yansıtıldığını belirtmek gerekir. Kamu sektörü ve kooperatifçiliğe ağırlık veren, kamu girişimciliğini öne çıkaran ve sanayileşmeyi birinci derecede önemseyen IV. BYKP, 1980'lerin ilk yıllarında uygulamadan kaldırılmıştır. DPT daha sonraki yıllarda da kalkınma planları hazırlamaya devam etmişse de bu planlar, IMF-Dünya Bankası ikilisinin dayattığı yapısal uyum politikalarından ziyadesiyle etkilenmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (V. BYKP) ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (VI. BYKP) sektörel planlama anlayışıyla hazırlanan planlar olmakla birlikte, IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı iktisat politikalarının yansıtıldığı birer belge niteliği taşımışlardır. Bu planlarda özelleştirme, devletin sanayiden elini çekmesi ve altyapı yatırımlarına yönelmesi amaçlanmış; örneğin, V. BYKP'de sanayileşme hedefi son sırayı alırken ihracat artışı ilk önceliğe yerleştirilmiştir. Hatta beşinci yapısal uyum kredisi anlaşması, V. BYKP'nin hazırlığının hedefleri ve stratejisi açısından yapı-

> Amacı halkın genel refahını yükseltmek olup ulusu bir bütün olarak kapsayan ulusal kalkınma planlamasında; merkezi planlama otoritesi planı yönlendirirken, sosyoekonomik kaynaklar bir bütün olarak merkezi devlet yönetimi altında maksimize edilmektedir.

sal uyum programına uygun olarak tamamlanması koşulunu öne sürmüştür. Ayrıca hem V. BYKP hem de VI. BYKP'de bir önceki plan dönemine yönelik değerlendirme geleneği bir kenara bırakılarak; planlar arasında bağlantı kurma, uyum sağlama ve plan hedeflerine ulaşma önemini kaybetmiştir. (Ertel, 1986: 158–159, Sezen, 1999: 260–267 ve Soyak 2006: 145)

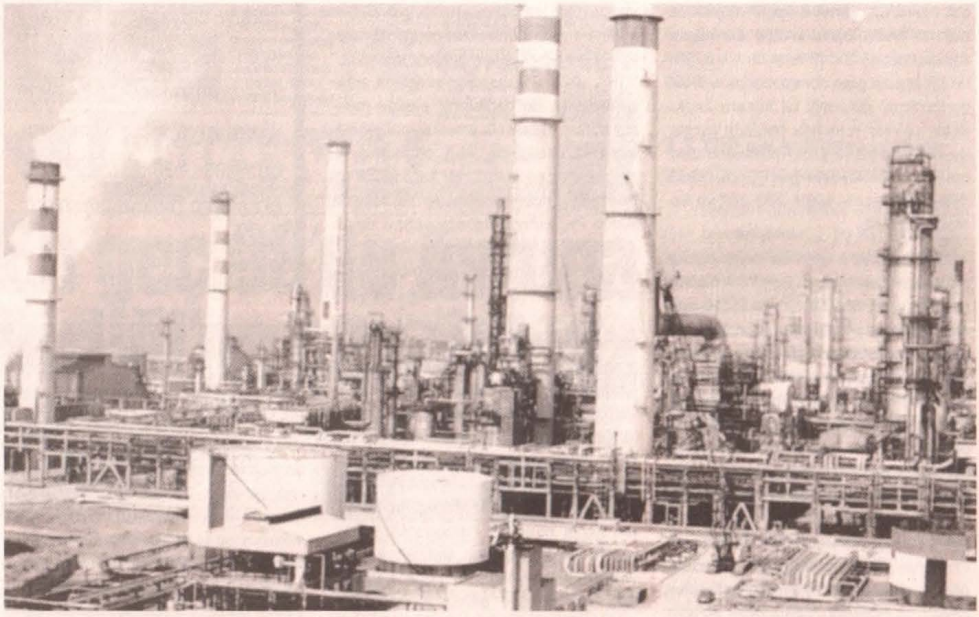
Bütüncül ve sektörlere dayalı planlama anlayışı ise Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (VII. BYKP) ile birlikte terk edilmiş, stratejik planlama doğrultusunda hukuki ve kurumsal değişimleri öngören yapısal değişim projelerini içeren bir plan hazırlanmıştır. (Yılmaz, 1999: 98) İktisadi sektörlerin ortadan kaldırıldığı planda, özellikle sosyal sektörlere yönelik temel yapısal değişim projeleri öne çıkarılmıştır. Kalkınma planlarının bundan sonra ekonomiyi yönlendirmesi açısından getirdiği yaklaşım, "Türkiye ekonomisi esas itibarıyla dışa açık, rekabetçi piyasa mekanizmasına dayandığından, Kalkınma Planlarının ekonomik ve sosyal hayatın tamamını ayrıntılı olarak belirlemesi ve öngörülerinin gerçekleşmesi için zorlayıcı olması beklenmemelidir." (DPT, 1995: 21) tespitinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, planda mevcut makro ekonomik projeksiyonlar birer temenni niteliğinde iken politikalar ve araçlar ise göstermelik bir şekilde yer almaktadır. Örneğin, "Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi"nde üçüncü sanayi devriminin yeni sektörlerinin geliştirileceği belirtilirken, yatırım politikaları bölümünde bu sektörlere yönelik herhangi bir yatırım programı oluşturulmamıştır. Ayrıca planın modelinin özellikle kamu finansmanı ile ilgili bölümleri gerçekçilikten uzak olarak yorumlanmaktadır. (Konukman, 1995: 25) Çıkarılan bir Başbakanlık genelgesiyle 1990'ların başından itibaren DPT'ye kamu yatırımcı kuruluşlarından gelen projelere yalnızca bütçe tahsis etme görevi bırakılmış, bu bütçenin hangi projelere harcanacağı hususunda ise kuruluşların serbestçe karar verebilmesine imkân tanınmıştır. Böylelikle söz konusu planla birlikte DPT, adem-i merkeziyetçi bir anlayışla her kuruluşun kendi önceliğine göre hazırladıkları projeleri, kalkınma planlarının öncelikleriyle bağdaştırmaya çalışan bir konuma itilmiş ve proje değerlendirme örgütüne dönüştürülmüştür. Bu süreç sonunda DPT, ilgili plan kitabı üzerine kendi amblemini koymaktan dahi kaçınır hale gelmiştir. Türkiye'de kalkınma planlaması yaklaşımındaki bu tercihin dinamiklerini ise ulusal koşullarla değil, Dünya Bankası'nın GOÜ'ler için artık bütüncül, zorlayıcı ve sektörel planlama anlayışının miladını doldurduğunu ilan etmesiyle ilişkilendirmek gerekir. (Sezen, 1999: 133–272, Soyak, 2006: 146)

> Türkiye'de yaşanan yapısal uyum politikalarının nihai aşamasında merkezi devletin ulusal kaynaklara dayalı ve ekonomik bağımsızlığı önceleyen birikim biçimleri ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

IMF-Dünya Bankası ve AB'nin de bir şekilde dahil olduğu yapısal reformlar merkezi ulusdevleti olabildiğince etkisizleştirmeye çalışmaktadır.

AB ile olan ilişkilerde 1990'ların sonu ve 2000'li yılların başıyla birlikte gündeme gelen kurumsal düzenlemeler, sonraki planlama faaliyetlerini belirleyen temel unsur olmuştur. Katılım Ortaklığı Belgesi'nin imzalanması, Ulusal Program'ın kabul edilmesi ve İlerleme Raporları ile birlikte Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005) (VIII. BYKP) AB'ye uyum süreci için gerekli yapısal düzenlemelerin bir aracı haline dönüşmüştür. VIII. BYKP'nin uzun vadeli gelişme stratejilerine bakıldığında ülkenin dünya ile bütünleşmesinin daha da hızlandırılmasının hedeflendiği, dünya hasılasından daha çok pay alınmasının ve daha etkili bir dünya ve bölgesel güç haline gelinmesinin amaçlandığı görülmektedir. (DPT, 2000: 23) Ancak planla ilişkili çeşitli belgelerde bunun nasıl bir sosyoekonomik yapıyla ve hangi araçlarla sağlanacağı hem net olarak ifade edilmemekte hem de bazı çelişkileri içermektedir. (Soyak, 2006: 147) Uygulanmakta olan 9. Kalkınma Planı'nın (IX.

IMF ve Dünya Bankası'nın isteği doğrultusunda yapılan özelleştirmeler ile devletin iktisat politikası araçlarından elini çekmesi dayatılmıştır.

KP) stratejisine bakıldığında ise, makro ekonomik istikrarı sürdürme adına daha önceki IMF programlarında yer alan ve 2005 Stand-by anlaşmasıyla da yinelenen bir yaklaşımla sıkı para ve maliye politikaları, enflasyon hedeflemesi ve mevcut kur politikasına plan döneminde de devam edileceği belirtilmektedir. (Referans, 2006) Türkiye'de 1980 sonrası süreçte uygulanan yapısal uyum politikalarıyla birlikte kalkınma planlaması ve anlayışında yaşanan dönüşümün son simgesi IX. KP'dir. 2000'li yıllarda etkisi daha da hissedilen AB'ye uyum çabalarının bir ürünü olan bu plan ve yine bu sürecin bir yansıması olarak gündeme gelen "Kalkınma Ajansları", yaşanan dönüşümün nihai aşamasını oluşturmaktadırlar. AB bütçe dönemine uyum sağlanması amacıyla uygulamaya konulması bir yıl ertelenen ve 7 yıllık hazırlanan IX. KP, aynı zamanda geleneksel beş yıllık kalkınma planlaması anlayışının sonlandırılması anlamına da gelmektedir. (Soyak, 2006: 157) Genelge'sinden yapılan aşağıdaki alıntı ise Türkiye'nin "kalkınma planlaması" anlayışının geldiği nihai aşamayı gözler önüne sermesi açısından önemlidir: "Başlangıcından itibaren kamu kesimi için emredici, özel kesim için yönlendirici olan planlarda, giderek geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir modelden, devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanmasının da bir sonucu olarak, makro çerçeve oluşturan, öngörülebilirliği artıran, sistemin daha etkin işleyişine imkân verecek biçimde kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkaran ve temel amaç ve önceliklere daha fazla yoğunlaşan bir stratejik vaklaşım modeline geçiş söz konusudur." (DPT, 2005'den aktaran Soyak 2006: 159) Aynı genelgede bundan sonra öngörülen "kalkınma anlayışı"nın da temel unsurlarını bulmak mümkündür. Planlı kalkınma döneminde (1960-80) büyük ölçüde sanayileşmeye odaklanmış olan ve devletin bu süreci önemli ölçüde yönlendirdiği bir kalkınma anlayışı söz konusu iken, küreselleşmeye karşı pasif duruşun getirdiği koşullar doğrultusunda ve "yapısal reformları gerçekleştirme" görevi adına 1980'li ve 1990'lı yıllarda bu anlayış terk edilmiştir. Yeni anlayışla birlikte, ekonomik açıdan özellikle "makro ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi, değişen şartlara hızla uyum sağlayabilen bir kurumsal kapasitenin oluşturulması ve yatırım ortamının iyileştirilmesi" gibi neoliberal yapısal uyum politikalarının temel unsurları öne çıkarılmaktadır. (Soyak, 2006: 160) 1980'li yıllarda ve özellikle de 1990 sonrasında oldukça zayıflayan ve etkinliğini kaybeden "bütüncül ve merkezi ulusal kalkınma planlaması anlayışı"nın, "Kalkınma Ajansları"nın tamamen hayat bulmasıyla birlikte büyük ölçüde ortadan kalkacağının altını çizmek gerekir. AB'ye uyum sürecinde daha önce oluşturulan "Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimleri" esas alınarak kurulmaya başlanan bu ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan sorumlu örgüt DPT Müsteşarlığı'dır. AB fonlarının büyük bir kısmının bu bölge birimleri esas alınarak dağıtıldığı düşü-

nüldüğünde ajanslar, AB fonlarının dağıtılmasının kurumsal mekanizmasına dönüşecektir.

Değerlendirme ve sonuç

Sürecin son aşamasını yaşadığımız bugünlerde, Türkiye'de "planlama ve kalkınma anlayışında yaşanan köklü değişim"in dinamiğinin içsel değil dışsal nitelikte olduğunu vurgulamak gerekir. IMF-Dünya Bankası ve AB'nin de bir şekilde dahil olduğu yapısal reformlar ile sanayileşme hedefinden tamamen kopuk bir şekilde, merkezi ulusdevleti olabildiğince etkisizleştirmeye, piyasaları genişletmeye ve özelleştirmeyle iç-dış borç stokunu döndürerek, finans sermayeye vur-kaç zemini hazırlayan "alla turca" bir serbest piyasa ekonomisi modeli oturtulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda "sosyal devlet"ten, piyasa reformlarını yürüten bir aygıt olarak "etkin devlete dönüşüm süreci" söz konusudur. Bu süreçte kalkınma planlaması ve kalkınma anlayışındaki dönüşüm tamamen su yüzüne çıkmaktadır. Amacı halkın genel refahını yükseltmek olup ulusu bir bütün olarak kapsayan ulusal kalkınma planlamasında; merkezi planlama otoritesi planı yönlendirirken, sosyoekonomik kaynaklar bir bütün olarak merkezi devlet yönetimi altında maksimize edilmektedir. Halbuki Türkiye'de yaşanan yapısal uyum politikalarının nihai aşamasında merkezi devletin ulusal kaynaklara dayalı ve ekonomik bağımsızlığı önceleyen birikim biçimleri ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. 2007 yılında uygulamaya konulan 9. Kalkınma Planı ve büyük ölçüde AB sürecinin bir ürünü olan "Kalkınma Ajansları" bu dönüşümün taşıyıcıları olacaktır. Bundan sonraki süreçte AB güdümlü ulusal kalkınma planlamasının nasıl bir boyuta taşınacağını kestirmek mümkündür. Kalkınma Ajansları düzleminde adem-i merkeziyetçi bir planlama anlayışıyla hazırlanacak ve finansman sorunu büyük ölçüde AB kaynaklarıyla çözülmüş "Düzey 2 Bölgelerinin Gelişme Planları" ve bunları yönlendirecek olan "AB Ulusal Kalkınma Planı", bu üstünlüğü ile geleneksel kalkınma planlarını da biçimlendirecektir. "Sivil toplum örgütlerliyle organik ilişki içindeki ulusal-küresel sermaye grupları"nın bu süreçte etkili olmasını beklemek ise sürpriz olmamalıdır. Böylelikle 1990'ların başından itibaren (kamu kuruluşları için) yukarıdan aşağıya doğru işletilen merkezi nitelikli ulusal kalkınma planlaması fikri ve eyleminden zaten tamamen uzaklaş(tırıl)mış olan DPT için, 2000'li yıllarda yeni bir kurumsal kimlik edinme sürecine yol açılmaktadır: Ağırlıkla AB kaynaklı fonların dağıtımında havuz görevi yapan bir proje değerlendirme kurumu! Bu yeni kimliğin oluşum süreci, kurumun isminin dahi değişmesine yol açabilecek niteliktedir. (Soyak: 2005: 46–47)

Ek Tablo–2: Dünya Bankası-Türkiye İlişkileri: Bazı Önemli Krediler (1963–80)

DB Onay Tarihi	Projenin İsmi	Kredi Miktarı (milyon $)	Kredinin Niteliği
31.04.1963	Seyhan Sulama Projesi	20	Proje Kredisi
14.07.1964	Mersin-Kadıncık Hidroelektrik Projesi	24	Proje Kredisi
29.10.1968	Keban Güç Projesi	25	Proje Kredisi
24.11.1970	Sınai Kalkınma Bankası Projesi (9)	40	Proje Kredisi
20.05.1971	Eğitim Projesi (1)	13.5	Proje Kredisi
18.01.1972	Sulama Rehabilitasyon Projesi	18	Proje Kredisi
14.03.1972	Ereğli Demir çelik Projesi	76	Proje Kredisi
27.06.1974	Elbistan Güç Projesi	148	Proje Kredisi
27.04.1976	Tarımsal Kredi ve Tarıma Dayalı Sanayi Projesi	63	Proje Kredisi
01.06.1978	Kuzey Ormancılık Projesi	86	Proje Kredisi
29.06.1978	Erdemir Çelik Projesi (2)	95	Proje Kredisi
12.07.1979	Sanayi Kalkınma Bankası Projesi (13)	60	Proje Kredisi

Kaynak: http://www.worldbank.org Türkiye'ye Yönelik Proje Bilgilerinin Olduğu Sayfalar

Düzenlenmenin Başlangıç Tarihi	Miktar (Milyon SDR)
1. 1958	25
2. 1961	38
3. 1962	31
4. 1963	22
5. 1964	22
6. 1965	22
7. 1966	22
8. 1967	27
9. 1968	27
10. 1969	27
11. 1970	90
12. 1978	300
13. 1979	250
14. 1980	1.250
15. 1983	225
16. 1984	225
17. 1994	611
18. 2001	15.038
19. 2002	12.821
20. 2005	6.662

Kaynak: http://www.hazine.gov.tr/Uluslararasi_iliskiler.htm

*Aslında 1958 yılındaki ilk Stand-by sayılmadığı için 2005 yılında imzalanıp, şu an devam eden anlaşma 19. Stand-by olarak bilinmektedir.

Ek Tablo-3: Dünya Bankası-Türkiye İlişkileri: Bazı Önemli Krediler (1980 Sonrası)

DB Onay Tarihi / Kredi Mik. (milyon $)	Anlaşma	Kredinin Amaçları ve Önemli Koşulları
25.3.1980 200	Yapısal Uyum Projesi Kredisi (YUPK)	—Mevcut üretim kapasitesinin etkin kullanılması, —Yürürlükteki projelerin tamamlanması ve hızlı bir geri ödemenin sağlanması, —Yeni yatırımların ihracat ve istihdam sağlama özelliği taşıması, —Kritik darboğazları giderecek alt yapı yatırımlarına öncelik tanınması
06.07.1981 300	İkinci (YUPK)	—İhracatın geliştirilmesi, —Petrol ürünlerinin uluslar arası kıyaslanabilir düzeyde fiyatlandırılması, —Katma değer vergisine ilişkin bir yasanın çıkartılması.
27.05.1982 304.5	Üçüncü (YUPK)	İthalatın serbestleştirilmesindeki gelişmenin yeterliliği.
14.6.1983 150.4	Tarımsal Kredi Projesi (2)	Tarımsal kesimdeki serbest piyasa yönelimli reformları desteklemek
23.06.1983 300.8	Dördüncü (YUPK)	—Kamu yatırımları programının rasyonalizasyonu, —Büyümenin döviz kazandırıcı etkinliklere dayandırılması, —Kamu yatırımları içinde KİT yatırımlarının azaltılması, altyapı projelerine öncelik verilmesi, —Emek kar politikasının sürdürülmesi, —Yabancı sermayenin teşvik edilmesi.
14.06.1984 376	Beşinci Yapısal Uyum Kredisi	V.BYKP hazırlığının hedefleri ve stratejisi açısından Yapısal Uyum Programına uygun olarak tamamlanması koşulu öne sürülmektedir
10.06.1986 300	Mali Sektör Uyum Kredisi (MSUK)	Teknik yardım ve politika reformu unsurlarından oluşmaktadır. Diğer kanallarla desteklenen mallar ithalatçılara ve elektrik, altın more ve her ve turizm gibi kalemler hariç spesifik bir liste doğrultusunda toplamticari ithalatın yaklaşık %1'lik kesimini finanse edecektir
25.06.1987 325	Enerji Sektörü Uyum Kredisi	Bilgi elde edilemedi.
21.06.1988 400	İkinci Mali (MSUK)	Mali sektörde reformun desteklenmesi amacıyla verilmiştir
15.06.1989 250	Tarımsal Kredi Projesi (3)	Tarımsal üretim ve yatırım destekleme için kredi temini, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin güçlendirilmesi
13.06.1991 300	TEK Yeniden yapılandırma Projesi	TEK'in yeniden yapılandırılması, elektrik fiyatlama politikasında reform yapılması, yönetim uygulamasında reform, TEK'in borçlarının yeniden yapılandırılması amacıyla verilmiştir.
06.07.1999 252.5	İhracat Fin. Amaçlı kredi projesi	Son küresel kriz sonucunda ihracat sektöründe yaşanan olumsuzluklar gidermek için kısa ve orta vadede özel sektör ihracatçı kuruluşların işletme sermayelerini desteklemek ve yatırımlarını finanse etmek amacıyla verilen kredidir
18.05.2000 759.6	Ekonomik Reform Projesi	—Sıkı maliye politikalarını destekleyecek yapısal mali reformları gerçekleştirmek, —Adil ve finansal olarak sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemini sağlamak, —Finansal sektörün bütünlüğünü korumak ve finansal aracılığın etkinliğini iyileştirmek, —Tarımsal büyümeyi ve kırsal gelir oluşumunu teşvik etmek, —Enerji ve Telekom gibi alt yapı sektörlerini deregule etmek, özelleştirmeyi hızlandırmak.
21.12.2000 777.8	Mali Sektör Uyum Projesi	MSUP'nın temel amacı, uluslararası düzeyde performans ve kalitede rekabet geçirilebilecek sağlıklı ve etkin bir bankacılık sisteminin kurma niyetinde olan hükümetin bankacılık sektörü reformlarını desteklemektir. Bu amaca ulaşmak için şu faaliyetlerin yapılması gerekir. Bağımsız bir Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun oluşturulması, Türkiye'nin bankacılık sisteminde halen bankacılık devlet bankalarının özelleştirilmesi ve yeniden yapılandırılmasına yönelik güçlü bir irade kazandırmak, sisteme yönelik standartların oluşturulması.
12.07.2001 1100.0	Programlı Mali ve Kamu Sektörü Uyum Projesi (PMMSUP	Şubat 2001' deki krizin büyük ölçüde finansal sistemin zayıflığına dayandığından hareketle kamu ve finansal sektörün reformuna yönelik uygulamaların yapılması. Hükümetin kamu sektörü reform programını desteklemektedir. Bu program orta vadede üç kritik alana yönelmektedir. —Sürdürülebilir uyumu sağlamak için yapısal mali politikaları gerçekleştirmek, —Orta vadede kamu harcama yönetiminin etkinliği ve açıklığını geliştirmek için kurumsal reformlar ve politika programı başlatmak, —Kamu sektörünün yönetişim kalitesini iyileştirmek için kurumsal reformlar yapmak.
12.07.2001 600	Tarımsal Reformu Tamamlama Projesi	Projenin temel amacı hükümetin tarımsal reform programını desteklemektir, özellikle son tasvirlerin ve hükümet desteklerinin dramatik bir biçimde azaltılması, tarımsal üreticiyi ve tarıma dayalı sanayinin verimliliğini artıracak bir destek sisteminin ikame edilmesi, doğrudan gelir desteği sistemine geçiş öngörülmektedir.
16.04.2002 1350.0	(PMGSUP (2)	Finansal ve kamu sektörü reformuna yönelik bütüncül bir reform gerçekleştirilmesi. Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması, kamu bankalarına yönelik sorunların çözülmesi
25.03.2004 502.03	Yenilenebilir Enerji Projesi	Yenilenebilir enerji kaynaklarının devlet garantisi olmaksızın özel mülkiyet altında değerlendirilmesi teşvik edilmesi. (Türk Elektrik Piyasası Kanunu)

Kaynak: http://www.worldbank.org Türkiye'ye yönelik proje ve kredi bilgilerinin olduğu sayfalar ve Sezen, 1999.

Dipnot:

** Bu bildiri Akdeniz Üniversitesi, İİBF tarafından 27–30 Mart tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen "Globalization, Democratization and Turkey" konulu uluslararası sempozyumda sunulmuştur.*

Kaynakça:

1) Alpago, H. (2002). IMF Türkiye İlişkileri, Ötüken Yayını, İstanbul.

2) Bağımsız Sosyal Bilimciler. (2007). IMF Gözetiminde On Uzun Yıl: 1998–2008, Yordam Kitap. İstanbul.

3) Doğan, Y. (1980). IMF Kıskacında Türkiye (1946–1980). Toplum Yayınevi, Ankara.

4) DPT (1995, 2001, 2006). VII-VIII ve IX. Kalkınma Planları, DPT Yayınları, Ankara.

5) Ekzen, N. (1984). "1980 "Stabilizasyon Paketinin 1958, 1970 ve 1978–1979 Paketleri ile Karşılaştırmalı Analizi", Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım (içinde), Yurt Yayınevi, Ankara.

6) Ekzen, N.(2003). "2. Beş Yıllık IMF-Dünya Bankası Planı (2000-2004) Üzerine Değerlendirmeler", www.bilkent.edu.tr/yeldanbs/yazilaruye/Ekzen-mart2003.pdf, Erişim: 28.11.2007.

7) Eroğlu, N. (2004), "Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri", Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşılıklar (içinde). Der. A. Soyak, Om Yayınevi, İstanbul.

8) Esen, O. (2002). "Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar", Kriz ve IMF Politikaları (içinde), Alkım Yayınevi, İstanbul.

9) Ghai, D.(1995), "Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Sosyal Demokrasi". Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma (içinde), Eds. R. Prendergast ve F. Stewart, Çev. İ. Esen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

10) Güler, B.A. "Devletin Yeniden Yapılandırılması", http://www.bes.org.tr/_forum/yenidenyapilanma.htm (Erişim Tarihi: 12.11.2002).

11) Kardüz, A. A, Güneş Gazetesi, 15.9.1983.

12) Krueger, A. O. (1997), "Whither The World Bank and The IMF ?", NBER Working Paper, No. 6327, December, pp.16–19.

13) Konukman, A.(1995). "Projeksiyonlar Projesine Uymayan Bir Planın Hikâyesi", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 6, Sayı 17–18, ss. 25-35.

14) Ömerzoğlan, N. vd., (2002). "3 Kasım 2002 Seçimi Öncesi Siyasi Partilerin Ekonomik Programlarına Bakış", Mülkiye Dergisi, Sayı 236.

15) Öztürk, A. (1985), "Ekonomik Planlama", Ekonomi El Kitabı (içinde), Okan Yayıncılık, İstanbul

16) Polak, J. J. (1997), "The IMF Monetary Model: A Hardy Perennial", Finance and Development, Dec. pp. 16–19.

17) Referans Gazetesi, "Kur Politikası 2013'e Kadar Değişmeyecek", Referans Gazetesi Ekopolitika, 18.04.2006.

18) Sezen, S. (1999). Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama, TODAİE Yayınları.

Stiglitz, J. (2002), Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı. (Çev: A. Taşçıoğlu, D. Vural), Plan B Yayınları, İstanbul.

19) Soyak A, C. Bahçekapılı (1998), "İktisadi Krizler-IMF Politikaları İlişkisi ve Finance and Development Dergisindeki Yansımaları ", İktisat, İşletme ve Finans, Yıl. 13, Sayı. 144, 1998, ss.48–61

Soyak, A. (2005), "Ertelenen 9. Kalkınma Planı ve Türkiye'de Planlamanın Geleceği Üzerine Bir not", Bilim ve Ütopya, Sayı: 136, Ekim, ss.45–48

20) Soyak, A. (2006). Uluslaküstü/Üstüne İktisadi Planlama ve Türkiye Deneyimi, 2. b. Der Yayınları, İstanbul.

21) Sönmez, S. (1998). Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, İmge Kitabevi, Ankara.

Şen, H. (1999), "The IMF and World Bank Approaches to Macroeconomic Management in Developing Countries", Yönetim

Dilim'e Göre

Psikolojik roman ve "Eylül"

"**Roman**" insanı sosyal, politik ve tarihsel bir varlık olarak ele alan; sıradan insanların yaşantılarını konu edinen ve olaylar örgüsüne bağlı kronolojik bir gelişim gösteren nazım türü olarak tanımlanabilir kısaca... Tek bir olay örgüsüne bağlı kalmaması ve girift ilişkilere yol vermesi de zaten romanı hikâyeden ayıran temel farktır.

Şu demek ki sosyal geçişlere ağırlık vermesi ve kişiyi/kişileri olaylar örgüsüyle sarmalaması, romanın şehirli bir yapıda sunulmasını gerektirir. Ayrıca, sosyal yapının gelişmişliği, kişilerin hayat içindeki varlık özellikleriyle ve birbirleriyle etkileşim içinde yerlerini bulmuş olmaları ve tüm bunlar yapılırken kurgusal yapının da bir bütünlük arz etmesi, bizi şu sorunun cevabına götürür: "Roman, şehir yaşamını mı vermelidir?" ya da bir başka deyişle "Roman şehirli bir nazım mıdır?" Bunun cevabı aşağı-yukarı şöyle olabilir: "Evet, roman sosyal bütünlük içindeki girift olaylara ve karakterler arası etkileşim zincirine yol verdiği için şehirli olmalıdır; 'kentsel' bir bütünlük arz etmelidir."

Psikolojik roman

"**Psikolojik roman**"da *-romanın temel özellikleri tamamen korunması yanında-* karakterlerin psikolojik dürtüleri, iç hesaplaşmaları ve bunalımları da derinlemesine işlenir. "**Psikolojik roman**"da gerçeklik ağır basar ve zaten "**psikolojik roman**"ın edebiyatta ağırlığını hissettirmesi de "**realizm**"in yükselişe geçmesiyle direkt olarak bağıntılıdır. "**Realist roman**"lardaki ruh tahlillerine ilaveten, "**psikolojik roman**"lar bu çözümlemeleri derinlemesine yapar; hem de karakterlerdeki içgüdüsel ve bunalımlı noktaları göz ardı etmeden ve sektirmeden!..

Malumun ilamı olacak; ama söylenmeli: "**Psikolojik roman**" türünün en iyi örnekleri, genelde Rus edebiyatında özelde ise **Dostoyevskiy**'de görülmektedir. Şu tespiti çok ciddi buluyorum: **Dostoyevskiy**'nin psikolojik tahlil temelli ve derinlikli şaheserleri, **Sigismund Schlomo Freud** (1856-1939)'un hem kuramcısı hem de kurucusu olduğu ve bir psikolo, k kuramlar ve yöntemler ailesi olan "**psikanaliz**"in yapıtaşları olmuştur. Edebiyat adına ne güzel bir şeydir ki özümüze seslenen bu derinliğin kapısını açan edebiyatın bir türüdür; "**psikolojik roman**"dır!

Eylül üzerine

Edebiyatımızdaki ilk "**psikolojik roman**" örneği olarak kabul edilen ve ilk defa 1900-1901 yıllarında "**Servet-i Fünun**"da tefrika edilen *Eylül*, **Mehmed Rauf** (1875-1931) tarafından kaleme alınmıştır. Romanda, karı-koca olan Suad-Süreyya ve *-arkadaşları-* Necib üçlüsü arasında geçen aşk-sadakat-evlilik üçgenindeki ruh tahlilleri ön plandadır. Özellikle Süreyya beyin iç sarsan ruhsal durumu, direkt olarak okurun tahayyül hanesine seslenmektedir.

Edebiyat âlemimizin en üst çıtalarında senelerdir yerini koruyan *Eylül*, çok cesur bir konu üzerine kurgulanmıştır; özellikle de yazıldığı zaman göz önüne alındığında... *Eylül*'ü, olsa olsa Henrik Ibsen'in dünya edebiyatına hediye ettiği "**Ibsen triangle-aşk üçgeni**" ile örtüştürebiliriz; hem de en az onun kadar kuvvetli ve derinlikli anlatımıyla...

Seneler evvel okuduğum *Eylül*'ün bende bıraktığı izler halen ruhumun köşelerindeki yerlerini koruyarak ve puslu bir üçgeni oluşturan açılar misali en derin merkezimden bana ses veriyorlar!..

Siz de bunu duyun istedim; hepsi bu!

Özel not: "**Dostoyevskiy**" imlası okurlara ters geldi sanırım! İsterseniz, Rusça edebiyat çevirmeni **Kanşaubiy Mizi-ev**'in bu konuda ne dediğine kulak verelim: *"Rusça özel isimlerin imlası, ikinci dilden çevirinin getirdiği bir kargaşadır. Bakın, Rusçadaki "Yevgeniy" isminin Türkçede kaç tane karşılığı var: Yevgeni, Yevgeny, Eugene, Yevgeniy. Zamanında, Rus isimlerinin okunduğu gibi yazılması kararı alınmış Türkiye'de... O takdirde Yevgeniy, Dostoyevskiy, Yuriy Gagarin, Çaykovskiy, Gorkiy diye yazılması lazım; çünkü biz öyle duyuyoruz. Örneğin, "Gorki" diye yazarsanız bu isim Rusçada "dağcıklar" anlamına gelir. Ama büyük yazar "Maksim Gorkiy"in takma ismi öyle mictir? Hayır, "gorkiy"in anlamı "acı"dır ve Gorkiy bu takma ismini çocukluğunda geçirdiği ağır yaşam koşullarından dolayı seçmişti..."*

Bilmek lazım

"Bilmek lazım"ın bu ayki konusu "**ebced**". "O da ne ola ki!" diyenlere hatakanlar basmadan anlatıyorum...

Sami dillerinde (*Arapça, İbranice gibi*), her "**harf**"in bir "**sayı değer**"i olarak karşılığı vardır. (*Rakam ve sayıyı karıştırmayın sakın: 1'den 9'a kadar olanlar rakam, bunların oluşturduğu birimler de sayıdır.*) Diyelim ki "**Osmanlı Türkçesi**"nde kullanılan harflerle, o gün hizmete giren bir cami *-ya da medrese-* ile ilgili bir beyit/mısra yazılıyor ve bu beyitteki/mısradaki harflerin sayısal değeri de o eserin açılış tarihini veriyor!? İşte bu derinlikli ve zarif edebi sanat'a "**ebced düşmek**" deniyor. Sanırsa ve kanımca, "**ebced**"i anladık.

"Tam olarak değil!" mi diyorsunuz... Peki o zaman, basit iki örnek daha verelim:

"**İşi '66'ya bağlamak**" diye bir söz duymuşsunuzdur. "**Allah**" kelimesindeki harfler (*eski harflerle ve sağdan sola elbette: "a", "l" [iki tane] ve "h"*)'in "**ebced**" değerinin toplamı (*a=1, l= 30 [iki tane] ve h= 5*) "**66**"dır!

Hadi bir örnek daha vereyim...

"**On iki iki delik/Abdülmecid oldu melik.**"

"**On iki**"= 12

"**İki delik**": 00 (*"0": Arap elifbasında "5"in karşılığıdır.*)

Birleştirirsek: "**1255**"

Şimdi de **1255**'e, "**Rumi**" ile "**Miladi**" takvimin arasındaki fark olan "**584**"ü ilave edelim;-yani, **1255+584= 1839**

Sultan Abdülmecid'in **1839** tarihinde tahta çıktığını da bilin artık; el insaf!

MESLEĞİNE GÖRE SEMT SEÇ

- Dülger ve kalfalara : **Mimarsinan**
- İşsizlere : **Hasır İskelesi**

Muazzez İlmiye ÇIĞ
Sumerolog

Atatürk ile arkeoloji ve çiviyazılı bilimlerin başlaması

Mustafa Kemal'in o inanılmaz ileri görüşlülüğü, atılımcılığı, yapacağı işleri etrafındakilere ve halka açıklayıp kabul ettirme kabiliyeti ile bu on yıl içinde Batı'nın 400 yıl önce başlattığı Rönesans'ı, Sanayi Devrimi'ni, Fransız Devrimi'ni yaptık.

Cumhuriyetin kurulduğu 29 Ekim 1923 yılı ile 1933 yılı arasındaki 10 yıl içinde Anadolu'nun yüzü inanılması güç bir şekilde değişmişti. O zamana kadar hantalarda bir Türkiye devleti adı yoktu, yalnız Osmanlı devleti biliniyordu. Koca bir devlet ayağını Batı'nın uyanışına uyduramamış, bu uygarlığın altında ezilip gitmişti. Elde kalan Anadolu toprakları Sevr Antlaşması gereğince İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar arasında paylaşılmış, Türklere bırakılan yerler ise her an ele geçirilmek üzere bekliyordu.

1923 ile birlikte kadınlar çarşaftan, peçeden kurtulmuş, eğitim yapma ve çalışma hakkı kazanmıştı.

1923 yılında ülkede din kuralları sürüyordu. Resim, heykel, müzik, dans, tiyatro gibi sanatlar günahtı. Kadınlara eğitim, çalışmak, erkeklerle bir arada bulunmak yasaktı. Bunlar birdenbire tarihe karışıverdi.

Yüce Mustafa Kemal'in büyük önderliği, insanları idare etmekteki yüksek yeteneği, dahası Anadolu halkı, etnik ayrılık, diye bir şey düşünmeden kadını-erkeği, çoluk çocuğu ile var gücünü ortaya dökerek düşmanları ülkeden attı; Cumhuriyet kurularak rahat bir nefes alındı. Ama iş bununla bitmiyordu. Osmanlı'yı yok eden Batı'nın aydınlığına ulaşmamız, hatta onu geçmemiz gerekti. Fakat o kadar geri kalmıştık ki...

Yine Mustafa Kemal'in o inanılmaz ileri görüşlülüğü, atılımcılığı, yapacağı işleri etrafındakilere ve halka açıklayıp kabul ettirme kabiliyeti ile bu on yıl içinde Batı'nın 400 yıl önce başlattığı Rönesans'ı, Sanayi Devrimi'ni, Fransız Devrimi'ni yaptık. Bunlara ek olarak yazımız, kıyafetlerimiz, ölçülerimiz, saatlerimiz, takvimimiz değişti. En önemlisi, kadınlar çarşaflardan kurtularak erkeklerle eşit haklara sahip olarak onlar gibi okuyup çalışabileceklerdi. Ne büyük bir atılımdı!

1923 yılında ülkede din kuralları sürüyordu. Resim, heykel, müzik, dans, tiyatro gibi sanatlar günahtı. Kadınlara eğitim, çalışmak, erkeklerle bir arada bulunmak yasaktı. Bunlar birdenbire tarihe karışıverdi. Kadınlar çarşaftan, peçeden kurtulmuş, eğitim yapma ve çalışma hakkı kazanmıştı. Sanki herkes buna hazır bekliyordu, birdenbire kızlar okullara koşmaya, çay bahçeleri, sinemalar, tiyatrolar kadınlı erkekli grupları ağırlamaya, balolar, çay toplantıları yapılmaya başlanıverdi.

Ama bunların halkımız arasında iyice yerleşmesi için eğitim gerekti. İlk olarak yalnız ileriye dönük bir eğitim yapma amacı ile din eğitimi veren medreseler kaldırıldı, yerine Tanzimat Devri'nin son zamanlarında açılmaya başlayan ilkokul ve liseler çoğaltılmaya girişildi. Atatürk nereye gitse halkımız okul istiyordu. O günkü koşullar içinde hiç de kolay değildi bu.

> Anadolu toprağı yüzyıllardan beri Türk yurdu idi; ama onun tarihini bilmiyorduk. Çünkü bu konularda kitaplar yazılmamıştı. Türkler ne zaman göç etmişlerdi, kültürleri, tarihleri nasıldı, dilleri ne kadar eskiye gidiyordu?

Yazı ile dilimiz de Türkçeleşmeliydi.

Eğitim gibi yazımızın değişmesi de çok önemliydi. Halkımızın yeni yazıya geçmesi hiç de zor olmamıştı. Henüz kanun çıkmadan gazetelerin verdiği harflerle halk yazmaya başlamıştı. Atatürk'ün, insanlarımıza bu yazıyı tanıtmak amacıyla çıktığı yurt gezisinde pek çok kimsenin o gelmeden yazıyı öğrenmiş olduğu, yaptığı sınavlardan anlaşılıyordu. Gittiği her yerde kara tahta getirterek boyacısından, hamalından kasabına kadar herkese yazıyı yazdırıyor ve yazının nasıl yazılacağını gösteriyordu. 10 gün içinde yazıyı öğrenenleri görünce Atatürk son derece mutlu oluyor, "İnsanlarımız bir ay içinde öğrenebilecek bu yazıyı..." diyordu. Gerçekten kanun çıkar çıkmaz kadın-erkek yazıyı öğrenmek için kurslara koştular. Yazı ile dilimiz de Türkçeleşmeliydi. Çünkü yazı dilimiz Farsça, Arapça Türkçe karışımı Osmanlıca denen ve halkın anlamadığı bir dildi. Yazımız gibi dilimizin de herkesin anlayacağı gibi olması için büyük bir atılım yapıldı. Bugün yazılanların herkes tarafından anlaşılabilmesini bu devrime borçluyuz.

Yüksekokullar da gerekliydi çağdaşlaşabilmemiz için.. Yüksekokul olarak bir İstanbul üniversitesi vardı, o da çağdaş bir eğitim vermiyordu. Hem o çağdaşlaşmalı, hem de yeni yüksek okullar açılmalıydı. Fakat bu okullarda eğitim verecek uzmanlar yoktu. Bunları yetiştirmek üzere, daha Cumhuriyet kurulmadan, henüz savaş içinde iken, liselerden başarılı gençler Batı üniversitelerinde çeşitli dallarda eğitim görmek için gönderilmeye başlandı. Bunlar arasında müzik ve resim eğitiminin de bulunması o gün için ne büyük bir ileri görüşlülük idi. Onların yetişip gelmesi uzun zaman alacaktı. 1933 yılında önümüze bir fırsat çıktı. Bu tarihte Alman Devleti'nin başına geçen Hitler rejimi, Üniversitelerde kendisi Yahudi olan veya ailelerinde Yahudi bulunan öğretim görevlilerini işlerinden atmaya başladı. İşsiz kalan bu kimseler hemen İsviçre'de bir yardımlaşma derneği kuruyorlar ve bu dernek aracılığı ile içinde Amerika da olan bütün gidebile-

Cumhuriyet'le kulluktan çıkıp Türk milleti olduk.

çekleri devletlere başvuruyorlar. Hitler korkusu ile hiçbiri onları istemiyor. 1932 yılında ülkemizde açılması düşünülen yüksek okullar için bir program yapmak üzere İsviçre'den Prof. Malche çağrılmıştı. Onun yoluyla bu kimseler, daha adını bile duymadıkları ülkemize başvuruyorlar. Bunu öğrenen Atatürk, "Derhal gelsinler" diyor. 1933 yılında, 10 yıllık bir devlet olarak onlarla yapılan antlaşma çok heyecan vericidir. Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip ile yapılan bu antlaşmada: "Bundan sonra bu şahıslar ister hapiste, ister sokakta olsunlar; artık Türk devletinin memurudurlar. Alman hükümeti onlara engel olmayacaktır. Engel olunduğu takdirde çözümü bulunacaktır." denmektedir ki, bu, 10 yıllık bir devlet için çok önemli bir ifade sayılmaktadır. Bu antlaşma üzerine bu kimseler gelmeye başlıyor. Gerçekten bir yıla varmadan Alman hükümeti durumu anlayarak engellemeye çalışsa da Türk hükümetinin gücü daha üstün çıkıyor. Bu gelen eğitimcilere iyi bir geçim olanağı yanında istedikleri kitaplıklar alındı, laboratuvarlar kuruldu. Derslerini çevirecek çevirmenler verildi. Yalnız onlar da 2 yıl içinde Türkçe ders verecek kadar dilimizi öğreneceklerdi. Bu eğitim kadrosuyla Hukuk, Siyasal Bilgiler, Ziraat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri kuruluyor, Konservatuar, Bale, Opera, Tiyatro okulları açılıyor. İstanbul Üniversitesi çağdaşlaştırılıyordu.

Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin elinde yalnız Anadolu toprakları kalmıştı. Bu topraklarda oturanlar Türkçe konuşan Türklerdi. Osmanlı idaresinde halk "kul" olduğu için "Türk" adı kullanılmamış, hemen hemen unutulmuştu. Cumhuriyet'le kulluktan çıkıp Türk milleti olduk. Anadolu toprağı yüzyıllardan beri Türk yurdu idi; ama onun tarihini, kendi tarihimizi, kültürümüzü bilmiyorduk. Çünkü bu konularda kitaplar yazılmamıştı. Türklerin asıl anavatanının Orta Asya olduğu, oradan göç ettikleri biliniyordu. Ne zaman göç etmişlerdi, kültürleri, tarihleri nasıldı, dilleri ne kadar eskiye gidiyordu?

> Atatürk, araştırmalarda müzelerin eski eserleri korumada ve halka tanıtmada birer barınak, bilim için değerli kaynaklar olduğunu bilmiş ve çeşitli müzelerin açılmasında önder olmuştu.

Mustafa Kemal Atatürk, eğitim reformu içinde Türk tarihi ve kültürü araştırmalarına özel bir önem vermişti. Onun çocukluğundan beri, savaş yılları içinde de durmadan okuduğunu, özellikle Türk tarihi ve dilleriyle ilgilendiğini kitaplığındaki kitaplardan, onlara koyduğu notlardan öğreniyoruz. Ayrıca daha Cumhuriyet ilan edilmeden 19 Eylül 1923'te İstanbul Üniversitesi tarafından Atatürk'e "Tarih Profesörü" unvanı verilmişti.

Atatürk, Türk tarihine ait yabancıların yazdığı kitaplarda Türkleri aşağılayan, küçülten yazılar okumuştu. Onlar Türkleri barbar, kültürden-sanattan haberi olmayan insan toplulukları olarak tanımlıyorlardı.

Hem bunları çürütmek hem de yeni yetişen gençliğe atalarının Türk ruhunu aşılamak, onlara eski kültürlerini, tarihlerini, sanatlarını öğretmek için bu konuda büyük bir araştırma, çalışma yapılmalıydı. Bu araştırmayı yapmak için kaynaklar, o kaynaklardan yararlanabilecek uzmanlar gerekti. Daha 1920'de -ilk Millet Meclisi açılışında- 20 kişilik milli eğitim kadrosuna 2 kişiden oluşan, eski eserleri toplayıp korumaya alacak bir müdürlük koydurmuştu Atatürk. Bu müdürlük, tarihsel araştırmalara yarayacak bütün belgeleri kütüphanelerde, arşivlerde, müzelerde toplayacak, yeni müzeler açacak, bulunan eserleri müzelerde gösterime sunacaktı. Henüz düşman ayağı altında ve onun ülkeden nasıl atılacağı bilinmeyen bir durumda bunun düşünülmesi gerçekten çok önemli bir adımdı.

Atatürk, araştırmalarda müzelerin eski eserleri korumada ve halka tanıtmada birer barınak, bilim için değerli kaynaklar olduğunu bilmiş ve çeşitli müzelerin açılmasında önder olmuştu. O zaman müze olarak Asar-ı Atika Müzesi adı altında İstanbul Arkeoloji Müzeleri vardı. Bu müzeye, kurucusu Osman Hamdi Bey'in 1883 yılında yaptırdığı nizamnameden sonra, Osmanlı topraklarında yapılan kazılardan çıkan eserlerin yarısı gelmeye başlamıştı, diğer yarısı kazı yapan kurumlara veriliyordu. O zaman bunu bile koparmak önemliydi. Çünkü daha önce bulunan eserler, kazıları yabancılar yaptığı için, hep dışarıya götürülüyordu. İlk olarak Osman Hamdi Bey'in Sayda'da yaptığı kazılardan bulduğu lahitlerle dolmaya başlayan bu müze, kısa zamanda büyüyüvermişti. Bunun dışında, İzmir'de küçük bir müze ile bazı yerlerde bulunan eserlerin konduğu depolar vardı. Cumhuriyet'in kuruluşundan 6 ay sonra Atatürk, Topkapı Sarayı'nı müze yaptırdı ve İstanbul'a her gittiğinde oraya uğramdan dönmedi. Bu olay ve buradaki padişah portrelerini hemen bir salona astırması, henüz yıkılan bir saltanatın başlarını bu şekilde değerlendirmesi, onun ne kadar büyük ve tarihe saygılı olduğunu gösterir. Ayasofya Camii'ni tamir ve restore ettirip etrafındaki pis görünen dükkânları yıktırıp temizlettirdikten sonra müze haline getirtiyor. Zamanın Papa'sı, Atatürk'e Ayasofya Camii'nin yeniden kilise olması isteğini bildirince, Atatürk de ona, Bizans ve Türk sanatını kapsayan bu binanın ancak müze olabileceğini bildiriyor. Ayasofya'nın müze oluşu dünyada büyük yankı yapmıştı. Financial Times (Republic of Turkey, Supplement Nr.149, February, 1937) bu olayı şöyle değerlendiriyor: "Atatürk'ün yüksek karakterini, geniş

Ayasofya'nın müze oluşu dünyada büyük yankı yapmıştı.

hoşgörüsünü, hakikat aşkını ve ülkesinin sosyal ve bilimse bünyesinde meydana getirdiği çok yararlı gelişmenin derin izlerini, hiçbir örnek Ayasofya Camii'nin Bizans Eserleri Müzesi yapılması kadar kanıtlayamaz." Müzə açıldıktan üç gün sonra da Atatürk orayı ziyaret etmiştir.

Din kurumları olan tekkeler, zaviyeler ve türbeler kapatılıp içlerindeki değerli eşyalar müzelere götürülürken, büyük düşünür ve din adamı Mevlana'nın Konya'daki dergâhı ve türbesini müze olarak açtırması da Atatürk'ün yüksek karakterine başka bir örnektir. İlerde birer tarih belgesi olacak günlük kullanılan eşyaların toplandığı Ankara Etnografya Müzesi, resim ve heykel sanatçılarının orada burada saklanmış eserlerini bir araya getiren İstanbul'da Resim Heykel Müzesi, bugün Anadolu Uygarlıkları Müzesi adı altında olan Hitit Müzesi hep Atatürk'ün öngörüsü ile açılan müzelerdir. O, ülkenin çeşitli yerlerinde bulunan ve kazılardan çıkan eserlerin korunması için bölge müzelerinin açılmasını, tarihsel eserlerle halkımızın, aydınların, gazetecilerin ilgilenmesini, gerekliğinde desteklenmesini istiyordu. Bu arada camilerde tekkelerde dağınık bir halde olan kitaplar da bir araya getiriliyor ve böylece elde olan araştırma belgeleri değerlendiriliyor, koruma altına alınıyordu.

Atatürk, Anadolu toprağının ne kadar eski kültürleri barındırdığını bilmiş ve bunların meydana çıkarılması için kendi arkeologlarımıza gerek olduğunu anlayarak 1931 yılında gittiği Konya'dan, zamanın Başvekili İsmet İnönü'ye arkeolog yetişmeleri için Avrupa'ya öğrenci gön-

> Atatürk'ün arkeolojiye verdiği önem içerisinde, tarih araştırmalarında arkeoloji ve antropoloji başta gelir. Tarih bu bilimlerin çıkardığı belgelere dayandıkça sağlam ve temelli olur.

Ahlatlıbel Kazısı'nı Atatürk hemen gidip izliyor.

dermesini, telgrafla bildirmişti. Atatürk'ün arkeolojiye verdiği önem içerisinde, tarih araştırmalarında arkeoloji ve antropoloji başta gelir. Tarih bu bilimlerin çıkardığı belgelere dayandıkça sağlam ve temelli olur. Çağdaş uygarlığı anlayabilmek, kavrayabilmek, dünyadaki eski uygarlıkları, insanlığın ilk uygarlıklarını tanıyabilmekle mümkün olur, diyen sözlerinden anlıyoruz. 1935-36 yıllarında Atatürk'ün önerileri, Tarih Kurumu'nun desteği ve arkeolog Remzi Arık ile Hamit Zübeyir Koşay tarafından küçük fakat tarih bakımından çok önemli buluntular veren Boğazköy yakınındaki Alaca Höyük ve Ankara yakınındaki Ahlatlıbel Kazıları yapıldı. Ahlatlıbel Kazısı'nı Atatürk hemen gidip izliyor. O gün bir şey bulunmuyor. Atatürk ertesi gün giderek "burayı açın" diyor ve işaret ettiği yerden önemli buluntular çıkıyor. Onda çok derin ve geniş bir öngörüş vardı.

Türk tarihi ve kültürünü araştırmak için ülkemizde bulunan kaynaklar hazırlanmıştı. Ama bunlar yeterli miydi? Türklerin anayurdu Orta Asya deniyordu. Oralardan bilgi verecek kaynaklar da gerekliydi. Bunlar da Türklerin tarih boyunca ilişki kurduğu milletler de bulunmalıydı. Çin, Hind, İran, Arap, Rus Macar, Latin Yunan milletleri ile Türkler devamlı olarak ilişkide bulunmuşlardı.

Bunlardan başka Çorum yakınındaki Boğazköy'de, bundan 3500 yıl önce 500 yıl süren bir Hitit İmparatorluğu'nun başkentliğini yapmış olan Hattuşa'da 1906-1912 yıllarındaki kazılarda Hititlerin tarihini, kültürünü açıklayan binlerce çiviyazılı belge bulunmuş, yazıları çözülmüştü ve yeniden Almanlar tarafından kazılar da başlamıştı; ama ülkemizde bu belgeleri okuyan yoktu. Acaba bunlarda Türkler hakkında bir bilgi var mıydı? Atatürk Hititlerle çok ilgilenmiş 1931 de Fransa'da ilk çıkmaya başlayan Revue Hitit áAsianique dergisini desteklemiştir. Atatürk'ün okuduğu Fransızca bir kitapta Sumerlilerin Orta Asya'dan geldiği, dillerinin Türk diline benzediği yazılıydı. Atatürk bu cümlenin yanına kocaman bir "önemli" yazmıştı. Gerçekten bu kadar eski bir millet Türk olabilir miydi? Onlara ait binlerce belgenin İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde olduğunu da öğrenmişti Atatürk. Ama o belgeleri de okuyacak bilim insanımız yoktu ülkemizde.

İşte bütün bu milletlenn yazısını okuyacak, dilini bilecek uzmanlarımız, bu uzmanlarımızı yetiştirecek bir fakülte gerekti. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi tam bunu karşılayacak şekilde Almanya'dan gelen profesörlerle kadrolandırıldı. Yukarıda Türklerle ilişkisi olan milletlerin dillerine ait bölümler ile Hititoloji, Sumeroloji, arkeoloji, antropoloji, genel tarih ve coğrafya bölümleri açıldı. Bu konularda Batı kaynaklarından yaralanmayı sağlamak için de Almanca, İngilizce, Fransızca dillerinin eğitimi de yapılacaktı burada.

Bu fakültede yetişecek uzmanların çalışması için projeler üretecek ve bu projeler için parasal destek sağlayacak kurumların gerekliliğini de düşünen Atatürk, daha önce dil ve tarih kurumlarını açtırmıştı. Onların, gelecek hükümetlerin ideolojisine göre hareket etmelerini önlemek için de sermayelerini kendi cebinden vermişti. (Ne yazık ki, bu güzel düşünceyi, 1980'deki Kurucu Meclisi hiçe sayarak onları devlete bağladı.) Böylece O, Türk tarihi, dili ve kültürünün araştırmasını sağlayacak bir paket program yapmıştı. Bu Türklükle, tarihsel bir araştırma ile ilgili çok geniş ve derin bir düşüncenin ürünü idi.

Gençlerimiz bu açılan eğitim kapılarının değerini bilerek buralara girmek için koştular ve hocalarına, "Böyle çalışkan öğrenci görmedik!" dedirtecek kadar ellerinden gelen çalışmayı yaptılar. 1940 yılından itibaren Dil ve Tarih-Coğralya Fakültesi ilk ürünlerini vermeye başladı.

4 yıllık eğitimi bitirenlerden bir kısmı fakültede kalarak eğitimlerini sürdürdü ve profesörlüğe yükselerek bir taraftan bilimsel çalışmalarıyla seslerini dünyaya duyururken, diğer taraftan kendi alanlarında yeni nesiller yetiştirdiler. Bir kısmı müzelere atandı, bir kısmı öğretmen oldu.

Burada yetişen arkeologlarımızın yaptıkları kazılarda, binlerce yıl önceye varan yerleşim alanları, Hititlere, Asurlara ait yazılı belgeler bulundu. Dilcilerimiz bunlar üzerinde çalışarak, Avrupa'da karanlık bir çağ yaşanırken Anadolu'nun krallıklar, prensliklerle dolu olduğunu, bunlar arasındaki siyasal, sosyal, ekonomik bağları, ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar.

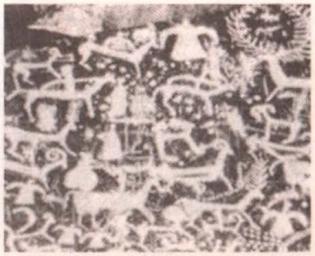
Müzeler için tarihçi, arkeolog ve dilci olarak ilk uzmanları da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi verdi. Onlar da yeni müzeler açarak, bulunan eserleri değerlendirerek, yayınlar yaparak, yerlerine yeni elemanlar yetiştirerek açılan yolda yürümektedirler. Arkeologlarımız açılan üniversitelerde arkeoloji kürsüleri açarak bu bilimin bütün ülkede yayılmasını sağladılar.

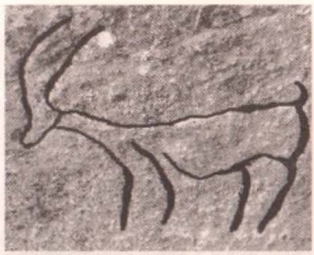
Orta Asya Türk topraklarının yolları açılınca, arkeologlarımız oralara gidip kazı yapmaya, binlerce kilometrelik yollardan geçerek ve binlerce metrelik dağlara tırmanarak Türklerin kayalar üzerine çizdikleri resimlerin ve yazıların fotoğraflarını almayı başardılar. Aynı kaya resimlerinin Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya kadar olan yerlerde bulunması ile Türklerin Anadolu'ya binlerce yıl önce geldiğini kanıtladılar. Ayrıca, Batı'nın Runik yazı olarak tanımladığı ve aslının hangi millete ait olduğunu saptayamadığı Orhun Kitabeleri'ndeki yazının Türkler tarafından icat edildiğini kanıtlayan ve binlerce yıl önceye tarihlenen kayalar üzerindeki örneklerini getirdiler bize. Bu çalışmalarda Çince, Rusça bilmenin nedenli yararı olduğu anlaşıldı ve Atatürk'ün ne kadar ileri görüşlü olduğu bir daha ortaya çıktı. Fakülte kurulduğunda arkeolojiden, Hititlerden, Sumerlilerden hiç bilgimiz yok iken bugün bu milletler hakkında halkımız bile oldukça bilgilendi. Son zamanlarda Türkiye'de ve Türk devletlerinde Sumer Türk kültürü ve dili üzerinde bir hayli çalışmalar yapıldı ve yapılıyor.

Orta Asya Türk topraklarının yolları açılınca arkeologlarımız, kazı yapmaya binlerce kilometrelik yollardan geçerek ve binlerce metrelik dağlara tırmanarak Türklerin kayalar üzerine çizdikleri resimlerin ve yazılarının fotoğrafları almayı başardılar.

Son olarak yayımlanan Sumerlilerde Tufan, Tufan'da Türkler adlı kitap ile ilk kez Tevrat yoluyta dünyaya yayılan Tufan olayının, DÖ 12-10 bin yıllarında Orta Asya'da buzul çağının sonlarına doğru olan büyük taşkınlıklardan kaynaklandığı, Sumerlilerin arkeolojik buluntular, efsaneler, destanlar, yer adları, gelenekler ve dil bakımından Türklerle olan bağlantısı gösterilerek, Atatürk'ün Fransızca kitapta Sumerliler hakkında okuduğu varsayımın gerçek olduğu ortaya konuyor.

Bu kısa yazıdan anlaşılacağı gibi, bugüne kadar yapılan çalışmalar Atatürk'ün bu fakülteyi kurmaktaki amacı yolunda başarı ile sürmektedir.

Arkeologlarımız aynı kaya resimlerinin Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya kadar olan yerlerde bulunması ile Türklerin Anadolu'ya binlerce yıl önce geldiğini kanıtladılar.

Kaynaklar

1) KARAGÖZOĞLU, Doç. Galip, Atatürk'ün Eğitim Savaşı, Atatürk ARAŞTIRMA Merkezi Dergisi, Ankara 1985, s.193-213.

2) TURAN, Şerafettin, Atatürk'ün Düşünce yapısını Etkileyen olaylar, Düşünceler, Kitaplar, Ankara 1982, s. 44-47.

3) DİNÇER, Nahit, Atatürk'ün Milli Eğitimle ilgili Görüşleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 1981 yılı Sosyoloji Konferansları, Atatürk Özel Sayısı s.10

4) GÜNALTAY, Prof. Şemsettin, Atatürk'ün tarihçiliği, profesörlüğü hakkında bir hatıra, Sumerbank aylık Endüstri ve Kültür Dergisi cilt 3, sayı 29, Ankara 1963 s 144-145.

5) ÇIĞ, Muazzez İlmiye, Atatürk and Beginning of Cuneiform Studies in Turkey, Journal of Cuneiform Studies 40/2, 1988 p.211-213.

6) Bu makale Türkçe İngilizce olarak 5 yerde yayınlandı. Bunlardan biri de Bilim Ütopya Dergisi.

7) ÇIĞ, Muazzez İlmiye, Atatürk ve Türkiye'de Arkeoloji, Bilim Ütopya Dergisi Kasım 1995.

8) ÇIĞ, Muazzez İlmiye, Mustafa Kemal Atatürk und die Archäologie in der Türkei, İstanbuler Mitteilungen Band 43, 1993 S. 513, Sonderdruck für Prof.Peter Neve.

9) ÇIĞ, Kemal, Topkapı Sarayı Müzesi, Türkiyemiz 50. yıl Özel sayısı, Aylık Sanat Dergisi, İstanbul 1972, s.21-29.

10) Atatürk Financially Contributed to the Publication of Revue Hittite et Asianique which debuted in 1931. He also ordered the establishment of the Hittite museum. His conditions indicate the impotance he placed on Hittite Culture.

11) SOMUNCUOĞLU, Servet, Sibiryadn Anadoluya Taştaku Türkler, AZ Yapı Kültür Hizmetleri, İstanbul, 2008

Seçkin EROĞLU
Mikrobiyolog
eroglueckin@gmail.com

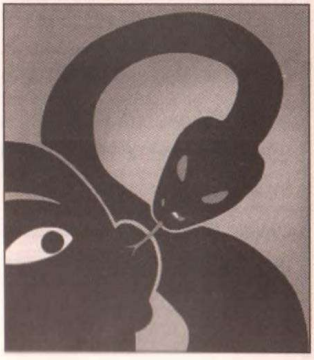
Korkunun krallığı

İstatiksel veriler insanlarda korku ve fobilerin bazılarının diğerlerine oranla çok yaygın olduğunu göstermiştir. İlginç olan geliştirilen fobilerin yaygınlığının tehlikenin boyutuyla oranlı bir dağılım göstermemesidir.

geceleri bir ıslık
penceremin altında birileri
beni çağırıyorlar
(yoksa yanılıyor muyum)
koşup bakıyorum kimseler yok
...
A. İlhan

Evrimsel psikolojinin kapısı aralanırken...

Bir sohbet esnasında psikoloji okumakta olan arkadaşıma 'zamanı gelince genetikçiler olarak sizin işinizi elinizden alacağız' demiştim. Savım insan psikolojisinin dayandığı maddi zeminin ancak ve yalnız genetik bilimi aracılığıyla çözümlenebileceğiydi. Genler, genlerin davranışlara etkisi ve bunların evrimsel geçmişleri aydınlatıldıkça insan psikolojisi daha nesnel, dolayısıyla daha bilimsel yaklaşımlarla açığa kavuşturulacaktı. 'Özgür irade' nin, 'bilinç'in bile bir şekilde geçmişte yararlı olduğu çerçevede evrimleştiği düşünülecek olursa evrimsel sürecin aydınlatılması insanın verdiği kararlara başka bir gözle bakmamızı sağlayacaktı. İnsan psikolojisi evrimsel biyologlardan sorulacaktı. Zeki arkadaşım bu sataşmayı 'olsun, o zaman kimyacılar da zamanı gelince sizin işinizi elinizden alırlar' diyerek cevapladı ve beni derin bir sessizliğe gömdü. Gerçekten benim söylemimdeki maddenin mutlak egemenliğini (genlerin ve üretikleri proteinlerin, diğer başka madde ve enerji formlarıyla beraber insan psikolojisini oluşturduğu) kabul edersek canlılık maddenin evrimleşmiş halinden başka bir şey değildir ve asıl kimyacıların ilgi alanıdır. Ama biz, kimyacılar işimizi elimizden alana kadar daha çok vaktimiz olduğunu hesaba katarak, evrim kuramı ile psikolojinin kesişim alanı olarak doğmuş evrimsel psikolojiye giriş yaparak fobi ve korkularımıza bu çerçeveden bakacağız.

> ....maddenin mutlak egemenliğini kabul edersek canlılık maddenin evrimleşmiş halinden başka bir şey değildir ve asıl kimyacıların ilgi alanıdır.

Evrim bizi bazı fobileri edinmeye yatkın hale getirdi (Preparedness Theory)

Öncelikle korkuyla fobiyi ayıralım. Fobi kimi korkuların kontrolden çıkıp kişinin normal hayatının akışını engelleyecek boyutlara ulaşmasıdır. İstatiksel ve-

riler insanlarda korku ve fobilerin bazılarının diğerlerine oranla çok yaygın olduğunu göstermiştir. İlginç olan geliştirilen fobilerin yaygınlığının tehlikenin boyutuyla oranlı bir dağılım göstermemesidir. Mesela başta yılana olmak üzere hayvanlara duyulan korkular, gök gürültüsü, kapalı alan korkusu gibi korkular çok yaygınken mesela bunlardan çok daha tehlikeli olan tüfeklere, motosikletlere, açık elektrik kablolarına karşı fobi geliştirme vakaları pek görülmez. Bunun üzerine yapılan araştırmalarda insanın bazı korkuları ve fobileri geliştirmeye evrimsel yatkınlığı olduğu çok sayıda deneyle kanıtlanmıştır. Burada anlatacağımız fobiler size uzak gelebilir. Her ne kadar korkuya ve fobi geliştirmeye evrimsel bir yatkınlık söz konusu olsa da mesela yılanı tehlikeli olacak pozisyonda hiç deneyimlememiş bir insana yılan fobisi elbette uzak gelir. Ama ileride anlatacağımız gibi daha önce hiç yılan görmemiş böyle bir kişi dahi içinde yılanın olduğu bir tehlikeye maruz kalınca hayatı boyunca sürdüreceği bir fobi geliştirebilir.

Yapılan deneyler ve bunlardan elde edilen kanıtlara geçmeden önce tezimizi ortaya koyalım. Ohman ve Mineka'nın 2001 de öne sürdükleri kurama göre, insanlar evrimsel süreçte kendilerine tehlike oluşturan uyaranlara karşı daha hızlı teşhis ve daha etkili müdahaleyi olanaklı kılacak bir sistem geliştirmiştir. Geliştirilen bu sistem, geçmişte büyük tehlike oluşturan bu uyaranları veya bunların stereotiplerini(benzerlerini de diyebiliriz) korku, acı, tehdit gibi olumsuz duygularla çok çabul eşler. Korku mekanizmasını bilinç altından etkileyen bu sistem zamanla evrimsel süreçte yan görevler almış da olabilir(gerçekten aynı mekanizmanın insanda yüz ifadelerine gösterilen tepkinin belirlenmesinde de rol oynadığı bulundu fakat buna girmeyeceğiz.). Beynin korku sırasında görev alan bölgeleri incelendiğinde bahsedilen sistemin insan beynini diğer hayvanlardan ayıran bilinçli hareketlerimizin düzenlendiği neocortekste(beyin kabuğu) değil, pek çok bilinçsiz davranıştan da sorumlu olan limbik sistem içindeki amygdala bölgesinde olduğu sonucuna varıldı. Bunun üzerine benzer yapıları taşıyan yakın akrabalarımız olan primatlarda yapılan korku ve fobi geliştirme ile ilgili deneylerde insandakine çok benzer sonuçlar elde edildi. Bütün bunların anlamı şuydu, amygdala neokorteks gibi sonradan çok gelişkin bir yapıya evrilmediği için bu bölgedeki pek çok kontrol atalarımızdan bize miras kaldı.

Deneylerden potpori

İnsanlarda korku ve fobi geliştirmeye olan eğilim incelenirken Ohman'ın liderliğini yaptığı grup model fobi olarak yılan fobisini seçti. Öncelikle bundan önce yapılan deneylerin sıkıca taranmasının ardından 11 farklı cins primatın(maymunsu) yılandan korktuğu gözlendi. Laboratuvarda yetiştirilmiş ve daha önce hiç yılan görmemiş türlerde ise böyle bir korku yoktu.Böylelikle hem primatlarda yılan korkusunun doğuştan gelmediği, sonradan öğrenildiği, hem de bu korkunun yaygınlığı gösterilmiş oldu. Cook ve Mineka'nın 90'lı yılların başlarında gerçekleştirdikleri deneylerde de ilginç sonuçlar elde edildi. Laboratuvar ortamında yetiştirilen ve yılandan korkmayan maymunlara doğada yılanla karşılaşmış ve korku tepkileri veren maymunların görüntüleri izlettirildiğinde, daha önce yılandan korkmayan maymunlar da artık korkmayı öğrenmiş. Devam eden başka deneylerden birinde 4 farklı gerçekçi oyuncak kullanılmıştır. Oyuncak yılan, tavşan, çiçek ve timsah ile yine bunları daha önce hiç görmemiş, laboratuvarda

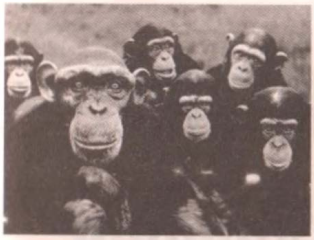
> Öhman ve Soares'in 1998'de gerçekleştirdiği bir deneyde görsel maskeleme tekniği ile insanlarda yılanlara ve örümceklere karşı fobi uyandırılabilmiş, fakat çiçek ve mantarlara karşı uyandırılamamıştır.

Psikoloji profesörü Arne Öhman

yetiştirilmiş maymunlarda benzer korkular uyandırılabilir miydi? Maymunlara bu oyuncaklar gösterilirken elektrik şoku da verildi. Amaç acıyla bu nesnelere karşı fobi oluşturmayı tetiklemekti. Sonuç şu şekilde oldu, maymunlar daha önceden görmedikleri yılan ve timsahın oyuncaklarından çok çabuk etkilendiler ve bu hayvanlara karşı korku geliştirdiler. Çiçeğe ve tavşana ise böyle bir korku geliştirmediler. Aynı gereçler 'ödül' ile birlikte sunulduğunda ise herhangi bir ayrım yapmadılar. Buradan şu sonuç çıkıyor, deneydeki maymunlar acı duygusu ile önceden tanımamalarına rağmen yılan ve timsahı çok daha kolay ilişkilendiriyorlar.

Benzer deneylerde insanlarda da benzer sonuçlar elde edilmesi şaşırtıcı olmasa gerek. Öhman ve Soares'in 1994'te yaptıkları deneyler hem yapılış yöntemi hem de çıkan sonuçlar açısından ilginçti. Deneye geçmeden bu deneyde kullanılan iki önemli teknikten bahsedelim. Deneklerin tepkileri SCR (skin conductance responses) yöntemiyle ölçüldü. Bu yöntem insanın sempatik sinir sisteminin aktivitesine göre değişen elektrik iletkenliğini ölçer ve korku, endişe gibi yoğun duyguların neden olduğu değişimleri ölçmekte sıkça kullanılır. Deneyde kullanılan diğer önemli teknik ise görsel maskeleme tekniği. Bu teknikte

Ailecek, yılan fobimiz için geldik doktor bey!

deneklere çok kısa süreliğine(bir kaç milisaniye gibi) resimler gösterilir ve hemen ardından başka resimler gösterilir. Denek bilinçli olarak kısa süreli gösterilen resmi farkedemese de bilinç dışı bu resmi algılamıştır ve tepki verir. Bu şekilde insanları manipule etmek de mümkündür. Mesela bir filmde çok kısa ve bilincin algılayacak zaman bulamayacağı şekilde su içen insanlar gösterilmiştir, film arası olduğunda ise bu görüntülerin yer almadığı aynı film arasında satılana göre çok daha fazla içecek satışı yapılmıştır. İşte Öhman ve Soares bu iki ilginç tekniği birleştirerek insanda korkuya eğilimi incelemişlerdir. Yaptıkları deneyde deneklere 30 milisaniye süreyle yılan, örümcek, çiçek ve mantar fotoğrafları gösterilmiştir. Denekler bu fotoğrafları farketmeseler de normalde yılandan korkan deneklerin yılan fotoğrafları gösterilirken, örümcekten korkan deneklerin örümcek fotoğrafları gösterilirken SCRlerinde artış gözlenmiştir. Bu deney düzeneğimizin düzgün çalıştığını göstermiştir. İleriki yıllarda bu yöntemlerle çok daha kompleks deneyler yapılabilmiştir. Bu kompleks deneylerden biraz bahsetmek konuda derinleşmemizi sağlayacaktır.

Bazı bilim adamları fobik tepkilerin şartlı refleks olarak sınıflandırılabileceğini düşünmektedir. Pavlov'un köpeklerinden hatırlayacaksınız, köpeklerine önce zili çalıp sonra yemek veren Pavlov bir süre sonra köpeklerin ortamda yemek olmasa bile zili çalınca ağızlarının sulandığını tespit etmiş. Benzer şekilde eğer siz bir uyaranı vücuttaki endişe, acı, korku gibi mekanizmaları tetikleyerek verebilirseniz kişinin o uyarana karşı fobi geliştirmesine neden olabilirsiniz. Otomatik Portakal adlı filmi izleyenler bilirler, Beethoven'ın müziği bile eğer işkence edilirken dinletilirse fobi duyulan bir nesneye dönüştürülebilir.

Yine Öhman ve Soares'in 1998'de gerçekleştirdiği bir deneyde görsel maskeleme tekniği ile insanlarda yılanlara ve örümceklere karşı fobi uyandırılabilmiş, fakat çiçek ve mantarlara karşı uyandırılamamıştır. Çok kısa süre maskeleme tekniğiyle gösterilen resimlerin eşliğinde gönüllü deneklere şok verilmiştir. Bir süre sonra ne olduğundan habersiz deneklerde yılan ve örümceklere karşı fobi gelişmiş ve bu denekler artık maskelenmemiş normal örümcek ve yılan fotoğraflarını gördüklerinde aynı bu canlılara fobisi olan denekler gibi SCR sonuçları vermişlerdir.

Daha fazla detayına inmeyeceğimiz deneylerin sonuçlarında özet olarak şunları görürüz:

-Özellikle yılan fobisi bilindiği kadarıyla bütün maymunsularda (insan da dahil olmak üzere) yaygındır ve kolayca tetiklenebilir

-Bu kolay öğrenebilen, geliştirmeye eğilimli olduğumuz fobilerin nesneleri diğerlerinden farklı olarak geçmişte bizim veya atalarımız için büyük tehlike doğurmuşlardır. İşte bazı fobilere olan yatkınlık bu tehlikelerle daha iyi başetmemizi sağlayan bir erken uyarı sisteminin evrimleşmesinin sonucudur

-Bu erken uyarı sistemi bilinçten çok önce evrildiği için neocortexte değil,çok daha önce evrilmiş ve başka hayvanlarda da aynı gelişkinlikte bulunabilen amygdala ve çevresindedir. Bu da diğer primatlarla insanın deneylere neden aynı şekilde cevap verdiğini açıklar.

Bütün bu sağlam temelli bilimsel gerçeklerden sonra biraz da işin fantezi ve spekülasyon kısmına girelim. Bir düşünce yaygın yılan fobisinin evriminde, yılanların primat evriminde düşünüldüğünden çok daha önemli bir seçilim gücü olmasından kaynaklandığını söylüyor. Gerçekten bu konuda bilimsel veriler her geçen gün artıyor. Yalnız bahsettiğimiz yılanlara karşı korkunun değil; primatlarda üç boyutlu görmede mükemmelleşmenin de özellikle yılanların daha hızlı ve etkili tespiti gerekliliğiyle evrimleştiği düşünülüyor. Bunun dışında daha eğlenceli bir görüş ise yılan fobisinin evrimsel kökenini dev sürüngenlerde ve dinazorlarda arıyor. Erken memeli evriminde dünyadaki baskın tür muhteşem varlıklarıyla dinazorlardı. O dönemlerde memelilerin dinazorlara karşı hayatta kalma şansını artıran her türlü sistem çok kuvvetli bir şekilde seçilecekti. Buna dinazorlara karşı duyulacak yoğun korku duygusunun evrimi de dahildir. Belki de diyorlar bilim adamları, böyle bir korkunun tetiklenmesini sağlayan dinazorların mirasçılarıdır yılan gibi sürüngenler. Bu görüşü savunanlar özellikle hemen bütün kültürlerde farklı şekillerde de olsa görülen ejder figürünün, insanın ortak bilinçaltından fırladığını düşünürler. Dinazorların bilinmesinden çok önce dahi bu tip yılandan, dinazordan bozma figürler mitolojilerde sık sık kullanılıyordu. Düşünüyorum da araştırılsa, hayvanlarda da belki insana karşı benzer sistemler olduğu bulunabilir. Çünkü nasıl geçmişin hükümdarları dinazorlarsa, şimdinin hükümdarı ise insanlar. Kimbilir belki insanlar dünya üzerinden bir şekilde silinirse ve bugün yaşayan canlıların evrim geçirmiş torunları dünyaya yayılır ve bir kültür oluşturabilirlerse belki de onların hikayelerinde de hiç tanımadıkları insana benzer yaratıklar olacak, belki de onların mitolojilerinde de biz insanlar yaşayacağız.

Referanslar:

1. Primatlardaki deneylerin anlatımı için Arne Öhman ve Susan Mineka'nın 'The Malicious Serpent: Snakes as a Prototypical Stimulus for an Evolved Module of Fear' adlı derlemesinden yararlanıldı.

2. Evrimsel psikoloji hakkında genel bilgi için John Cartwright 'Evolutionary explanations of Human Behaviour'

Prof. Dr. Kürşat YILDIZ

İstanbul Üniversitesi'nin yeni rektörü kim olacak?

Akademi, yeni bir hükümet dayatmasıyla karşı karşıya

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği'nin rektör seçiminden önce adayları bir araya getirdiği panel, 4 Aralık 2008 günü İstanbul Tıp Fakültesi 14 Mart Amfisi'nde yapıldı. Panele Prof. Dr. Ahat ANDİCAN, Prof. Dr. Veysel BATMAZ, Prof. Dr. Gülçin BERMEK, Prof. Dr. Melih BOYDAK, Prof. Dr. Kadir ERDİN, Prof. Dr. Faruk ERZENGİN, Prof. Dr. Seyfettin ULUDAĞ ve Prof. Dr. Gediz AKDENİZ katıldı.

Darülfünun'un kapatılmasının ardından, kuruluşunun 75. yılını kutlayan İstanbul Üniversitesi'nin yeni rektörü önümüzdeki günlerde belli olacak. Bilim ve Ütopya yayına hazırlanırken 16 Aralık günü yapılacak oylamada en çok merak edilen konu, hükümetin adayı Prof. Dr. Yunus Söylet'in ilk altı aday arasına girip giremeyeceği idi. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile ortak çalışmaları olan, Cumhurbaşkanlığı kontenjanından atandığı YÖK üyeliğinden İstanbul Üniversitesi'ne rektör atanmak için ayrılan Prof. Söylet'in diğer adaylar arasında dağılan oylar nedeniyle ilk altıya girdiği durumda, YÖK ve Cumhurbaşkanı tarafından "en yüksek ilgi gösterilen aday" konumundan yararlanacağı düşünülüyordu. Halen rektörlük görevini yürüten Prof. Dr. Mesut Parlak da, bu yıl üniversitenin açılışında yaptığı konuşmada, YÖK Üyeliği yapan bir öğretim üyesinin rektör adayı olmasını eleştirmişti.

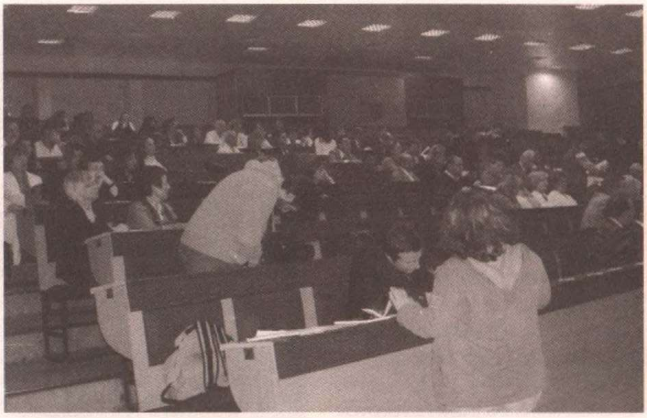
> Öğretim üyelerinin yarısına yakını kadınlardan oluşan, dünyanın örnek yüksek öğretim kurumlarından biri olan İstanbul Üniversitesi çağdaş olmayan anlayışlara geçit vermeyecektir.

Tüm Öğretim Elemanları Derneği (TÜMÖD), İstanbul Şubesi Eğitim - İş Sendikası ile birlikte bir basın toplantısı düzenleyerek İstanbul Üniversitesi'nde Cumhuriyet değerlerine sahip çıkacak bir rektör görmek istediklerini açıkladı. Açıklamada, "Öğretim üyelerinin yarısına yakını kadınlardan oluşan, dünyanın örnek yüksek öğretim kurumlarından biri olan İstanbul Üniversitesi çağdaş olmayan anlayışlara geçit vermeyecektir." görüşlerine yer verildi.

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği ise, önce rektör adayı 13 profesöre demokrasi ve laiklik konusunda görüş ve tutumlarını sordu. Türban ve laiklik konusunda en açık ve net cevapların Prof. Dr. Ahat Andican, Prof. Dr. Faruk Erzengin ve Prof. Dr. Melih Boydak'dan gelmesi, Prof. Dr. Yunus Söylet'in ise bu

sorulara siyasi olduğu için cevap vermeyeceğini söylemesi dikkat çekiciydi: Gelen bütün yanıtları öğretim üyelerine duyurdu ve sonra da tüm adayları -görüşlerini açıklamak üzere- bir panele çağırdı. Panelin geniş bir özetini geleceğe belge bırakmak amacıyla aşağıda sunuyoruz.

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği'nin rektör seçiminden önce adayları bir araya getirdiği panel, 4 Aralık 2008 günü İstanbul Tıp Fakültesi 14 Mart Amfisi'nde yapıldı. Panele Prof. Dr. Ahat ANDİCAN, Prof. Dr. Veysel BATMAZ, Prof. Dr. Gülçin BERMEK, Prof. Dr. Melih BOYDAK, Prof. Dr. Kadir ERDİN, Prof. Dr. Faruk ERZENGİN, Prof. Dr. Seyfettin ULUDAĞ ve Prof. Dr. Gediz AKDENİZ katıldı. Adaylara, ilk turda programlarını anlatmak üzere sekizer dakika verildi. İkinci turda adaylar kendilerine yöneltilen yazılı sorulara cevap verdiler. Panelde, Derneğin Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Serap KURUCA bir açış konuşması yaparak kürsüye oturumu yönetmek üzere Prof. Dr. Sadi YENEN'i davet etti.

Panelden bir görüntü

Prof. Dr. Serap Kuruca: Üniversitenin iradesine aykırı bir atamayı kabullenmeyiz

Değerli rektör adayları ve öğretim üyeleri,

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği'nin düzenlediği bu toplantıya hoş geldiniz. İstanbul Üniversitesi 16 Aralık 2008 Salı günü yapılacak rektörlük seçimi ile yeni rektörünü seçecek. Bu seçim, diğerlerinden farklı olarak İstanbul Üniversitesi için bir sınav niteliğindedir. Çünkü 2500 öğretim üyesi, 60.000 öğrencisi ve tarihsel konumu ile Cumhuriyet'in en büyük ve ilk üniversitesinin rektörünün kimliği sadece İstanbul Üniversitesi'ni değil tüm Türkiye'yi ilgilendirmektedir. İktidarın, Cumhuriyet'in bütün kalelerini tek tek ele geçirme politikası acaba İstanbul Üniversitesi'nde yol bulabilecek midir? Öğretim üyelerimizin ve kamuoyunun dikkati işte bu noktadadır.

> İktidarın, Cumhuriyet'in bütün kalelerini tek tek ele geçirme politikası acaba İstanbul Üniversitesi'nde yol bulabilecek midir? Öğretim üyelerimizin ve kamuoyunun dikkati işte bu noktadadır.

YÖK yasasına göre, bu seçimlerin bir eğilim yoklaması olduğu ve esas seçici makamın Cumhurbaşkanı olduğu şeklindeki düzenleme, özgür üniversite ve demokrasi anlayışına uymamaktadır. Geçtiğimiz haziran ayında birçok üniversitede seçim sonuçlarına aykırı yapılan atamalar, bu çarpık düzenlemenin tipik örnekleridir. Eğer seçimler ile saptanan eğilim sonuçlarına değer verilmeyecekse bu seçimler niçin yapılıyor? Dokuz Eylül Üniversitesi'nde % 48 oy alan aday yerine % 15 oy alanın atanmasını hangi demokrasi anlayışı açıklar. Demokrasi, sahip çıkıldığı ve uğrunda mücadele edildiği zaman gelişir. Yoksa bunun güvencesi ne iktidarlar ne de yöneticilerdir. İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri olarak önce bizim kendi oylarımıza sahip çıkmamız gerekir. Bu nedenle iktidarın desteklediği bir adaya geçit vermemeliyiz.

Ama Cumhuriyet mitinglerinin de itici gücünü oluşturan öğretim üyelerimize güveniyoruz. Tarih boyunca dünyada özgür üniversitelerin aydınlanma mücadeleleri ile geliştiğinin bilincindeyiz. Üniversitelerde bilim, eğitim ve toplum adına yapılacak bütün güzel projelerin Cumhuriyet Devrimleri'nden güç aldığını biliyoruz. Bu nedenlerle İstanbul Üniversitesi'nin geçmişten bugüne ödün vermeden sürdürdüğü Atatürkçü, laik, demokratik üniversite misyonunu sürdürecek rektörünü seçeceğine inanıyoruz.

Bu bağlamda, oylarımızı fazla dağıtmadan ilk birkaç adayda yoğunlaştırmamız hayati önemdedir. Öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu destek vermediği halde bu makama atanan bir rektörün saygı duyulan ve üniversite tarafından desteklenen bir yönetim oluşturması

mümkün değildir. Öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun iradesine aykırı bir atama girişimine de sessiz kalmamalıyız. Hepinize bu toplantıya gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederken, aydınlık ve çağdaş bir üniversite mücadelesi için derneğimize üye olmaya davet ediyoruz. Bu panelin de tercihlerinize ışık tutmasını diliyorum.

Prof. Dr. Ahat Andican

İstanbul Üniversitesi'nin mekân, kadro, yapısal, elemanların sağlık sorunları vb. birçok sorunu var. Ana baba nasıl çocuklarını gözetiyorsa bir rektör de üniversitesine benzer şekilde sahip çıkmalıdır. Üniversitenin vizyonu, ulusal ve uluslararası başarı olmalıdır. Cumhuriyet ve demokrasi değerlerini özümsemiş, şeffaf ve ulaşılabilir bir yönetim gereklidir. Eğitimde toplam kalite ve akreditasyon koşullarını yerine getiren bir vizyon gereklidir. Teknokentlerden AR-GE'ye kadar her alanda öğretim kalitesini artırıcı yatırımlara ihtiyaç vardır.

Önce, üniversite bütçe yapılanmasını değiştirmek gerekir. Üniversitenin kendi yarattığı gelir % 65'i bulmalıdır. Rektör bunu yapmalıdır. Bütçelenmeyen vaat boştur. Çalışanların onur duyacakları bir sosyal yaşam alanı oluşturulmalıdır.

Üniversite, 5 bakış açısıyla yönetilmelidir: 1. Eğitimci, 2. Hizmetleri akılcı kullanacak işletmeci, 3. Bilim üreten bilim adamı, 4. İstanbul Üniversitesi'ni diğerlerinden farklı kılan sosyal bilim dallarını ön plana çıkaran anlayış, 5. Bürokratik, Ankara'da ilişkileri kuvvetli olmalıdır.

Prof. Dr. Veysel Batmaz

Bana göre, İstanbul üniversitesinin hiçbir sorunu yok. Tek sorunu, hukuku bilmiyor; hukuk endişe ve korkusu yok. Nietzsche, "şen bilgi" der. İstanbul Üniversitesi'nde hukuk yok, şen bilgi de yok. Rektör adaylarından biri, Prof. Dr. Yunus Söylet, yayınladığı bir bildiride şunları söylüyor.

1. Hukukun üstünlüğüne inanan bir rektör, kanunun korumakta yetersiz kaldığı hakları dahi sahibine teslimde tereddüt etmez.

2. Hukukun üstünlüğüne inanan bir Rektör, birlik ve beraberliğimizi ortadan kaldırmak için hukuku gerekçe göstererek her değeri sarsmaya çalışanlarla kararlı bir biçimde mücadele eder.

3. Hukukun üstünlüğünü savunan rektör, mahkeme kararıyla iş yapmayan bürokratın karşısındadır.

Bu sözleri ifade etmek yasalara aykırıdır.

ODTÜ'de öğrenciyken bize herhangi bir iş yaparken yasaya değil, o işle ilgili idare hukuku ve Danıştay kararlarına bakın; çünkü hata yaptığınızda onların önüne düşersiniz, diye öğrettiler.

Neşeli ve şen bir üniversite yaratmak için aday oldum.

Prof. Dr. Gülçin Bermek

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği'nin sorduğu soruları cevaplamak istiyorum.

1. Ülkemizde ve dünyada yaşanan tüm sosyal-siyasal-ekonomik gelişmeler açısından bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin "laik" yapısının tehdit altında olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum. Dış destekli ve yeni yöntemler kullanılıyor. Biz ne yapıyoruz? Açıkça bir karşı duruşumuz yok. Liberal ortamdan geldiğimiz için yaklaşımımız yumuşak oluyor. Üniversitede laik görüşlerin oluşması gerekir.

2. Üniversitenin tüzel kişiliğinin temsil yetkisinin sahibi rektör olarak, siyasal bir simge olan türbana karşı mücadele edecek ve Anayasa Mahkemesi'nin kararlarını uygulayacak mısınız?

Türbana karşıyım. 1998 yılında YÖK 13. Madde uygulaması AİHM'ne gitti ve sonuç alındı. Burada üniversitenin işlevi, laik duruşu akademik bilgiyle nasıl destekleyeceğini ortaya koymaktır. Hiç kimse ve kurum, yasaların üzerinde değildir.

3. Öğretim üyelerinden en çok oyu alamadığınız takdirde, Cumhurbaşkanı tarafından rektör olarak atanmayı kabul edecek misiniz?

İstanbul Üniversitesi'ndeki seçim keşke yönlendirici olsaydı. Seçimdeki irademizin sonucu nasıl etkileyeceğini bilmiyoruz. 1982 yılından beri Cumhurbaşkanları bu yasayı uyguluyor. 2547

İstanbul Üniversitesi'ndeki seçim keşke yönlendirici olsaydı. Seçimdeki irademizin sonucu nasıl etkileyeceğini bilmiyoruz. 1982 yılından beri Cumhurbaşkanları bu yasayı uyguluyor. 2547 Sayılı Yasa'ya karşı alternatif üretmeye hazırım.

Sayılı Yasa'ya karşı alternatif üretmeye hazırım.

4. Fakültelerde dekan ve yüksek okullarda müdür atamalarında öğretim üyelerinin görüşünü belirlemek üzere seçim yaptıracak ve bunun sonucuna uyacak mısınız?

Evet, her aşamada atama merciine bir bilgi aktarmayacak ve atananlarla işbirliği yapacağım.

Prof. Dr. Melih Boydak

Niye rektör adayı oldum? 1. Sizler istediğiniz için, 2. Kendimi hazır hissediyorum. Asistan temsilciliğinden, dekanlığa, rektör yardımcılığına kadar deneyimim var. Değişik burslar kazanarak yurtdışına gittim, ülkede değişik ödüller aldım. Halk bilimi, edebiyat ve spor alanlarında çalışmalarım var. Göreve gelirsem üniversiteye yönetsel ve bilimsel olarak faydam olacak.

Sorumlu rektör yardımcısı olarak stratejik planı tamamladım. Senato kararlarına esas oluşturan yönetmelikleri hazırladım. BAP'ı 4-5 kişilik durumundan bugünkü yapısına ulaştırdım. Eski öğrenci fonunu sağlıklı bir yapıya dönüştürdüm. Üniversitenin bahçesini rektör beyle birlikte altyapısını oluşturarak düzelttik. Orman Fakültesi'nin 40 yıldır yapılamayan revizyonunu dekanlık döneminde yaptım. İlkelerim stratejik plan, Atatürkçülük, katılımcılık, çevre ve insana saygıdır. Rektör olursam üniversitenin stratejik bütçesini hazırlayacağız. Devlet kurumları birbirine küsemez, bir ayağımız Ankara'da olacaktır. Eleştiriyi fırsat bilen bir anlayışla teknopark, AR-GE vb. konularda başarıya birlikte ulaşacağız.

Prof. Dr. Kadir ERDİN

42 yılımı verdiğim bu kurumun neye gereksinimi olduğunu bildiğim için bu göreve talibim. Dünya üniversiteleri dönüşüm içinde. İÜ, bilimde başarılı bir durumda. Üniversite bu konumu aşmak zorundadır. İÜ, yeni bir zihniyetle yoluna devam etmelidir. İÜ, devasa bir yapıyı yönetemediğinden erozyona uğramaktadır. İÜ fen, sosyal ve tıp şeklinde üçe bölünerek yönetilmelidir. Üniversite sizlerin her alanda katılımı ile yönetilmelidir.

İÜ, lisans düzeyinde başarılıdır. Lisansüstü düzeyde de uluslararası bir akademik kimlik hedeflemelidir. Lisansüstü düzeyde başarı için, bir ayağı içeride, bir ayağı dışarıda çalışmalar yapılmalıdır.

Üniversitede 4 yıl sonra hesap vermek üzere karşınıza gelmek istiyorum. Para hesabı değil bu, 2013 yılında üniversiteyi nereye götürdüğünüz hesabı. Emeklilik yaşı gelmiş adayların bu şansı yoktur. Hedefler için uluslararası fonları harekete geçirmek ve çalışmaları iki ayaklı çalıştırmak gerekir. Üniversitede, araştırmacıların dışarı gittiğinde sıkıntı çekmeyeceği mükemmellik merkezi olmalıdır. Öğretim üyelerini bir yıl süreyle yurtiçi veya yurtdışı göreve göndereceğim. Üniversitede kaynak sorunu yoktur, yönetim sorunu vardır. İÜ toplumun gözündedir, üniversite deyince akla İstanbul Üniversitesi gelmektedir.

Prof. Dr. Faruk Erzengin

İstanbul Üniversitesi en eski, en saygın bir üniversite; ancak uyuyan bir dev. Değişik kriterlere göre, dünyada ilk 500 veya ilk 2000 üniversite arasında mıyız bilemiyoruz. Ulu önder Atatürk'ün 1933'te Darülfünun'dan üniversiteye geçiş reformundan üç yıl sonra İstanbul Üniversitesi Avrupa'nın en çok tercih edilen yedinci üniversitesi olmuştur. Giderek geri gittik. Üniversitemizi Avrupa'nın ilklerine sokmak hedefimiz olmalıdır.

İdareciliğe önce döner sermaye müdürlüğü ile başladım. Daha sonra iki dönem dekan oldum. Dekanken, DETAM'dan temel bilimlere kadar yaptıklarım ortadadır.

Ancak, uyuyan devi uyandırmadan ileri gidemeyiz. Geçim sıkıntısı çeken öğretim üyeleri fedakârca görevlerini sürdürüyor. Taşra üniversitelerindeki öğretim üyelerinin geliri bizimkinden daha iyi. Biz de gelirimizi artıracağız. Öğretim üyeleri, hastanelerde kuyrukta beklemeyecek. Öğretim üyeleri ve birinci derece yakınları özel hizmet alacak. Ulaşılan bir rektör olacağım; 06.00-22.00 arası görevde olacağım. Ulaşım, güvenlik, kongre merkezi, teknokent, misafirhane konularında yokluklar yaşıyoruz. Göreve gelirsem, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olarak ve sizlerle birlikte üniversiteyi ileri sıralara taşıyacağım.

Prof. Dr. Seyfettin Uludağ

İÜ Öğretim Üyeleri Derneği'ne teşekkür ediyorum; sordukları sorulara verdiğim cevabı yayımlamaktaki hatayı centilmence düzelttiler. Diğer adayların

söylediklerinin hepsine varım; ancak, önüne "laiklik" kavramını koyarak. İstanbul Üniversitesi, laik öğrenci ve öğretim üyesi yetiştirmelidir. Üniversite, öğretim üyeleri ve öğrencilerden oluşur. O halde, bu iki temel unsura yönelik olarak çalışılmalıdır. Öğretim üyeleri rektöre destek olmalı, rektör öğretim üyeleri ile birlikte yönetmelidir... Sizlerin seçtiği yöneticilerle çalışacağım. Danışmanlık teknik düzeyde olacaktır. Merkeziyetçi anlayış terk edilerek paylaşan bir yönetim anlayışı uygulanacaktır. Öğrenciler, varlık nedenimizdir. Öğrencilere doğru bir öğretim veremiyoruz; eğitimli insan olma koşullarının veremiyoruz.

Üniversite bir işletme gibi... Üniversiteyi çağdaş işletme anlayışıyla yöneteceğim. Çok sorun var; ancak bunlar işletmeci mantığıyla çözülür. Bütçe olanaklarına bel bağlamamak gerekir. Devlet size nereye kadar ne verebilir! Katma bütçeden Ankara'da çadır kurarak da olsa pay almalıdır. Rektörün siyasi tarafı olamaz. O zaman nasıl çözeceğiz? Olanaklara ve içe dönmek gerekir. Ekonomik özerkliğimizi kendimiz sağlamalıyız.

Prof. Dr. Gediz Akdeniz

Diğer adayların dışında bir şeyler söylemek istiyorum. İstanbul Üniversitesi bugün buraya nasıl geldi? Ben 1968'i yaşadım. 1968'de İstanbul Üniversitesi'nin üzerine ölü toprağı örtülmüştü, ODTÜ ve tarafından "öteki" yapılmıştı... İki-üç ay derse girmeyen hocalar vardı. 1968'de biz ayaklandık. Bu atılımla öğrenci ve hocalar bir araya gelerek ne yapmamız gerektiğini belirledik ve ilerledik: Yeni bir 1968 ruhu ile İstanbul Üniversitesi'nin üzerine atılmak istenen ölü toprağını kaldırabiliriz! Bu sefer ODTÜ'leştirme değil holdingleştirme ile karşı karşıyayız. En zor zamanlarda bile kimseye el avuç açmadan ileri gidebiliriz.

Rektör adayları yeni web sayfası yaptı. Benim de 7-8 yıl önceden beri var. Kitapçıklarım da var; ancak zengin olmadığım için dağıtamadım.

Emperyal dayatmalara karşı üniversitelerimizden tepkiler

Geçtiğimiz ay, değişik üniversitelerimizden yabancı ülkelerin temsilcilerinin emperyal müdahalelerine karşı önemli tepkiler yükseldi. Art arda gelen haberler, uzun yıllardır ulusal değerlerimize, egemenlik hakkımıza karşı gösterilen fütursuz tavırların artık dayanılmaz noktaya geldiğini gösterdi.

Başkent Üniversitesi'nden AB temsilcilerine: "Türkiye'yi derhal terk edin!"

Başkent Üniversitesi Senatosu, Türkiye'ye gelen Avrupa Birliği (AB) temsilcilerinin Türkiye'nin bütünlüğünü zedeleyip yapay etnik bölünmelere zemin hazırlamaya çalıştığını savunarak, "Topraklarımıza basmaya layık değilsiniz, bir an önce terk edin!" açıklamasında bulundu.

Olağanüstü toplanan Başkent Üniversitesi Senatosu, yaptığı açıklamada, Türkiye'ye gelen AB temsilcilerinin amacının Türkiye'nin bütünlüğünü zedelemek, anarşiyi destekleyerek birçok vatandaşın "şehit" edilmesi pahasına "yapay" etnik bölünmelere zemin hazırlamak olduğu savundu.

Senato, AB temsilcilerinin Türk yargısına müdahaleye kalkışarak devam eden davaları yönlendirmeye çalıştığını belirterek, TBMM çatısı altında ise partamenterleri "sorgularcasına" Türk Silahlı Kuvvetleri'ne "hesap sorma cesaretini" gösterdiklerini ileri sürdü.

Senato, yaptığı açıklamada, şunları kaydetti: "Aralarına şanlı Türk bayrağımıza doğrudan saldırıda bulunmuş bir kişiyi de alan sözde medeni, çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen ve çok standartlı Avrupa Birliği temsilcilerinin bu davranışlarını şiddetle kınıyor, protesto ediyor, onlara 'Topraklarımıza basmaya layık değilsiniz, bir an önce terk edin!' diyor ve onlara böylesine onur kırıcı davranışlarda bulunma cesareti ve olanağı verenleri de kamuoyunun takdirine bırakıyoruz".

Erciyes Üniversitesi'nde, Amerikalı akademisyene ağzının payını verdiler

Kayseri'de yapılan bir toplantıda, Marshall yardımlarının nimetlerini anlattığı konuşması sırasında Atatürk'ün Türkiye'ye verdiği zararlardan söz eden Amerikalı akademisyene, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim üyesi Prof. Dr. Ertuğrul Eşel tepki gösterdi. Toplantıyı düzenleyen derneğin kuruluş amaçlarını da sorgulayan Eşel, konuşmacıyı protesto ederek toplantıyı terk etti.

İstanbul Üniversitesi Rektörü, İsrail Elçisi'ne kapıyı gösterdi

Üniversite'yi ziyaret amacıyla rektörlüğe gelen İsrail Büyükelçisi ve İstanbul Başkonsolosu, makam odasına korumalarıyla birlikte girmekte ısrar edince Rektör Prof. Dr. Mesut Parlak -görüşmeyi keserek- İsrail elçisine kapıyı gösterdi.

Tüm Öğretim Elemanları Derneği (TÜMÖD) bir basın açıklaması yaparak, gelişmeleri, "Türkiye'yi rahatça at oynatabilecekleri bir sömürge toprağı gibi görmeyi ve ulusal onurumuzu çiğnemeye kalkışmayı alışkanlık haline getirmiş olanlara karşı verilmiş çok yerinde bir ders olarak görmekteyiz. Örnek olması gereken bir davranış olarak değerlendirdiğimiz bu olayları, taşımakta olduğumuz sorumluluğumuzun gereği saymaktayız." biçiminde değerlendirdi. Ayrıca, TÜMÖD İstanbul Şubesi ve İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği de Rektör Prof. Parlak'a destek ve kutlama mesajları gönderdiler.

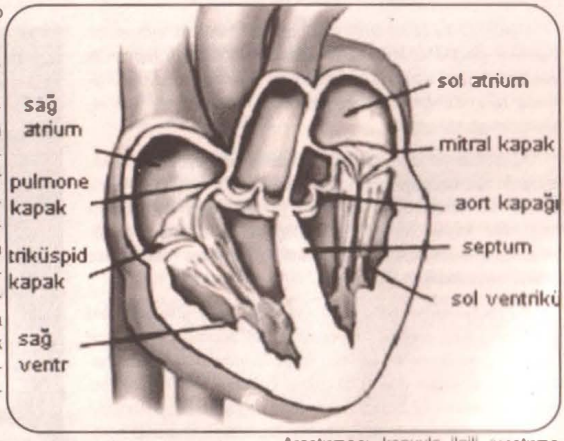
Araştırmacıların ulaştığı yeni bir bulgu: "Kalp enfarktüsünü iyileştirme"

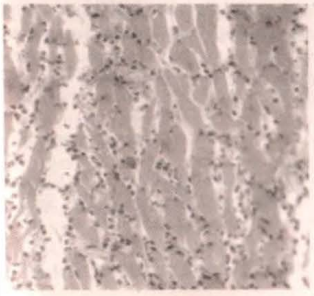
Bir tıp adamının rüyası, yakın bir gelecekte sağlık alanında insanlığa yarar sağlamaktır. Bilim adamlarına göre, bir darbeye maruz kalındığında polimer yapıdaki kalp hücreleri çoğalabilmektedir. Böylece yaşanan kalp krizi sonrasında hastalıklı doku kolayca tedavi edilebilmektedir.

Operatörlere göre: Hayatta kalabilmiş olmak bir şanstır. Fakat daha sonrası için şöyle bir durum söz konusudur: Bir kalp krizi sonucunda, hassas kalp kası dokusu belli bir kayba uğrar. Güçlü bir pompalama yüzünden gelen zarar sebebiyle yaşam tehlikeye girebilir. Böylesine zor bir durumda uygun bir organ bağışının gerçekleşmesi dolayısıyla hasta için uygun bir kalbin bulunabilmesi zaman alabilir.

ABD Massachusetts'de bulunan Harvard MIT Teknoloji ve Sağlık Bilimleri Bölümü'ndeki George Engelmayr, Lisa Freed ve çalışma arkadaşları kalp rahatsızlığı tedavisinin çok da basit olmadığını belirtmektedirler. Bilimsel bir dergi olan Nature Materials (Doğal Malzemeler) 'de açıklama yapan bilimadamlarına göre; tedavi edilebilen hasta kalp doku hücresini iyileştirebilmek, adeta sanatsal bir beceri gerektirir.

Bir polimerin bu üç boyutlu yapısı, en fazla birkaç hafta içerisinde vücutta azalır. Araştırmacıya göre bunun bir lazerle başarılabilmesi için, polimerin 500 mikrometrelik büyük bir petek biçiminde olması, meydana gelen yapının uyumu için gereklidir. İki gün boyunca yaşlı farelerin kalp hücresi incelenmiş, petek biçiminde bölümlenen destek dokuya bir hafta boyunca geliştirilen bir solüsyon bağdokusuna (destek doku) enjekte edilmiştir.

Yeni bir gelişmeyle birlikte küçük bir radyo ışınıyla bir kez zarar gören organ vücuttan kesip atılabilir. İşte bir tıp insanının hayali, tıp bilimi sayesinde sadece tedavi edici bir ilk adımla bu metodu gerçekleştirmektir.

Prensip olarak, kıkırdak dokuya dahil edilen bu yapıdan önceki dokunun yapısı yeni değildir. Bununla beraber başlıca zorluk, yapay kalp dokusunu korumaktır. Kas lifi bulunmayan kalp dokusundaki kök hücreleri; tedavi edilmek ve toparlanmak zorundadır. Yeni kalp kası hücreleri kombinasyonu, sadece eski ve uygun bir kombinasyon ile engellenebilir ve kanın böylece vücutta yeterli dolaşımı sağlanmış olur.

Lisa Freed'in tahminine göre, yeni hücrelerin yapısı zar (lif) duvarından petek şeklindeki merkeze doğru gelişir. Çoğunlukla hücrelerdeki oval yapıyı boydan boya düzenler. Bir başka kritik nokta, kalp hücrelerinin yapısı üzerinde –kalp dokusuyla arasında tam anlamıyla– fiilen elektro bağlantısıyla da gerçekleşebilme ihtimalidir. Bu durumun bilimadamları için etkileyici bir kanıt olabileceği düşünülmektedir: Akım, hücrelere yerleştirildiğinde sert bir baskı yaşanabilir. Engelmayr "yapı üzerinde görülen darbe sonucunda böyle bir durum gerçekleşebilir" demektedir.

Araştırmacı, konuyla ilgili araştırma verilerine göre, pek yakın bir zamanda klinik uygulama metodundan eczacıların da yararlanmasını ümit etmektedir. Yapay kalp kası dokusunun meydana gelmesini sağlanıp, bu konuda yapılan testlerin etkisi de değerlendirilerek yeni kalp ilaçları üretilebilir.

Gelecekte –örneğin donanımlı vücut hücreleriyle– hasta kalbin polimer yapısını ya da bir başka organı kurtarmak mümkün olabilecektir. Araştırmacı buradaki elastikiyet sonucu kalpte gerilim yaşanabileceğini, ancak sonrasında yaşanan hasara bağlı olarak da ilerlemiş rahatsızlığın sona erdirilebileceğini savunmaktadır.

Bilimadamları önceleri, hasar görmüş kalp dokusunun üzerinde yaşamın yeniden canlanması ve toparlanması ile ilgili düşünceyi kendilerine ilham almışlardır. Oysa itinalı bir bakıma rağmen kalpte yer alan tüm dokular üzerindeki işleyişi bozmak, ikinci dereceli bağ dokusunda ve vücut dokusu üzerinde zorlamaya sebep olur.

Almanca'dan Çeviren: Burcu GÜVENÇ

Kaynak:

Der Spiegel

http://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/0,1518,588182,00.html

O olmadan

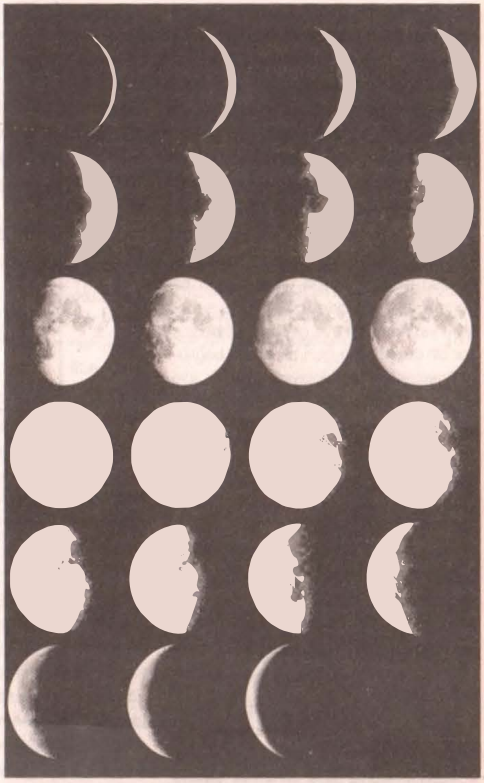
Yerküre' nin uydusu Ay olmasaydı, varoluşumuz da mümkün olamayacaktı

Uydumuz Ay olmasaydı, neler olurdu? Yerküre, uydusu olmasaydı şimdiki halinden farklı olur muydu? Konuya yapılan ilk bakış, bizi tuhaf sorulara yönlendiriyor. Üzerinde biraz düşünülünce, Ay'ın varlığının yaşamımızın değerlendirilmesini dahi etkilediğini görebiliyoruz.

Ay olmasaydı diye düşündüğümüzde her şeyden önce Mitoloji'nin fakirleşeceği gözümüze batıyor. Ay'ın değişken yüzü, "olmak" ve "olmamak" ile "ölüm" ve "yaşam" için bir sembol teşkil etmiştir. Mısırlı Tanrıça "İsis" in saçında taşıdığı hilal verimlilik simgesi olarak kullanılmış, Yunan Ay Tanrıçası "Selene" ise ölümü simgelemiştir.

Bu hikâyelerden belki vazgeçebilirdik, ama gökyüzündeki boşluğun başka sonuçları da olurdu. Bilim adamları yıllar önce uyduların, gezegenlerin var oluş süreci boyunca yaşadıkları gelişim için ne kadar önemli olduğunu belirttiler ve Yerküre'deki çevre şartlarının Ay olmadan çok daha değişik olacağı sonucuna vardılar. Gerçekten de varlığımızı, bu kozmik tesadüfe borçluyuz.

En başta sadece bir gaz ve toz bulutu vardı, bu ise 4,6 milyar yıl önce gezegenleri ve Güneş'i oluşturdu. Genç Güneş Sistemi'nde çekim kuvveti henüz düzenli değildi. Bu yüzden de gök cisimcikleri, genç gezegenlerden teğet geçiyor veya onlarla çarpışıyordu. Bu parçalardan biri, Güneş Sistemi'nin doğumundan 50 milyar yıl sonra henüz gelişimini tamamlamamış olan Yerküre ile buluştu. Bu parça, boyut olarak Mars'tan biraz büyük ve ağırlık olarak da hemen hemen Yerküre'nin 1/10'u kadardı. Bu büyük çarpışma, Yerkabuğu'nu bir volkan denizine çevirdi ve uzayda 10.000 kilometrelere kadar sıvı maddeler yağdırdı. Felaket parçaları, Yerküre'nin etrafında dolaşıyor, aniden yoğunlaşıyor ve yerçekimi sayesinde birbirlerini çekiyordu. İşte bu parçalar, sonraları Ay'ı oluşturacaktı. Söz konusu parçalar uçarken 'Yerküre' ye değselerdi veya herhangi bir temasta bulunsalardı Ay o zaman hiç olmayacaktı veya bambaşka bir boyutta oluşacaktı.

Ay, günü yılda 20 mikro saniye uzatıyor

Ay'ın hayatımızı etkilediğine çoğumuz inanırız. Bu konuda özellikle mitler, büyük yer tutar: Oysaki Ay, kadınların ne menstrüasyon dönemlerine karar veriyor, ne araba kazalarının ne zaman olacağını belirliyor, ne iktidar saldırılarına etki ediyor ne de ara krizlerini tetikliyor. Sayıca azımsanamayacak araştırma yaygın kanıyı gösteriyor. Halbuki dolunay ne cerrahi operasyonlar için uygunsuz ne de doğum sayılarını yükseltiyor.

Ay'ın çekim kuvveti, denizler üzerinde olan etkisini med - cezir olayı ile gösteriyor. Atlantik Sahili'nde görülen 21 metrelik su çekilmesi ise bu gücün boyutunu somut olarak gözler önüne seriyor. İstiridyeler kabuklarını, su gidince açıyor, su gelince kapatıyor. Denizden uzak olup akvaryumda yaşasalar dahi, med - cezir olayının o zamanki coğrafi boyutunu takip ediyorlar. Kaliforniya Sahili'nde yaşayan Grunion balığı ise dalgayı dolunay ve yeniayda kullanarak yumurtalarını sahile bırakıyor ve aynı zamanda bu anı spermlerini döllemek için kullanıyor. İnsan ise Ay'ın gücünü, med - cezir enerjisi sayesinde kullanıyor. Ama Ay'dan nasibini alan yalnızca su değil, Ay, durağan kara parçalarına da etkiyor. Ay'ın yarattığı enerjinin Yerkabuğu üzerinde olan etkisi, kendini yeniay ve dolunay dönemlerinde daha sık deprem görülmesi şeklinde açığa çıkarıyor.

Bunun üzerine, Ay'ın eksikliğinin bizim için gerçekten büyük bir kayıp olup olamayacağı sorulabilir. Loş ışıkta yapılan romantik dolunay seyahatlerimizden mi olurduk veya dolunayda mayalanması gereken biralarımızdan mı? Kaybedeceğimiz sadece bu kadar mı?

Öncelikle günlerin daha kısa olacağını söyleyebiliriz. Ay'ın

Yerküre için esaslı anlamı aslında onun kozmik bir fren olması. Yerküre'nin oluşumundan kısa bir süre sonra günlerin tahminen 5 saat sürdüğü düşünülüyor. Yerküre' den bakıldığında şimdikine göre çapı 40 kat büyük görünen genç Ay, Yerküre'nin etrafında 20.000 km hızla döndü. Med - cezir etkisi, Yerküre'nin dönüş hızı üzerinde fren etkisi gösterdi, bunun üzerine Ay'ın yörüngesi uzadı ve Yerküre'ye olan uzaklığı artarak bugünkü 380.000 km'ye ulaştı. Ay, hala her yıl Yerküre'den 3,8 cm kadar uzaklaşıyor ve bunun sonucu olarak da günler bir yılda 20 mikro saniye uzuyor.

Orta Avrupa' da yaz sıcaklığı 60°C olurdu

Evet, kulağa hoş gelebilir. Beş saat süren günler biraz telaşlı geçebilirdi, ama bu büyük de bir sorun değil (!) Fransız gökbilimci Jacques Laskar, uydusu Ay olmayan bir Yerküre' nin bir felaket resmi çizeceği çıkarımına ulaşmış. 1993 yılında Laskar, eğer Ay Yerküre' nin dönme eksenini durağanlaştırmasaydı, evrenden gelen enerjinin, Yerküre' nin dönme eksenini milyarlarca yıl boyunca sallayabileceğine işaret etmiştir. Yerküre' nin dönme ekseni bugün 23.5 ° eğik ve bu eğiklik bildiğimiz gibi mevsimlerin oluşumunu sağlıyor:

Kuzey Yarım Küre, Güneş' e yüzünü döndüğünde Güney Yarım Küre' ye göre daha çok ışık alır ve ısınır; böylece Kuzey' de yaz hüküm sürerken Güney' de kış hüküm sürer. Aynı zamanda Yerküre' nin Güneş etrafındaki yörüngesinde dolaşması ise mevsimlerin değişmesine neden oluyor.

Yerküre' nin kendi ekseni etrafında dönüşü ise merkezkaç kuvvetinden gelen etkiyle Yerküre' nin kutuplardan basık ve ekvatordan şişkince bir şekil almasına neden olmuştur. Güneş ve gezegenlerin çekim gücü, Yerküre' nin eksenini nasıl ki tıpkı bir oyuncak topaçmışçasına yıl boyunca sarsıyorsa, ekvator üzerinde de etkili oluyor. Diğer gezegenler, Güneş etrafında dönerken Yerküre ile aynı yörüngeyi izlemedikleri için Yerküre ile aralarında değişik açılar ve mesafeler oluşturuyor. Bu durum, ekvator üzerinde bir diğer etkiye neden olurken, dönme ekseninde ise sarsılmalara neden oluyor.

Laskar, bu gücün sonucunda eksen eğikliğinin aslında 0 ile 85° arasında değişmesi gerektiğini söylüyor. Yerküre' nin ekseni, 41.000 yıl boyunca en fazla 3 ° değişkenlik göstererek 22 ila 25 ° arasında gidip geldi. Bu durağanlık ise, o zamanlar Yerküre' ye şimdi olduğundan çok daha yakın olan Ay ile ilgiliydi. Ay, ekvator şişkinliği üzerinde yatıştırıcı bir işlev görürken aynı zamanda Satürn ve Jüpiter gibi büyük gezegenlerin Yerküre üzerindeki etkisini frenledi.

Bu dengenin neleri önlediğini ise Sırp Matematikçi Milutin Milankovi'in çalışmaları gösterdi. Eksen eğikliğindeki bu küçük değişimin önemli ölçüde Buzul Çağı' nın oluşumuna neden olduğu 1930 yılında kanıtlanmıştır. Amerikalı gökbilimciler Darren Williams ve James Kasting , Ay' ın yokluğunun Yerküre' nin iklimi üzerine yapacağı etkileri '90' lı yıllarda bilgisayar ortamında göstermişti: Eğer eksen eğikliği en az 60 ° olsaydı, tropikal bölgeler kar ve buzla kaplanacakken, kutup bölgeleri 80 ° ye kadar ısınabilecekti. Orta Avrupa' da sıcaklık yazın 60 °' ye kadar çıkabilecekken, kışın -50 ° ye kadar düşebilecekti. Böyle bir iklim ise insan hayatını mümkün kılamayacaktı.

Bahsedilen iklim, Mars' ta hüküm süren iklim ile benzerlik gösteriyor. Uzay araçları Mariner ve Viking' in çektiği fotoğrafların da gösterdiği gibi, Mars' ın kutup noktalarından düzensiz biçimde yayılan buz ve çöl kumundan oluşan hatlar mevcut. Gezegenlere ait bu tür arızalar ise eksen eğikliklerinin milyonlarca yıl boyunca 0 ila 60 ° arasında değişiklik göstermesinden kaynaklanmıştır.

Varoluşumuz adına Ay' a büyük bir teşekkür borçluyuz. Bize yaptığı bu yardım, aynı zamanda "Zaman" ın da bir görevi. Ay, Yerküre' den giderek uzaklaşıyor, hemen hemen bir milyar yıl içinde Ay' ın üzerimizdeki merkezkaç kuvveti güçlü ölçüde azalacak ve büyük gezegenlerin güçleri hüküm sürecek. Sonraları ise Yerküre' nün dönme ekseni, hayatımıza kastedercesine çeşitli pozisyonlara bürünecek ve bizim için ne Güneş koruyucu kremlerin ne de kalın çorapların bir faydası olacak.

Almanca'dan çeviren: Işıl TURAN

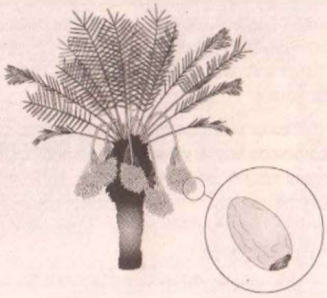
Kaynak: Der Spiegel

2 bin yıl sonra çimlenen hurma tohumu

İsrailli bilim adamları, Massada'daki kazılarda bulunan ve bir palmiye çeşidi olan *Phoenix dactylifera* cinsi ağacı 2000 yıllık çekirdekten çimlendirmeyi başardılar.

Dünyanın en eski çimlenen tohumu, bu 2 bin yaşındaki Hurma tohumu. Bilim adamları palmiye ağacı'nın adını İncil'de geçen ve 969 yaşında öldüğü söylenen insanın adına ithafen Methusalem koydular.

Lut Gölü yakınlarındaki antik Masada Kalesi'nde yapılan kazılar sırasında bulunan hurma tohumunun çimlenmeyi başaran en yaşlı tohum olduğu belirtildi. İsrailli araştırmacılar, Masada Kalesi'nde 1960'lı yılların başında yapılan arkeolojik kazılar sırasında bulunan, üç hurma tohumu üzerinde iki yıl önce yeniden çalışmaya başlamışlardı. Radyokarbon tarihlendirme amacıyla kullanılan iki tohumun MÖ 206 ile MS 24 tarihleri arasında, Masada Kalesi'nin Romalılarca kuşatılıp yıkıldığı tarihten (MS 72) kısa bir süre

sonra oluştuğu anlaşılmıştı. Hiç zarar verilmeden çimlenmeye bırakılan son tohumun da aynı yaşlarda olduğu, saksı değişimi sırasında elde edilen tohum kabuklarından belirlendi.

Aşağı yukarı 2000 yaşındaki bir tohumu çimlendirip büyütmeyi başaran ekibin lideri Sarah Salon, tohumun bugüne kadar canlı kalabilmesini yıkıntıların bulunduğu Lut Gölü bölgesinin aşırı derecede kurak ve sıcak olmasına bağlıyor. İncil'deki en yaşlı insan Methuselah'ın adı verilen filiz, 26 ay sonra bugün 1,25 metre boyunda sağlıklı bir hurma fidanına dönüşmüş bulunuyor. Karbon testleri, Masada'daki Kuzey Sarayı'nın giriş yolunda bir arada bulunan çekirdeklerin, artı eksi 50 yıllık hata payıyla 2000 yaşında olduğunu ortaya koydu.

Masada hurması üzerinde yapılan ilk genetik analizler, DNA'sının yarısını Mısır, Fas ve Irak'taki günümüzün üç hurma çeşidiyle paylaştığını ve bugünkü hurmalara göre büyük miktarda genetik çeşitlilik içerdiğini gösteriyor. Geçmişte yok olmuş bir popülasyona ilişkin tek bir bireyin sağlayacağı bilgi sınırlı olduğundan başka hurma tohumlarının da çimlendirilmesi planlanıyor. Masada hurması üzerine sürdürülen araştırmaların tohum bankacılığı, koruma biyolojisi ve çağdaş hurmacılık üzerinde etkileri olacağı düşünülüyor.

Hollandacadan çeviren: Şafak TERZİ

Kaynak: http://www.natuurinformatie.nl/nnm.dossiers/natuurdatabase.nl/i003629.html

Methamphetamine beyne hızlıca girer ve yavaş yavaş gider

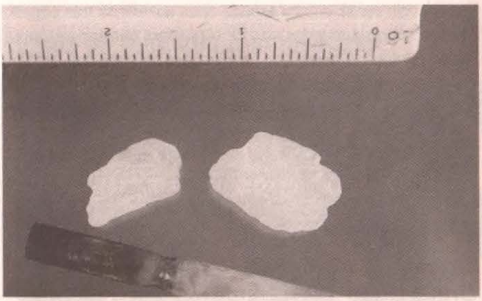
ABD (DOE) Brookhaven Ulusal laboratuvarı Enerji Enstitüsü bilimadamları, insan beyninde az miktar methamphetamine dozlarını takip etmek için pozitron emisyon tomografisi (PET) kullanarak, bu gittikçe yaygınlaşan ilacın bağımlılık yapan ve uzun vadeli etkilerinin farmokokinetiği – beyine giriş ve temizlenme oranı- ve dağılımı ile kısmen açıklanabileceğini buldular.

Sağlıklı, ilaç kullanmayan ve bununla birlikte farklı ırklardan olmaları aranan on dokuz gönüllüde uygulanan bu çalışma kokainle bir karşılaştırmayı içermektedir.

Çalışmanın başında olan Brookhaven kimyageri Joanna Fowler 'Methamphetamine en çok bağımlılık yapan ve nörotoksik kötüye kullanılan ilaçlardan birisidir' diyor ve ekliyor; ' sevinç ve ödüllendirme duygulanyla ilişkilendirilen bir beyin kimyasalı olan dopamin miktarında hem sinir hücrelerinden dopmain salınımını artırarak hem de geri alımını engelleyerek büyük artışlar yaratır.'

Fowler ve diğerleri tarafından yapılan çalışmalar beyin dopamininde büyük yükselmeler yaratan ilaçların bağımlılık yapmaya eğilimli olduklarını gösterdi. Bir ilacın beyne hangi hızla girdiğini ve temizlendiğini ve beyin içinde dağılımını içeren diğer etkenler bağımlılık yapmasını ve toksik potansiyelini belirlemede önemli olabilir.

Methamphetamine farmakokinetik üzerine bu ilk çalışma gi-

rişiminde, araştırmacılar aynı zamanda Kafkasyalı ve Afrikalı Amerikalılar arasında farklılıklar olup olmadığını öğrenmek istediler. Fowler, 'Afrikalı Amerikalılar arasında methamphetaminin kötüye kullanım oranının Kafkasyalılardan daha az olduğuna dair raporlar, biyolojik veya farmakokinetik farklılıkların aradaki bu farklılığı açıklayıp açıklayamacağını sorgulamamıza neden oldu' diyor.

Bilimadamları on dokuz normal, sağlıklı insana (9 Kafkasyalı, 10 Afrikalı Amerikalı) beyni veya ruh halini etkileyen etkileri olamayacak kadar fazla küçük miktarda radyoaktif işaretli formda ilaç enjekte ederek beynin methamphetamini yapısına alma yeteneğini, dağılımını ve temizlemesini ölçtüler. Deneklerin beyninde işaretli methamphetaminin yoğunlaşmasını ve dağılımını izlemek için PET scanning kameralar kullandılar. Aynı gün, aynı deneklere küçük miktarlar dozlarda kokain enjekte edildi ve karşılaştırma için izlenildi. Bilimadamları bununla birlikte PET'i, her araştırma deneğinin beyninde bulunan dopamin taşıyıcıları (transporters) olarak bilinen dopamin reuptake proteinlerinin miktarını ölçmek için de kullandılar.

Kokain gibi methamphetamine de beyine çabukça girdi, bu bulgu ilaçların yüksek destekleme etkileriyle de uyumluydu. Ancak methamphetamine beyinde çabukça temizlenen kokainden önemli ölçüde daha uzun bir zamanda gitti. Aslında, beynin bazı bölgeleri, özellikle beyin dokusu 90 dakikalık izleme süreci-

nin ardından -ki bu zamanda tüm kokain temizlenirdi-, hâlâ küçük miktarlarda methamphetamine işaretleri gösterdi. Beyinde methamphetamine dağılımı kokainden dikkat çekecek derecede farklıydı. Kokain sadece beynin 'reward' kısmında yoğunlaşırken ve çabukça temizlenirken, methamphetamine tüm beyin üzerinde yoğunlaştı ki çalışma boyunda gitmedi.

Fowler; 'methamphetaminin beynin yaygın bölgelerinden böyle yavaş temizlenmesi, ilacın neden böyle uzun süreli davranışsal ve nörotoksik etkilerinin olduğunu açıklamaya yardım edebilir.' diyor. Methamphetaminin sadece dopamin hücrelerine değil aynı zamanda beyin dokusu olmak üzere dopamin ağının parçası olmayan beynin diğer bölgelerine de kalıcı zarar verebileceği biliniyor.

Şaşırtıcı bir şekilde, araştırmacılar Afrikalı Amerikalılar ve Afrikalılar arasında kokain farmakokinetiklerinde önemli farklılıklar buldu, Afrikalı Amerikalılar kokaini daha yüksek alma yeteneği, seviyelerin zayıflamasında daha geç yükselme ve daha yavaş temizlenme sergiledi. Tersine, bilimadamları, bu gruplar arasında methamphetamin farmakokinetiklerinde farklılık bulamadı.

Fowler'a göre 'Bu durum, farmakokinetik ve biyoyararlanımdan başka diğer değişkenlerin Afrikalı Amerikalılarda methamphetamine kötüye kullanımının yaygınlığının daha düşük olmasının sebebini belirttiği fikrini verir.' 'Kokain farmakokinetikleri için gözlenen farklılıklar bu iki etnik grup arasında kokainin kötüye kullanımında farklılık olmadığı göz önüne alındığında şaşırtıcıdır.' Bu farklılıklar daha ileri bir çalışmayı hak edebilir ve bununla birlikte ileriki çalışmalarda değişkenin karışmasını engellemek için etnik gruplarla denekleri eşleştirme ihtiyacını ortaya koyar.

Bir diğer ilginç bulgu ise tüm araştıma denekleri, dopamin taşıyıcıların (transporters) seviyesi beyin tarafından alınan methamphetamine seviyesi ile doğrudan ilişkiliydi. Bu bulgu, protein taşıyıcılarının bir şekilde beyinin bu ilacı alma yeteneğini düzenlemede rol oynadığını ileri sürmektedir.

Bu araştırma, National Institute on Drug Abuse, the National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism Intramural Program, ve the Office of Biological and Environmental Research within DOE's Office of Science tarafından finanse edilmiştir. PET gibi beyin görüntüleme çalışmaları DOE'nın temel kimya, fizik ve nükleer tıp araştırmasına yaptığı uzun süreli yatırımın doğrudan bir sonucudur. Brookhaven'da devam eden neuroimaging çalışmaları DOE'nin ulusal laboratuarlarının kimya, fizik ve medikal bilimadamlarının uzmanlıklarını toplum için derin önem taşıyan soruları seslendirmek için nasıl bir araya getirdiğinin asıl örneklerinden biridir.

İngilizce'den Çeviren: Zeynep Nazik ER

Kaynak:

Science Daily

İlk insanın külleri bu kapta

Marmaray kapsamında kazılan Yenikapı'da,"urne" tipi 8 bin yıllık tarihi mezarlar bulundu. Kazı Başkanı ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Dr. Karamut, kazıya şimdilik el yordamıyla devam edeceklerini söyledi.

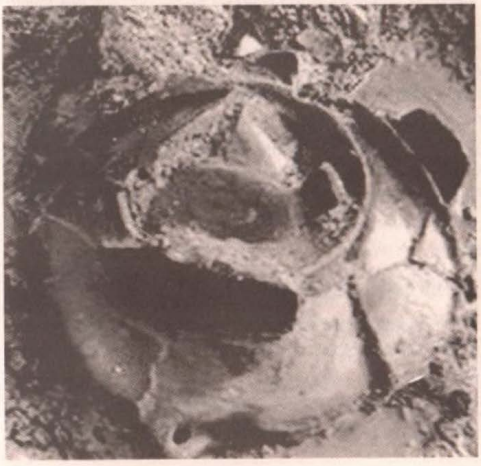
Marmaray kapsamında Yenikapı'da iş makinesinin sokulacağı Neolotik (Cilalı Taş Devri) dönem bataklık içinde "urne" tipi 8 bin yıllık tarihi mezarlar bulundu.

Anadolu tarihinde bir ilk olan mezarların ortaya çıkarılmasıyla, Roma Bizans ve Türk hâkimiyetinde asırlarca kalan İstanbul'da tarihin ilk insan topluluklarının yaşadığı kesinleşmiş oldu.

Uzmanlar mezarların heyecan verici olduğunu belirtirken Kazı Başkanı ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Dr. İsmail Karamut kazıya şimdilik el yordamıyla devam edeceklerini, iş makinelerinin girip girmeyeceğine daha sonra karar verileceğini söyledi.

Eski çağlarda mezarlıklarda yapılan gömüler, çoğunlukla normal gömme (inhumasyon), kimi zaman da yakarak gömme (kremasyon) şeklinde oluyordu. Yakılarak gömülmüş ölülerin külleri ve yakma töreninden geriye kalanlar çoğu kez ume (pişmiş toprak kap) denilen kaba, bazen de tekne ve kapaktan oluşan "ostothek" ya da "lamax" denen küçük taş, mahfaza içine konuyordu.

Kremasyon gömülerde yani ceset yakılmışsa ölen kişinin giysisi, süs eşyaları veya ömeğin okla öldüyse bu ok kabın içine konurdu. Bilinen kremasyon gömü şekli Anadolu arkeolojisinde bugüne kadar erken tunç çağında görüldü. Ancak bu gömü şekli, 8 bin yıl öncesine dayanan Neolitik dönem kazılarında rastlanılan bir durum değildi.

Bebek kemikleri de çıktı

Milliyet Gazetesi'nden Ömer Erbilin haberine göre, bu tip gömü şekli, ilk kez İstanbul'un göbeğinde, Yenikapı'da devam eden Marmaray kazıları sırasında geçen hafta ortaya çıktı. Urnelerin içinde ölülerin özel eşyaları ile bir beze sarılı küller ve bunun üzerine günlük kullanım kapları konulduğu görüldü. Ayrıca bir urne içinde de bebek iskeletine ait kemikler bulundu.

Uzmanlar, buranın bir mezarlık olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylüyor. Daha önce bulunan eserler için yapılan, dere yatağı ile başka yerlerden taşındığı görüşünün son buluntularla çürüdüğü kaydediliyor.

Ölü yakma yerine ulaşılabilir

Alanda çalışan arkeologlar, arkeoloji tarihi açısından büyük önem arz eden buluntulardan sonra buraya iş makinesi sokulması fikrinden vazgeçilmesi gerektiğini belirtiyor. Arkeologlar kazının devam etmesi halinde krematoryum ölü yakma yerinin de bulunabileceğini belirtiyorlar.

'Kesinlikle çok önemli buluntular'

Kazı Başkanı Dr. İsmail Karamut, bulunan mezarların "kesinlikle çok önemli buluntular" olduğunu belirterek şöyle konuştu:

"Ancak konuşmak için çok erken. Kazıya devam ediyoruz. Önümüzdeki günlerde kazı sonucunu kamuoyuyla paylaşacağız. Kazı alanına gidip eserleri gördüm. Pazartesi günü jeologları da götüreceğiz. 110 metrelik o bataklık alanın içinde çıktı. Bunlar incelendikten sonra kazı devam edecek, sonuca göre bir değerlendirme yapacağız."

Arkeologlar Derneği İstanbul Şube Başkanı Doç. Dr. Necmi Karul da şunları söyledi:

"Anadolu arkeolojisinde Neolitik dönem urne tipi gömü hiç yoktu. İnanılmaz heyecan verici bir buluntu. Yan yana bulunduğu için mezarlık olduğu kesin. 5800-6000 yıllarına son Neolitik döneme tarihleniyor. Özel bir iş makinesinden söz ediliyordu. Kazı Başkanı makine hazırlanana kadar kazıyı devam ettirdi. Bu sonuca varıldı. Kazı başkanını kazıyı durdurmadığı için tebrik etmek gerekir."

Kaynak:

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10317866.asp?gid=229

En eski tüylü hayvan dinozorlara meydan okuyor

Bilimadamları, bugünlerde açıkça bir dinozor olmayan ancak kuşların atası olabilecek, tüyleri bulunan en eski hayvanın keşfini bildirdi – bu keşif, dinozorlar ile kuşlar arasındaki evrimsel bağ ile ilgili birçok kurama ciddi sorular yönelten bir keşif.

Oregon Devlet Üniversitesi'ndeki paleontolog, *Longisquama insignis* adlı bu hayvanın, tüylü küçük bir sürüngen oldu-

ğunu söylemektedir. Hayvan, 220 milyon yıl önce, yani ilk kuştan 75 milyon yıl önce en eski dinozorların çağında, Orta Asya'da ağaçların arasında süzülüyordu.

Science dergisinde ana hatları çizilen bu keşif, kuşların gelişiminin en eski dönemi hakkında temel sorulara yanıt olabilir, yaygın olarak kabul edilen evrim kuramında değişiklikler yapmak ve dünya çapında müzelerde yer alan kuş tüylerinin değiştirilmesini zorunlu kılabilir.

Oregon Devlet Üniversitesi'nde zooloji profesörü olan John Ruben konuyla ilgili; "Bunlar şaşırtıcı bazı fosiller ve en azından tüylerin dinozorlardan evrilmediğini kanıtlıyor. Dinozorlarla kuşlar arasında öngörülen bağ, paleontolojide oldukça yerleşik bir kanıdır, ancak halk arasında inanıldığı kadar katı değildir. " diyor.

Oregon Devlet Üniversitesi bilim adamları John Ruben ve Terry Jones, Longisquama insignis'in 220 milyon yıl önce Orta Asya'da ağaçların üzerinde süzülürken neye benzediği ile ilgili inandıkları görüntüyü bir resme dönüştürdüler. Science dergisi yayınında ana hatları belirtildiği gibi, araştırmacılar bu hayvanın kuşların en eski atası olabileceğini fakat açıkça bir dinozor olmadığını söylemektedir.

Ruben, bu çalışmada incelenen fosil bulguların, bu hayvanın uçan kuşların atası olduğunu kesin bir şekilde kanıtlamazken, bu olasılıkla tutarlı olduğunu belirtmiştir.

Oregon Devlet Üniversitesinde paleontolog ve bu çalışmanın yardımcı yazarı olan Terry Jones şunları söylemiştir: "Bu tüylerde bulabileceğiniz ve başka bir yerde göremeyeceğiniz bu fosillerin kesin yapısını tanımlayabiliriz. Bu nedenle, en eski tüylere bakıyor olduğumuzdan oldukça eminiz. Ancak bunların ötesinde, bu hayvan, tüyleri dikkate almasanız bile geçmiş zamanlara ait kuşlara benziyor. Dişleri, pektoral yapısı (göğüs boşluğu yapısı), boynu ve kafatası o kuşlar gibidir" diyor.

Kansas Üniversitesi'nden, Rus Bilimler Akademisi'nden, Chapel Hill'deki Kuzey Karolina Üniversitesi'nden, New York Şehir Üniversitesi'nden, Charleston Koleji'nden ve Sonoma Devlet Üniversitesi'nden bilim adamları da bu çalışmaya katılıyorlar.

Ruben, fosillerin 1969'da Kırgızistan'da bulunduğunu, başlangıçta tüyler yerine deri pullarıyla bir hayvan olarak tanımlandığını ve gerçekte onlarca yıldır Moskova'da bir çekmecede gizli kaldığını söyler. Bunlar geçen yıl, Ruslara ait gezici bir fosiller sergisinde şans eseri olarak ortaya çıktı.

Ruben bununla ilgili şöyle konuşmuştur: "Bu serginin bulunduğu bir Kansas şehri alış veriş merkezinde dinozor biyolojisi üzerine bir konuşma yapmam istenmişti. Terry Jones ve ben bu fosillere göz attık ve bunların çok eski tüylü bir hayvan olduğunu hemen fark ettik. Bütün geceyi bunun üzerine çalışmak için alış veriş merkezinde boş bir mağazada geçirdik."

Dünya'nın önde gelen uzmanlarıyla işbirliği içinde gerçekleştirilen yaklaşık bir yıllık bir araştırma, tüylü bir hayvan olduğunu gösteren en eski fosili gözden geçiren bilim adamlarını ikna etti. Bu bilim adamları, fosilin, daha sonra çıkarılıp atılan, tüylerin gelişimine özgü bir tür kaplamanın kanıtı olduğunu söylemektedir.

Longisquama, küçük, kertenkele boyutunda bir planördür. Vücudunda dört bacağı ve tüyleri vardır. Ancak, Ruben'nin belirttiğine göre, uçmak için gereken kas sistemine sahip değilken, özellikleri süzülmesi için yeterlidir.

Bundan önce, tüylü en eski kuş olduğu konusunda hemfikir olunan Archaeopteryx isimli hayvan, fosil kayıtlarında ilk kez, Longisquama'dan yaklaşık 75 milyon yıl sonra görülmüştür. Archaeopteryx'nin tüylerinin nereden evrildiği büyük bir gizemdir ve birçok uzman bunların dinozorlarla bağlantısı olduğunu ileri sürmektedir.

Ruben, "birçok insanın çoğunlukla görmezden geldiği gerçek, Bambiraptor ve Velociraptor gibi kuş benzeri dinozorların en eski kuş olan Archaeopteryx'den 70 milyon yıl sonra yaşadığıdır." demekte ve şöyle devam etmektedir: "Bu nedenle, uçan kuşlar ilk kuş benzeri dinozorun evriminin öncesinde yer almaktadır. Bu noktada, gerçekte hiç tüylü dinozorun olup olmadığını üstüne basarak sormaktayız. Tüylü dinozor olarak adlandırılan hayvanlar büyük olasılıkla uçamayan kuşlardı."

Tüylerin çok karmaşık yapılar olduğunu söyleyen Ruben, "Bütün bunların arasında en sıra dışı olan, tüylerin ilk önce Longisquama'da evrilmesinin ve ardından daha sonra ayrı bir şekilde çeşitli biçimlerde dinozorlar ile başka hayvan gruplarında görülmesinin oldukça küçük bir olasılık " olduğunu ifade ediyor.

Ruben sözlerine şöyle devam ediyor: "Oysa Longisquama'da tüylerin bulunması ve bunun 75 milyon kadar yıl önce olması, önkollar gibi farklı bir yerde gelişmesi yoluyla tüyler için

kolay gelişimsel bir aşama olabilir. Evrimsel bir bakışla, uçabilen kuşla bu hayvan arasındaki uzaklık çok değildir."

Bu çalışma, Oregon Devlet Üniversitesi'nden elde edilen malzemelerden uyarlanmıştır.

İngilizceden çeviren: Zeynep Duygu YENİAY

Kaynak:

Science Daily

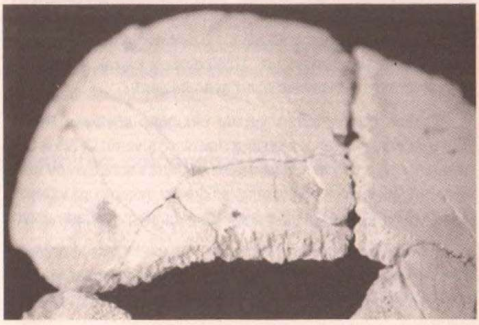
Romalı kent iskeleti tüberkülozun ilk kurbanı olabilir

York Üniversitesi yerleşkesindeki alan genişletme çalışmaları sırasında arkeologlar tarafından sığ bir mezarda bulunan erkek iskeleti Britanya'nın ilk tüberküloz kurbanlarından biri olabilir.

Radiocarbon deneyi adamın 4. yüzyılda öldüğünü tarihliyor. Adam sol tarafı üzerinde esnek bir pozisyonda, derin olmayan bir çukura gömülmüş.

Adam 26-35 yaşlarında, çocukluğunda demir eksikliği anemisinden zarar görmüş ve 162 santimetre boyu ile Romalı erkeklerin boy ortalamasından biraz daha uzun.

İngiltere'deki bilinen ilk tüberküloz vakası demir çağındadır (MÖ 300) ama Roma periyodundaki vakalar oldukça seyrek ve çoğunlukla İngiltere'nin güney yarısıyla sınırlıdır. Tüberküloz,

en sık olarak MS 12. yüzyılda insanlar kentlerde yaşamaya başladığında İngiltere'de görüldü. Bu yüzden iskelet bu ülkedeki hastalığın kaynağı ve gelişimi hakkında önemli ipuçları sağlayabilecek.

Kalıntılar, Üniversite'nin Doğu Heslington'daki 500 milyon poundluk genişleme alanında yapılan arkeolojik incelemeler sırasında bulundu.

Arkeologlar iskeleti, alanda keşfedilen ilk Roma mason binası kalıntıları yakınındaki çevrede, eski bir Roma yolu güzergâhına yakın, York ve Barton-on-Hamber arasında ortaya çıkardı.

Gömü alanı yerleşkenin inşaat yapılamayan kısmının üzerindedir. Üniversite, araştırmalar tamamlanır tamamlanmaz toplum arkeoloji ve eğitim ziyaretleri yapılabilmesi için planlar geliştiriyor.

York Osteoarchaeology Ltd.'de Malin Holst tarafından iskelette yapılan detaylı analizler ölüme yol açan muhtemel sebeplerin adamın omurga ve leğen kemiği etkileyen tüberküloz olduğunu meydana çıkardı. Holst adamın çocuklukta mikroplu sığır et ya da sütünden bulaşmış olmasının mümkün olduğunu söylüyor ancak aynı zamanda, enfeksiyon ciğerlerden de içeri alınmış olabilir. Hastalık yetişkinlik dönemine kadar hareketsiz kaldıktan sonra ikinci evresine geçmiş.

Üniversitenin Arkeoloji bölümünden Heslington Doğu Araştırmaları memuru Cath Neal: "Bu çarpıcı bulgudur ve bu iskeletteki ayrıntılı çalışma bize tüberkülozun Britinya'da yaşayan Romalıların son dönemlerinde ortaya çıkması hakkında önemli ipuçları sağlamasının yanında; aynı zamanda 1500 yıl önce York'taki hayatın nasıl olduğu hakkında bilgiler verdi."

"Birçok gömüt resmi mezarlıklardayken, yaşam alanına yakın böyle bir gömüt, bu dönem için olağandışıdır. Bu adamın buraya gömülmesinin olası nedeni, tüberküloz enfeksiyonunun bu dönemde çok seyrek olması ve insanların cesedi herhangi bir yere taşımaktan kaçınmalarıdır."

Malin Holst şunları ekledi: "Sağlıklıyken sürekli fiziksel aktiviteler yaptığını gösteren güçlü kas bağları ve kas zedelenmeleri işaretleri vardı. Ön dişlerinde, tekrarlanan etkinlikler ve alışkanlıklar sonucu meydana gelmiş olabilecek bazı yoğun aşınma ve kırıntılar vardı." Kalıntılardaki araştırmalar devam ediyor. – Durham Üniversitesi'nden Prof. Charlotte Roberts ile Manchester Üniversitesi'nden Prof. Terry Brown şimdi iskeletin DNA'sı üzerinde, Ulusal Çevresel Araştırma Komisyon'unun araştırma fonuyla, evrim ve tüberküloz bakterisinin Britanya ve Avrupa'nın bir kısmında yayılmasının sebepleri üzerine çalışıyorlar.

İngilizce'den çeviren: Nilüfer UYSAL

Kaynak:

Science Daily

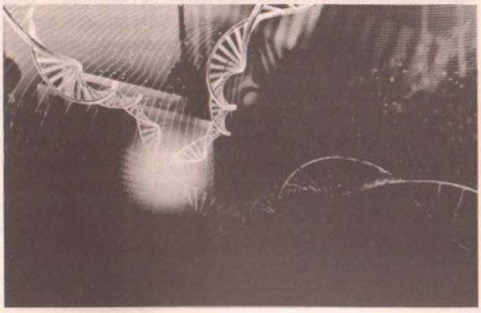
Unutulmaya doğru gidiş

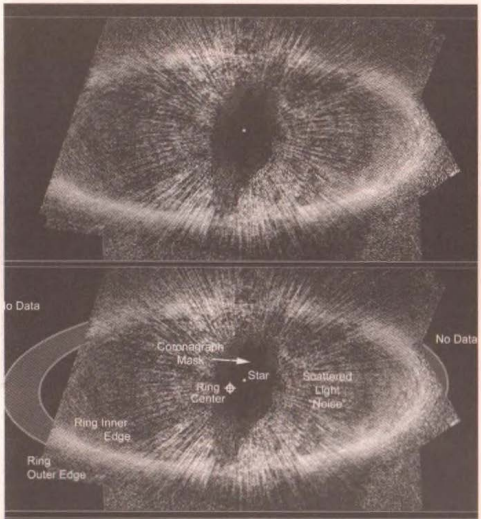
Kara madde ve kara enerjiden sonra astronomlar, kozmik gizemler sözlüğüne şimdi de kara akışı ekleyebilirler. Araştırmacılar, 700'ü aşkın galaksi, gaz vb. kümesinin tamamının, görünür bir biçimde bazı görünmez ve muhtemelen oldukça geniş kozmolojik modellerle karışmak üzere hareket ettiğini keşfettiler. Burada görünmez olduğu belirtilen kozmolojik model, halen oldukça spekülatif olmakla birlikte, evrenin ilk dönemlerinin kalıntısı olabilir.

Big Bang'dan kısa bir süre sonra, 13,7 milyar yıl kadar önce kozmologlar, evrenin kısa bir süre de olsa, mevcut fizik kurallarına uymayan bir dönemin yaşanmış olduğunu düşünüyorlar. Bu teoriye göre; 'Şişkinlik' olarak da adlandırılan bir dönemde, uzay ışık hızından daha büyük bir oranda genişlemişti. Sonuç olarak; Big Bang ile şekillenen maddenin bir kısmı 13,7 milyar ışık yılı uzağa çekildiğinden dolayı bunların ışığı henüz bize ulaşamadı. Sonuç olarak en azından kozmologlar bu maddenin görülmesi şu an için mümkün olmadığını düşünüyor. Maryland Green Belt'deki Nasa Goddard Uzay Uçuş Merkezi'nden astrofizikçi Alexander Kashlinsky'nin başında bulunduğu ekip, şişkinliğin doğrudan sebebini ortaya çıkardılar. Kashlinsky ve arkadaşları, galakside yer alan 700'ü aşkın kümeyi gözlemledikleri esnada şu şaşırtıcı ulaştılar: tüm bu 700'ü aşkın küme, basitçe belirtmek gerekirse, 1000 km/saniye kadar (Dünyanın güneş etrafındaki dönüş hızından 30 kat fazla) bir hızda aynı yöne doğru aralıksız bir biçimde ilerlemektedir.

Ekibin haftalık Astrophysical Journal Letters'ın internet baskısında yayınlanan raporuna göre; Kentaurus takımyıldızına yakın bölgede tespit edilen kümeler, olması gerekenden daha hızlı hareket ediyorlar.(Eğer ivmeleri, kozmozu yavaşça yardığı 100 yıl önce keşfedilen kara enerjiye dayanıyorsa)

Hawaii Üniversitesi'nden Harald Ebeling'e göre; bu bulgu büyük bir sürpriz niteliğindedir. O'na göre esas sorun, bu akımı sağlayan enerji kaynağının ne olduğudur. Ebeling'e göre;

Fomalhaut Debris Ring
Hubble Space Telescope • ACS HRC

galaksi kümelerinin hacmi, tek bir büyük kütleli objeye reaksiyon göstermek için oldukça büyüktür. Ekip bunun yerine, akımın kümleri, 'şişme' başlamadan önce bulunan dünyanın kütle dağılımı bir düzensizliğe doğru aktardığı tahmininde bulundu. Eğer böyleyse, Ebeling'e göre; akım evrenin de uzağına doğru genişlemeli ve araştırmacılar da cevabı, 1500 galaksi kümesine yakın bir miktarda bir katalogu araştırdıkları takdirde tespit edebileceklerdir. Ebeling'e göre; birkaç yıl sonra bu konuyla ilgili olarak daha çok şey bilinebilecek.

Kanada Ontario'daki Waterloo Üniversitesi'nden Astrofizikçi Mike Hudson'a göre ise ulaşılan, çok şaşırtıcı bir bulgudur. Ekibiyle birlikte gözlemlerini kaleme aldığı Monthly Notices of the Royal Astronomical Society'de Hudson, akımın tespit edilen yönünün kendi tespitleriyle de örtüştüğünü belirtiyor.(Her ne kadar Kashlinsky ve ekibi daha geniş bir uzaklığı kapsamalarına ve daha büyük bir hızı tespit etmiş olsa da.) Hudson diğer ekiplerin araştırma sonuçlarının başka ekiplerin araştırma sonuçlarıyla teyit edilmesini beklemeyi önerirken, bu sonucun gecikmesi durumunda, teorisyenlerin standart kozmolojik modelleri büyük ölçekte revizyona tabi tutmak zorunda kalacaklarını da ekliyor.

İngilizce'den çeviren: İbrahim ERDOĞAN

Kaynak:

Science Magazine

Fotoğraflarla St. Petersburg

Diana & Semih KALKANOĞLU tarafından 1 yıl St. Petersburg'ta yaşanarak ve sokak sokak tüm St. Petersburg taranarak bizzat çekilen 7600 adet renkli digital fotoğraf içinden seçilen en güzel 650 fotoğrafla süslenerek Türkiye'de ilk kez basılan "St. Petersburg"adlı kent albümü, 324 büyük boy sayfalı, Avusturya mat kuşe kağıdına basılı, İspanyol cilt bezi kaplı, iplik dikişli, parlak kuşe kapak içinde, sokak sokak dünyanın en güzel kentlerinin başında gelen St. Petersburg'u anlatıyor. Bu konuda Türkiye'de yayınlanan tek telif eserdir.

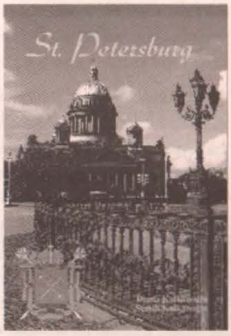
Dünyanın en genç kentidir St. Petersburg; 27 Mayıs 1703'te kurulmaya başlanmış, 1712'de de Rusya Çarlığı'nın başkenti olarak ilân edilmiştir. Günümüzde Kuzeybatı Federal Bölgesi'nin yönetim merkezi olan St. Petersburg Moskova'dan sonra Rusya Federasyonu'nun en büyük ikinci kentidir. Kent nüfusu 4,6 milyon olup bu rakam Rusya Federasyonu nüfusunun yaklaşık % 3.2'sini oluşturur.

Kent tam anlamıyla bir kültür kentidir. Kentteki müze sayısı 250'yi geçmiştir. Bunlardan dünyaca ünlü Hermitage Müzesi (Kışlık Saray) kent merkezinde beş tarihî binada bulunmaktadır. Mart 1998'de 100. Kuruluş Yılı'nı kutlayan Rus Ulusal Müzesi ise dünyada Rus Resim ve Heykel sanatı yapıtlarının bulunduğu en büyük müzedir. Kentte ayrıca 45 modern sanat galerisi ve sergi salonu bulunmaktadır. Tiyatro sayısı 80'dir. Bunlar arasında dünyaca bilinen Mariinskiy (eski adıyla Kirov) Tiyatro, Mussorgskiy Küçük Tiyatro ve Bale Tiyatrosu, Aleksandr Dram Tiyatrosu sayılabilir. Kütüphane sayısı 1800'ü geçmiştir. 1795'ten beri faaliyette bulunan Ulusal Kütüphane dünyanın en büyük kütüphanelerinden biridir. Günümüzde üçte biri yabancı dillerde olmak üzere toplam 16 milyon cilt kitabın bulunduğu ve Büyük Pyotr tarafından kurulan Rusya Bilimler Akademisi Kütüphanesi ise 1714'ten beri faaliyetini sürdürmektedir. Kentteki 2 bin eğitim ve öğretim kurumu bulunurken buralarda 73 bin öğretmen görev yapmakta ve 1,5 milyon öğrenci bu kurumlarda okumaktadır. Kentte 46'sı devlete ait, 30'u özel toplam 76 üniversite ve yüksek okul bulunmaktadır. Ayrıca değişik dallarda eğitim veren 114 enstitü bulunmaktadır.

Bu benzersiz kent albümünü fotoğraf çekiminden tasarımına her şeyiyle hazırlayan yapımcılar Diana & Semih KALKANOĞLU, Kuzeyin Venedik'i diye adlandırılan bu kenti ve yakın çevresini detaylı biçimde anlatmışlardır. Kanalları ve adalarıyla, tüm dünyaca bilinen Beyaz Geceleri ile kent hakkında merak edilen tüm bilgiler bu özel albümdedir.

Bu özel kent albümü, St. Petersburg'u merak edenlerin, St. Petersburg'a gidecek olanların en güvenilir rehberi olacaktır.

Moskova

Diana & Semih KALKANOĞLU tarafından 2 yıl Moskova'da yaşanarak ve sokak sokak tüm Moskova taranarak bizzat çekilen 3800 adet renkli dia içinden seçilen en güzel 357 fotoğrafla süslenerek Türkiye'de ilk kez basılan "Fotoğraflarla Moskova" adlı kent albümü, 220 büyük boy sayfalı, Avusturya mat kuşe kağıdına basılı, İspanyol cilt bezi kaplı, iplik dikişli, altın yaldız yazı ve süslemelerle süslü parlak kuşe kapak içinde, sokak sokak Moskova'yı anlatıyor. Bu konuda Türkiye'de yayınlanan tek telif eserdir.

Yine Türkiye'de ilk kez hazırlanan ve basılan, kitapla birlikte verilen 50 x 75 cm boyutlarındaki Türkçe Moskova Haritası Türkler için sokak sokak Moskova'yı göstermektedir.

Türkiye ile Rusya arasında, 70 yıl aradan sonra, son 14 yılda komşuluğun bile ötesine geçen bir diyalog kurulmuştur. Gerek ticarî alanda, gerekse insan ilişkileri alanında, uzun zamandır olmadığı kadar kuvvetlenen ilişkiler, iki ülke insanını birbirine yaklaştırmıştır.

Büyük bir özveri, emek ve zaman harcanarak hazırlanan bu çalışma, bir dünya metropolü olan Moskova'yı bütün yönleriyle anlatmakta. Sokak sokak anlatılan şehir, kültürüyle, tarihiyle, sosyal yaşamıyla bir yandan satırlara aktarılırken, diğer yandan da güncel fotoğraflarla canlandırıldı.

Moskova; bir dönem Rus Çarlığı'nın, bir dönem Soğuk Savaş yıllarının Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, son 18 yıldır da Rusya Federasyonu'nun bu çok önemli başkenti, Türkiye'de ilk kez telif olarak hazırlanan bu çalışmada, tüm güzelliklerini gözler önüne sermektedir. Dünyaca ünlü metrosuyla, sayısız tiyatro, müze ve kültür kurumlarıyla, tarihî kişilikleri ve yapılarıyla, sarayları ve yeşil alanlarıyla kısaca, her yönüyle en detaylı ve gerçekçi biçimde anlatılmaktadır.

Bu özel kent albümü, Moskova'yı merak edenlerin, Moskova'ya gidecek olanların en güvenilir rehberi olacaktır.

Golden Bridge Uluslararası Kültür ve Sanat
Organizasyonları Limited Şirketi
İletişim: P.K. 678 Sirkeci 34435 İSTANBUL
(0546) 242 09 97 - (0539) 615 59 95
e-mail: goldenbridge@mynet.com

Okullarımızdaki matematik (14)
Ortaöğretimden ele almadıklarımız (1)

Okullarımızdaki matematiğe Aralık 2004 de başlamışız; ilk iki yazımızda ÖSS yi irdeleyerek, çözümleyerek, eleştirerek. (Daha önce de bir yazımız var: *Matematiği bir de böyle tanıyalım*) Bundan sonraki iki yazımız, *Nasıl başlayalım?* Bunlarla ilkeler belirliyor, (anne-babalarımıza, toplumcu öğretmenlerimize) sorular soruyor, matematiği neden bu denli sevdiğimizi öykülüyoruz. Sonraki dokuz yazımızın altısında (ortaöğretim düzeyinde) Mantık, Küme bilgisi, ACA (Aritmetik-Cebir-Analiz), Geometri ve Analitik Geometri'nin dizgeli (sistemli), yani bizim terimimizle *hehfatüd* (hiç eksiksiz, hiç fazlasız, tüm düzenli) nasıl anlatılabileceğini belirlemeye çalışıyoruz; ikisinde yine başa dönüyoruz; birinde (somut bir Eğitim Fakültemizi gözlemleyip irdeleyerek) üniversitelerimizi eleştiriyoruz,

Bu bir iki yazımızla *Ortaöğretim düzeyinde Matematik* dizimizi tamamlayacağız. Bunun için (boşuna üzülmeyin diye) *www.meb.gov.tr* ye girmeyeceğiz. Önümüze (herhangi) Lise 1, Lise 2, Lise 3 Matematik kitabı açacağız; bunları kullanarak şimdiye dek irdelemediğimiz matematik konularını özetle, hehfatüd sunmaya çalışacağız.

Lise 1 de: B1. Mantık (Bağımsız bir matematik dalı. Ele aldık.); B2. Kümeler (Bağımsız bir matematik dalı. Ele aldık.); B3. Bağıntı-Fonksiyon-İşlem (sayı bağıntı, fonksiyon ve işlemleri diye özelde ele alınırsa bu Aritmetik-Cebir. Ve biz ele aldık. Ama (kitapta olduğu gibi) genelleme yapılır, ayrıca küme bilgisine aktarılırsa, önce bu ortaöğretime alınmamalı, sonra da ayrıntılı irdelenmesi gerekmeyecek kadar basit. Biz de atlayacağız.); B4. Sayılar, Modüler Aritmetik (Aritmetik. Ele aldık.); B5. Polinomlar, Çarpanlara ayırma, Rasyonel ifadeler, Denklemler (çok düzensiz sunulmuş ama Cebir. Ele aldık.); B6. İkinci dereceden bir bilinmeyenli denklemler, Eşitsizlikler, İkinci dereceden fonksiyonlar (Düzensiz sunulmuş Cebir. Ele aldık.)

Lise 2 de: B1. Trigonometri (Özel bir Geometri-ACA eşlemesi. Bu nedenle biz, A/G 3 simgesini kullanıyoruz. Ele alacağız.); B2. Karmaşık sayılar (ortaöğretimde olmaması daha doğru. Çünkü Karmaşık analiz adıyla çok geliştirilen, ACA ya dayalı bu matematik dalı, ortaöğretim öğrencisi için çok soyut. Yine de anlaşılır biçimde açıklamaya çalışacağız.); B3. Logaritma (bu bir işlem, üs almanın ikinci karşıtı; aritmetik ve form özdeşlikleriyle Cebir konusu. Elektronik hesap makinesi öncesi, logaritma cetvelleri kullanıldığından, sürgülü cetvellerde logaritma cetvellerinden yararlanıldığından önemliymiş. Şimdi logaritma hesabı için $\log_a x = \log_b x / \log_b a$ özdeşliğinin bilinmesi yeterli. Logaritma özdeşlikleri ve denklemleri Cebir.); B4. Permütasyon, Kombinasyon ve Olasılık (Olasılık, ACA ya dayalı bir matematik dalı. Permütasyon ve kombinasyon sayıları olasılık uygulaması. Genelde ise, düzenleme bilgisi, ayrı bir matematik. Ele alacağız.); B5. Tümevarım (Tamsayılar cebrinde genel bir kanıtlama yöntemi. Ele alacağız.); B6. Diziler ve Seriler (Ortaöğretimde anlatılanlar cebir uygulaması. Sonsuz diziler Analizin de başlangıcı.)

Lise 3 de: B1. Fonksiyonlar; B2. Fonksiyonların limiti; B4. Türev; B5. İntegral (Cebir ve Analiz); B3. Süreklilik (Analizin başlangıcını oluşturan bir temel kavram. Ortaöğretim öğrencisi için çok soyut. Biz sonsuz, sonsuz küçük, limit ve sürekliliği, birlikte, bir tartışma konusu gibi ele alacağız.); B6. Lineer Cebir (Yani matris ve determinant hesabı. Matris hesabı ACA ya dayalı ama ayrı bir matematik dalı. Determinant ise kare matris formunda verilen bir sayı yani ACA nın bir dal parçası. Ele alacağız.)

(www.meb.gov.tr ye bakmayacağız dedik ama bizdeki kitaplar eski ve Liseler dört yıl oldu. (1950 lerde de dört yıl olmuştu, sonra yine üç yıla düşürüldü. Dördüncü sınıfta matematik öğretmenime, istersem okula gelmeyebileceğimi çünkü sınıfta bırakırlarsa özel sınıf açmaları gerekeceğini söylemiştim. Öğretmenimin tepkisi, yanındaki arkadaşına dönüp, "Bir öğrenci düşünebiliyor ama Bakanlık düşünemiyor." olmuştu.) Lise Matematik Programına baktık. Aynı bölümler, biraz sırası değiştirilerek dörde ayrılmış. Milli Eğitim Bakanlarımız için devrimin yalnız devirme kısmı var; yenileme, geliştirme kısmı yok.)

Neyse, biz geleceğe yazmaya devam edelim.

• Ortaöğretimde matematiğin dizgeli sunuluşu

Öncelikle bilinmeli ki, Geometri de, Analitik Geometri de Matematik. Bu nedenle Matematik-Geometri-Analitik Geometri ayrımı yanlış ve yanıltıcı. Çocuklarımızın matematik öğrenmesini yani sorgulayabilmesini, çözümleyebilmesini, irdeleyebilmesini, eleştirebilmesini, yargılayabilmesini, bireşim yapabilmesini, çıkarımda bulunabilmesini (veya çok yinelenen terimlerle, çözüm ezberlemesini değil çözmeyi öğrenmesini) istiyorsak, onların *Ne?, Nasıl?, Neden?* diye sormasına izin vermeli, onları buna alıştırmalıyız. Eskiden Cebir-Geometri diye ayrılıyordu; mantık, küme bilgisi, matris ve determinant hesabı, vektörel hesap, olasılık, genel matematik öğretilmiyordu, analitik geometri, trigonometri, metrik, (bir ara tasarı geometri) geometri adı altında işleniyordu ve bu ayrım daha doğrucaydı. Şimdi çocuklarımız sorsa, *"Geometri-Analitik Geometri-Matematik ayrımı neden? Geometri, analitik geometri de matematik değil mi?"* Ne diyeceğiz? Daha başlangıçta mı matematik dışına çıkacağız?

Neyin, nasıl yapılacağına yönetimimiz karar veriyor. Ne yazık ki, *kölelik eğitimi*nde bu kararların kökü de dışarıda. Bu nedenle biz ancak geleceğe yazabiliyor; çocuklarını seven anne babalara, öğrencilerini seven öğretmenlere, halkını seven aydınlarımıza seslenebiliyoruz . . .

Şimdi ne yapalım?

Önce (bakanlığın öğretim izlencesinden de çok ayrılma-

dan) ortaöğretimde söz konusu olmuş veya söz konusu olabilecek matematik konularını dizgeleyelim ve önceden ele almadıklarımızı belirleyelim:

MK01, MK02. Genel Matematik: Düzenleme bilgisi ve sayı işlem ve bağıntılarının genelde incelenmesi. Değinelim.

MK03. Mantık: Bildiri bilgisi. Daha önce anlattık.

MK04. Küme Bilgisi: Daha önce anlattık.

MK05 ~ MK11. ACA (Aritmetik-Cebir-Analiz): Daha önce anlattık. Ama sonsuz (∞), sonsuz küçük (ε), süreklilik ve limite bir daha değinelim.

MK12. Geometri: Konum bilgisi. Daha önce anlattık.

MK13. Dil-ACA eşlemesi: Genelde doğada gözlenenlerin, özelde dilde verilenlerin sayısallaştırılması (ACA ya aktarılması). Değinelim.

MK14 ~ MK17. ACA-Geometri eşlemeleri: Analitik geometri (geometri problemlerinin ACA ya aktarılarak çözülmesi), Grafik çizimi (ACA nın F(x, y) = 0 fonksiyonlarının, geometrik karşılıkları eğrilerle belirlenmesi ve irdelenmesi), Trigonometri (Geometrinin açısının sayısallaştırılarak irdelenmesi), Metrik (Geometrinin uzunluk, alan, hacim kavramlarının sayısallaştırılarak irdelenmesi). Bunlardan analitik geometriyi anlattık; diğerlerini anlatalım.

MK18 ~ MK21. ACA ya dayalı matematik dalları: Karmaşık sayılar (özel sayı ikilileri), Vektörel hesap (sayı kolonları), Matris hesabı (sayı tabloları, determinant hesabı (kare matris formundaki sayılar)), Olasılık (özel bir sayı hesabı). Anlatalım.

Sonra da ele almadıklarımızı tek tek ele alalım.

Ortaöğretimde bu konuların yıllara ve ders kitaplarına ayrımı buradaki sıralama pek bozulmadan serbest. Eğitimsel nedenlerle Geometri, Analitik geometri (ve bununla birlikte diğer üç Geometri-ACA eşlemesi), Aritmetik-Cebir (ve dil-ACA eşlemesi), Analiz, Mantık ve Küme bilgisi (ve Genel Matematik). ACA ya dayalı matematik dalları diye altıya ayırma uygun. Yıllara ve kitaplara ayrım da buna göre.

• MK01. Düzenleme bilgisi

1. Düzenleme bilgisi ne? Değişik ögeleri (örneğin yer karolarını, bir süs eşyasındaki boncukları,. . .) değişik boyutlarda (örneğin yer karolarında iki boyutta yani yüzeysel, bir ipe dizilen renkli boncuklarda tek boyutlu, eğrisel,. . .) değişik koşullarla (örneğin yer karolarında yalnız iki renk kullanarak veya boncukları dizerken saçaklar da oluşturarak,. . .) yan yana getirme ve bununla ortaya çıkan matematik.

2. Düzenleme bilgisi (ama) nasıl? Önce elimizdeki kitabı inceleyelim: faktöriyel tanımı, faktöriyelin $n ! = n \times (n - 1) !$ özelliği ve buna dayalı basit aritmetik, bir de denklem çözümü, permütasyonun (fonksiyon ve bir boyutlu sıralama yardımıyla) iki tanımı, simgelenişi, permütasyon sayısı, (permütasyonun fonksiyon tanımı kullanılarak) bileşkesi, permütasyonun grup özellikleri, permütasyonun (sıralama tanımı kullanılarak) genellemesi (p(n, r)), permütasyonun özel iki türü (dönel ve yinelemeli permütasyon); kombinasyon tanımı, kombinasyon özellikleri. Örnek çözümler ve alıştırmalarla birlikte 28 sayfa. Neden bunlar ve böyle anlatılmış sorusu yanıtsız. Böylece bellenmesi ve bellekte tutulması çok zor. Halbuki düzenlemede iki genel problem söz konusu: düzenleme oluşturma ve düzenleme sayısı. Düzenleme sayısı ve olasılık uygulaması burada ele alınmamalı. Düzenleme oluşturmada ise öncül ayrım boyutla. Öyleyse düzenleme bilgisinde ilk bölüm bir boyutlu (doğrusal ve özelde dönel düzenleme). Burada sıralı (kitap adıyla permütasyon), sırasız (kitap adıyla kombinasyon), tekrarlı, tekrarsız doğrusal düzenlemelerin dizgeli bir biçimde nasıl oluşturulacağı anlatılmalı. (Sayısal bir bilgi yok.) Ayrıca genel grup kuramına girilip girilmemesi seçim sorunu. (Burada ne anlatılabileceğini açıklayalım; yalnızca bir kaynak vermekle yetinelim: *Gruplar Teorisine Giriş-P.S.Alexandroff-Türk Matematik Derneği yayını.* İkinci bölüm (somut uygulaması çok daha önemli olan) iki boyutlu düzenlemeler. Sayısallıktan tümüyle uzaklaşarak (ama matematikten, yani dizgeli anlatımdan) uzaklaşmadan *örüntü* (yani yalnız düzgün çokgenler kullanılarak elde edilen iki boyutlu düzenlemeler) ve desen (yani karmaşık bir birimin yinelenmesi olanaklı iki boyutlu düzenlemeleri) oluşturma ayrıntılı ele alınabilir. Burada ne anlatılabilirin örüntü kısmını daha önce özetlemiştik. (Bilim ve Ütopya 163 Ocak 2008) Hem de bir kısım sayısal bağıntılar da türeterek. Desen kısmı ise (⟹ biçiminde (açı 135° ve uzun kısım kısanın (dıştan ölçülünce) iki katı) bir birimle elde edilen) ahşap Selçuk desenlerinden (fonun da resim olduğu) Escher desenlerine dek birçok çalışma içerebilir.

3. Düzenleme bilgisi neden? Bağıntılı, dizgeli ele alınan her konunun eğitimsel yararı var. Ayrıca (iki boyutlu düzenlemelerde olduğu gibi) bir matematik konusu, somut uygulamaları ile birlikte ele alınabiliyorsa bu yarar büyüyor.

• MK02. İşlem ve bağıntının genelde örneklenmesi, irdelenmesi

Kanımızca bu konunun Ortaöğretimde yeri yok. Ama bakanlık izlencesinden çıkaramayacağımızdan, ÖSS de sorulmasını önleyemeyeceğimizden dizgeli bir biçimde özetleyelim.

Önce bir sayı bağıntısının (örneğin eşitliğin) ve bir sayı işleminin (örneğin toplamanın) özellikleri (yansıma, simetri, geçişme; değişme, birleşme, etkisiz ve ters öge) irdelenebilir. Sonra somut yaşamdan örnekler verilerek bağıntı ve işlemin genelliği anlatılabilir. (Örneğin akrabalık tüm özellikleri taşıyan bir bağıntı; maçta gol atma başkasının katkısı yoksa bir birlem (faktöriyel gibi tek ögeli işlem), kalecinin hatası, pas verenin katkısı varsa ikilem, çoklam ama özellikler karşılıksız.) Bundan sonra da bakanlık izlencesinde istenilenlerle, ÖSS de sorulanlarla ilgili genel bilgi verilebilir. (Sıralı ikili, Kartezyen çarpım yardımıyla bağıntının (küme bilgisine aktarılarak) genel tanımı, fonksiyon ve işlem tanımları, fonksiyon bileşkesi ve bu genel bilgilerden uydurulan somut problemler, . . .) Grup kuramının başlangıç bilgileri de (MK01 den) buraya alınabilir.

• MK08. Limit ve süreklilik üzere

Limitin (tümevarımla açıklanan) bir temel kavram olduğunu, limit aracılığıyla gerçel sayılarımıza özel iki sayı (sonsuz

(∞) ve limit sıfırı (ε)) kattığımızı, bunların işlemlerini ve bu işlemler sırasında ortaya çıkan belirsizlikleri, fonksiyonlarda bu belirsizlikleri nasıl aştığımızı anlatmıştık ve tüm anlattıklarımız ortaöğretim öğrencilerinin anlayacağı ve bu nedenle hoşlanacağı biçim ve düzeydeydi. Sürekliliğin buna katılması gerekli de, doğru da değil. Zeno paradoksunu (süreklilik unutulursa öndeki kaplumbağaya arkadaki tavşanın yetişemeyeceği öyküsünü) anlatan profesöre (yaşamı boyu sürekliliği gözleyen ve buna alışan) ilkokul dördüncü sınıf öğrencisinin tepkisini görmüş; sabırla derinlemesine irdelemeye çok alışmış Marx'ın bile, (Matematiksel El Yazmaları'ndan öğrendiğimiz gibi) bu temel kavramlarla ne denli uğraştığını izlemiştik.

• MK13. Genelde doğanın matematikselleştirilmesi, özelde dilde verilen problemlerin çözümü üzere

Öncelikle bilelim ki, özel problem Dil-ACA (bizim simgelememizle D / A), genel problem Doğa-ACA eşlemesi (bilim, tümevarım). Her eşlemede de bir *sözlük* söz konusu. İşte bu sözlük (ortaöğretimde) hehfatüd verilmeli, ayrıntılı açıklanmalı, örneklenmeli.

D / A sözlüğünde, dildeki bazı sözlerin ACA daki karşılıkları (topladık, ekledik, kattık, . . . ≙+; eksilttik, aldık, harcadık, . . . ≙ – ; her birinde, . . .şu kadarında, . . . ≙ ×; bölüştük, paylaştık, . . . ≙ ÷ ; yüzde x≙x / 100 gibi); bazı tanım bağıntıları (tutar / miktar = fiyat, satış tutarı – alış tutarı = kâr (eksi çıkarsa mutlak değeri zarar), değişim miktarı / değişim süresi (eğer sabitse) ≙ değişim hızı,...); (gözlem ve deneyler sonucu belirlenen) doğa yasaları (satış azaldıkça satıcı indirim yapar, atmosfer basıncında, sıfır derecede buz erimeye başlar ama erime de belirli bir ölçü enerji gerektirir, yansıma yasası, . . .gibi) olacak. D / A eşlemesinin esası ise sorulan veya bilinmeyenleri x, y, z. . . . diye simgelemek (ve böylece bir tür bilinir kılmak), dilde verilen bağıntıları ACA ya çevirmek yatar. (Buna *denklem kurmak* diyoruz.) Bundan sonrası ise ACA (denklem çözmek). Gelin bunu, (M. Reşat Sümerkan'ın *Temel Ağa'nın Mektupları*'ndan aldığımız ve sunulan D / A problemlerinin yapaylığının çok güzel bir eleştirisi olan) bir gülmece ile örnekleyelim. Problem şu:

"*Bi tirenlan, bi otobos ayni istasyondan kalkmışlar. Tiren otobostan üste bi daha hızlı gidiy. Otobos iki yerde onbeşer dakka istirahat vermiş. Tiren da bi yerde durmiş 20 dakka su almiş. Otobos saatte 60 km gidiymiş. Tiren 5 saat sonra gideceği yere varmış. Otobos ise ne vakit sonra oraya varacakmış.*" Verilenler ve bilinmeyenler: trenin hızı $V_T = x$ (bilinmiyor), otobüsün durma süresi $d_O = 2 \times 15 / 60$ (süreleri saate çeviriyoruz), trenin durma süresi $d_t = 20 / 60$, otobüsün hızı $V_O = 60$, trenin toplam gezi süresi $t_T = 5$, gezi uzaklığı y (bilinmiyor), otobüsün gezi süresi $t_O = z$ (bilinmiyor).

Bağıntılar: "*Tiren otobostan üste bi daha hızlı gidiy.*" ≙ $x = 2 \times 60$, $(5 - 20 / 60) \times x = y$ (tanım bağıntısı: $x = v \times t$), $(z - 2 \times 15 / 60) \times 60 = y$ (üç bilinmeyenli ama çok basit üç denklem. $x = 120$, $y = (5 - 20 / 60) \times 120 = 560$, $z = 560 / 60 + 2 \times 15 / 60 = 9$ saat 50 dakika, gecikme 4 saat 50 dakika.

(Öğrenci bir problemi (verilenleri ve sorulanları kafasında yoğurarak) istediği hızda çözebilir. Ama öğretmen (tüm sınıfla birlikte) yukarıdakine benzer biçimde cümle cümle çözümleme yapmalı.)

Eğer neyin matematik karşılığının ne olduğu en genelde iyi bilinirse doğanın matematikselleştirilmesi de çok zor değil. Önce bilinmeli ki, birçok şey (birbirini etkileyerek) birlikte değişiyor. Örneğin fiyat, arz, talep birlikte değişiyor. (*Eder, sunu, istem* demek isterdik aslında.) Bunun matematik karşılığı, en genelde F(f, a, t) = 0 gibi bir şey. Aslında fonksiyonumuza başka değişkenler de katılabilir; reklam, genel eğitim, toplumsal etkileşim, teknolojinin gelişmişlik düzeyi, . . .gibi. Bu değişkenler arasında basit bağıntılar kurmak da olanaksız. Burada geniş araştırmalar gerekli. (Bilimdeki zorluk burada. Zorluk matematikselleştirmede değil, matematikselleştirme için gerekli bilgilerin toplanmasında.) Ekonomi kitaplarında yapılan ne? Nicel olmayan arz ve talep eğrilerinden (F(f, a) = 0, F(f, t) = 0) söz etmek ve piyasa fiyatının bunların kesim noktasında oluşacağını söylemek. Bu doğanın matematikselleştirilmesi değil.

Örneğimizi değiştirelim: devinim (hareket). Önce basit bir devinim ele alalım. Arabayla gidiyoruz, neler birlikte değişiyor? Konumumuz, hızımız, yakıt giderimiz. (Bilimde ilk yapılan, basitleştirme. Burada biz de yolun niteliğini, dönemeçleri, arabanın niteliklerini kapsam dışı bıraktık.) Aradığımız en genelde F(r, v, y) = 0 (r: konum, v: hız, y: yakıt gideri değişkeni.) Bazı basitleştirmeler daha yapalım; önce r yi sabit yol boyunca başlangıçtan uzaklık (u) diye ele alalım yani tek boyuta indirgeyelim, sonra da u ve y dolaysız bağımsız herhalde diye düşünelim, yani $F_1(u, v) = 0$, $F_2(v, y) = 0$ ları arayalım. Hız ile yol arasında basit bir bağıntı biliyoruz. u = vt ama bu v sabit olduğu zaman geçerli ve arabamızın v sini değiştirip duruyoruz yani V = v(t) fonksiyonu söz konusu. Bizim basit bağıntımız ancak sonsuz küçükte geçerli olabilir; sonsuz küçük zamanda v yi sabit düşünebiliriz. Öyleyse bağıntımız du = vdt veya $u = \int v dt$ (İntegral sınırları v(t) ye bağlı.) Bu bağıntı yardımıyla "*Ne zaman, neredeyiz?*" sorusu, "*Ne zaman, ne hızla gidiyoruz?*" a dönüşüyor. Bu ise (arabamızı sabit, yolumuzu etkisiz sayarsak) $F_2(v, y) = 0$. Burada düşünebileceğimiz en basit bağıntı *Ne kadar yakıt, o kadar hız* : V = k× y (k: sabit.) Ama biz biliyoruz ki arabamız buzlanmış yolda kayarken y = 0 da olsa V > 0; ayrıca gaz pedalına basınca hız artıyor (sonra yolun tepkisiyle dengelenip sabit oluyor.) Yani dv / dt = k×y. Ama u da değişken (u = u(t)) ve bu bağıntımız ancak sonsuz küçükte geçerli. d(dv/dt) / dt = kdu (hız değişiminin değişimi yakıt gideriyle orantılı.) Bu ise Newton'un F = ma bağıntısının bir başka yazımı.

En genel devinim yasasını bulmak istersek, hiç etki yokmuş gibi devinip duran gezegenleri izlemeliyiz. Bunu Kopernik yapmış; Kepler, Kopernik kayıtlarını inceleyerek kendi adıyla anılan yasalara ulaşmış. (Kepler'in çalışmasını bilmiyoruz ama sanırız çok çaba ve sınama-yanılmayla). Newton'un evrensel çekim yasası ($F = k \times m_1 \times m_2 / d^2$) ise Kepler yasalarına özdeş ve onlarin matematik içi dönüşümüyle. (Sanırız, başına düşen elma, sonradan uydurulmuş bir yalan.) Newton'un bu çıkarımı, ortaöğretim üstü. Öyleyse işimizi basitleştirelim. Attığımız taşın yörüngesini (daha doğrusu, taşın atığımız andan sonra ne zaman nerede olduğunu) arayalım. Taşımızın deviniminde, ne

yönde, ne hızla attığımız (v_0), yer çekimi (G: gravitation) ve taşın kütlesi (m:mass) değişkenlerimiz (zaman (t: time)) her devinimde ana değişken.) Yani aradığımız F (v_0, G, m, t) = 0. (Bunlar dışındakileri, örneğin rüzgarı etkisiz saydık.) Ama bu bir devinim ve Newton'un çekim yasası evrensel. Yani aradığımız bağıntı bunun özel hali olmalı. Buradaki yer çekimi taş ile dünya arasında yani $G = k \times m_T \times m_D / d^2$ ve dünya kütlesi sabit, uzaklık da hem büyüklük, hem yön bakımından çok az değişiyor, sabit sayabiliriz. Öyleyse $G = m_T \times g$. Kuvvet ile devinim değişkeni a arasındaki bağıntı ise F = ma. Böylece taşımız için a = g sabit buluyoruz. Ayrıca devinimimiz düzlemsel (V_0 ile çekül doğrultusundaki g nin belirlediği düzlem içinde) ve yatay ve düşey iki bileşene ayırarak incelemeliyiz. Yatayda (V_0 'ın yatayla yaptığı açıya α dersek) $V_x = V_0 \cos\alpha$ (sabit), düşeyde $V_y = V_0 \sin\alpha - \int g dt = V_0 \sin\alpha - gt$. Konum değişkenleri (x, y) ise tanım gereği hızların zamana göre integrali, $x = \int (V_0 \cos\alpha) dt = V_0 t \cos\alpha - x_0$ ve $y = \int (V_0 \sin\alpha - gt) dt = V_0 t - (1/2) g t^2 - y_0$ (x_0, y_0 taşın atıldığı noktanın koordinatları.)

Buradan bir sonuç da çıkartalım: bilimin temeli gözlem, araştırma ve matematik.

• MK15. İki değişkenli fonksiyonların (F(x, y) = 0) geometriye aktarılarak belirlenmesi ve irdelenmesi üzere

Analitik geometride (bizim simgelememizle A/G1) geometriyi ACA ya aktarıyor ve geometrik problemleri ACA da çözüyorduk. Dekart, *Geometri*sinde bunun karşıtını da yapıyor, cebir denklemlerini geometriye aktararak çözüyor. *Grafik çizimi* diye de adlandırabileceğimiz (bizim A/G2 diye simgelediğimiz) geometri-ACA eşlemesinde yapılan ise çok daha basit: yine A/G1 in koordinat sistemi kullanarak F(x, y) = 0 a karşılık bir eğri bulunuyor ve bu eğri tanım aralığı, (eksenlerle kesim noktaları, maksimum, minimum noktaları, . . .gibi) özel noktaları, (simetri, periyot gibi) özellikleri, (asimtot, . . .gibi) yardımcı ögeleri belirlenerek irdeleniyor ve bu irdeleme, sınırlı da olsa, uygulamada kullanılıyor.

Grafik çizimi, ders kitaplarında orada burada, parça parça veriliyor. Bunların hepsi birleştirilir ve dizgeli bir biçimde birlikte ele alınır, somut uygulamaları eklenirse daha kolay anlaşılacak ve bellekte tutulacak.

• MK16. Trigonometri yani açının sayısallaştırılması (A/G3)

Geometride iki nokta arasındaki uzaklığı temel bağıntı almış ve genelde iki öge arasındaki uzaklığı *birbirine en yakın noktaları arasındaki uzaklık* diye tanımlamıştık. Ama bu tanım (kesişen iki doğru, bir doğru-bir düzlem, iki düzlem gibi) ortak noktaları olan temel ögeler için konum belirleyici olmuyordu. Bu durumda iki yol bulmuştuk. Ya *açı* diye yeni bir temel bağıntı varsaymak, ya da kesişen ögeler arasındaki uzaklık tanımımızı değiştirmek. Birincide birbirine dönüştürülemeyen iki temel bağıntının ortaya çıkışı bir zorluk oluşturuyordu. Bu nedenle ortak noktaları olan temel ögeler arasında (uzaklık türünden) yeni bir tanımlama yapıyorduk: ortak noktaları olan iki temel öge arasındaki uzaklık, (boyutları farklıysa boyutu küçük olanında alınmak üzere) bunlardan birinde ortak noktalardan birim uzaklıktaki (sayısallaştırma burada oluyor) herhangi bir noktanın diğer temel ögeye uzaklığı. Bu sinüs. Yani sinüs (örneğin) kesişen iki doğrunun birbirine göre konumunu (aradaki açıklığı) belirleyen bir ölçü. Ama burada durmamışız. (Örneğin kesişen iki doğruda) birincisinde kesim noktasından birim uzaklıkta nokta değil de herhangi bir nokta alsak, diğerinde buna en yakın noktayı belirlesek ve şimdi bu iki nokta arasındaki uzaklığı değil de bu uzaklığın, ilk noktanın kesim noktasına uzaklığına oranını alsak (Tales nedeniyle) yine aynı sinüs ölçüsünü buluyoruz ya, ayrıca burada üç uzaklık (iki noktamızın birbirine ve kesim noktasına uzaklıkları) oluşuyor ya, kesişen iki doğrunun birbirine konumunu belirlemede bu üç uzaklık arasındaki altı oranı da ölçü saymışız (sinüs, kosinüs, tanjant, . . .) Ayrıca temel bağıntı aldığımız açıyı da değişik biçimlerde sayısallaştırmışız (derece, grad, radyan). Sonra şu ünlü karmaşık ögemiz, üçgenin kenar ve açıları arasında bağıntılar aramış, bulmuşuz. . . Böylece apayrı bir matematik dalı, bir geometri-ACA eşlemesi oluşmuş. İşte bunun adı Trigonometri. (Aslında anglometri daha doğru bir isim olurdu.) Şimdi bizim Ne?, Nasıl?, Neden? sorularımıza geçebiliriz.

1. Trigonometri ne? Bir geometri-ACA eşlemesi (A/G3); açı ve uzunluk ölçüleri arasındaki bağıntıların bilgisi.

2. Trigonometri (ama) nasıl? Temel bağıntı olarak açı için dahi (derece, grad, radyan diye) üç ölçü belirlemişiz. Başlangıçta bunların birbirine dönüşümünü vermeliyiz. (Hesap cetveli yardımıyla) bu ölçüler ve trigonometrik ölçüler diye adlandırdığımız sinüs, kosinüsün birbirine nasıl çevrildiğini anlatmalıyız. Trigonometrik ölçülerin birbirine dönüşümünü sağlayan trigonometrik özdeşlikleri ($\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1$, $\tan\alpha = \sin\alpha / \cos\alpha$, . . .) vermeliyiz. İkinci adımda trigonometrik ölçü tanımının $\alpha \geq 90°$ için genişletilmesini (birim çember, . . .) özel açı trigonometrik ölçülerini ($\alpha = 0°, 30°, 45°, 60°, 90°, 180°, \ldots$) açıklamalı veya hesaplamalıyız. İki açının toplamı ve farkının trigonometrik ölçüleri ile ilgili özdeşlikleri ($\sin(\alpha \pm \beta) = \sin\alpha\cos\beta \pm \cos\alpha\sin\beta$, $\cos(\alpha \pm \beta) = \cos\alpha\cos\beta \mp \sin\alpha\sin\beta$, . . .) türetmeli ve bunlar yardımıyla (ve 0°, 90°, 180° nin trigonometrik ölçülerini de kullanarak) $0° < \alpha < 90°$ dışındaki açıların trigonometrik ölçülerinin hesaplanışını göstermeliyiz. Üçüncü adımda üçgende trigonometrik bağıntılar (sinüs, kosinüs ve tanjant teoremleri) ve bunların da yardımıyla üçgenin ikincil ögelerinin hesaplanması ele alınabilir. Bu bilgilerin uygulamaları (türev trigonometrik özdeşlikler, trigonometrik denklemler, üçgen çözümleri) gerekli bilgileri izlemeli.

Trigonometrik fonksiyonların grafikleri A/G2 konusu ve orada ele alınmalı.

(Bir ders kitabı incelediğinizde bu bilgilerin nasıl birbirine karıştırıldığını ve böylece izlenemez, bellenemez kılındığını görebilirsiniz.)

3. Trigonometri neden? Tüm doğa olayları zaman ve uzay içinde. Bu nedenle konum önemli. Konum belirlemede ise uzaklık yanında trigonometrik ölçülerle sayısallaştırılmış açı gerekli.

Yazı sınırımıza ulaştık. Diğer konuları sonraki yazılarımıza bırakıyoruz.

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Logos Yayınları'nın yayımladığı Selman AKI'nın "Çerkezlerden Çerkezköy'e" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Aralık 2008 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

Aynı apartmanda oturan Ali ve Kadri adlı iki arkadaş, motosikletleriyle geziye çıkıyorlar. Tamamen aynı yolları takibederek ve eşit mesafeleri katederek Safranbolu'ya gidiyorlar. Ancak, yolculukları sırasında Ali, Kadri'nin yolculuğu sırasında verdiği molanın iki katı kadar uzun zaman yol alıyor. Kadri ise, Ali'nin verdiği molanın üç katı kadar uzun zaman yol alıyor.

Hangisi daha hızlı motosiklet sürmüştür?

Kalfalık

Bir villanın yüzme havuzundaki şişme botta oturan bir çocuk, babasından iki lira istiyor. Babası, yakalaması için iki lirayı çocuğuna doğru fırlatıyor. Liranın biri havuza, diğeri ise botun içine düşüyor.

Havuzdaki suyun seviyesini, botun içine düşen lira mı yoksa havuza düşen lira mı daha çok yükseltir?

Ustalık

Atletizm yarışmalarında spor yazarı olarak bulunan beş gazeteci, 400 metre yarışına katılan Remzi, Yusuf, Emin, Ahmet ve Levent adlı atletlerin yarış sonucu sıralamalarını tahmin etmek üzere iddiaya giriyorlar. Tahminlerini aşağıdaki gibi bir tabloda gösteriyorlar. Yarış sonuçlarını hiçbiri tam olarak bilemiyor. En iyi tahmin eden iki gazeteci yalnızca iki atletin sıralamasını doğru yapmış. Diğer üçünün tahminleri ise tamamen yanlış olduğuna göre doğru sıralamayı siz yapın.

	1.	2.	3.	4.	5.
Cemil	Remzi	Yusuf	Emin	Ahmet	Levent
Uğur	Levent	Ahmet	Remzi	Yusuf	Edward
Ali	Levent	Yusuf	Emin	Ahmet	Remzi
Can	Emin	Levent	Ahmet	Remzi	Yusuf
Hinçal	Levent	Yusuf	Emin	Remzi	Ahmet

Aralık ayı cevapları

Çıraklık

Temel 3 balık tutmuştur: 1 palamut, 1 lüfer ve 1 torik.

Kalfalık

A'nın çapının, D'nin çapına oranı 40/60 = 2/3'ü olduğuna göre, D'nin dönme hızı A'nın 2/3'ü kadar olacaktır. Sorunun çözümü için, B ve C tekerleklerinin boyutları ile dönme hızlarının bilinmesi şart değildir. Bunun böyle olduğunu anlamak için, A ve B'nin değme noktasını geçen ve A'nın çemberi üzerinde olan bir noktayı gözönüne alalım. Tekerlekler arasında kayma olmadığı için, B'nin çemberi üzerindeki herhangi bir nokta da aynı çizgisel hızla hareket edecektir. Dolayısıyla, D'nin çemberi de aynı çizgisel hızla hareket edecektir.

Ustalık

1892 yılında doğanlar 1936'da 44 yaşında olmuşlardır. 44 sayısı 1936 sayısının karekökü'dür. Diğer bir deyişle, $44^2 = 1936$'dır. Şimdi 44'den ufak 43, 42 ve 44'den büyük 45 sayılarının karelerini alalım:

$43^2 = 1849$, $42^2 = 1764$ ve $45^2 = 2025$ elde ederiz.

1980 = 2025 – 45 olduğundan, 1980 yılında doğmuş olanların da aynı özelliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

John Stuart Mill 19. yüzyılda doğduğuna göre, $42^2 = 1764$ yılında doğmuş olamaz. Bu durumda, filozofun doğum yılı olarak, 1849 – 43 = 1806 buluruz.

BİLİM VE TOPLUM

ULUSAL KANAL'da

Her Pazar

Saat: 12.00'de

Bilim ve Ütopya dergisi Yazı Kurulu üyeleri Prof. Dr. Kürşat YILDIZ ve Prof. Dr. Osman Şadi YENEN'in birlikte sundukları programda, Türkiye'nin ve dünyanın bilim gündemi ve bu gündem içinde öne çıkan konular işleniyor. Üniversiteler, yükseköğretim ile ilgili gelişme ve haberler, bilimsel yayınlar, bilimsel çalışmalar, kongreler, dünyada ve ülkemizde bir hafta boyunca bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ile gelecek haftanın bilimsel olayları aktarılıyor.

Kuvay SANLI
ksanli@tursev.org.tr

Bir giyim markası BİSSE ve satranç

25 Aralık 2008 Tarihinde, BİSSE adına Asiye Kefeli ve Türkiye Satranç Federasyonu adına Başkan Ali Nihat Yazıcı arasında TSYD'de imzalanan sözleşme neticesinde, ülkemizin önde gelen tekstil kuruluşlarından BİSSE, satranç milli takımımız sporcularının giyim tedarikçisi oldu. Bundan böyle, uluslararası karşılaşmalarda mücadele eden satranç milli takımımız, seyahatlerde ve törenlerde Türk Milli sporcusuna yakışır bir şekilde bir örnek, BİSSE markalı kıyafetlerle yer alacaklar.

BİSSE bu sözleşmenin maddelerinde; Türk satrancına farklı noktalardan da destek oluyor. Türkiye Satranç Federasyonu sporcu lisansı sahibi her satranççı, BİSSE mağazalarından sadece lisans kartlarını ibraz etmek suretiyle, tüm ürünlerden %20 indirimden faydalanabiliyor. Ayrıca BİSSE TSF'yi kurumsal alıcı olarak tanıyor ve sponsorluk desteğinin dışında diğer tüm siparişlerinde %50 indirimden yararlandırıyor. Bununla da kalmayarak BİSSE, Türkiye Satranç Federasyonu yetkililerine, yıl içerisinde turnuvalar düzenlemek ve destek olmak isteklerini ilettiler.

BİSSE Genel Müdürü Hakan Gökçe, konunun gelişimini ve düşüncelerini şöyle dile getirdi: "Popüler spor dallarına ilgi pek tabii daha fazla. Bu sahalarda yapacağınız yatırımların tanınırlığınız açısından ilk bakışta geri kazanımı daha fazla gibi gözükebilir. Ancak özellikle kültür, sanat ve spor konularında yapacağınız sponsorluk desteklerinde, kurum ile desteklenen dal arasında da bir bağ yakalamak gerekmektedir.

Biz satranca olan desteğimizin, kalıcı bir iş birliğine dönüşmesi isteğindeyiz. Çünkü satranç, düşünen insanların sporudur. Satranççılar, kendilerini yaptıkları hamleler ile ifade ediyorlar. BİSSE'nin tasarımları da bir ifade biçimidir. Düşünsel üretkenlikleri en ileri seviyede olan insanlarımız, bütünsellik açısından; giyim konusunda da kendilerini doğru ifade edebilmelidirler. BİSSE; çalışan, düşünce üreten, yaratıcı insanların adresidir. Bu doğrultuda, ürün yelpazemiz, beyaz ve mavi yakalı profesyoneller için akılcı seçenekler sunmaktadır.

İlk bakışta anlaşılır olan, çoğu zaman en kaliteli, en iyi olan olmayabilir. Kullanım sonrası, yıllar sonra, BİSSE ürünlerinden duyulan memnuniyet kendisini göstermektedir. Satranç sporu da ilerisini hesaplama işidir. Satranca yatırımımız, ilk hamlede kimilerine çok akılcı gözükmeyebilir. Ancak bir disiplin olarak satrancın önemine vakıfız ve satranca kazandırdığımızın; bize geri döneceğinin bilincindeyiz.

Aynı zamanda Türkiye Satranç Federasyonu ile de benzerliklerimizin olduğunu düşünüyoruz. 2012 Dünya Satranç olimpiyatları İstanbul'a kazandırılmıştır. Dünya'nın önde gelen uluslar arası turnuvaları başarıyla ülkemizde düzenlenmektedir. Yurt dışında, Avrupa ve Dünya Birincilikleri'nde gençlerimiz dereceler kazanmaktadırlar. Bu uluslar arası açılım, TSF'nin kabul gören bir markaya dönüşmesini sağlamıştır. Ulusal bir değer uluslar arası kabul gören bir marka olmuştur. Tam bu noktada BİSSE olarak %100 ulusal sermayemizle biz de uluslar arası pazarlarda beğeni görmekte ve pazar payı elde etmekteyiz. Bu paralellik doğrultusunda TSF ve BİSSE'nin ileride farklı iş birliklerine de girişebileceği düşüncemizi aktarıyoruz.

BİSSE olarak satranç sporu ile yakınlıklarımızı şu düşüncelerimle destekleyebilirim. Satranç bir kompozisyondur. Açılış, oyun ortası ve oyun sonu safhalarından oluşan. Satranç ustası, bu kompozisyonu başarı ile ortaya koymak durumundadır. Tüm hamleler birbiriyle bütünlük içerisinde seyreder. Giyim de bir kompozisyondur. Sizi taşıması, ve tüm öğeleri açısından üzerimizdeki kıyafetlerimiz de bir bütünsellik, bir kompozisyon içerisindedir.

Satranç bir centilmenlik sporudur. Karşılaşma başlamadan önce taraflar el sıkışır ve birbirlerine başarı dileklerinde bulunurlar. Karşılaşma sonlandığında da oyuncular el sıkışarak ayrılırlar. Bir salon sporudur satranç. Son söz olarak, her şeyin ötesinde: Ulusal bir marka olarak, ulusal takımımıza destek olmaktan büyük bir memnuniyet duyduğumuzu ifade etmeliyim."

Ekonomik konjonktürün elverişli olmadı bir dönemde BİSSE'nin satranca bakış açısı ve vermiş olduğu destek övgüye değer.

Romanya – Türkiye 8 ve 10 Yaş Altı Dostluk Karşılaşması

Romanya - Türkiye 8-10 Yaş Altı Dostluk Karşılaşmaları 18-21 Aralık 2008 günleri arasında 5'er sporcudan oluşan takımlarla 'Scheveningen' sistem üzerinden Romanya'nın Izvorani kasabasında oynandı. Scheveningen sistemde, her takımın sporcuları, diğer takımın sporcularıyla sırasıyla karşılaşıyor.

Dresden'deki Satranç Olimpiyatı sırasında Romanya Satranç Federasyonu Başkanı sayın Ion Serban Dobronauteanu'nun davetine karşılık vermemiz neticesinde gerçekleşen organizasyona, önümüzdeki yıl Türkiye ev sahipliği yapacak.

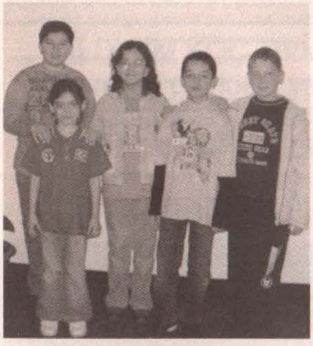
Yasin Emrah Yağız anternörlüğünde sporcularımız; Sinem Çağla Gündoğan, Egemen Gülden, Özge Pak, Mehmet Ali Numanoğlu, FM Cemil Can Ali Marandi isimlerinden oluştu. Rakibimiz Romanya ise; Copilu Codruta-Alexa (Romanya 8 Yaş Altı kızlar 1.'si), Costachi Mihnea (Romanya 8 Yaş Altı erkekler 1.'si), Stanciu Ioana-Georgiana (Romanya 10 Yaş Altı kızlar 3.'sü), Secheres Adrian-Simion (Romanya 10 Yaş Altı erkekler 5.'si), Toma, Radu-Cristian (Romanya 10 Yaş Altı erkekler 4.'sü) isimlerinden oluştu.

Hazırlık amacını taşıyan karşılaşmayı Romanya küçük millilerimize karşı 14.5 – 10.5 kazandı. Aşağıda sizlerle karşılaşmaları 4.5/5 puan ile tamamlayan 10 yaş altı Avrupa Şampiyonumuz Cemil Can Marandi'nin güzel bir oyununu Yasin Emrah Yağız'ın analizleriyle paylaşıyoruz.

(FM) Ali Marandi, Cemil Can – Costachi, Mihnea

1.d4 Af6 2.Af3 g6 3.c3 Fg7 4.Fg5 (Torre Atak Cemil Can'ın sevdiği açılışlardan biri.) 4...0–0 5.Abd2 d6 6.e4 c5 7.dxc5 dxc5 8.Fc4 a6 (Burada teorik hamle aynı zamanda en mantıksal gelişim hamlesi olan 8...Ac6 hamlesidir.) 9.a4 (b5 sürüşünü basitçe engelliyor.) 9...h6 10.Fh4 Ah5 11.0–0 g5?! 12.Axg5! [Cemil Can'ın 2007 WYCC'de yaptığı benzer bir feda. (Ali Marandi,Cemil Can (1786) - Knox,Christopher [D03] World Youth Chess Championship 2007 (10) Kemer/Antalya (9.19), 26.11.2007 1.d4

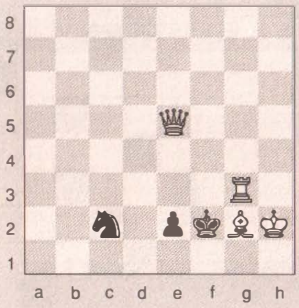
Af6 2.Af3 e6 3.Fg5 d5 4.e3 Fd6 5.Fd3 0–0 6.Abd2 h6 7.Fh4 Abd7 8.c4 b6 9.0–0 Ve7 10.cxd5 exd5 11.Ke1 g5 12.Axg5 hxg5 13.Fxg5 c5 14.e4 cxd4 15.exd5 Vd8 16.Ae4 Fb4 17.Vf3 Fxe1 18.Axf6+ Axf6 19.Fxf6 Vd7 20.Fh7+ Şxh7 21.Vh5+ Şg8 22.Vh8# 1–0)] 12...hxg5 13.Vxh5 Vxd2 [13...gxh4 14.Kad1 Vd6 15.Vxh4 Vf6 16.Vg3 ile beyazların baskısı devam etmekte] 14.Fxg5 [Daha iyi gözüken 14.Kad1 hamlesi 14...Vxb2 15.Kd8 Fe6 siyahların üstünlüğü ile sonuçlanır. -+] 14...Vd7 15.h3 e6 16.Vg4 f6 17.Fe3 b6 [Uzun analizler yapmayı seven Romen antrenörler 17...Ve7 ile başlayan ve bizimde iştirak ettiğimiz şu uzun varyantı oluşturuyor. 18.Kad1 Ac6 19.f4 Aa5 20.Fa2 c4 21.Vh5 Ab3 22.e5 b5 23.Fb1 f5 24.g4 Ac5 25.Şh2 Axa4 26.gxf5 exf5 27.Kg1 Kf7 28.e6 Fxe6 (28...Vxe6? 29.Kd8+ Kf8 30.Kxg7+ Şxg7 31.Fd4+ mat ile sonuçlanır.) 29.Fd4 Şf8 (29...Kd8? 30.Fxg7+-) 30.Kxg7 Kxg7 31.Vh6+-] 18.Kad1 Ve7 19.Ff4 Ke8 20.Kd6! (Siyah taşların oyuna girişi engelleyen teknik bir hamle) 20...b5? 21.axb5 axb5 22.Fxb5 e5 (Uyuyan devi uyandıran hamle!) 23.Fc4+ Şf8 24.Vh5 (Tüm beyaz taşlar mat için seferber) 24...exf4 25.Kfd1 Ad7 26.Vh7 Vxe4 [26...Vxd6 27.Vg8+ Şe7 28.Vxg7+ Şd8 29.Kxd6+-] 27.Vg8+ Şe7 28.Vf7+ Şd8 29.Kxd7+ Fxd7 30.Vxd7# 1–0 (Cemil Can'dan güzel bir maç)

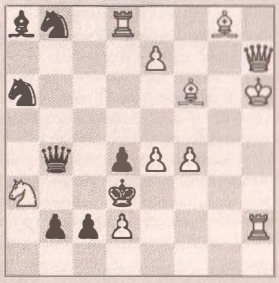
Soldan sağa sporcularımız; FM Cemil Can Ali Marandi, Sinem Çağla Gündoğan, Özge Pak, Mehmet Ali Numanoğlu ve Egemen Gülden Görülüyor.

Problemler

2 hamlede mat

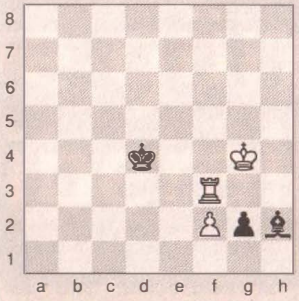

3 hamlede mat

Etütler

Berabere

Kazanç

Cevaplar

Problem 1

Afek,Y L'Italia Scacchistica, 1978

1.Kd3 [1.Vc3? Ad4!] **1...e1A** [1...e1V 2.Kf3#] **2.Kd2#**

Problem 2

Vukcevic, Los Angeles Times 4.lük, 1979

1.Şg5 Vc5+ [1...Vb5+ 2.Fd5 Fxd5 3.exd5#; 1...Vxd2 2.Kxd4+ Şe3 (2...Şc3 3.Ab5#) 3.Vh3#] **2.Kd5** c1V 3.e5#

Etüt 1

Troitzky, A 1900'dan önce

1.Kd3+ Şxd3 2.Şf3 g1A+ 3.Şg2 =

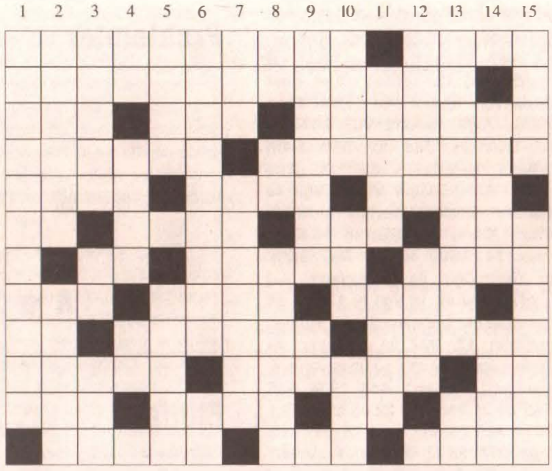
Etüt 2

Hoch,Y Roycroft JT, 6.lık ödülü, 1978

1.Fe7+ Şc4 2.Şxf8 a5 3.Fa3 Şb3 4.Şe7 Şxa4 5.Şd6 b5 6.Şc5 b4 7.Şc4 bxa3 8.b3#

Semra LARÇIN

Ödüllü Sözcük Bulmacası

SOLDAN SAĞA:

1) Karanlıktaki Adam isimli betiğinde; "Kimileri bunu duyunca gülüyor, o da dünyanın gidişatı hakkında hiçbir şey bilmemelerinden. İnsanlar kırık kalp yüzünden ölürler. Bu her gün olur, sonsuza kadar da böyle olmaya devam edecek" diyen, "Kehanet Gecesi", "Yanılsamalar Kitabı" isimli betikleri de üretmiş, 1947 yılında doğmuş ABD'li günümüz yazarı. - Mersin'in 10 km. güneybatısında bulunan, "Pompeiopolis" de denilen antik kent.

2) Geometrik ve soyutlamaya dayanan yorumları kadar belirgin ve kesişen fırça darbeleriyle oluşturduğu renk lekeleriyle yüzey hareketleri yarattığı tablolarıyla tanınmış ve1920 - 2002 yılları arasında yaşamış ressamımız.

3) Tropik bölgelerde yetişen ve nişastaca zengin yumru kökleri yiyecek olarak kullanılan bitki. - Letonya'nın para birimi. - II. Dünya Savaşı yıllarında Japon denizaltılarına verilen ad.

4) Cüzamlı. - Ünlü İlhanlı tarihçisi ve devlet adamı Cüveyni'nin bir başka adı.

5) Rusya'da bir ırmak. - Kalıcı, daimi. - Organik birleşiklerin birleşimine giren karbon ve hidrojen atomları grubuna verilen ad.

6) Bir besin maddesi. - Fotomekanik işlemlerde duyarlı tabaka önüne yerleştirilen kareli ve ağımsı saydam bir malzemeden oluşan elek. - Kişi. - Kumaş, kağıt ve benzeri şeylerde kıvrım.

7) "... başında durmuşuz/ Çınarla ben bir de kedi" (Nazım Hikmet). - Bazı hayvanların boynuna takılan kemer biçiminde bağ. - Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü.

8) Ağabey. - Mora dönük canlı kırmızı renk. - Yemek listesi.

9) Bir nota. - İstanbul'da Bizans mozaik sanatının en güzel örneklerini barındıran yapı. - Örnek olarak alınabilen, gösterilen şey, örnek.

10) Gözlem._Limanlarda kıyı ile gemi arasında yük taşımada kullanılan altı düz tekne. - Berilyum elementinin simgesi.

11) Yüce, yüksek. - Akla ve gerçeğe aykırı. - İridyum elementinin simgesi. - Belirli bir iş veya hizmeti başarabilecek güçteki en küçük birlik.

12) Avrupa'da bir başkent. - "... derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabib/ Kılma derman kim helakim zehr-i dermanındadır" (Fuzuli). - Matematikte bir sayının kendisiyle çarpımı.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) "Piknik", "Ademler ve Havvalar" isimli karikatür bantlarıyla tanınan karikatürcümüz.

2) Soyluluk. - Keseli ayı da denilen hayvan.

3) Anadeniz, okyanus. - Suudi Arabistan'ın plaka imi. - Tarih öncesinden günümüze kadar değişik çağların ve uygarlıkların kültür değerlerini temsil eden eser veya kalıntı.

4) Lantan elementinin simgesi. - Karagöz oynatılan kahve. - Kısaca "kiloamper".

5) En küçük sosyolojik birim. - Güneydoğu Asya'da yetişen ve mobilya yapımında kullanılan bir cins kamış.

6) Moğolistan'ın başkenti. - Baryum elementinin simgesi.

7) Doğu Anadolu'nun Irak sınırı yakınında yüksek bir dağ. - Bir parçanın sevimli ve cana yakın çalınacağını anlatan müzik terimi.

8) Talyum elementinin simgesi. - "... gerdanında siyah benler sıradır" (Gevheri). - Politika.

9) Devletçilik. - Bir seslenme ünlemi.

10) Arap harflerinin en çok kullanılan el yazısı biçimi. - AtatürkAraştırma Merkezi'nin kısa yazılışı. - Herhangi bir kas kümesinin istem dışı hareketi.

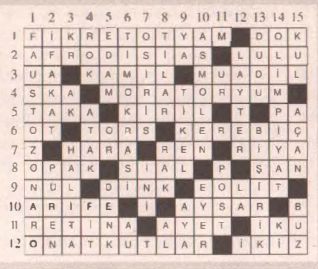
11) Yiyecek içecek, özellikle ekmek. - ... Kavur ("Kırık Bir Aşk Hikayesi" filminin yönetmeni).

12) Kısa çorap. - Bir tür yaban mersini.

13) Mersingillerden, asıl yurdu Avustralya olan, boyu 100 metreyi aşabilen bir ağaç. - Tantal elementinin simgesi.

14) Eli maşalı, şirret kadın.- Safran, amber ve misk karıştırılarak yapılan güzel koku.

15) Nazım Hikmet'in bir oyunu. - Anlatımı güçlendirmek için sesçe benzer sözcüklerin üst üste kullanılmasına verilen ad.

Aralık sayımızın bulmaca yanıtları

Aralık ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Hikmet UĞURLU / Antalya, Kerim TEZEL / İstanbul, Nusret OLGAY / İzmir, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Irmak Zileli AYDEDİM'in *Cumhuriyet Çocukları* adlı kitabını kazandılar.

Ocak ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz üç kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Bedrettin Şimşek'in *Sahte Peygamberin Vaaz Kitabı* adlı kitabını kazanacaklar.

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ VE EZİLEN ULUSLAR BİRLEŞİN

TEORİ

AYLIK DERGİ

MEHMET ULUSOY

"Sol"un Türkiye devrimci tarihinden kopuşu:

Türkiye gündemi ve liberal sol

ARSLAN KILIÇ Mihri Belli ve Fethullah'a düşmek

YILDIRIM KOÇ Türkiye solundaki AB'ciliğin sendikal alandaki yansımaları

BAYRAM YURTÇİÇEK Tunceli isyanı ve "soykırım" iddiaları

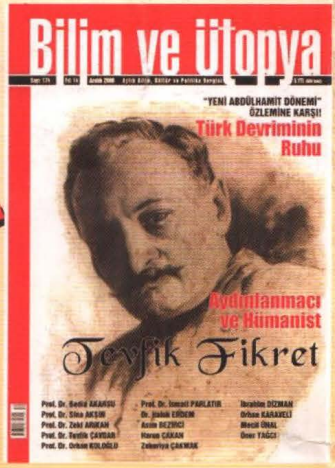
DR. CÜNEYT AKALIN De Gaulle'ün anılarında Stalin ve Thorez

DR. ARDA ODABASI İlk Türkçü yayınlardan Yeni Felsefe Mecmuası

OCAK 2009 4.00 YTL 228

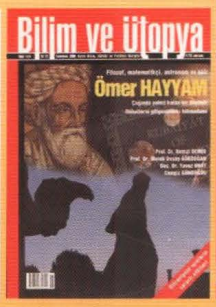
Aydınlanma Mücadelesinde 15. Yıl!

ABONE OL! GÜÇ VER!

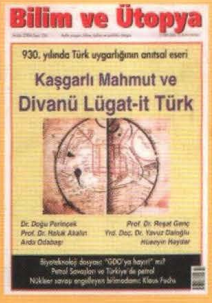

"Hayatta en hakiki mürşit ilimdir."

M. Kemal Atatürk